

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00121

YUGEND

Sholem Asch

*Permanent preservation of this book was made possible by
Andrea Robyn Waghelstein
in memory of
great-grandparents, Frank & Rose Wloch Berlin*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יוגענד

פון

שלום אש

צווייטעס בוך

ארויסגעגעבען פון „פאָרווערטס“
175—173 איסט בראַדוויי, ניו יאָרק.

1911

אינהאלט פערצייכנים :

פּוּדזשעס :			
20 —	1	די יאטישע טאָכטער.....	.1
44 —	21	דאָס קוילער געסעל.....	.2
51 —	45	דער יונג מיט'ן קינד.....	.3
57 —	52	עס האָט זיך ניט געלוינט.....	.4
63 —	58	א „דינה“.....	.5
75 —	64	א פשוט'ע מעשה.....	.6
89 —	76	דער חזן מיט די משוררים.....	.7
97 —	90	א אידיש קינד.....	.8
102 —	98	גוסס'דיגע שטערען.....	.9
112 —	103	די מעשה מיט די „שעהנע מארי“.....	.10
124 —	113	א ברוגז.....	.11
132 —	125	די משוגענע מאמע.....	.12
143 —	133	צווישען א וואַנד.....	.13
VI —		די ערשטע זאָך.....	.14
171 —	144	ערד.....	.15
196 —	172	מאָמענטען פון די פרייהייטס־טעג.....	.16
214 —	197	מיין שעהנסטע לייעבע.....	.17
233 —	215	א חנ'דעלע.....	.18
245 —	234	אין א קארניוואַל גאַכט.....	.19

די יאמישע טאָכטער

א זומערדיגער פרייטאג נאָכמיטאג. היימליך איז אין געסיל, מען שפירט שוין דעם שבת, וואָס קומט אָן פון פלאַצקער טראַקט.

ר' משה גאָמבינערס ווייב, די ערשטע בעל־הבית'טע אין געסיל, האָט שוין שבת געמאַכט. אָנגעהאָן אין אַ ווייסער שערץ, און אין דער שבת'דיגער הויב פון שפיצען, זיצט זי אויף דער באַנק פאַר איהר הויז. נעבען איהר זיצען צוויי מיידלעך, איהרע טעכטערלעך, אָבגעוואַשענע, אויפגעקעמטע, די זיידען־שוואַרצע צעפּלעך פּערשלייפּט מיט ווייסע שלייפלעך. אָנגעהאָן אין קרעטאַנענע קליידלעך, ווייסע שערצלעך. זיי זיצען ביי דער מאַמען און קוקען רוהיג אין געסיל. געגענאיכער זיצט פאַר דער טהיר אויף דער באַנק ר' יוסף ראָזענ־קראַנץ'ס ווייב, די צווייטע בעל־הבית'טע אין געסיל, מיט איהרע טעכטערלעך — אויף שוין שבת געמאַכט. אין געסיל, צווישען די צוויי בענק, שטעהען די מענער, ר' משה און ר' יוסף, צוויי אַלטע בעל־בתיים, שותפים, אַקסען־הענדלער גרויסע. זייערע מלבושים זיינען פּערשטויבט פון וועג, די ווייסע בערד — איבער די ברוסטען, זיי שמועסען און פּערפּולען די וואָך מיט געשעפּטס־זאַכען. דורכ'ן געסיל לויפט דורך מיט געאַייל מרדכי שוסטער, מיט אַ פאַר שטיוועל אין אַ רויט שנופֿ־טיכעל אונטער דעם אָרעם, — דאָס טראַגט ער אָב אַ בעל־בית אויף שבת. פּערהאַרעוועטע ווייבער, מיט פּערמאַטערטע פּנים'ער און בעשמוצטע שערצען שטופּען זיך מיט איילעניש פאַר הנה־שרה'לעם געוועלביך, כאַפּען ליכט, אַ פּעקיל טהיי, אַ פּונט צוקער און לויפען אין די שטובען. פאַרביילויפּענדיג פאַר די שבת'דיגע בעל־הבית'טעס, וואָס זיצען פאַר די טהירען, פּערשעמען זיי זיך: נאָך ניט שבת געמאַכט! ... וואו דאָס געסיל ענדיגט זיך, הויבט זיך אָן דער וועג, וואָס פּערבאַנדזעט זיך ווייט אין די וועלט אַרײַן: דער טראַקט קיין פּלאַצק. צוקומענדיג צום שטעדטיך, געהט דער וועג באַרג אויף; אָט ווייזט זיך אַ וואָלקען־שטויב, איינציגווייז הויבען אָן קריכען שעפּסען אַרויס פון דעם וואָלקען, די געקרייזעלטע וואָל זייערע איז פּערשטויבט. זיי געהען און קוקען זיך תּס'וואַטע אין גאַס אַרױב, דרעהענדיג מיט זי

אַבגענאַלטע קעפלעך. זיי בעגלייט אַ חברה קינדער: יונגעלעך קליינע, פנים'ליך פון פרייטאג. מיט „סטאַניק" יאַגאַדעס פערשמירטע, די העמדלעך וויזען זיך אין די הויזען־שפאלטען אַרויס, די ציצית שאַקלען זיך נאָך און פאַטשען. מיט גדולה לויפען זיי נאָך די שפּטעלעך. די סטאדע קומט אָן פאַר ר' יוסף ראָזענקראַניץ'ס הויז. די שותפים געהען צו, כאַפען אַ שעפּס מיט'ן שטעקען און טאַפען איהם. זיי רעדען צווישען זיך אַביסעל. באַלד לאָזט מען די סטאדע איינציג ווייז אין טהויער אַריין און ר' משה מיט'ן גראָבען שטעקען אין דער האַנד, צעהלט די שעפּסען, וואָס שפאַרען זיך דורך דער קוויס־געעפּענטער פּורטקע אין הויף אַריין.

באַלד קומט אָן צו לויפען ערגעץ־וואו אַ יודיל, אַ מאָגערס, אַ קליינס. ער גיט אַ קלאַפּ מיט אַ האַמער אין טהיר און ענטלויפט, און ווערט פערשוואונדען ווי אַ שאַטען... דער טעמפּיגער הילף פון האַלצערנעם האַמער לאָזט זיך הערען אין געסיל, עס ווערט שטיל, די געוועלבעלעך פערמאַכען זיך, אין די פענסטער וויזען זיך ליכטלעך.

דער הימעל — אַ פעלד אַ ברייטס, מיט ליכטיג־פערשטויבטע בייטען, און די זון לאָזט זיך אַראָב צום פלאַצקער טראַקט צו... אין געסיל בעווייזט זיך שוין אַן אַבגעוואַשענער יוד אין אַ שבת־דיגער קאַפּאַטע. צוויי אַבגעוואַשענע, שבת־דיגע יונגעלעך, די סדור־ילעך אין די הענד, געהען איהם נאָך אין שוהל אַריין צו קבלת שבת.

וויעדער ווייזט זיך פון פלאַצקער טראַקט אַ גרויסער שטויב, וואָס קומט אָן מיט אַיילעניש, ווי ער וואַלט עפּיס אַנזאַגען דער גאַס.

באַלד הערט זיך אַ האַקען פון רעדער, אַ רעש מיט עזות. דער שטויב צוגעהט זיך אויף אַלע פיער זייטען, און עס בעווייזט זיך אַ וואַגען אין דריי פּערד אין דער ברייט געשפּאַנט. ער קומט אָן אין געסיל מיט רעש. נאָך איהם לאָזט זיך אַ צווייטער וואַגען, אין צוויי פּערד געשפּאַנט, און אַ דריטער. מען קנאַלט מיט די בייטשען. די קנאַלען שלאַגען אין דער גאַס אָב, ווי אַ סיגנאַל, אַז מען איז אָנגעקומען אויף שבת. די וועגען שטעלען זיך אָב פאַר אַ לאַנג אַבגעווייסטען צוים, פאַר ר' יוסף'ס הויז. פון ערשטען וואַגען שפּרינגט אַראָב פריהער פאַר אַלע מאַטים, אַ הויכער, ברייט־בייניגער יונג, אָנגעטהאַן איז אַ ברייטען ווייסען זומער־מאַנטעל, אין נאַנצען פערשטויבט. ער געהמט אַי יי פּערד פאַר דער צוים, און פיהרט זיי מיט דעם וואַגען אין דעם

טהויער, וואָס האָט זיך, צוליעב זיי, ברייט אויפגעפענט. די אנדערע צוויי וועגען פאָהרען נאָך און עם ווערט שטיל.

נישט לאַנג איז, זייט מאַטים איז געווען אַ שמייסער ביי פוקסען, וואָס פלעגט פיהרען פון דער קוטנער באַהן־סטאָציע נאָפּט און זאָלן, ווי אויך צושטעלען רוסישע עמיגראַנטען צו דער גרענעץ. אַלע האָבען געוואוסט, אז מאַטים האָט שטעהן ביי ר' משה נאָמבינער אַ פאָר שעהנע הונדערט גולדען, וואָס ער האָט זיך איינציגווייז אָנגעזאָמעלט. מאַטים האָט געזאָמעלט געלד, און איז אַלץ ווייטער געווען שמייסער; גע'חבר'ט זיך מיט חברים. אַמאָל אָבער, ווען ער איז מיט זיין בעל־הבית אויפ'ן ליטווישען מאַרק געווען, האָט ער דערזעהן אַ פאָר „חיות“ ביי אַ פויער. זיי זיינען איהם געפעלען. און מאַטים טראַכט נישט קיין סך, לויפט צו ר' משה'ן, כאַפּט אַ הונדערטער און קויפט די פּערד. ער ברענגט די „חיות“ קיין קוטנע, קויפט אַ וואָגען און ווערט אַ בעל־הבית פאַר זיך.

צוערשט קומט עם אָן שווערליך. חברה פוהרמאַנעס ווילען איהם נישט אין די קאָמפּאַניע אַריינגעהמען. מען סטראַשעט איהם, אז זיי וועלען איהם די פּערד פּער'ס'ען. מאַטים לאָזט זיך נישט, נעהמט אָן אַליין בעשטעלונגען, — אַרבעט און בעהאַלט די פאָר גולדען.

עס געהט אוועק אַ יאָהר. מאַטים איז שוין אַ סוחר פאַר זיך, כאַפּט אַ 25־ער פון דער האַנד ביים ערשטען בעל־הבית. מאַטים'ן געטרויעט מען. אַ „יונג, וואָס וויל אַ גראַשען פּערדיענען“, רעדט מען וועגען איהם. דאָס געשעפט געהט, די „ליטוואַקעס“ שיטען זיך ווי מאָן. מאַטים האָט שוין נאָך אַ וואָגען, ער נעהמט צו אַ „גוטען ברודער“, שלמה „מלאך“, פאַר אַ שמייסער. צו מאַטים'ן וויל מען גערן געהן. חברה האָט איהם לייעב — אַ „גוטער ברודער“.

עסען עסט מען צוזאַמען ביי נאָטע גאָרקעכער. גאָלדעלע איז אַ וואויל ווייבעל... אַלע לעבען צוזאַמען, ווי געטרייע שותפים פיהרט מען זיך. מאַטים טהוט נישט די האַנד אין קאַלטען וואַסער אַריין אָהן חברה. און טאָמער טהוט ער עפּים אַ פּעהלער, אז ער פאָהרט אַליין אויפ'ן מאַרק און שאַפט זיך איין „אַ עקשנ'דיגען קאָזאַק“ אָדער אַ „בלירדען לייב“ וואָס איז שוין „לאַ קם“, — בייזערט מען זיך אויף מאַטים'ן:

— קוקט נאָר אָן דעם „סוחר“! אַ נאַנצער בעל־בית געוואָרען!
פאָהרט זיך אויף מערק און שאַפט זיך „העלדען“, — בייזערט זיך
איבער איהם שלמה מלאך, אַ הויכער דארער יונג, וואָס טראָגט דעם
נאָמען נאָך פון קינדהייט אָן, ווייל ער פלעגט אויף פליענען זאָגען:
מלאכים.

— די שוואַרצע יאָהר האַבען געקענט וויסען! „פעווענועלטער
מלאך“, וואָס עס ליגט איהם אונטער דער קאפּאָטע, — פערענטפערט
זיך מאַטים אויף זיין לשון.

און מאַטים „מאכט איינציגווייז די פאָר גולדען“; ער בעהאַלט
דאָס נישט פאַר זיינע חברים, מען ווייס דאָס. אַ יונג געהט צו, גיט
איהם אַ טאַפּ פאַר דער גראַבער טאַש: „רויטע קאַרפען־קעפּ“, האַ? ...
ביי ר' משה'ן האָט ער שטעהען די פאָר גולדען אָהן אַ וועקסעלע, אָהן
אַ קוויטעל. ער ווייסט נישט קיין חכמות, עס איז דאָך עפּיס ר' משה
נאָמבינער, וואָס האַנדעלט מיט די דייטשען אין די טויענדער...

אין שטאָרט רעדט מען פון איהם: ער „פערמאָגט“... און חשוב'ע
בעלי־בתים, „די אויפגעבלאָזענע טיטען“, ווי מ'פלעגט זיי רופען, קומען
שוין צו איהם „כאַפען 25־ערס אויס דער האַנד“ אַ וועקסעלע צו
צאָהלען — מאַטים באָרגט; ער ווייזט, אַז ער האָט אויך די „קלינר
גערס“, נאָר ער בלאָזט נישט פון זיך.

שבת נאָך מיטאָג. מאַטים זיצט מיט דער חברה אויף דער באַנק
פאַר ר' משה נאָמבינער'ס טהיר און ציעפיט די אויסגעצוואָגענע
„טשאַלענטער“, די דיענסט־מיידען, וואָס געהען פערביי. די „אויפ־
געבלאָזענע טיטען“ דרעהען זיך אין דער גאַס. אָנגעהאַן אין די
שבת'דיגע פיינע שניט־דעק, מיט די ווייסע בעל־בתישע קרעגענדלעך,
פערלעגט די הענד, — געהען זיי פאַמעליך איבער דער גאַס, קומען אָן
פאַר דער „באַנק“, און גיבען אַ פאַמעליכען שאַקעל מיט'ן קאַפּ צו
מאַטים'ן (מען דאַרף אַמאָל דעם הונד). מאַטים שאַקעלט צוריק ערנסט
און דרעהט דעם קאַפּ אין אַ זייט אוועק, גיט אַ ממזר'שען ווינק מיט
די אויגען און זאָגט מיט אַן ערנסטען טאָן — זעהר אַ גראַב וואָרט.

די פערר אין די שטעלער געבראַכט, אַבראָק אין די קאַרעטעס
איינגעשיט, און פריש שטרוי אויסגעשפרייט, — האָט מען זיך צום
וואַסער, וואָס געהט נאָך דעם שטאַל, אַראַבגעלאָזט. צוריקומענדיג

פון וואסער, האָט מען זיך אין בית-המדרש אַרײַן געאַײלט; אין די וואָכענדיגע מלבושים, ווי מען געהט און שטעהט, און פון בית-המדרש — צו נאָטע גאַרקעכער — „דאָס האַרץ אונטערלעהנען זיך“.

און אַ פּרײטאַנג-צורנאַכט איז דענסטמאַל געווען — גאָט און לײט ליעב. אַ זומערדיגע נאַכט. עס איז נאָך ליכטיג, די זון בענקט נאָך צוריקצוקומען, די שטערען, טיעף אין הימעל, הענגען נאָר אַראָבצור-פאַלען, שבת'דיגע ליכטלעך שײנען פון די פענסטער, זמירות-געזאַנג הערט זיך אין געסיל, עס קנאַקט... פאַר טהירען און טויערן זיצען בעל־בתים, בעל־בית'טעס. אין געסיל, אַראָב צו דער „בריק“, שפּאַציערען „יונגע קינדער“: מיידלעך, בחורים, דאָרט ווייט אין די נאַכט... אַ ווינטעל בלאָזט לײכט, ליעב אויף די הערצער...

אין געסיל אין אַ זײט שפּאַציערען מאַטים מיט ר' יוחנן שדכן. ר' יוחנן שדכן, אַן עלטערער מענש, אַ חסיד, אַ בעוואוסטער אײנגעהער אין אַלע „בכבוד'ע הײזער“, געהט פאַמעליך, רעדט שטיל, מיט נחת, ווי קוועלענדיג פון זיך זעלבסט; און מאַטים, שטיל, מיט אַן אַראָבגעלאָזטען קאַפּ, ווי אַ קינד, ווען מען זאָגט איהם מוסר, געהט איהם נאָך און בעמיהט זיך, נישט צו מאַכען קײן פלינקע טריט.

— עס איז נישט אזוי, מאַטים! נישט אזוי פיהרט זיך די וועלט. אַ מענש האָט שען פרנסה, גאָט צו דאַנקען... האָט זײנע פאַר הונדערט רובעל... אַן אַנדער אויף דיין אָרט, פערשטעהסט דו, — וואָס טויג דיך די חברה? ווער זײנען זיי? שמײסער-יונגען! דיין גלײכען? ביזט דאָך שױן, זאָל מען זיך נישט גענאַרען, אַ מענש אין די יאָהרען. דאָס גאַנצע לעבען אָבלעכען אין שטאַל? וואָס פאַר אַ ווערט האָט מען אין לײטענס אויגען?

— לײטען? איך שפיי אויף זיי, וועמען דאַרף איך דען? זיי קומען צו מיר באַרגען געלד... איהר ווייסט...

טאַק איבער דעם. מען איז נישט אַ ליאַדע ווער פון דער גאַס אַראָב... אײנגענע פאַר הונדערט רובעל... אַ יונג ווי דו, שען פרנסה, אַן אַרענטליכער מענש, — וועמען האָסט דו שלעכטס געטהון? און ווי קומסט דו אין שטאַל, אָדער מיט דער חברה פאַר'ן שטאַל? אזאַ יונגער מענש ווי דו, ווייס איך? סטאַרעט זיך, ווייס איך וואָס, אַרײַג צוקומען אין אַן אַרענטליך הײז, צו חבּר'ן זיך מיט אַרענטליכע מענשען.

— איך האָב זיי אין דער ערד! וועמענס דאַרף איך דען, פרעג
איך אייך, זאָגט מיר, וועמענס?

— זעהסט דו, — דערנידערט ר' יוחנן זיין טאָן, — נישט אזוי
פיהרט זיך די וועלט. א מענש ווי דו, קודם כל, פערשטעהסט דו מיך,
איך מיין דיר, חלילה, נישט מוסר צו זאָגען. איך בין נישט דיין טאָטע,
נישט דיין גואל. נאָר גלאַט. מענשליך זאָג איך עס דיר, וואָס וועט
דער סוף זיין פון דיר? א יונגער מענש ווי דו, האָט זיך זיין פרנסה,
שענע פאָר הונדערט רובעל, נעכטיגט אין שטאַל! כל הימים אין שטאַל
קען מען נישט זיין, א מענש מוז קלערען אויף א תכלית, אמאָל א קלעהר
צו טהון, אז מען דאַרף דאָך אמאָל א שידוך צו טהון... וואָס? נישט צייט?
מאָטים האָט שטיל געשוויגען.

— זעהסט דו, א יונגער מענש ווי דו, — איז ר' יוחנן ברייטער
ארויס, — האָט זיך זיין פרנסה, זיינע פאָר הונדערט רובעל, קומט
ארויס פון א נאָנץ שענע משפחה, אזא יאָהר אויף מיר, איך האָב
דאָך גוט דיין טאָטען, עליריהשלום, געקענט. ר' זעליג. א אָרענטליכער
מענש, איז זיך גענאָנגען זיין וועג. געפאָהרען, געטראָפּען א אָרימען,
אויפ'ן וואָגען איהם אויפגענומען, ווי ווייט געקענט — א אורח אויף
שבת אהיים גענומען, ווייס איך? איך בין דאָך א מענש, וואָס קומט
אריין אין פערשידענע הייזער, קען א וועלט מיט מענשען, פאָר וואָס
דען נישט? טאָמער מאַכט זיך אמאָל א גלייכער שדוך, וואָס? נישט
אזא מענש ווי א אנדערער? מיט א בעל־בתיש קינד... אז מען
פיהרט זיך אָרענטליך...

— איך האָב דען וועס גע'גנב'עט, גע'הרג'עט וואָס?
— נישט דאָס מיין איך, פערשטעהסט דו מיך, ביזט דאָך נישט
קיין קינד! א מענש ווי דו, דאַרף זיך פיהרען אָרענטליך, חבר'ן זיך
מיט אָרענטליכע מענשען, נישט מיט קיין שמייסער־יונגען! ווער
זיינען זיי? לאָבעצעס, מיט די גאַנצע וועלט צו טהון...
— איהר מיינט טאַקי, איך חבר מיך מיט זיי? נאָר נישט, ווייס
איך, גלאַט אזוי...

— אָט האָב איך היינט ביים דאווענען ערשט מיט ר' יעקב
גאָלדמאַן גערעדט וועגען דיר: ר' יעקב זאָגט אויך דאָס אייגענע: א
אָרענטליכער יונג, האָט זיך שען פרנסה, ער וויל אַרבייטען, זיינע
פאָר גולדען — — —

מאט'ס האָט שטיל געשוויגען.

— וויים איך וואָס עס קען זיך מאַכען? פאַר וואָס דען נישט?
עס קען אַלץ מעגליך זיין. ר' יעקב זוכט נישט קיין וואויל־לערנער, קיין
בעל־יחוס, ער זוכט זיך אַ איידעם... פאַר זיין רחל'ע, אַ בעל־פרנסה,
און פאַר וואָס דען נישט? איך בין דאָרט אַ בן־בית! אַ גאַנצער
דאָרטיגער.

אַ וואַרעמקייט האָט מאַט'ס'עם ברוסט ערפילט. און מיט שטילע
טריט, מיט דרף־ארץ איז ער ר' יוחנן נאָכגעגאַנגען.
און אַהיים־קומענדיג אויף דער נאַכט האָט ער זיך רוהיג ביים
פענסטער אַנידערגעזעצט אַן געקוקט אין הימעל אַרײַן.
ר' יוחנן'ס שמועס איז געווען דער ערשטער סוד, וואָס ער האָט
פון זיינע חברים פערבאָרגען.

אונטער דעם געסיל ציהט זיך דאָס פעלד. אַ גאַנצע וואָך פאַשען
זיך דאָרט די שטאָדט־בהמות. שבת פיהרען די בעל־עגלות די פערד
אויפ'ן פעלד. עס ליעגט זיך אַ בעל־גאווה אויסגעצויגען אויפ'ן בויד.
נעבען איהם זיצט דאָס ווייב און די קינדערליך, און דאָס פערד פאַשעט
זיך פון דערווייטען, אָנגעבונדען מיט אַ לאַנגען שטריק צום שטיק האָלץ,
וואָס איז אַריינגעהאַקט אין דער ערד. די שטאָדט־יונגען שפיעלען
„פאַלענט“: מען קלאַפט מיט'ן „פאַלען“ אין דעם „באַלען“, און מען
לויפט ביז צו די „מעטע“. קלענערע יונגען שפיעלען אין זעלנער. אויף
אַ בערגיל זיצען אַ קופע ווייבער, און איינע לעזט פון די „צאינהד
וראינהד“. איהר וויינענדיג קול שלאָגט זיך אָב אין וואַסער פון
דערווייטען.

ביים וואַסער ליעגען מאַט'ס'עם חברים. זיי האַלטען די פערד
פאַר די שטריק, און שמועסען פון „טשאַלענטער“. אַביסעל ווייטער,
נעבען דעם מילעכיל, ליעגט מאַט'ס איינער אַליין, און פאַשעט זיך
זיין „בולאָן“. ער ליעגט און קוקט אין וואַסער אַרײַן, וואו די וועלען
לויפען. פון דערווייטען הערט זיך, ווי דאָס וואַסער שאָרכט אויף
דעם „ראָד“ פון מילעכיל. פון דאָרט זעהט זיך די בריק. עס שפאַצירען
בעל־בתישע טעכטער און בחורים... מאַט'ס ליגט און האַרכט זיך אין
צו דעם וואַסער גערויש. דאָס וואַסער־מילעכיל פאַטשט מיט די
רעדער, ראַש, ראַש. דאָס וואַסער, שטראַמענדיג מיט אַ געבייזער,

רינט פון דער הויף אין טאָהל אַראָב, פאַלט אויף די רעדער, די רעדער פאַטשען מיט עזות צוריק... און מאַטיס ליגט און קוקט ווייט, דאָרט צו דער בריק אַריבער.

אַט שפּאַצירט זי, רחל'ה, ר' יעקב גאַלדמאַן'ס טאָכטער, מיט די חבר'טאַרענס. זיי געהען רוהיג, געלאַסען. און איהר לאַנג קלייד שלעפט זיך איהר נאָך. אַט האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט און קוקען אין וואַסער אַרײַן. ער זעהט איהר געזיכט, זי איז אַזוי שען און רוהיג, אַזוי ערעל. א בעל־בתיש קינד. איהר פנים מיט איהר לאַנג קלייד שפיגלען זיך אורדאי אָב אין וואַסער, און אַט האָט זי זיך אומגעדערעהט, און געהט ווייטער, און ווערט פערשוואונדען.

מאַטיס זיצט און קוקט אין וואַסער אַרײַן.

זי וועט זיין זיין כלה. יום־טוב וועט מען איהם פערבעטען צום מחותן צו גאַסט. ער וועט איהר אַ פאַר גאַלדענע אויעררינגלעך געבען. זי וועט נעמען און דאַנקען, שאַקלענדיג מיט'ן קאָפּ... ער וועט מיט'ן מחותן אין שוהל געהן דאַוונען, דער מחותן וועט איהם מכבד זיין מיט מפטיר, ער וועט מיט'ן מחותן פון שוהל, איבער די גאַנצע גאַס געהן. מען וועט זיי נאָכקוקען... ר' יעקב גאַלדמאַן מיט'ן חתן געהען...

און ער קוקט אין וואַסער אַרײַן, דאָס ראָד פאַטשט די וועלען, דאָס

וואַסער רוייט.

באַלד פערשעמט ער זיך פאַר זיך זעלבסט. ער הויבט זיך אויף, נעמט אַן דאָס פערד ביים שטריק און פיהרט עס אַהיים. פאַרביי געהענדיג פאַר די יונגען, זאָגט ער: קומט חברה! מען נעמט די פערד פאַר די שטריק און מען געהט. מאַטיס מיט זיין בולאַן פאַראויס, חברה נאָך איהם. אין געסיל איז שטיל. פון אן אָפען פענסטער הערט זיך „תורה“: א יוד זיצט ערגיץ־וואו און לערנט, און דאָס קול, דאָס ליעד פון שבת, שפּאַצירט מיט רוהיגקייט איבער'ן געסיל. מאַטיס האַלט דעם שטריק און פערשעמט זיך פאַר זיך אַליין: א יוד זיצט און לערנט און ער פיהרט אַ פערד אין גאַס.

מען האָט שוין די פערד אין די שטעלער געבראַכט, און מען קומט צוריק. און מען זעצט זיך פאַר ר' משה גאַמבינער'ס טהיר. אין געסיל ווערט היימליכער. מיידלעך שפּאַצירען. פון די אָפענע פענסטער הערען זיך קולות. יודען זיינען מעביר די סדרה. אַ גאַנצע חברה בעל־ענגלות זעצט זיך פאַר ר' משה'ס טהיר, די באַנק איז עפעס „מסוגל“ צו דעם...

„קאמיוזע“ (א געשטופעלטער, אָבגעברענטער יונג, וואָס וואַלגערט זיך אין די שטאַלען אַרום) שטעהט פאַר'ן ביימעל. חברה ציהען איהם דעם הוט איבער די אויגען און לאַכען. אָט שפּאַצירט אַ מיידיל איבער דער גאַס; חברה שיקען צו „קאמיוזען“. ער נעהמט זי אונטערן אָרעם. דאָס מיידעל רייסט זיך פון איהם, זי ווערט רויט, פערשעמט, און חברה לייט לאַכען, זאָגען גלייך־ווערטלעך.

עס הערט זיך ר' משה גאָמבינער'ס קול (ער איז מעביר די סדרה), און זיין זוהן, דעם בחור'ס, גמרא ניגון. די קולות קלינגען אָב אין געסיל, און חברה־לייט אויף דער באַנק זיצען און לאַכען.

רחל'ה מיט די חברטאָרענס געהען צוריק פון דער בריק; פאַמעד לייך, מיט דרף־ארץ געהען זיי איבער דער גאַס. רחל'ה — אין מיטען. זי איז די העכסטע פון אַלע. געהט אָנגעהוּן אין אַ לאַנג קאַרטאָנען קלייד, אונטען צוויי בלאַנדע לאַנגע צעפּ, מיט בלאַהע זיידענע בענדער פערקניפט. זי געהט זיך רוהיג און פערציילט עפעס רוהיג די חבר'־טאָרענס. די חברה ווינקען צו „קאמיוזען“, ער זאָל צוגעהן. „קאמיוזע“ קוקט פון דערווייטען, איבערלעגט זיך און קען ניט מעיזפנים זיין... דאָך, שטעהענדיג פון דערווייטען, „בילט“ ער עפעס אַהין צו די מיידלעך. די מיידלעך — ניט זיי מיינט מען, — געהען זיך רוהיג, מיט דרף־ארץ. רחל'ה שאַקעלט לייכט מיט איהר שענעם קאָפּ צו ר' משה'ס פענסטער. גוט שבת! באַלד נעמט זי צוריק דעם קאָפּ און פערציילט עפעס ווייטער, גלייכגילטיג, פאַמעליך און רוהיג.

— קוקט אָן דעם „יאטיש“ (די בעל־בתישע טאָכטער) — זאָגט אַ יונג פון דער חברה.

זי הערט נישט, געהט זיך ווייטער רוהיג, מיט דרף־ארץ.

— אַ האַלערע אין איהרע ביינער! מיט וואָס פאַר אַ גאווה דאָס געהט, ווי זי וואַלט ראַטשהשילד'ס טאָכטער זיין! אויך מיר אַ מענש — יעקב גאָלדמאַן'ס טאָכטער.

— „דער אויסגעבלאָזענער טיט“ — ענטפערט אַ צווייטער: ער וועט דאָך באַלד צו דיר קומען אַ 25־גער באַרגען. — ווענדט ער זיך צו מאַטיס'ן, וואָס איז געזעסען אין אַ זייט און גאָר נישט גערערט.

מאַטיס ערהעבט זיך, לאַזט די חברה זיצען, און געהט אַהיים, טהוט זיך איבער דאָס נייע פּסח'דיגע פאַר, און געהט צוריק אין גאַס אַרײַן.

אז ער איז דורך געגאנגען פאר דער „באנק“, האָט ער געוואָרפען אַ שעמעדיגע בליק אויף די חברה, וואָס האָבען איהם, אָנגעטהון אין די וואַכעדיגע מלבושים, נידריג און וואַכעדיג אויסגעזעהן.
— „לאַ קס“ — גיט שלמה מלאַך אַ ווינק צו איהם מיט אַן אויג.
— די פּיש פּאָנגען זיך! — זאָגט אַ צווייטער יונג פון דער חברה. מאַטיס בייגט דעם קאָפּ אַראָב, קוקט אויף זיין קאָסטיום, וואָס האָט יעצט געפונען חן אין זיינע אויגען, און שאַקעלט פּערשעמט מיט'ן קאָפּ.

איבערגעקומען די באַנק, איז ער שוין פּאַמעליך, מיט דרין-אַרץ איבער די נאַס געגאָנגען, און צו יעדען אַרענטליכען בעל-בית, וואָס ער האָט אין פּענסטער געזעהן, אַרײַנגעשאַקעלט „גוט שבת“.
באַלד איז ער צו צו ר' יעקב גאַלדמאַן'ס הויז. פאַר די טהיר, אויף שטוהלען, זיינען געזעסען: ר' יעקב'ס ווייב, אין אַ זיידענעם טוך אַרום-געהילט, און האַלב צומאַכענדיג די אויגען, פון „דערהייך“ אין דער נאַס אַראָב געקוקט. נעבען איהר — רחל'ה מיט איהרע חב'ר'טאַרענס. און אין פּענסטער זיינען געשטאַנען: ר' יעקב גאַלדמאַן אין קאַפּעל, און ר' יוחנן שרדן, און האָבען עפּים שטיל גערעדט.
מיט האַרץ-קלאַפּען האָט מאַטיס שטיל אַ שאַקעל געטהון מיט'ן קאָפּ: גוט שבת! און געשראַקען זיך, צי ער האָט נישט עפּעס קאַליע געמאַכט....

— גוט שבת, גוט יאָהר! — האָט איהם ר' יוחנן מיט זיין הויף תקיפ'דיג קול אָבגעענטפּערט.

געוועזען איז עס אין אַ שענעם שבת נאָך מיטאַגן. אין דער גרויסער שטוב ביי ר' יעקב גאַלדמאַן איז אויפגערוימט יום-טוב'דיג. די גאַרדינען זיינען מיט בלאָהע בענדער פּערצויגען, אזוי, אז דער שפּיעגל, פון צווישען די צוויי פּענסטער, איז כמעט האַלב פּערשטעלט. די ווענד זיינען בעהאַנגען מיט וולוטשקענע בילדער, אויף קאַנווע אויסגעעעהט — רחל'ס אַרבייט. פון שויבען-שענקעל פינקלען צוויי זילבערנע לייכ-טער אַרויס. זילבערנע לעפעל, גאַפּעל און מעסער, פאַרצעלייענע טעלער, גלעזערנע קלאָשען... און דאָס אַלץ וואַרפט אַן אַריסטאָקראַטישען גלאַנץ איבער דער שטוב. אויבען-אָן — ביי דעם ווייס געדעקטען טיש, זיצט ר' יעקב אין שלאַפּראַק און קאַפּעל, די ברילען אויף דער

נאָז און די עטליכע ווייסע האָר פון באָרד ציטערען אַריסטאָקראַטיש אויף דער ברוסט, איבער דעם ווייסען, בעל־בתישען קראַנען מיט דעם שוואַרצען שניפּסעל. אַרום טיש — ר' יעקב'ס זוהן מיט די איידים. אַלע אין פיינע, גלאַנצענדיגע שניט־דעק, ווייסע בעל־בתישע קראַנען, קליינע, שוואַרץ־סאַמעטענע היטלעך, אויף די זיידענע וועסטען גלענצען די גילדענע קייטען. פון דער צווייטער זייט טיש זיצען ר' יעקב'ס ווייב מיט די מעכטער און שנירען, אין זיידענע קליידער. פון די ווייסע העלזער גלאַנצט דאָס צירונג אַראָב. די אויגען קוקען מיט דר־דאַרץ אויף דעם טאַטען און שווער. און מען וואַרט מיט רעספּעקט אויף דעם וואָרט, וואָס וועט פון זיינע ליפען אַרויס. יעדעס וואָרט, וואָס אַ קינד זאָגט, איז „אַבגעוואויגען און אַבגעמאַסטען“, יעדע בעוועגונג — לייכט און ערעל, ווי „אויסשטודירט“. אין מיטען די זיהן איז מאַטיס געזע־סען, אָנגעטאהן אין אַ נייען לאַנגען ראָק. און זיין רויט אַבגעברענט געזיכט, וואָס מען האָט ערקענט, אַז עס איז געווען געוואַשען; זיינע גראַבע רויטע הענד, וואָס זיינען משונה מאָדנע אויף זיין ברוסט געווען פּערוואַרפען — האָבען נישט געשטימט, ניט מיט דעם שענעם ראָק, וואָס ער האָט געטראָגען און נישט מיט דעם אַלעם, וואָס איז געווען אַרום טיש... ער איז געזעסען שטיל. ער האָט מורא געהאַט אפילו עפּים צו טראַכטען, צו בעווענען מיט אַ אַבר, און האָט מיט גרויס דר־דאַרץ אויף איין פּונקט געקוקט. זיינע פינקעלדיגע אויגען, וואָס האָבען מורא געהאַט זיך צו ריהרען, און פון איין זייט, זיין אימה אויסגעזאָגט, האָבען אויך צו וויסען געגעבען, אַז ער איז אימ־שטאַנד, יעצט דעם קלענסטען פון דאַנען מיט דר־דאַרץ צו פּאָלגען אַלץ, וואָס ער וועט איהם הייסען טהון. רחל'ה איז געזעסען קעגען־איבער, אָננע־טהון אין אַ ניי גרין קלייד. איהר קאָפּ האָט זי געהאַלטען אַראָב געלאָזט צו דער ברוסט, האַלב טרויעריג און האַלב שטאָלץ...

אַלע אַרום זיינען שטיל געזעסען.

די „בעיאָהרטע פרוי“, וואָס איז די גאַנצע צייט ביים טיש געבען מאַן געזעסען און האָט איהם אין מויל געקוקט, האָט זיך פון איהר אַרט ערהויבען, און האָט דערלאַנגט, פון דער שאַנק אַרויס, אַ געשליפענע קאַרפינקע מיט רויטען ווישניאַק. ערשט דאַן האָט זיך אויך רחל'ה פון איהר אַרט אויפגעהויבען. דאָס נייע קלייד האָט איהר נאָך געשאַרכט, און זי האָט צום טיש דיניטשקע, ערעלע גלעזעלעך

דערלאַנגט. זי האָט די גלעזלעך אויסגעשטעלט, איינגענאַסען. ערעל, פאַמעליך. קיינער האָט נישט געטרונקען, אלע האָבען געוואַרט אויף'ן אַלמען. דער אַלמער האָט זיך פון אַרט ערהויבען, דעם עלטסטען זוהן דערלאַנגט די האַנד, זאָגענדיג „לחיים!“ דערנאָך האָט ער דערלאַנגט מאַטיס'ן די האַנד. מאַטיס האָט זיך אויסגעגלייכט. דער אַלמער האָט איהם פעסט די האַנד געדריקט, און דערנאָך מיט'ן קאָפּ צו די פרויען געשאַקעלט. און די העלפט פון גלעזיל אויסגעטרונקען.

די קינדער האָבען אויך אָנגעקלאַפט די גלעזעלעך.

מאַטיס איז זעהר רויט געווען און האָט זיך געלאָזט שטאַרק בעטען. רחל'ה האָט צו איהם געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט צו איהם, נעהנטער צורוקענדיג דאָס גלעזיל: טרינקט! מיט אַ טאָן, ווי איינער זאָגט: „מען וועט איהם שוין אויסלערנען“. מאַטיס האָט שוואַך מיט זיין דיקער האַנד דאָס גלעזיל צו די ליפען גענומען. אַ שווייס האָט זיך אויף זיין שטערען בעוויזען, און קוקענדיג אַ מינוט ווי פערשעמט אין אַ זייט, האָט ער מאַדנע דין די ליפען פערקרימט און זיין שטערען האָט זיך געקנייטשט.

רחל'ה איז געזעסען די גאַנצע צייט און האָט מיט אַ האַלב טרויעריגע מינע אויף איהר גלעזיל ווישניאַק, וואָס איז פאַר איהר געשטאַנען, געקוקט און האָט קוים מיט איהרע דינע, ווייכע ליפען זי בעריהרט.

— וואָס הערט מען עפּים נייעס? — האָט דער אַלמער דעם עלטסטען זוהן געפרעגט.

און שטיל און יום־טוב'דיג האָבען אלע אויסגעהאַרכט, ווי דער עלטערער זוהן, מאַטעלע, האָט מיט דרד־ארץ פערצעהלט די „פּאָליטיק“ פון דער „הצפירה“. און ר' יעקב גאָלדמאַן איז געזעסען אין קאָפּעל און, צומאַכענדיג איין אויג, מיט קאָפּ אויסגעהאַרכט, וואָס דער זוהן פערצעהלט. און געדאַכט האָט זיך אז עס איז גענוג, אז דער אַלמער זאָל דאָס צווייטע אויג צומאַכען, און דאָס ערשטע זאָל זיך אויפּעפענען, די גאַנצע „פּאָליטיק“ מיט די פּיס אין דער הויך איבער קעהרען.

און אַ חתונה איז געווען, ווער מיר גוטס גינט. דאָס געסיל האָט געלעבט, קינד און קייט האָט זיך געפרייט; ר' משה גאָמבינער

איז געווען דער „עומד“ פון חתנ'ס צד, און דער חתן אליין איז עפעס
עדלער, פיינער געוואָרען.

— אַ וואונדער עפעס, האָבען די ווייבער גערעדט.

— אז מען קומט אַרײַן אין אזא משפּחה!

— נו, רחל'ה וועט איהם שוין פאַר אַ לײַט מאַכען.

און איינגענומען האָט איהם רחל'ה מיט גוטען. פון דער הויף.
האַלב ברוגז/דיג, האַלב מיט אַ גוט געלעכטעריל. אז מאַטײַס האָט מיט
וועם גערעדט און זי איז דערביי געווען, האָט ער איהר אין די אויגען
געקוקט, ווי פרעגענדיג, צו זאָגט ער נישט עפעס גראַבס.

און טהיילמאָל, אז מאַטײַס האָט זיך אַרויסגעכאַפּט מיט עפעס
אַ נישט־פאַסעדיג וואָרט, האָט זי איהם אין דער צווייטער שטוב
אַרײַנגערופּען און, אָננעמענדיג איהם ביים קנאַפּ פון פאַלטאָ, אזוי
געזאָגט:

— זעהסט, מאַטײַס, עס פאַסט נישט! ביי לײַטען אין „געזעל
שאַפּט“ דאַרף מען זיך מעהר „אַנשטענדיג“ צו האַלטען. מען דאַרף
בעטראַכטען יעדעס וואָרט, וואָס מען וויל זאָגען. וואָרום, זעהסט דו,
מאַטײַס, עס איז דאָך ניט שען צו זאָגען עפעס נישט פאַסענדיגעס
אין געזעלשאַפּט. פערשטעהסט דאָך אַלײַן...

די הויף „דײַטשע“ ווערטער: „געזעלשאַפּט“, „אַנשטענדיג“,
וואָס האָבען זיך זעהר עדעל פון רחל'הס מויל אַרויסגעגליטשט, האָבען
אויף איהם אַ לײַכען שרעק געוואָרפּען, און ווי אַ קלײַן קינד האָט ער
זײַן פעהלער דערקענט.

שען איז געווען צו זעהן שבת נאָך'ן דאוונען, ווען ר' יעקב
נאָלדמאַן מיט מאַטײַס'ן געהען פון שוהל אַהיים: ר' יעקב'ס אַ אייניקעל
טראָגט זיי די טליתים נאָך. פון פענסטער קוקט ר' ישכר וויינשטיין
אַרויס. דער שווער מיט'ן איידים שאַקלען אין פענסטער אַרײַן:
גוט שבת.

— וואָס לען? אונזערע קינדער ווערען לײַט? מישטיינס געזאָגט!
— קרעכצט אײַן יודענע צו דער צווייטער, שמעהענדיג פאַר דער טהיר
און נאָכקוקענדיג דעם שווער מיט'ן איידים.

— דאָס האַרץ קוועלט פאַר נחת, אוי, אוי! נעחאָ, זײַן מאַמע,
האַט געדאַרפּט פון קבר אויפשמעהן און זעהן איהר מאַטײַס'ן.

— אַרײַמע לײַט, נעבעך, שטאַרבען אָב, און זײַנען אפילו ניט זוכת

צו זעהן אַ שטיקעל נחת ביי אַ קינד.
 און מאַטים איז שוין געוואָרען אין די „משפּחה“ אַריינגענומען,
 ביים טיש זיצט ער שוין ניט מיט האַרץ-קלאַפּען, וואַרפט אפילו אַמאָל
 אויף אַ וואָרט אין שמועס אַרײַן.
 — אונזער מאַטים וועט זיך אויסאַרכײטען! נישט אַזוי שלעכט,
 ווי געמײנט, — זאָגט ר' יעקב צום עלטערען זוהן מאַטעלע.
 — ער האָט אָפטמאָל גאַנץ גוטע אײנפאַלען — העלפט דער זוהן
 דעם פּאָטער צו.

שבת. ער זיצט ביים שווער גלייך מיט אַלע און שמועסט. רחל'ה
 דרעהט זיך אין זײדענעם שלאָפּראָק אַרום, די גאַלדענע קײט מיט
 דער „קאַליע“ אויפ'ן האַלז: דאָס בלייכע עדלע פנים לײכט פון אונד
 טער דעם האַריגען שײטעל אַרויס, און אויף די דיניטשקע ליפען ליגט
 אויסגעגאַסען אַ לײכער, זיסער שמײכל.
 פאַר דער טהיר, אויף דער באַנק, זיצען חברה, אַמאָליגע מאַטים'עס
 חברים און וואויווען אַרום, און רעדען „עות'קײטען“. און יעדעס מאָל,
 ווען עמיצענס גראָב קול לאָזט זיך הערען אין שטוב, ווערט מאַטים
 רױט, און דאָס האַרץ קלאַפט אין איהם: ער האָט מורא, עס זאָל זיך
 אַ יונג נישט אַרויסכאַפּען מיט זעהר אַ גראָב וואָרט...

ער ווייסט נישט ווי און ווען דאָס איז געוואָרען, נור די אַמאָליגע
 חברים האָבען איהם אויפגעהערט צו זאָגען „דו“.
 — זאָל מאַטים אַזוי גוט זײן, געבען אויף אַ האַלבע קערץ האָבער
 — זאָגט צו איהם שלמה מלאך, שטעהענדיג אין קיך ביי דער טהיר.
 רחל'ה קומט פון דער צווייטער שטוב אַרויס און בעוועגט לײכט
 מיט'ן קאָפּ. שלמה מלאך וויל איהר גוט מאַרגען זאָגען, נאָר ער
 שרעקט זיך...

— ווען הייסט מאַטים... דער בעל הב... אײנשפּאַנען?
 רחל'ה ענטפּערט איהם פון דער ווייטען, ווי איהר וואָלט נישט
 געפאַסט צו שטעהן נעבען איהם:
 — דער בעל־בית וועט שוין שפּעטער צו וויסען געבען.
 מאַטים קוקט אויף איהר. ווי לײכט די ווערטער שוועבען איהר
 פון מויל, און געהט איהר נאָך אין דער צווייטער שטוב אַרײַן.
 שלמה מלאך געהט צו די חברים אין שטאַל אַרײַן.

די פערד שמעהען, בעהאלטענדיג די קעפ אין דער פינסטער....
 אונטער יעדען איז פריש שטרוי אויסגעשפרייט, א ווארעמער פערד-
 גערוד טראגט זיך פון זייערע צוהיצטע קערפער ארויס, אויף גרויסע
 הויפען שטרוי ליגען חברה אויסגעצויגען און שמועסען.
 — די יאטישע טאכטער האָט דאָך צו מיר גערעדט! — זאָגט
 שלמה מלאך צו די חברים אַנקומענדיג.
 — א רוח איהר אין די זייטען! איך וואָלט איהר אין פרצוף
 געשפיגען, ווען זי וואָלט זיך צו מיר מיט א וואָרט אָנגערופען.
 — איך לאָקער נאָך אויף איהר! וועל איך איהר אַמאָל געבען
 אין טאַטען אַרײַן, וועט איהר ליכטיג אין די אויגען ווערען.
 — שווייגט, אָט רידערט זי מיט א אבר. זי געהט. די „יאטישע“.
 פון הויף קומט רחל'ה אָן. זי געהט זיך פאַמעליך, אזוי ווי זי
 וואָלט מורא האָבען, איהר פוס אויף די האַרטע שטיינער צו שטעלען,
 דאָס לייכטע טיכעל צימערט איבער איהרע אַקסעל. א ווינטעל בלאָזט
 און פערוואַרפט איהר אייניגע טראָלבען פון טיכעל איבער'ן פנים. זי
 בעוועגט לייכט מיט דער האַנד און מאַכט זיך גלייך די האָר פון קאָפּ.
 זי קומט אָן פאַר'ן שטאַל.
 אָהנע צו וויסען, האָבען זיך חברה אויפגעחאַפט, גלייך געשטעלט
 און „גוט מאַרגען“ געזאָגט.
 זי האָט לייכט מיט דעם קאָפּ אָבגעענטפערט.
 — מיינע ליעבע, ווער פון איך פאַהרט מיט מיט'ן הערר נאָך
 ליענטשיץ אויפ'ן מאַרק?
 — איך, בעל'בית'טע! — האָט שלמה מלאך אָבגעענטפערט, זיך
 גלייך מאַכענדיג דעם הוט אויף'ן קאָפּ.
 — מײַן פריינד, וועסט אזוי גוט זײַן, מיר פון מאַרק א גוטע
 אינדיטשקע מיטברענגען. וועסט דערמאָנען דעם הערר, וועט ער דיר
 געלד געבען...
 — גוט, בעל'בית'טע! — האָט ער אָבגעענטפערט.
 און ווען זי האָט זיך אומגעדריעהט אַוועק צו געהן, האָט זי לייכט
 איהר קאָפּ צוריק געוואַרפען און געזאָגט:
 — א פעטע זאָלסט דו אויסקלויבען. הערסט, שלמה?
 — יא, בעל'בית'טע.
 — ווי דאָס רעדט! וואָס פאַר א פּיסקעל דאָס האָט! — זאָגט

שלמה מלאך צו דער חברה, ווען זי איז שוין אוועקגעגאנגען — אזוי לייכט שיטען זיך איהר די ווערטער, אזוי ממזר'יש, — א רוח איהר אין איהר טאטען!

און עפּים אָהנע צו וויסען אַליין, האָט ער זיך געסטאַרעט די בעסטע פּאָר פּערד פּון שטאַל אויסצוקלויבען און פלינג די פּוהר אַיינצור שפּאַנען. און מיט אַ קנאַל פּון דער בייטש איז ער פּאַר דער טהיר אפּויר געפּאָהרען.

נאָך דעם שמועס מיט דער בעל־הבית'טע האָט ער זיך געפּיהלט עפּים מעהר היימיש, און איז אין דער קיך אַריינגעקומען, אָהן אַ תּירוץ צו האָבען, וואָס ער האָט ביו יעצט נישט געקענט טהון...

דערזעהן אָבער רחל'הן אין דער קיך, איז ער פּלוצלונג שטעהן געבליבען. „וואָס טהו איך דאָ?“ האָט ער זיך געפרעגט. און שטעהענדיג פּון דער ווייטען ביי דער טהיר, האָט ער געשטאַמעלט: דער בעל־בית וועט באַלד אַרויסקומען?

זי האָט איהם נישט געענטפּערט. און שלמה מלאך איז באַלד אַרויס פּון קיך.

פּון דער חתונה אָן האָט מאַטים נישט געוואַלט פּאָהרען מיט שלמה מלאך „סאַם נאַ סאַם“. נישט געשעמט זיך, יא געשעמט זיך, עס איז דאָך נאַרישקייטען, נאָר גלאַט אזוי... ער איז דאָך אַ גוטער ברודער פּון לאַנג, אין אַיינעם ביי פּוקס'ן שמייסער געווען, „געשעפּט־ליך“ געהאַט, און יעצט — — איבער דעם איז מאַטים די גאַנצע צייט אויבען־אָן געזעסען, און שטיל געשוויגען. שלמה מלאך אויפ'ן קאַרשעל האָט אויך שטיל געשוויגען.

ווען זיי זיינען אַרויסגעפּאָהרען איז שען געווען. נור אין מיטען וועג האָבען זיך איבער'ן הימעל קליינע אָבגעריסענע וואַלקענדרלעך פּערקליבען. באַלד האָבען זיי זיך בעהעפּט, איין שטיק געוואָרען, און עס האָט אָנגעהויבען לייכט צו טריפען.

שלמה מלאך איז געזעסען מיט'ן פנים צו די פּערד און האָט זיך דאָס זייניגע געטהון: אָנגעטריבען.

דער רעגען האָט געקאַפּעט, נישט געדיכטער נישט שיטערער, נאָר עפעס אזוי שוין מיט איין כאָס, אָהן אַ כּונה, גלאַט אזוי: עס רעגענט.

די פערד טראפטשען און טראפטשען, די רעדער שניידען אין די שטיינדלעך, און דער רעגען קאפעט אויפ'ן פנים, און שלמה מלאך מאכט זיך גאָר נישט דערפון, קיין וואָרט רופט ער זיך נישט אָן. מאַטים וויל אָנהויבען רעדען, נור שלמה מלאך זיצט פערדרעהט, אויפ'ן רוקען אַ זאָק, עס פאַלט אַ טראָפען און דער זאָק זאָפּט אין זיך די טראָפען איין, גלייכגילטיג: נישט זיין געשעפט... און דער רעגען קאפעט, דער הימעל איז שוין אין גאַנצען פערד-וואַלקענט. די חמאַרע האָט זיך געלעגט איבער'ן וואַלד, עס איז טונקעל, טרויעריג...

מאַטים וויל אָנהויבען רעדען — — —
 נור שלמה מלאך'ס רוקען איז שטום, דער זאָק זאָפּט איין די טראָפען און שווייגט.
 זיי פּאָהרען פערביי אַ קרעטשמע.
 — וועסט כאַפען אַ לאַמפּערקע ? (אַ טרונק בראַנפּען).
 — פאַר וואָס נישט ?
 זיי קריכען אַראָב פון וואַגען, אין קרעטשמע אַריין. מען כאַפּט אַ טרונק בראַנפּען און מען זעצט זיך צוריק אויפ'ן וואַגען אַרויף...
 — שלמה.
 — וואָס ?
 — גאָר נישט, פּאָהר אין דער זייט, אויף די שטיינער...

דער מאַרק איז אָנגעשטעלט מיט וועגען און פערד. מענשען לויפען, אַ גערעדעריי און גערודער, עס קלאַפּט... מאַטים איז אַראָב פון וואַגען און איז געגאַנגען צום פערד-מאַרק. פאַר נאַכט קומט ער צוריק, און אַ יונג פיהרט איהם צוויי פערד.
 — זעה די „חיות“, וואָס איך האָב מיר געשאַפּט, — זאָגט מאַטים צו שלמה'ן.
 שלמה מלאך בעטראַכט די פערד. קוקט זיי אין זיך צי'הן און שווייגט.

— נו, וואָס זאָגסט דו, שלמה ?
 — ווייס איך ?
 — טרעף, ווי פיעל זיי קאָסטען.
 — זאָל איך אזוי וויסען...

מאטים, איינוויקלענדיג זיך אין מאנטעל, געהט אריין אין דער „רעסטאראציע“.

די בעל־בית'טע האָט געבעטען אַ אינדיטשקע פון מאַרק. — דערמאָנט שלמה מאַטיס'ן, ווען דער לעצטער אין פון דער „רעסטאראַציע“ אַרויס, גרייט צו פּאַהרען.

געוועזען איז עס אַ שבת נאָכמיטאָג.

אויפ'ן בעט אין „שלאַף־צימער“ ליגט מאַטיס אויסגעצויגען און קוקט אויף דעם ווייב'ס קאַפּעלוש מיט דער „קייט“, וואָס ליגען אויף דעם צווייטען אויפגעבעטען בעט. דאָס ווייב איז אין שוהל געווען — קלערט ער פּויל און רייבט די אויגען. די שבתים נאָך מיטאָג זיינען עפעס מיט מעהר גלאַנץ, שבת'דיגער, עס לאַכט מיט חן דורכ'ן פענסטער און שטראַהלט זיך אָב אויף דעם שויבען־שענקעל, וואָס שטעהט צווישען די צוויי בעטען. די זילבערנע לייכטער גלאַנצען... פון דער צווייטער שטוב הערט זיך זיין שוואַגער מאַטעל'ס נגידיש קול, וואָס קלינגט איבער דער שטוב ווי אַ גלעקעל. „דער שוואַגער איז געקומען צו גאַסט, מען דאַרף זיך אויפהויבען“ — פיהלט מאַטיס אַ חוב אויף זיך. פון דער באַנק, וואָס איז פאַר דער טהיר, הערט זיך אַ חבר'ס קול. יוסעלע טויבענכאַפּער פּערצעהלט מיט געלעכטער, ווי פיעל „קוילען“ (קניידלעך) אהרן פּורמאַן עסט אין פּסח אויף.

מאַטיס, ליגענדיג אויפ'ן בעט, האָרכט זיך איין, וואָס חברה פּערצעהלט און לאַכט מיט.

— נעם זי, נעם! — שרייט אַ יונג, אשר ביק'ס קול.

— אַט אזוי, האַלט...

— האַ, האַ, פעסט האַלט, לאָז נישט אָב!

— פיהר זי אונטער דער חופּה, הייסט זי מוחל זיין!

— האַ, האַ... .

מאַטיס קריכט אַראָב פון בעט, ער געהט צו צום פענסטער און קוקט אַרויס. „קאַמיזע“ האַלט אַ אויסגעפּוצטען טשאַלענט אונטערן אַרים און לאָזט זי נישט אָב. דאָס מיידעל רייסט זיך פון איהם מיט אַלע כחות, ער האַלט זי אָבער פעסט, און חברה לאַכט.

מאַטיס קוקט און לאַכט מיט. געפיהלט האָט ער זיך אויסגעשלאָך

פען, פריש, א ביסעל אויפגערוימט, נישט וויסענדיג אליין פאר וואָס, און איז אין דער צווייטער שטוב אַריין.

אויפ'ן געדעקטען טיש זיינען צוויי פאַמעראַנצען אין אַ קלאָש געלעגען, רחל'ה האָט גערעדט מיט'ן ברודער, וואָס זיצט מיט'ן רוקען צו מאַטיס'ן און בעמערקט איהם נישט.

— וואָס מאַכסט דו עפּים, מאַטי? — געהט מאַטיס צו און קלאַפט איהם וואוילעריש אויף די פלייצע.

דער שוואַגער דרעהט זיך אום און קוקט אויף מאַטיס'ן האַלב פערוואונדערט, האַלב מיט כעס.

באַלד איז רחל'ה אין דער צווייטער שטוב אַריין און ווינקט צו מאַטיס'ן מיט'ן פינגער.

מאַטיס איז נאָכגעגאַנגען.

— זעהסט, מאַטיס — זאָגט זי צו איהם, אָננעהמענדיג איהם פאַר דעם קנאַפּ פון פאַלטאָ — עס איז נישט שען צו קלאַפען איבער די פלייצעס. דאָס פאַסט פאַר זיי, נישט פאַר דיר.

זיי זיינען צוריק אין שטוב אַריין.

דער שוואַגער האַלב ברוגז'דיג און אַ ביסעל „פון דער הייך“, טרינקט פון כוס און רעדט מיט רחל'הן, נישט קוקענדיג אויף מאַטיס'ן.

מאַטיס איז פון שטוב אַרויס.

די זון שיינט היימליך, אויפגערוימט איז אין געסיל, אויף דער באַנק זיצט חברה, מען לעבט, מען ציהט איינער דעם צווייטען דעם הוט איבער די אויערען, דיענסט-מיידלעך אין שבת'דיגע קליידלעך דרעהען זיך איבער דער גאַס, און חברה — וועמען מען קען מעיז פנים זיין — שיקט מען צו „קאַמיזע'ן“, און וועמען נישט — לאָזט מען פערביי מיט געלעכטער פון דער ווייטען.

מאַטיס איז צוגעגאַנגען און האָט זיך געזעצט אויף דער באַנק.

— אַ רוח דיר אין דיין טרפה פרצוף! — האָט שלמה מלאך געזאָגט צו אַ צווייטען יונג, נישט בעמערקענדיג מאַטיס'ן.

באַלד האָט אַ יונג שלמה מלאך געגעבען אַ שטופּ, און געוויזען איהם מיט'ן פינגער. שלמה האָט זיך אומגעדרעהט, און איז, דערזע-הענדיג מאַטיס'ן, פערשעמט געוואָרען.

— גוט שבת! — האָט ער געזאָגט, אַ ביסעל אויפהויבענדיג זיך

פון אָרט און אַ ביסעל ווייטער זיצענדיג, און האָט זיך גלייך געמאַכט
דעם הוט אויפ'ן קאָפּ.

— גוט שבת!

חברה בלייבט זיצען שטיל.

מיידלעך האָבען זיך געדרעהט אַהין און צוריק און קיינער האָט
קיין וואָרט גערעדט. „קאַמיזע“ האָט זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעלע
ביי דער וואַנד. די זון שיינט, עס לעבט אלץ. נור חברה — טויט שטום
זיינען זיי! שלמה מלאך בייגט דעם קאָפּ אַראָב אויף דער האַנד און
קלערט עפעס.

— נו מלאך, וואָס שוויינסט דו? — גיט מאַטים איהם פּלוצלינג

אַ פאַטש מיט דער האַנד איבער דער קניע.

— אַה, בעל־בית! — זאָגט דער יונג, און רוקט זיך אָב, רייבט

זיך מיט דער האַנד איבער דער קניע און פּערקרימט דאָס פנים מיט
אַ מאַדנע מין געלעכטער.

חברה האָט געשוויגען, און אַ שטילקייט האָט אלץ אַרום

געשטיקט.... מען האָט דרד־ארץ.

מאַטים האָט זיך אויפגעהויבען און צוריק אין טהיר אַריין.

— „קאַמיזע“, די טעקסע געהט! — הערט ער הינטער זיך שלמה

מלאך'ס קול.

דאס קוילער געסיל

צווישען גרויס-פוילען און מאזעווייען ציהט זיך א דריי-עקעדיג שטיק לאַנד. פון איין זייט גרעניצט עס זיך מיט די זאמדיגע וויקסעל-בערג, וואָס ציהען זיך הארט ביי דער זילבערנער וויקסעל-סטענגע ארום פלאַצק און וולאָצלאוויק; צו דער צווייטער זייט, ביי לייענשיץ צו, האָט עס אין שכנות די פראָוויניץ קאָיאָווע, וואָס איז פול מיט מורא'דיגע סודות, און לינקס פון דאָרט האָט עס דאָס רייכע אין פארבען און טענער „קשענסטוואָ" לאָוויטש. דאָס שטיק לאַנד, אין וועלכען עס געהען אריין די שטערט: קוטנאָ, זשאַכלין, גאָסטענין, גאָמבין און נאָך אייניגע קליינע שטעדטלעך, איז פראָסט און איינארטיג, ווי דער פויער, וואָס וואוינט אין איהם. אַרים אין וואַסער, אַרים אין וועלדער, ציהט זיך דאָרט אויס דער האַרזיאַנט גאַנץ ברייט און ווייט, דאָס אויג האָט אויף גאַרנישט בעזונדערס אָבצושטעלען זיך: לאַנגע, איינארטיגע פעלדער, בעוואַקסען מעהרסטענטייל מיט'ן אַרימען ברויט, בלאַנדזען זיך אויף מיילען אוועק. טיילמאָל שניידט דורך די אונז ענדליכע, גלייכע, בעזייהטע פעלדער אַ ווייסע סטענגע פון אַ פוהר-וועג, בעזעצט שיטער מיט וויינענדיגע ווערבעס, וואָס פיהרט פון איין שטעדטיל אין דאָס צווייטע אַריין. נישט דאָס לאַנד האָט אין זיך די סודות פון איהר שכנה קאָיאָווע, וואָס מען דערצעהלט פון איהר פערשיעדענע לעגענדען, אז טויטע נשמות שפאָצירען איבער איהרע שוואַרצע וועגלעך, וועלכע בלאַנדזען זיך אין די פעלדער ארום, און זיי פערנארען מענשען אין זומפען אַריין; נישט עס האָט אין זיך די רייכ-קייט פון פארבען און טענער פון איהר שכנה דער „פרינצעסין פון לאָוויטש", וועלכע האָט אויף איהר ערד אַרויסגעגעבען דעם גרעסטען פוילישען מוזיקער און בעשעפער פון דער פוילישער פאַלקס-מאַזורקע—שאַפענ'ן. נור פראָסט און איינארטיג איז דאָס פעלד, און פשוט

איז דער פויער, וואָס אַרבייט אויף דעם פעלד, ווי דער קאַרטאָפּעל, וועלכען עס גיט פון זיך אַרויס. נישט עס פּוצט זיך דאָ דער פויער אין די ווייסע האַלאַטען און אין די קאָלירטע הייזען, און בעפּוצט ניט זיין קאַפּעליוש מיט בענדער און קאָרעלען, ווי דער פויער פון לאָוויטש; און נישט ער פּערנעהמט זיך מיט כּשוף־מאַכעריי, ווי דער פויער פון די „הויכע טאָפּאַלען“ וואָס איז אין „קאָיאָווע“. דער פויער פון דעם פעלד איז ווי אַ שטיק ערד, וואָס גאָט איז אַ נשמה אַריינגעבלאָזען, ווי אַ געהענדיגע ליפּע, וואָס וואַקסט פאַר זיין הויז... ער האַלט זיך ביי זיין פייפּעל פון וועלכער ער שפּיעלט ביז אין דער האַלבער נאַכט לאַנגע נגונים אָהן אַ מאַטיוו, וועלכע הויבען זיך נישט אָן און לאָזען זיך נישט אויס, ווי זיינע לאַנגע, ווייטע, גרינ־בעוואַקט סענע פעלדער... אַ מענש איז עס אָהן אויבערשפיצלעך. — „אַט אַזוי האָט מיך גאָט בעשאַפּען“. איז ער גוט, קאָן ער אַוועקגעבען דאָס העמד פון לייב! דערבייזערט מען איהם אָבער — וועט ער מיט'ן לעבען בעצאָהלען, אַבי נור פון יענעם נקמה צו נעהמען. ער האָט לייעב פון דער נאַטור זיין פיה, וואָס עס וואוינט מיט איהם, און וועט עס קיינמאָל נישט שחט'ען פאַר זיין אייגען געברויך. נור מעהר פון אלץ האָט ער לייעב זיין פּערד, שאַנעוועט עס, און וועט עס קיינמאָל נישט בענוצען צו אַ וואַכענדיגע אַרבייט, צום אַקער וועט ער בעסער די קיה מיט'ן ווייב איינשפּאַנען, נור נישט זיין פּערד. דאָס פּערד האַלט ער צום וואַגען אויף זונטאָג, צו פּאַהרען אין קירך אַרין, אָדער אין אַ נאָהענט דאָרף צו אַ חבר, צו קאָנען ווייזען זיך מיט זיין פּערד פאַר אַנדערע חברים.

דער יוד, וואָס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער דאָרטניגער ערד, האָט אין זיך מעהר פעלד־געשמאַק און עפּעל־געשמאַק, ווי בית־המדרש און מקוה... דאָס לאַנד איז רייך אין פּאַשע, האַדעוועט דאָרט דער פויער דאָס פיה, דעם אָקס מיט'ן שעפּס. יודען קויפּען עס אויף און פיהרען דאָס פיה קיין לאָדז, אָדער איבער דער גרעניץ, וואָס איז פון דאָרט נישט ווייט. עס געפינט זיך דאָרט צווישען די יודען די בעד־דיהמטע פישער פון די לאַנסקער סטאווען, וואָס בעזאָרגען מיט פיש לאָדז און די אַרומיגע געגענדר אין קאַלישער און אין פּלאָצקער גובערניע. וואו עס געהט נאָך קיין באַהן נישט, געפינען זיך די גרויסע פוהר־מאַנעס, וועלכע שטעלען צו די ליטוואַקעס צו דער גרעניץ. דער

פויער האָדעוועט דאָס פערד און שאַנעוועט עס, געפינען זיך דאָרט די גרויסע אידישע פערד־הענדלער, וואָס שטעלען צו סתורה פאַר'ן „דייטש“, וועלכער קומט אַראָב פון טהוירען און בערלין. די אַרימע יודען דינגען ביים פויער איבער'ן זומער דעם פרוכט־גאַרטען אָב. ווינטער וואַשען זיי פאַר איהם די פעלצלעך אין שטאָדט־סטאָו, און פיהרען עס אויף די יריד'ן קיין לאָוויטש, אָדער קיין גאַמבין. דער יוד איז די גאַנצע וואָך אין דאָרה, וואוינט מיט'ן פויער און לעבט מיט איהם צוזאַמען, אויף שבת קומט ער אין שטאָדט אַריין, צו דער חברה „דריי פייע'ן“ (פישער, פליישער, פוהרמאַנעס) דאוונען. דאָרט טיילט מען זיך כבודים, און מען דערצעהלט מעשיות פון אַ גאַנצער וואָך. שבת נאָכ'ן עסען געהט מען אויפ'ן פעלך, וואו מען פיטערט די פערד און וואו יונגען שפיעלען אין „פאלענט און באַלעם“. און פאַר־נאַכט זעצט מען זיך אויף די בייג פאַר די הייזער, און מען קוקט אויף די דיענסט־מיידלעך, וואָס געהען שפאַציערען, און מען דערצעהלט זיך ווייטער מעשיות.

אין איינעם פון די אויבען־דערמאָהנטע שטעדטלעך איז געווען אַ געסיל, וועלכעס מען האָט גערופען דאָס „קוילער געסיל“. קויל איז אַ שטעדט'ל דערנעבען, און דאָס געסיל ליעגט אויפ'ן טראַקט, וואָס קומט אָן פון זשאַכלין און פיהרט דורך קראַשענוויץ קיין קויל. די חברה „דריי פיי'ען“ האָבען זיך געפונען אין קוילער געסיל. דאָס קויל־לער געסיל איז נישט געווען אין גלות. דאָרט האָט מען יודען נישט געשלאָגען; האָט זיך עפעס געמאַכט אַ נאָך סוכות, ווען רעקרוטען זיי־נען דורכגעגאַנגען דורכ'ן שטעדט'ל און האָבען אָנגעהויבען אָנצוגעבען, האָבען זיך געפונען חברה־לייט, — די דישלען האָט מען פון די וועגען ארויסגענומען, פרענטען אייזען האָט מען פון די לאָדענס אָבגעריסען, בויער, וואָס וואַקסען פאר די טהירען, האָט מען פון דער ערד ארויס־געריסען, און מיט דעם אין גאָס אַריין, ווייזען: „ווער איך בין!“ דאָס בית־המדרש־געסיל, וואו דער רב וואוינט מיט די שוחטים און אלע מלמדים, און וואו עס איז די מקוה מיט'ן שחט־הויז פאר עופות, האָט זיך זעהר געשעמט מיט'ן קוילער געסיל: „גראַבע מענ־שען, קצבים, פישער־יונגען!“ און האָטש דאָס בית־המדרש־געסיל האָט אינגאַנצען נור געלעבט פון דעם „כבוד־יוס־טוב־געלד“, וואָס דאָס

קוילער געסיל פלעגט דאָרט אַהין אַרײַנשיקען, און האָטשט וואָס עס זאָל זיך נישט מאַכען אין שוהל-געסיל — דער שעפער רייצט דעם הונד אָן, אָדער אַ שכור'ער גוי שלאָגט, — פלעגען יודען, ווי גרויס, ווי קליין קומען צו לויפען אין קוילער געסיל אַרײַן: „געוואַלד אַ גוי שלאָגט!“ דאָך אין האַרצען האָבען זיי עס אינגאַנצען מבטל געווען: גאָרנישט מעשה יוד, האָבען זיי זיך געזאָגט, און אַז משיח וועט קומען, וועלען זיי דאָך מוזען אָנקומען צו אונז... די „פיינע מענשען“ פון דער בריי-טער גאַס, אַ ר' ברכיה ליכוויארש, למשל, האָט גאָרנישט „געהאַל-טען“ פון זיי: „ווילדע ברואים, זאָגען אלעמען „רו“, נור מען דאַרף אַמאָל די שקצים מחמת שלום וועגען, ווען די רעקרוטען געהען דורך, אַז זיי זאָלען נישט די שויבען אויסהאַקען.“

אמת איז, אַז אויף דאָס קוילער געסיל האָט זיך ניט שטאַרק גע'חבר'ט מיט די מיוחסים פון די אַנדערע געסלעך. זיי פלעגען זיי רופען: „אויסגעווייקטע יודען“. נור אַז עס האָט זיך געמאַכט, ווען מען האָט געדאַרפט עפּים צום הימעל, ווי אַ קוויטעל שרייבען פאַר אַ קראַנק קינד צום רבי'ן, אָדער אַ קאַפיטעל תהלים זאָגען (צו דעם קיין גרויסע בריות זיינען זיי שוין נישט), האָבען זיי געמוזט אָנקומען צום בית-המדרש-געסיל. פלעגט קומען ראש חודש אלוף, דענסטמאָל איז דאָס קוילער געסיל גאָר געוואָרען ווי אַ כּושל פאַר'ן בית-המדרש גע-סיל. מען האָט דרף-אַרץ געהאַט פאַר'ן קלענסטען יוד פון בית-המדרש-געסיל: „פון משה רבינו'ס גוואַרדיע“, האָבען זיי איהם גערופען: און ערב-יום-כפור איז פאַר דער טהיר פון דער שוהל געלעגען אויסגע-צויגען אַ הויכער געזונדער יוד, אַ בעל עגלה, אָדער אַ פישער, און דאָס בית-המדרש-געסיל האָט פאַר גאָט און הימעל מיט אַ פאַסיק מלקות געטיילט דעם קוילער געסיל...

אין קוילער געסיל איז געשטאַנען געבויט אַ הויז: פון האַלץ, פון איין שטאָק מיט לאַנגע ביינק פאַר דער טהיר, וואָס מען האָט עס גע-רופען „אויף דער באַנק“, וואָרום דאָרט זיינען חברה זיך צוזאַמענגעקו-מען, און פאַר דער טהיר זיך געזעצט. אין דעם הויז האָט געוואוינט ר' ישראל זשאַבלינער.

ר' ישראל איז געווען דער עלטסטער און מכובד'סטער פון אלע איינוואוינער אין קוילער געסיל. ער איז געווען אַ יוד אַ זקן — אַ

זיעבציג-יעהריגער, דאָך איז ער געגאנגען נאָך אָהן אַ שטעקיל און
 האָט נאָך קיין ברילען נישט געטראָגען, — אַ רעשטעל פון פאַרצייטיגע
 יאָהרען, ווען אַ קווערטיל אַקוויט האָט אַ פינפער געקאָסט. אז ר'
 ישראל פלעגט זיך אַ צוויי שעה ארומיאָגען נאָך אַנ'אָקס, וועלכער האָט
 זיך פון שטריק אַבגעריסען, און פלעגט איהם צום סוף ביי די הערנער
 אַנכאַפען, אזוי אז דער אָקס האָט זיין שווערען אַקען געבויגען פאַר
 איהם, פלעגט ער קרעכצען מיט אַ געלעכטעריל: „ע, נישטאָ די
 פאַרצייטיגע כחות!“ ער איז געווען אַ גרויסער פיההענדלער, וועלכער
 האַנדעלט מיט'ן „רייטש“ אין די טויענדער אַרײן, און קויפט-אויף
 דאָס גאַנצע פיה אין דער אַרומיגער געגנט. ווי אַ מענשען, וואָס
 האָט פון זיך געלאָזט אַ גראָשען פערדיענען, האָבען איהם אַלע, ווי יוד
 דען, ווי גוים, שטאַרק כבוד אַבגעגעבען. ביי איהם האָבען זיי געהאַט
 דאָס געלד שטעהן, ביי איהם האָבען זיי געלד געבאָרנט, ווען עס איז
 אויסגעקומען, און צו איהם זיינען זיי געקומען שואַל עצה זיין און
 אויסגלייכען זיך, און דאָס, וואָס ר' ישראל האָט געזאָגט, איז, ברודער,
 געווען געזאָגט. ר' ישראל האָט געקאָנט טיילען פעטש דעם גרעסטען,
 שטאַרקסטען, „וואוילען יונג“ (אז עס איז אויסגעקומען). — ר' ישראל'ן
 וועט מען נישט אַנטקעגען רעדען. האָט עס אַ יוד געוואַנט, האָט ער
 געקאָנט גע'הרג'עט ווערען אויפ'ן אָרט פון קוילער געסיל. ביי ר'
 ישראל'ן אין הויז האַלטען זיך אויף אַלע יונגען און שקצים פון קוילער
 געסיל — טרייבען די אַקסען קיין לאָדז, אָדער צו דער גרעניץ. אין די
 שטאַלען, וואו עס זיינען געשטאַנען די פערד, אַקסען און שעפסען, האָבען
 חברה גענעכטיגט. עסען איז ביי ר' ישראל'ן פריי און אַפען געווען
 פאַר אַלעמען. תמיד איז דאָס ברויט מיט פוטער אויפ'ן טיש גע-
 שטאַנען, — אַריינגעקומען, אַבגעשניטען א „המוציא“ און געגאַנגען
 זיך זיין וועג. דאָס הויז האָט זיך געבאָדען אין שפע: קיה, אַקסען,
 פערד, ציגען, שעפסען, גענו און יונגען מיט שקצים. ביי ר' ישראל'ן
 איז אַלץ געשטאַנען אַפען. דאָ, וועט מען, ברודער, נישט גנב'ענען:
 גע'הרג'עט אויפ'ן אָרט וואָלט מען געוואָרען. האָט מען וועמען געטהון
 אין שטאַדט אַנ'עולה, איז מען זיך געקומען קלאָגען פאַר ר' ישראל'ן,
 און ר' ישראל איז אַרויסגעגאַנגען און געטיילט פעטש. אַמאָל האָט
 דער יוד, דער חסיד וואָס האַלט די פראָפינאַציע ביים פרייז פון שטאַדט,
 געמאַכט אַ רעוויזיע ביי אַ יודענע אַנ'אַלמנה אין אַ פרייטאג פאַרנאַכט.

מ'האָט געפונען ביי איהר אַקוויט, און געלאָזט אַרײַנזעצען זי אין קאָזע, איז מען געקומען צולויפען צו ר' ישראל'ן. ר' ישראל נעהמט דעם שטעקען אין דער האַנד און געהט אין גאס אַרײַן, טרעפען זיך מיט'ן יוד דעם חסיד:

— לָאָז אַרויס די אלמנה פון דער וואָך, — זאָג איך דיר!

— ר' ישראל, זאָגט אַלײַן, זי נעהמט מיר אַוועק מיין פרנסה.

מעהר האָט ר' ישראל נישט גערעדט. אַהיים געקומען פון גאס, און צוויי יונגען זײַנען שוין אַרײַן צום „פּראָפּינאַטאָר“ אין שײַנק מיט די שטעקענס אין די הענד, האָבען געגעבען אַ נעהם צוויי טונען מיט שפּירט, אַרויסגערעהט די קראַנען און אַרויסגעשטעלט זיי פאַר דער טהיר: שעפט ווער עס וויל! האָבען יודען געהאַט אַ שבת מיט בראַנ-פען, אַז מען האָט זיך אין גאַסען אַרומגעוואַלגערט שכור, און איהם, דעם „פּראָפּינאַטאָר“, האָט מען נאָך די אױגען אונטערגעהאַקט און צוגע-זאָגט איהם: אױף דער צווייטער וואָך צו פּערבעסערען — און געה-שריי חי וקים!

קומט אַרײַן אַ יונג אין שטוב ביי ר' ישראל'ן און שטעלט זיך אַני-

דער ביי דער גרויסער שאַנק.

— וואָס ווילסט דו, שניידער-קאַפּ? נעהט צו צו איהם ר' ישראל

און קלאַפט איהם איבער'ן פנים: שלאָגסט די מאַמען, זאָגט מען מיר, דו וואוילער יונג אײַנער. — ווער האָט דיר ביז איצט צו פּרעסען גע-געבען? און אז אַנאַנדער זאָגט איהר אַ וואָרט, נעהמסט דו צו איהם אַ מעסער אַרויס!

— ר' ישראל, עס איז מיין מאַמע, איך מעג, דאָס איז מײַן

מאַמע, אָבער אַ פּרעמדען — אַ מכה. די בעבעכעס וועל איך איהם אַרויסנעהמען, — נישט רעכט, ר' ישראל?

— און וואָס ווילסטו, צירעלע?

— דער „דרעה-קאַפּ“, דער חסיד — וואָס האָט דעם נאַפּט-סמלאַד,

וויל מיר געבען אַ רױטען קאַרפּען-קאַפּ, אז איך זאָל בײַנאַכט אַריבער אײַבער'ן פּלייט צו זײַן קאַנקורענט, יאַסקעס אײַדעם, און זאָל איהם אַ חתונה אָבשפּיעלען מיט די פּעסער נאַפּט.

— וועל איך דיר דעם קאַפּ צושפּאַלטען, דעם רױטען קאַרפּען-קאַפּ

נעהם, און טראָשע איהם אַ בײַן אונטער.

— וויל ער דאָך דעם קאַרפּען-קאַפּ פּריהער נישט געבען.

— זאָג איהם, אז ער זאָל איהם ביי מיר איינלעגען, און די געה
 אהין צו יאָסקעס איידעם, אז ער זאָל צורמאָרנענס מאַכען אַ גוואַלד, אז
 מען האָט איהם די פעסער אויפגעפענט. איך וועל דיר דעם „רויטען“
 אַרויסגעבען, און, דערנאָך, אז דער דרעהיקאָפּ וועט דיר עפּים פּאַרוואַר-
 פען — האָט איהם נאָך די צייהן אויס.

אהיים געקומען אַ יוד ווי ר' ישראל פרייטאג פארנאַכט פון וועג,
 האָט ער זיך געגעבען אַ זעץ אַנידער פאר דער טהיר אויף דער באַנק
 מיט אַ פולער קעשענע קליינגעלד, און גאָט געבעטען אין האַרצען:
 „טאַטע, שיק מיר צו יודען, וואָס דארפּען אויף שבת“, און איז נישט
 אַרײַן אין שטוב, ביז ער האָט נישט די קעשענע קליינגעלד אויסגע-
 טיילט אַרימע לײַט. אַבגעוואַשען זיך, אָנגעהאָן די שבת'דיגע קאַ-
 פּאַטע, און געגאַנגען אין דער חברה „דריי פּײַען“ צו קבלת־שבת.
 אורחים וואָס זיינען געגאַנגען אויף דער מדינה, זיינען דוקא אין דער
 שטערטיג אַבגעטרעטען איבער ר' ישראל'ס שבת. דער מעם פון ר'
 ישראל'ס קוגעל ליענט זיי אַ גאַנץ יאָהר אין מויל. די חברה איז תמיד
 פול געווען מיט אורחים. ר' ישראל האָט זיך געגעבען אַ שטעל אַני-
 דער ביי דער טהיר מיט די אורחים וואַרטען, וויפּיעל עס וועט איבער-
 בלייבען — קיין שום יודען ליעבען נישט אַזוי אורחים אַהיים צו נעהר
 מען אויף שבת, ווי קצבים און פּישער — און וויפּיעל עס זיינען אי-
 בערגעכליעבען, האָט ר' ישראל מיט זיך מיטגענומען. נישט איין מאָל
 איז אויסגעקומען, אז דער שמש פון דער חברה „דריי פּײַען“ האָט
 אויסגערופּען: „דריי גילדען אַנ'אורח“, ווי מען פּערקויפט די עליות
 אין דער שוהל. אַזוי פּיעל בעלנים זיינען געווען אין דער חברה „דריי
 פּײַען“ אויף אורחים. צורמאָרנענס אין דער־פּריה נאָכ'ן דאַוונען האָט
 זיך דער רבי פון דער חברה אַנידערגעשטעלט און געלערנט מדרש פאר
 דער חברה. ר' ישראל'ן האָבען זיך געוויזען טרעהרען אין די אויגען.
 דערנאָך האָט ער אַהיים געבעטען דעם עולם צו זיך אויף „קדוש“. און
 בשעת „לחיים“, האָט ר' ישראל געקלאַפּט מיט דער פּוּיסט אין טיש:
 — טרינקט, יודען, אונזער טאַטע יעקב! אונזער רבי משה!

די שטוב האָט געציטערט פון די זעץ מיט די פּוּיסטען אין טיש
 אַרײַן...

ר' ישראל האָט געקאָנט מעביר זיין די סדרה, און אין רש"י גע-
 ווען הימיש דאָרט, וואו ער „טשעפעט“ נישט תּרגום־ווערטער. רש"י'ן

האָט ר' ישראל ליעב געהאַט ווי דאָס לעבען, איהם האָט זיך געדוכט, אז דער רש"י איז עפּים א נאָהנטער קרוב, וואָס קעהר זיך אָן מיט אַלע יודען אין משפּחה. און נאָך א יודען האָט ר' ישראל ליעב געהאַט: דאָס איז געווען דוד המלך. זיינע קאפיטלעך תהלים צוגעהען זיך דאָך אין די אברים פאר זיסקייט, — און גלאַט א יוד דוד המלך. דיר דאַכט זיך, אז דו געהסט אַרויס אויף דער גאַס, און דו טרעפּסט דוד המלך'ן, גיבסט איהם אָב שלום עליכם:

— שלום־עליכם א יוד, דוד המלך!

— ווי געהט עס?

און מען הויבט אָן צו שמועסען פון מאַרק...

אז ביי ר' ישראל'ן איז אויפגעוואַקסען געוואָרען א טאַכטער, איז ער אַרונטערגעגאַנגען צום רב: — רבי, קלייבט מיר אויס אַנ'איידעם פאַר מיין קינד פון אייערע בחורים.

גענומען דעם איידעם, אוועקגעזעצט אין זיין הויז אויף כל ימיו: נא דיר דיין עסען, דיין טרינקען, דיין שבת־בגד און דיין טאַשען־געלד, און דו לערן מיר אין דער הייליגער תורה. פאַר די איידעם מיט די גרויסע גמרות פלעגט דער יוד אַזוי דרך־אָרץ האָבען, אז אויף די נעגעל איז ער פאַר זיי געגאַנגען. פון דעם טייערסטען און בעסטען האָט ער פאַר זיי בעהאַלטען. אז ער פלעגט הערען, ווי דער קול־התורה קלינגט אָב אין זיין שטוב, האָט זיך דער אַלטער יוד ווי א קינד צעוויינט פאַר שמחה.

זיהנדלעך האָט ער געהאַט ר' ישראל — ריעזען. „זשאַכלינסקי'ס גוואַרדיע“ האָט מען זיי גערופען. זיי זענען שוין קיין „לערען־קינדער“ נישט געווען. זיי אַלע איז איבערגעגאַנגען ר' ישראל'ס בן־זקונים'ס נאָמעלע. נאָמע איז געווען א בחור, וואָס האָט געגעבען א געה אַרויס אין דער פריה מיט באַרעק'ן זיין הונד, מיט באַשקען זיין שעפּס, און מיט'ן פייפער. א טויב איז איהם געשטאַנען אויפ'ן אַקסעל. די גאַס האָט געציטערט פאַר איהם. מיט'ן שטרויענעם היטעלע אויף דער שפיץ „גרשיבע“ און מיט דער בלייענער בייטש אין דער האַנד, האָט ער זיך געגעבען א שטעל אַנידער פאַר דער טהיר, און אַנגעהויבען צו פייפען אויף זיינע טויבען, וועלכע האָבען זיך אין א ראָד געהויבען

איבער זיין קאָפּ. די יוועפע האָט איהם דעם בולאָן (זיין פּערד) פון שטאַל אַרויסגעפירט; איז ער נישט געווען ריין אויסגעפּונצט, אָדער אז די האָהר פאַר דער „גרישבע“ זיינען נישט געווען פאַרקעמט מיט די טראַלטלעך, האָט ער איהר געגעבען א „פייה“ מיט דער בייטש איבער'ן לייב, אז דאָס יונגע געזונדע בלוט האָט געגעבען א שפּריץ פון דער פּולער רויטער האַנד.

די יוועפע איז געווען א דיענסט ביי ר' ישראל'ן, א שיקסע, וואָס מען האָט זי געבראכט פון דאָרה און איז פּערבליבען ביי ר' ישראל'ן אין הויז שוין לעולם ועד. געזונד—איינען: זי פאַסט אַריין אין דער משפּחה. אין הויז איז זי א גאַנצער „בן־בית“, מישט זיך אַריין אין געשפּרעך, גיט עצות און בייזערט זיך, אז עס געפעלט איהר עפּים נייט. נאָטע קאטעוועט זי, טיילמאַל מורא'דיג, זי וועט זיך קיין ברוגז נישט מאַכען, גיט זיך א וואָרה אַריבער די לאַקען איבער די אויערען און גיט זיך א שטעל אַנידער:

— דו קאטעווע, אז עס ווילט זיך דיר!

און אין א האַלבע שעה אַרום, אז זי האָט איהם אויפ'ן פּערד דער־זעהן, האָט זי זיך געגעבען א שטעל אַרויס פאַר דער טיהר, פּערלעגט די הענד הינטער די באַקעס, און די אויגען האַבען אַרויסגעשמייכעלט פון הינטער די רויטע, בלאָהע פּלעקען, וואָס ער האָט איהר אויפ'ן פנים אַנגעמאַכט: ווי דאָס רייט זיך אויפ־פּערד!

אז ער איז צוריקגעקומען, האָט ער זי גערופּען מיט'ן פינגער. זי האָט זיך צוערשט ניט הערען געמאַכט. דערנאָך איז זי ברוגז'ליך צוגעגאַנגען און פּויל גענומען די לייצעס אין די הענד אַריין.

ער האָט צו איהר א וואונק געגעבען, און איז אַרויף אויפ'ן בוי־דעם צום טויבען־שלאַק.

זי האָט פלינק דאָס פּערד אין שטאַל געפיהרט. אויפ'ן שוועל פון שטאַל טרעפט זי די סטרושקע, וועלכע פּרעגט זי:

— ווער האָט עס דיר געמאַכט אַזעלכע שענע פּלעקען אויפ'ן

פנים?

— דעם, וואָס האָט זיך געגלוסט, און דיר א מכה! — דערביי האָט זי איהר געווינען א פייג, און איז פלינק אַרויף צום טויבען־שלאַק נאָך נאָטע'ן.

נאָטע האָט געהאַט א טויבענשלאַק. דער בוידעם, אויף וועל־

כען עס לינגט דער האָבער פאר די פערד, האָט שוין געהאט אַ טראַץ די ציע פון אַ טויבענשלאַק, אַז וואו מען זאָל נישט די טויבען אוועקפיהר רען און אַבלאָזען זיי — קומען זיי צוריק צופליהען און שטעלען זיך דאָרט אויפ'ן דאָך. אויף דער צווייטער זייט שטאָרט האָט געוואוינט אַ נוישער בעקער, האָט ער אויך געהאט אַ טויבען־שלאַק. נאָטע מיט'ן בעקער האָבען געפיהרט אַ בעשטענדיגע מלחמה. נאָטע האָט ארויס־געלאָזט זיינע טויבען, דער בעקער — זיינע. פלעגט טרעפען, אַז איין פארטיע האָט פון דער צווייטער אַ טויב אוועקגענומען. עס איז גע־קומען אַ „זי“ פון דער צווייטער פארטיע און האָט אָנגעהויבען קאָמפֿ־לימענטען צו מאַכען, און אנרעדען דעם „ער“, אַז ער זאָל מיט איהר מיטפליהען אין איהר טויבען־שלאַק.

צו דעם האָט געדיענט די „חברה“. נאָטע האָט געהאט זיין חברה יונגען און שקצים, וואָס האָבען גענעכטיגט ביי איהם. דער בעקער האָט געהאט זיין קאָמפאָניע בעקער־שקצים. האָט איין פארטיע גע־בראָכט אַ טויב פון דער צווייטער, איז געוואָרען שמחה, אַזוי ווי מען וואָלט די וועלט איינגענומען, און די צווייטע פארטיע איז אַרומגעגאַנגען מיט די קעפֿ אַראָבגלעאָזט, קלערענדיג ווי נקמה צו נעמען. דורכ־דעם פלעגען אַרויסקומען געשלעגען צווישען נאָטע'ס און דעם בעקער'ס קאָמפאָניעס, אַז נאָט דער איינציגער זאָל אָבטייען.

2.

עס איז געווען אַ זומערדיגער פרייטאָג נאָך מיטאָג. ר' ישראל איז ערשט פון וועג אַהיים געקומען. קאמיזע דער פערד־יונג האָט גע־פיהרט די פערד צום פלומפֿ אַנטרינקען. די יוזעפע נעהמט די זאַכען פון וואָגען אַראָב. צווישען זיי שלעפט זי אַראָב פון דער פוהר אַ גאַנז, אַ אינדיטשקע, אָדער אַ זעקעל מיט פיש, וואָס ר' ישראל האָט געקויפט אויפ'ן וועג, אַהיים צו ברענגען אויף שבת. פלוצלונג גיט אַ יונג אַ שפרונג אַריין אין הויף, לעגט אַריין צוויי פינגער צווישען די ליפען און אַ פייה האָט אַ ציטער געטהון אין אויער: פיס־ס.

— וואָס איז, ממזר? האָט נאָטע געפרעגט, אַרויסקומענדיג אויפֿען הויף מיט דער באַשקע.

— דער בעקער האָט די טויבען זיינע אַרויסגעלאָזט, די גאַלומביצע שטעהט אויפ'ן דאָך ביים ראָטהויז.

מיט צוויי שפרונגען איז נאָטע אַרויף אויפ'ן בוידעם, אויפגע-
 עפענט דעם טויבען־שלאַק און אַרויסגעלאָזט די טויבען.
 מיט דער בייטש, און אַרומגערינגעלט פון הברה־יונגען איז נאָטע
 אין גאָס אַרויס. געגענאיבער אויף דער צווייטער זייט מאַרק איז גע-
 שטאַנען דער בעקער מיט זיין הברה מיט שמעקענס אין די הענד און
 איבער'ן מאַרק טיעף אין די וואַלקענס, האָבען זיך טויבען געבאָדען
 מיט זייערע לייכטע, פאָכעדיגע פלינגלען אין צוויי בעזונדערע סטאַדעס.
 איין סטאַדע איז טיילמאָל אַריינגעפלוויגען אין דער צווייטער. זיי האָ-
 בען זיך אויף אַ מינוט צוזאַמענגעמישט, באַלד האָבען זיי זיך פונאַנ-
 דערגעשפּרייט, אַמאָל אַראָבקומענדיג נעהנטער אין מאַרק אַריין און
 אַמאָל נעהמענדיג זיך טיעף אין דער־הויך. מאַכענדיג אייניגע הקפות
 איבער'ן מאַרק, האָבען זיך די טויבען אויף די דעכער צושטעלט.
 הויך אויף אַ דאָך איז געשטאַנען אַ טויב בעזונדער ווי אַנ'אַרויסגע-
 שטויסענע פון דער מחנה. באַלד איז צו איהר צוגעפלוויגען אַ טייב
 פון נאָטעס סטאַדע און האָט זיך אָנגעהויבען מיט איהר ווי צו סוד'ן.
 אין נאָטעס פאַרטיע האָט מען אָבגעוואַרט מיט האַרץ־קלאַפונג די מי-
 נוט, אַז די טויבען זאָלען זיך פערשטעהן און צוזאַמען אַריינפליהען
 אין נאָטעס פאַרטיע אַריין.
 דאָ איז צוגעגאַנגען אַ שייגעץ פון דעם בעקער'ס קאַמפאַניע און
 האָט אַ שטיין געוואָרפען אויפ'ן דאָך אַרויף, און די טויבען זיינען זיך
 צופלוויגען.

מעהר האָט מען שוין נישט געדאַרפט.

אַ יונג איז צו פון נאָטעס קאַמפאַניע און האָט דעם שייגעץ
 מיט'ן שמעקען איבער די פיס געגעבען. דער שייגעץ האָט זיך אויף
 דר'ערד אַנידערגעלענט און אָנגעהויבען צו שרייען. עס זיינען צו דעם
 בעקער'ס קאַמפאַניע מיט די שמעקענס, און עס האָט זיך געמאַכט אַ
 מלחמה, אַז נאָט זאָל אָבחיטען. מען האָט מעהר נישט געזעהען נור
 שמעקענס איבער די קעפּ פליהען; דאָ איז אַ שייגעץ, דאָ איז אַ יונג
 געלעגען אויף דער ערד, מיט אַ צובלוטיגט פנים. עס איז געקומען צו-
 לויפען פון שחט־הויז דער בלינדער לייב מיט אַ דישעל אין דער האַנד
 און האָט געפאָכט איבער די קעפּ. נאָטע האָט געחאַפט דעם בעקער
 פאַר די קלאַפעס, מיט איין האַנד פאַר די קלאַפעס צוגעהאַלטען, אַז
 ער זאָל נישט קאָנען אַנטלויפען, און מיט דער צווייטער האַנד אין

פנים געטיילט מיט דער הוילער פויסט הינטער די באַקעס, אין דער לעבער אַרײַן. — יעדער זעץ האָט אָבגעקלונגען אונטער דער האַנד, ביז דער בעקער האָט זיך אויף דער ערד אנידערגעלעגט. און איבער די קעפּ זיינען אַלץ געפלוניגען די קופּעס טויבען, איין קופּע איז אין דער צווייטער אַרײַן, ווי זיי וואָלטען געוואוסט, אז איבער זיי הרגעט מען זיך, האָבען זיי מיט די פליגלען צוגעקלאַפט, איבער די קעפּ פליהענדיג, און דאָ האָבען זיי זיך אין טיעפען הימעל אַרײַנגעלאָזט...

פאַרטיג געמאַכט דעם בעקער, אז ער האָט זיך שוין פון אַרט נישט געקאָנט ריהרען, זיינען די יונגען זיך צוגאַנגען, זעהן וואָס עס וועט ווייטער זײַן.

גאָט האָט געהאַלפּען, און די טויבען האָבען זיך איינאַנדער פּער-שטאַנען, און די „זי“ האָט אַרײַנגענאַרט דעם „ער“ אין נאָטעס טויבען־שלאַק.

ביי נאָטען אין דער קאָמפּאַניע איז געווען אזא שמחה, אז עס געהט שוין נישט ווייטער. דערפאַר ביים בעקער האָט מען געקלערט נקמה צו געהמען.

דעם פּרייטאַג־צורנאַכט האָט זיך דער בעקער ארויפגעגאַנגען אין שפייכלער ארויף צו ר' ישראל'ן, וואו נאָטעס טויבען־שלאַק איז, האָט צוגעהאַפט זיך צו די טויבען און אָנגעהויבען צו שטיקען איינע נאָך דער צווייטער.

דאָס איז אָבער געווען אַ צירגרויסע אַיי נישטע לונג. די טויבען, דערפיהלענדיג א פרעמדע האַנד צווישען זיך, האָבען אָנגעהויבען צו קלאַפען מיט די פליגלען און צו פליהען פון איין עס טויבען־שלאַק צום צווייטען, און צו מאַקען מיט די מוילער. די יוועפע, וואָס שלאַפט אין שטוב הינטער דעם טויבען־שלאַק, איז פלינג אַרײַן, אָנגעהאַפט נאָטען ביי די האָהר:

— פאַנישאַ, עס איז ווער ביים טויבען־שלאַק.

נאָטע האָט געהאַפט א שטיק אייזען, וואָס ליגט ביי איהם תמיד ביים בעט, און איז ארויף דערמיט אין שפייכלער אַרײַן.

אַרײַנלויפּענדיג אין שפייכלער, האָט ער באלד בעקומען א „פלעם“ מיט עפעס איבער'ן קאַפּ, אז פונקען זיינען איהם פון די אייגען געגאַנגען, ער האָט אָבער אויף דעם ניט ניט געקוקט, דערטאַפט דעם בחור, האָט נאָטע איהם קודם כל דעם מויל פּערשטאַפט, אז ער זאָל

נישט קאָנען שרייען, און אזוי גע'הרג'עט איבער'ן קאָפּ, אונטער'ן האַרצען, אז ער האָט שוין אליין דערפיהלט, אז עס איז גענוג. דאָן האָט נאָטע איהם אָנגענומען פאר'ן קאָפּ, אַראָבגעשלעפט איהם פון שפייכ'לער און פאר זיין טהיר איהם אוועקגעטראָגען...

אין א פאָר טעג ארום האָט מען נאָטען גענומען און אריינגעזעצט אין וואָך. נור אזוי פלינק נעהמט מען שוין אזא יונג? דעם סטאַרשי-סטראַזשניק, וועלכער איז געקומען נאָך איהם, האָט די יוועפע אריינ-נארט אין שטאָל (זי האָט איהם עפעס צו זאָגען...) מיט דער יוד זעפע איז דער סטאַרשי-סטראַזשניק זעהר גערן געגאַנגען. אין דעם פינסטערן שטאָל האָבען אָבער איהם אָבגעווארט חברה-לייט, און אזוי מיט איהם בלק געלערנט, אז ער האָט שוין דאָס צווייטע מאָל ניט גע-קאָנט קומען נאָך נאָטען. די שטאָרט האָט אָנגעהויבען מורא צו קרי-גען. מען האָט געזאָגט פערשיעדענע זאכען... נאָטע דרעהט זיך אין גאס ארום מיט דער בלייערנער בייטש אין דער האַנד און מיט דער באַשקע, וואָס לויפט איהם נאָך. עס זיינען אָבער איהם בעפאלען דריי וועכטער מיט די צוויי סטראַזשניקעס, וואָס זיינען אין דער שטאָרט און האָבען איהם אָבגעפיהרט אין וואָך.

דערווייל איז דער בעקער געשטאַרבען פון די קלעפּ, וואָס ער האָט אונטער'ן האַרצען בעקומען. די שטאָרט האָט וואָס אַמאָל מעהר אָנ-געהויבען לעבען אין אימה. פערשיעדענע מעשיות האָט מען דער-צעהלט, אז דאָ נעהמען זיך פויערים צוזאַמען, דאָרט נעהמט מען זיך צוזאַמען. יחיאל דאָרפסגעהער האָט אין בית-מדרש דערצעהלט, אז א פויערטע אויפ'ן דאָרף האָט איהם געהייסען אין א שפי-געלע אריינקומען, האָט ער דאָרט דערזעהן דעם רב'ס קאָפּ, האָט איהם די פויערטע געזאָגט, אז זי האָט א כשוף אָנגעמאַכט. מען האָט אָנגע-הויבען צו דערצעהלען מעשיות פון עלילת דם. פון די ארומיגע דער-פער האָט מען געהערט, אז מען איז ביי-נאכט די מילכיגערס בעפאלען, און אלץ זיי אוועקגערויבט. די שטאָרט איז זיך צוזאַמענגעקומען ביים רב; מען האָט גוזר תענית געווען. די נגידים זיינען זיך צופאַהרען. אין שוהל-געסיל האָט עס אויסגעזעהן, ווי דער טויט וואָלט מיט שוואַר-צע פליגלען איבער'ן געסיל דורכגעשפאַצירט... אין בית-מדרש האָט א גאַנצען טאָג ליכט געברענט און יודען האָבען תהלים געזאָגט. מו'

טערס זיינען ארויפגעפאלען אויף זייערע חדרים-קינדער אין מיטען שעד-
נעם טאָג און גענומען זיי קושען און וויינען איבער זייער יונגלעכע...
תנאים, התונות האָט מען אָבגעלעגט אויף „דערנאָך“, אז עס וועט
„אריבערגעהן בשלום“. יודען שומרים האָבען זיך ביי-נאכט אין די
גאָסען ארומגערעהט מיט גראָבע שטעקענס היטען; תהלים-זאָגער
זיינען אויף-געווען גאנצע נעכט אין בית-מדרש און האָבען תהלים גע-
זאָגט.

נאָטע האָט אַרויסגעקוקט פון די קליינע שטאָכעטען, וואָס זיי-
נען אין דעם וואַך-פענסטער'ל, וועלכעס געהט אין מאַרק אַרויס. יעדען
פריה-מאָרגען האָט איהם די יוזעפע דעם בולאן פאר דעם וואַך-פענס-
טער'ל דורכגעפיהרט, און געוויזען איהם, אז ער איז ריין אויסגעפוצט.
באָשקע מיט'ן הונד באַרעק זענען אַ גאַנצען טאָג פאַר'ן פענסטער'ל
געלעגען און זייער בעל-הבית האָט צו זיי דורך די שטאָכעטען גערעדט.
און „קאָמפּאַניע“ האָט איהם געמוזט יעדען טאָג די טויבען פאר די
שטאָכעטען דורכטרייבען, און ער האָט דורכ'ן וואַך-פענסטער'ל קאָ-
מאַנדירט, וואָס מען דאַרף טהון.

אין דער שטאָדט האָט מען זיך וואָס אַמאָל מעהר געשראָקען.
מענשען זיינען אַרומגעגאַנגען ווי די שאָטענס. די שטאָדט-גוים, וואָס
לעבען אַ גאַנץ יאָהר מיט יודען צוזאַמען, האָבען אָנגעהויבען אויף יו-
דען אַנ'אימה אַרויפצואוואַרפען. דער וואַסער-טרענער, וואָס טראָגט
אַ גאַנץ יאָהר וואַסער אין יודישע הייזער, האָט געזאָלט זאָגען צו אַ
יודען, אז עס וועט קומען דער מאַרק „יאָהאַנע“ וועט ער זיך נעהמען צו
מאָשקאָווסקי'ס הויז. דער ליכטצינדער פון דער שוהל וועט ווערען
דאָזאַר איבער יודען, און דער בית הקברות-גווי וועט נאָטשאַלניק ווערען,
און יודען וועלען איהם מוזען מס צאָהלען... יודען האָבען די מעשיות
אויסגעהערט און זיינען אויסגעגאַנגען פאַר שרעק. מיידלעך האָט מען
פון דער-היים אַרויסגעשיקט. מען האָט אויסגעזוכט פערבאָרגענע
מוהמעס און פעטערס אין דער-פרעמד, און דאָרט אַהין די קינדער
אַרויסגעשיקט. און די שוהל-גאַס האָט זיך צוגעגרייט: גאָט, מיר
זיינען הינטער דיין האַנד, טהו מיט אונז אזוי ווי דו פערשטעהסט! ...
דאָס קוילער געסיל איז רוחיג געווען, עס האָט זיך פון קיין שום
זאך נישט וויסען געמאַכט. האָבען זיי געטראָפּען אַ יודען פון שוהל-
געסיל מיט אַ „תשעה באָב'דיגער“ נאָז, האָבען זיי איהם געפרעגט:

זאָג נור, העכט איינער, האָסט דיר שוין אָנגעגרייט דעם מעכר יבוק
 אין דערהיים?
 געזאָגט האָט מען, אז דער יום־הדין וועט זיין אין טאָג פון יאָד
 האַנע־יריד.

יאָהאַנע איז איינער פון די גרעסטע ירדין אין שטעדטיל. נאָכ'ן
 שניט קומען פויערים דאָס ערשטע מאָהל אין שטאָדט אַרײַן. די
 שיערס זיינען פול מיט תבואה; דאָס פעלד — פול מיט קאַרטאָפּעל
 און קרויט. דאָן קומט דער פויער אין שטאָדט אויפ'ן יריד מיט'ן ווייב
 און סינדער קויפען זיי מתנות. ער פערקויפט די פיה, וואָס האָבען
 זיך שוין אויסגעהאָדעוועט, און קויפט „יונגוואַרג“ איין צום פיטערן
 אויף די אָבגעשניטענע פעלדער. מען טרעפט זיך אויפ'ן יריד מיט
 „קומעס“, מען פרעגט זיך אויס אויף דעם היינט־יאָהריגען שניט און
 מען געהט צוזאַמען מאַכען א שנעפּסיל.

און אויף דעם טאָג, וואָס יודען פלעגען יעדעס יאָהר וואַרטען מיט
 אזוי פיעל האָפּנונג אויף פרנסה, האָבען זיי דאָס יאהר געוואַרט מיט
 טויט־האַרץ־שרעקען און געוואונשען זיך, אז ער זאָל ווי צום גיכסטען
 אַריבער.

אז עס איז אָנגעקומען דער טאָג, האָבען יודען זיך געאייילט גאַנץ
 פריה אין בית־מדרש אַרײַן און געשטעלט זיך דאוונען. דער רב איז
 געשטאַנען פאַר'ן עמוד, ווי צו נעילה און אין שוהל איז געוואָרען אזא
 געוויין, ווי צו ונתנה תוקף. נאָכ'ן דאוונען איז דער רב אַרויף צום
 אָרון, אויפגעפענט דאָס ארון און בצבור אָבגעזאָגט ודוי. ער אַ פּסוק,
 די עדה — אַ פּסוק. פאַר'ן אהיים געהן האָט זיך איינער מיט'ן צוויי
 טען געזעגענט און געוואונשען זיך, אז מען זאָל זיך מאַרגען זעהן
 ווייטער...

דערווייל האָבען זיך פויערשע פוהרען געהערט פאָהרען איבער דער
 שטאָדט־בריק. פוהרען זיינען אויפ'ן מאַרק אָנגעקומען, יעדער פוהר־גע־
 רויש האָט אין יודישע הערצער מיט טויט אָבגעקלאַפּט. עס האָט זיך
 אויסגעוויזען, אז דאָס פאָהרען פון די פוהרען איז היינט גאָר אַנדערש.
 דאָס געהן פון די פויערים און פויערטעס איז היינט גאָר אַנדערש...
 דער טאָג איז דערווייל געגאַנגען אַט ווי גאָרנישט. די פויערים

האַבען דאָס זייעריגע פערקויפט, געדונגען זיך, צום סוף נאָכגעגעבען און האָבען געקויפט דאָס, וואָס זיי האָבען געדארפט. אין אָנהויב זיינען די יודישע געוועלבער געווען פערמאכט, אַ פויער האָט הערינג געזוכט צו קויפֿען, האָט אַ הערינגיודענע דאָס הע-רינגגעוועלכלי אויף דערווייל אויפגעפענט און דעם פויער די הערינג פערקויפט. דערנאָך איז אַ צווייטער פויער געקומען, און אַ דריטער... אז דער קרעמער פון אַנטקעגען האָט געזעהן, אז יענער האַלט אָפֿען, האָט ער אויך אויפגעפענט זיין געוועלכלי. אזוי האָבען זיך איינציג ווייז די געוועלבער אויפגעפענט... דער טאָג האָט אָנגעהויבען דורכצור-געהן ווי אין די פריהעריגע מערק. יודען זיינען ביי זיך שטאַרקער געוואָרען און מעהר מוט געקראָגען מיט די פויערים צו דינגען זיך... פלוצים איז אַ יונג אָנגעקומען צולויפֿען פון פערד-מאַרק : געוואַלד, מען הרג'עט יודען!...

אין איין מינוט זיינען די געוועלכלעך געוואָרען פערמאכט. די לאָדענס איבער די פענסטער פעהאַקט און די טהירען פון די הייזער צוגעמאכט. ווייבער, יודען, האָבען געהאַפט, וואָס זיי האָבען אונטער די הענד געטראָפֿען : אַ קינד, אַ לאַמפֿ, אַ טיש, אַ דעק און זיינען גע-לאָפֿען ווי פון אַ שרפה, נור באַלד זיך אָבענישטעלט, נישט ווארטענדיג וואוהיין... הינטער די בעמען אַרונטערגעקראָכען... געלעגען אַ מינוט... ניין!.... אַרויסגעקראָכען, אָבגערוקט די שאַנק, און אַרונטער הינטער דער שאַנק... אַרויס... אַרויף אויפ'ן בוידעם. ווער עס איז אַריינגעקראָכען אין קעלער, ווער עס האָט זיך אויף דעם אייווען אַרויפגעהאַפט. קינדער האָבען געוויינט, מאַמעס האָבען זיי די מוילער מיט די קישענס פערשטעלט, אז מען זאָל נישט הערען זייער געוויין אין דרויסען... פון דרויסען האָט זיך ווער דאָס דערשלאָגען, ער איז אָנגעקומען צולוי-פען, און געהאַקט אין דער טהיר און געבעטען זיך, אז מען זאָל איהם אַריינלאָזען. פּרעמדע מענשען האָבען זיך אין פּרעמדע שטיבער גע-פונען. ווער עס איז ביי דער טהיר געשטאַנען, דער האָט זיך אַריינגעכאַפט. פּרעמדע טאַטעס האָבען געקלעכצט : וואו זיינען זייערע קינדער איצט? און האָבען פּרעמדע קינדער צו זייערע הערצער גע-דריקט....

אין קוילער געסיל האָט מען אויך דערהערט : מען הרג'עט. איז אַרויס פון די יאַטקעס הערשעלע קאָזאַק און האָט געכאַפט אַ זאַק,

אריינגעוואָרפֿען אין איהם דריי צעהן־פונטיגע געוויכטען, ציגעבונדען
און ארויפגעוואָרפֿען אויף די אקסעל. קומט, ברידער! נאָך איהם
האָט זיך געגעבען אַ לאַז דאָס קוילער געסיל — די קצבים מיט די העק
און די קלינגען. די פוהרמאַנעס האָבען די דישלען פון די וועגען
ארויסגעריסען. די פישערס האָבען געהאַפֿט די קאָסאַקעס, מיט וועל־
כע זיי שלעפֿען די קאַסטענס פיש פון וואסער ארויס. די פערד־הענד־
לער אויף די פערד מיט די שטאָהלענע בייטשען זיינען אַרויס אויפֿן
פערד־מאַרק.

דער גרויסער ברייטער פלאַץ, פון וועלכען עס שיידען זיך צוויי
וועגען אָב, איז פול געווען מיט פוהרען, פוהרען און פוהרען, וועלכע
האָבען געטיקט און פערלאָרען זיך אין פערד, אָקסען, מענשען און
חזרים. דאָס אַלץ האָט זיך פערשיעדענפאַרביג געמאַלט און פערשיע־
דענע געשרייען געלאָזט פון זיך הערען. שכור'ע פויערים מיט שטעקענס
אין די הענד האָבען געיאָגט אנטלאָפֿענע יודען אין לאַנגע קאַפּאַטעס,
וועלכע זיינען געשפרונגען ווי די פער'סמ'טע איבער וועגען, פערד און
מענשען. דאָ האָט זיך געהערט אַ שרעקליך געשריי פון אַ מענשען,
שפרינגענדיג אריבער איבער א פוהר און רופענדיג ווילד נאָך רעטונג,
אויסגעמישט מיט אַ ווילד־אויפגערייצטען שכור'יש געלעכטער. פערד
האָבען זיך צובריקעוועט און הינטער זייערע פיס זיינען געלעגען מענ־
שען, האָבען געקוויטשעט חזרים. איבער די קעפֿ זיינען שטעקענס גע־
פלויגען, שטיינערנע טעפֿ, היטלען. דערשראָקענע גענו און היהנער זיי
נען ביי די פוהרען געפלויגען פערשיעדען קוויטשענדיג, זייערע פערד־
רען האָבען זיך פון זייערע צו פֿל אַ ש ע ט ע פלינגלען אויסגעריסען און
געפלויגען אין דער לופט. אומעטום האָבען זיך געזעהען ווי עס לויפֿען
יודען מיט שוואַרצע קאַפּאַטעס אויף אַלע פיער זייטען מיט שרעקליכע
געוואָלדען...

דאָ האָט זיך אין דער מהומה געגעבען אַ לאַז אריין דאָס קוילער
געסיל, ווי אַ שטראָם גליהענדיג שטאָהל אין טיעפען קאַלטען ים אריין.
מען האַלט זיך שוין ביי די קעפֿ. שטיקער שטאָהל, אייווען קנעטען זיך
אין מענשענ'ס לייבער אריין, בלוט רינט איבער די אויגען, קאַפּאַטעס,
פוהרען און רעדער... מען זעהט נישט וואָס, ווען. אַלץ האָט זיך
אויסגעמישט. פערד אויף מענשען, מענשען אויף פערד. אַ פויערטע
שלעפֿט, בעגאַסען מיט בלוט איהר צו'הרג'עטען מאַן, און ער שלאָגט

איהר אין בויד אריין און רייסט זיך פון איהרע הענד ארויס. קליינע קינדער שלעפען מאמעס ביי די פאלעס. די טאטעס טרייבען פון זיך די קינדער און מיט פערביסענע ליפען און מיט בלוט-ארויסגעזעצטע אויגען דריקען זיי זיך אין דער מהומה אריין. און אין דער מהומה דאָ איז נישט געווען קיין מלחמה, איינער דעם צווייטען גובר צו זיין. אלע האָבען זיך אויסגעמישט. אַ האָלעראַ איז אַריינגעפאלען אין זיי. איינער האָט דעם צווייטען די פויסט אין פיסק אריינגעשטעקט און ביי דער צונג געריסען, די גגרת ביי'ם גאָרגעל אָנגענומען און די נשמה איהם אַרויסגעריסען.... צוויי האָבען זיך אָנגענומען און האָבען זיך צוגעקוועטשט צו אַ וואָגען און איינער האָט אין דעם צווייטענס ברוסט, בויד מיט די פויסטען זיך איינגעקנעטען, מיט די צייהן זיך אַריינגע-ביסען.... דאָ האָט נישט געוואָלט איינער דעם צווייטען גובר זיין. די איינגעשלאַפענע חיה האָט זיך אין די מענשען ערוועקט. אלע צוואַ-מען אויסגעמישט האָבען זיך פאַר'ן הימעל און גאָט און איינער דעם צווייטען לעבעדיגעהרייד געגעסען...

3.

נאָמע האָט דעם גאַנצען טאָג פון וואָך־פענסטער'ל אַרויסגעקוקט. איהם האָט נישט חרטה געטהון אויף די חתונה, וואָס ער האָט דאָ אָנ-געמאַכט, — ער איז נישט פון די מענשען, וואָס האָבען חרטה. ער האָט אָבגעוואַרט די מינוט, ווען עס זאָל זיך אָנהויבען. ער האָט זיך קיין פלאַץ נישט געמאַכט ווי ארום ער זאָל זיך אַרויסקריגען, נישט גע-קלערט פון דעם — ער איז נישט פון די מענשען וואָס מאַכען זיך פלאַך-נען. אז עס קומט—צורפלאַמט עס זיך, צוברעכט און געהט אַרויס ווי אַ דונער!

אין דעם האָט ער דערזעהן, ווי מען הויבט אָן צו לויפען איבער'ן מאַרק פון פערד-פלאַץ. אַ יונג לויפט מיט אַ צובלוטיגטען קאַפּ, וויי-בער לויפען אַרום איבער'ן מאַרק און נעהמען די קינדער. די געוועל-בער פעהאקען זיך. ער האָט דערפיהלט, אז עס מאַכט זיך עפעס. אַ שטראַם בלוט איז איהם אַרונטער ביים האַרצען און אָנגעפילט איהם די הענד מיט די פיס. ער האָט פערביסען די ליפען, די אויגען האָבען זיך איהם געגעבען אַ זעץ אַרויס מיט בלוט. ער האָט זיך געגעבען אַ וואָרף אויף דער טיהר. די טיהר — האָטש פון אַ קליין־שטעדיגער

וואך, — דאָך גענוג שטארק פאר א מענשליכע האַנד. האָט ער גע-
געבע אַ האַפּ פאר די שטאַכעטען פון פענסטער — האָטש זיי בויגען זיך
הינטער זיינע הענד, דאָך גענוג פעסט זענען זיי איינגעמויערט אין דער
וואַנד. האָט ער געגעבען אַ נעהם פאר'ן טאַפּטשאַן און אַ זעץ אין
אייווען, האָבען זיך אין איין מינוט ברעט מיט ציגעל צוזאַמענגעמישט.
ווי אַ דונער, וואָס מען וואָלט אין שטוב איינגעשלאָסען, האָט ער זיך
געגעבען אַ וואָרף אויף די ווענד. צום סוף די הענד אין די צייהן זיך
געביסען, דעם קאַפּ אין די קניה איינגעבויגען און אָנגעהויבען צו ברר-
מען, אז די ברומען האָבען זיך הינטער'ן באַלקען געטראָגען און אין
די שטאַכעטען אָנגעקלאַפט, ארויסגעהענדיג דורכ'ן פענסטער.

אַזוי איז ער געלעגען אַ לענגערע צייט, ביז עס האָט איהם אַ קול
פון הינטער'ן פענסטער גערופען:

— פּאַנישאַ, פּאַנישאַ!

ער האָט דורכ'ן פענסטער ארויסגעקוקט, און דערזעהען די יוזעפע
מיט צולאָזענע האָהר.

— בייַן אַיצאָ — האָט זי איהם אַריינגעשריען, און איהם דורכ'ן
פענסטער אַנ'אייזען אַריינדערלאַנגט.

ער האָט זיך געגעבען אַ וואָרף צו דער טהיר, אַ פאַק אַריין דאָס
אייזען צווישען די קלאַמקעס, מיט'ן האַרץ זיך אָנגעלעהנט און מיט
דער גאַנצער נשמה געגעבען אַ שטופּ אָב: איינס, צוויי, דריי — און
די טהיר האָט געגעבען מיט רעש אַ בראַך אויף. דעם סטראַזשניק,
וואָס האָט איהם געפרובט אין הויז צו פּערבאַפען, האָט ער געגעבען אַ
„פּלעם“ אין פּיסק אַריין מיט דער פּויסט, אז ער האָט זיך באַלד אַי-
בערגעקוילערט און אין בלוט געבאַדען זיך. נאָטע האָט זיך אַהיים
געלאָזט צום פּאַטער.

די פּויערים פון פּערד-מאַרק האָבען זיך געגעבען אַ לאָז צו ר'
ישראל'ן:

— דא זשאַכלינסקענאָ, צאָ סין זאַביל חלאַפּא (*), האָבען גע-
שריען די פּויערים און מיט די רודלעס און שפּאַדלעס אין די הענד זיך
געלאָזט צו ר' ישראל'ן אין הויז אַריין.

(* צו זשאַכלינסקי'ן וואָס דער זון האָט אַ פּויער גע'הרג'עט.

אריין אין הויף און געשמעלט זיך פאר'ן הויז מיט די שפאָדלעס אין די הענד, אזו אין געסיל געוואָרען א געשריי: ביי ר' ישראל'ן זיינען זיי! האָט דאָס קוילער-געסיל געגעבען א געה אַרויס גרויס און קליין. דער בלינדער לייב (א יונג וואָס האָט געקענט אייזען ברעכען) האָט דערטאַפּט פון שטאַהל אַרויס א ווידלע מיט דריי שטאַרעכע און אַרויס. דאָס קוילער געסיל האָט געגעבען א רינגעל אַרום דעם הויף... — סטייטש! — האָט ר' ישראל געגעבען א געשריי, און אַליין אַרויסשטעלענדיג זיך, איינער אַליין צווישען די פויערס, מיט'ן איי-זערנעם שטעקיל אין דער האַנד, מיט וועלכען ער פלעגט זיך אַמאָל בענוצן אויפ'ן לאָדזער וועג פון די לאָדזער גנבים, האָט ער געגעבען א זאָג צו די פויערס:

— וועמען זענט איהר געקומען שלאָגען? מיך? וואָס איך האָב פאַר אייך מיין גאנץ לעבען געאַרבייט, פון אייך, הינד, דאָס פיה אָב-געקויפט, מיט געלד בעצאַהלט און פאַר אייך ערגעץ-וואו עס קיין אויס-לאַנד געפיהרט! פערשוואַרצט געוואָרען פון אייערעט וועגען, זומער אַבגעברענט פון דער היץ, ווינטער פאַר קעלט און אייך אין די קעשע-נעם מיט די הונדערטער אָנגעשטאַפּט. — קומט אַהער, הינד! אָט בין איך דאָ, ווייזט מיר ווער עס וועט זיך פרוכען מיך אָנריהרען?!

די פויערס האָבען שטיל-געשוויגען. איינער פון דער חברה האָט זיך אַבגערופען:

— צו אייך, זשאַכלינסקי, האָבען מיר גאַרנישט. — מיר האָבען נור צו דעם זעהן אייערען, וואָס האָט דעם פויער גע'הרג'עט.

— אָט בין איך, האָט נאָטע געגעבען א געשריי אויס אויפפראַך-לענדיג דעם טויער פון הויף און א לויף אריין. געהאַפּט דעם ערשטען-בעסטען שייגעץ ביי די באַקעס, אויפגעהויבען איהם אין דער-הויך און א זעץ אַנידער אויף דער ערד, אז עס האָט זיך דערהערט א קנאַק פון די פיס, וואָס האָבען געבראַכען הינטער איהם... די פויערס האָבען זיך געגעבען א וואָרף אויף איהם ווי א וויכער... נאָטע אַבער האָט גע-כאַפּט א צווייטען שייגעץ ביים קאַפּ, אויפגעהויבען איהם אין דער-הויך און מיט איהם גע'הרג'עט איבער די קעפּ... האָט זיך געגעבען א לאַז אַרויס דאָס קוילער געסיל מיט די ווידלעס, און אריין צווישען די פויערס, אין דעם האָט זיך געהערט ר' ישראל'ס קול, רופענדיג צום קוילער געסיל:

— שטעהט, זאָג איך אייך: ער האָט אַ מענשען גע'הרג'עט, זאָל ער זיך אַליין „בראָניען“.

און נאָטע האָט זיך אַליין „געבראָניעט“. מיט'ן שייגעץ אין דער האַנד, האָט ער מיט זיינע צוויי מעכטיגע ריעזיגע ארעמס איבער די קעפּ געהאַקט. קעפּ האָבען זיך הינטער איהם געלעגט ווי זאָנגען הינטער אַ קאָסע. אָט האָט איהם שוין אַ פּויער געגעבען מיט אַ שפּאַרעל איבער'ן מה, און אַ שטרעם רויט בלוט גיסט זיך איהם פון קאָפּ און רינט איבער'ן פנים. דעם פּויער, מיט וועלכען ער שלאָגט, לאָזט ער פון די הענד ניט ארויס. אַריין וואָס אַמאָל טיעפער — האַפט ער פון אַ שייגעץ דעם שפּאַדעל אַרויס, און וואַלעט, ווי עס וואַלט אַריין אַ נישט-נוטע קראַפט אין איהם, און בלאָזט איהם די העלדישע אַרעמס אָן מיט בלוט, אז די אָדערן פּלאַצען פון די הויט אַרויס... האָט איהם שוין אַ צווייטער פּויער הינטען-ארום מיט אַנ'אייזען אין זייט געגעבן — ער גיט זיך אַ בויג איין, און אויף איין מינוט בלייבט ער שטעהן, — אָבער באלד לאָזט ער זיך ווייטער. מען האַפט איהם שוין פון הינטערן ביי די הענד אָן — ער קאָפּיעט נאָך מיט די פיס, בייסט מיט'ן מויל — אָט בויגט ער זיך שוין איין און האַפט זיך פאַר'ן זייט...

— אַך, ווי יאָקאָפּ פּשאַ קרעוו (1) — האָט זיך די יוזעפע ווי פון הינטער דער דער ערד בעוויזען מיט אַ רידעל אין דער האַנד: ווי פּאַנישאַ זייבילי (2), און האָט מיט'ן רידעל געגעבען איבער'ן קאָפּ דעם פּויער וואָס האָט נאָטען פאַר אַ האַנד אָנגעהאַפט, און דעם צווייטען אָנגע-מאָסטען מיט'ן רידעל: יא וואָס דאָס (3), און זי האָט אָבגעשטופּט מיט'ן רידעל אין דער האַנד די פּויערים פון נאָטען, וועלכער האָט זיך שוין געבויגען צו דער ערד, האַלטענדיג זיך מיט איין האַנד פאַר'ן זייט, און אין דער צווייטער — דעם שפּאַדעל און שעדיגט איבער די קעפּ די וואָס האָבען זיך געוואַלט צו איהם אונטערהאַפּען, ביז די יוזעפע האָט איהם אָבגעפיהרט אין הויז אַריין און איהם אויפ'ן בעט אַנידער-געלעגט.

די פּויערים האָבען זיך געוואַלט ווייטער ריהרען, נור דערזעהענ-

(1) אַך, איהר הינדיש בלוט.

(2) איהר האָט דעם יונגען הערר גע'הרג'עט.

(3) איך וועל אייך געבען.

דיג דאָס קוילער געסיל מיט די כלים אין די הענד, האָבען זיי אָבגע-
טראָטען, ווער מיט א צובלוטיגטען קאָפּ, ווער מיט א צוהאַקטער האַנד,
איבערלאָזענדיג א פולען הויף מיט בלוט און א זיעבען-אַכט פון זייערע
ברידער קרעכצענדיג אין די ווינקעלעך פון הויף. איינער האָט צום
צווייטען געזאָגט:

— טא יאָכא ווצאַלע נייע זשידעם! ... (די יאָכא איז נאָרנישט קיין
יודענע.)

דורכגעקומען דעם מאַרק-טאָג בשלום, איז דאָס „בית-המדרש-גע-
סיל“ ארויסגעקראָכען פון הינטער די אייווענס, פון הינטער די שאַפעס,
בוידעמס און לעכער, וואו זיי זיינען געווען בעהאַלטען. געקומען אויף
מאָרגען אין בית-המדרש אַרײַן, האָט איינער דעם צווייטען שלום עליכם
אָבגעגעבען, און הויף געזונגען „הודו ה'“. נאָכ'ן דאוונען האָט מען נאָך
לעקעך און בראַנפען געשיקט, — און ביי דער „אנשי שלמנו“ איז גע-
וואָרען בעשטימט, אויף דער נאַכט צוזאמענצוקומען און צו מאַכען אַ
שטיקעל „משתה'לע“. כתריאל און עזר'ל, ר' ישראל'ס איידעמס,
האָבען צוגעזאָגט, ארויסצוקריגען פון שווער דעם „זוהנדיל'ס“ (נאָטע-
לעס) טויבען. און אזוי ווי דאָס זוהנדיל איז טויט-הרב, וועט ער
אוראי נישט קענען מתרעם זיין. — און עס איז אוראי כדאי, אַז יודען
זאָלען עסען אויף דער משתה די טויבען, איבער וועלכע די גאַנצע עדה
יודען איז געווען איז סכנה, און אונטערבריינגען דעם ענין טויבען, כדי
עס זאָל שוין מעהר נישט זיין קיין „פרחי יונה“ ביי יודען, וואָס איבער
זיי קומען אלע גזרות אויף יודען.

אזוי איז געווען. די צוויי יונגע לייט זיינען אַהיים געקומען פון
דאוונען, האָבען זיי איבערגערעדט מיט'ן שווער. זיי זיינען אַרויף
אויפ'ן בוידעם און צוגענומען אלע טויבען, און געשיקט זיי צום שוחט
שחט'טען.

נאָטע איז געלעגען אויפ'ן בעט טויט-בלאַס. דער קאָפּ, וועלכער
איז געווען פּערוויקעלט אין איין גרויסען באַנד, איז געלעגען הינטער אַ
פענכער מיט אייז, די ליפען נאָך פּערביסען, און האָט שווער אָבגע-
עמעמט מיט'ן האַרץ. נעבען איהם איז געווען די יועפע און האָט
איהם דערלאָנגט דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט. ער האָט דערהערט
אויפ'ן בוידעם ריהרען זיך. ער האָט דערפיהלט, אַז די טויבען קלאַפען

מיט די פלינגלען — עס האָט איהם געהויבען פון בעט, ער האָט זיך אָבער נישט געקאָנט ריהרען. ער האָט אראָפּגעקאָפּיעט פון זיך די קאָלדרע און געלעגען, און אויסגעהאַרכט.

די טויבען קלאַפּען מיט די פלינגלען. ער האָט געקוקט אויף די יוזעפע און געוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן באַלקען.

די יוזעפע איז ארויף אויפ'ן בוידעם און האָט איהם אַראָבגע-בראַכט אין אַרעם אַ פּאַר יונגע, קליינע, ערשט קוים-קוים מיט עטוואָס פּעדערן בעוואַקסענע טייבעלעך, וואָס מען האָט ערשט פון זיי די מור-טערס אַראָבגענומען, און געשיקט זיי שחט'ען.

די טייבעלעך זיינען נאָך געווען יונגינקע. די קוים-בעפעדערטע פלינגלעך האָבען געקלאַפט און עפּיס געזוכט... די דיניקע העלזע-לעך, איבער וועלכע אַ דין, ווארים הייטעל איז געווען אַריבערגעצויגען איבער אַנ'איידעל ביינדעל, וואָס האָט זיך געבראַכען אין די פינגער, האָבען זיך איינגעקאַרטשעט, די קעפלעך האָבען זיי פּערכאַרגען אין די פלינגלעך, און מיט די פלינגלעך געזוכט...

ער האָט זיי איז דער האַנד גענומען, די ליפּען פּערכיסען און מיט אַ פּוס דעם שטוהל, וואָס איז געשטאַנען ביי'ם בעט, פון זיך אָבגע-שטויסען; די טייבעלעך האָבען צערטליך געציטערט אין זיין האַנד, און אזוי רחמנות'דיג עפּיס געזוכט... ער האָט זיי אונטער'ן העמד אַרונטערגענומען און אויף זיין ברוסט זיי צוגעטוליעט און געוואָ-רימט זיי....

די טייבעלעך האָבען רחמנות'דיג אויף זיין ברוסט געציטערט, און עפּיס געזוכט, געבעטען זיך, קלאַפּענדיג מיט די פלינגלעך....

ער איז בלאַסער געוואָרען אויפ'ן פנים. די אויגען האָבען זיך איהם פּערגליסט און טיעף בעהאַלטען זיך איהם הינטער'ן שטערן, די נאָז האָט זיך איהם אויסגעצויגען, בלייבער געוואָרען און דינער, און די ליפּען — ווי זיי וואַלטען פּערקרעמפעלט געוואָרען איינע אויף די צווייטע....

אין שטוב איז שטילער געוואָרען. אַ לייכטער ווינד האָט אויף די שויבען געציטערט. אַלע האָבען זיך ארויסגערוקט פון דער שטוב און איבערגעלאָזט דאָס הויז אליין פאַר דעם דונער וואָס וועט ארויס-ברעכען און אלץ צולעגען און פּערטיליגען...

ער איז געלעגען און האָט געפיהלט ווי די יונגע, שוואַכע טייבעלעך

ציטערען אויף זיין ברוסט... די אויגען האָבען זיך איהם אַרויסגעזעצט פון פנים ווי די פויסטען און פערנאָסען געוואָרען אינגאַנצען מיט בלוט. און ער האָט שטיל־געשוויגען.

ער האָט זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בעט און ארומגעקוקט זיך. דער־זעהן פאר זיך ווייצלעך, האָט ער זיי צוקייט מיט'ן מויל אויף מעהל, דעם טייבעל'ס פיסקעל אין זיין מויל אריינגעשטעקט און מיט דער צונג עס צו עסען געגעבען. דאָס דינע טייבעל'ס העלזיל האָט צווישען זיינע פינגער רחמנות'דיג געמיאנטשעט און מיט די פליעגעלעך געבע־טען זיך...

— נאָט! האָט ער געגעבען אַ געשריי אויס — געחאַפט דאָס טיי־בעל, אַ דרעה אראָב דאָס קעפיל (דאָס טייביל האָט איין קוויטש גע־טהון און אַ דינער שפראַך בלוט האָט איהם אין פנים געשפריצט) און אוועקגעוואָרפען. דאָס צווייטע טייבעל אַ דרעה אראָב דאָס קעפיל, אוועקגעוואָרפען. דאָס דריטע טייבעל.... נאָכדעם איז ער אראָב פון בעט, געחאַפט דאָס שפיגעל, אַ זעץ אראָב אויף דער ערד. ער איז צו צו דער שראַנק, איין „וואַלע“ צושפאַלטען און געוואָרפען אויף דער ערד. צום בעט — מיט די צייהן געגעבען אַ ריס־אויף דאָס בעטגעוואָנד, און די פּעדערן זיינען אַרויס. אַ זענק — און איינגעוואָרפען דעם טיש... גע־חאַפט אַ שטוהל און אַ האַק אָן אייווען — דער אייווען האָט זיך געגע־בען אַ לאָז אראָב אויף דער ערד; צוריסען דאָס העמד אויף זיך, און די הענד זיך געביסען... צום סוף האָט ער געגעבען אַ פאַל אַנידער אויף דער ערד, צווישען די חרב'דיגע זאַכען איינגענורעט דאָס פנים אין די פּאָדלאָגע און איז איינגעשלאָפען און געשלאָפען לאַנג... לאַנג... קיינער האָט נישט געוואָגט אין דער שטוב אַריינצוגעהן און צו וועקען דעם איינגעשלאָפענעם דונער...

דער יונג מיט'ן קינד

אז ברוך קאלאק האָט זיך אויפגעהאפט אין דער פריה, האָט ער דערהערט דאָס קינד וויינען נעבען איהם. פערשלאָפענערהייד, נאָך מיט פערמאכטע אויגען, האָט ער אייניגע מאָל גערופען: „נאָלדע, דער ממזר וויינט!“

נאָלדע האָט זיך נישט אָבגערופען. אז ער האָט זיך גוט אָנגע-הויבען אַרומצוקוקען, האָט ער ערשט בעמערקט, אז נאָלדע איז נישטאָ. צוערשט האָט עס איהם אַ ביסעל געוואונדערט, געטראכט: זי איז אודאי צום וואסער געגאנגען זיך וואשען. ער האָט אויסגעזוכט אַ שטיקעל לייווענט און דעם קינד אין מויל געשמעקט, אז עס זאָל אויפהערען צו וויינען.

ער האָט זיך דערווייל אָנגעהוּן. טראכטענדיג — וויפיעל מען וועט קענען פאקען פאר די זילבערנע לייכטער, וואָס זיי האָבען ביי נאכט פון זשאַבלינער'ס שאַנק געצויגען. ער איז אַרויף מיט איין פּוס אויפ'ן בוידעם, בעטראכט די הפצים — זיי זיינען נישטאָ! ער שאַרט אהין, שאַרט אהער — נישטאָ. ער איז אַראָב פלינק פון בוידעם, אַראָבגעריסען דאָס ליילעך פון וואַנד — איהרע זאכען זיינען נישטאָ! דעמאָלט איז איהם קלאָר געוואָרען אין מח: זי איז אַנטלאָפען פון איהם.

— מיט וועמען?

מיט שלמה שלאָסער אָדער מיט חיים'ל גוב?

— אַנטלאָפען, געה ברעך הענד און פיס! אויף טויזענד כפרות... צו אַלדע שוואַרצע יאָהר! ... האָט ער מיט אַ געמאכטען שמיכעל געזאָגט און אויף די ווענד געשפיגען. אַ געשעפט האָסט דו? ... הע... הע...

ער האָט געוואָרפען אַ בליק אויפ'ן קינד.

— אָבער מיט'ן ממזר וואָס מאַכט מען, מיט'ן ביינקארט?

ער האָט אַ מינוט געקלערט, ריידענדיג צו זיך :
 — וואָלט איך געוואוסט וואו זי איז, וואָרף איך דאָס קינד
 הינטער די טהיר אַרונטער. נאָ, האָסט דו דאָס דייניגע! ...
 אַ שלעכטער געדאַנק איז איהם איצט אין קאָפּ אַריינגעפאַלען.
 די נאָז איז איהם בלייב געוואָרען, ער האָט די אויבערסטע ליפּ פעסט
 מיט די צייהן פּערביסען, און די הענד האָבען אָנגעהויבען ביי איהם
 צו טרייסלען... ער איז צו צום קינד, עס איז געלעגען, אַראָברוואַרפענדיג
 מיט איין פיסעל די ברודיגע שמאַטע פון זיך, און די הענדטלעך האָט
 עס אין מייכלעל אַריינגעפאַקט. מיט די אויגעלעך האָט עס ערגעץ
 וואו אַהין געשמייכלעט, און די פאַלדען ביים מיילעכיל האָבען איהם
 אָן אימיצען דערמאָנט, אָן אַ גאַנץ אַלטען און אַ בעקאַנטען מענשען,
 וואָס ער האָט איהם אַמאָל געזעהן, און ער געדענקט נישט — ווען
 און וואו...
 ער האָט זיך פון דעם קינד אַוועקגעדריעהט, געוואָרפען דעם הוט
 אויפ'ן קאָפּ און איז אַרויס אין גאַס אַריין, צושליסענדיג די טהיר
 נאָך זיך.

ער איז אָבענגאַנגען אייניגע טריט, האָט עס ביי איהם אין האַרצען
 נישט געקאָנט רוהען. אין די אויערען האָט ער געהערט דעם קינד'ס
 געוויין, און געזעהן האָט ער, ווי עס וואַרפט מיט די פיסעלעך און עס
 רופט עפעס... ער האָט ווייטער נישט געקאָנט געהן, אויסגעשפיגען.
 — אַך, וואָלט איך זי געפאַקט, אָט אַזוי, וואָלט איך זי ביים
 גאַרנעל אָנגענומען און געשטיקט, גוט געשטיקט, ביז זי וואָלט די
 צונג אַרויסגעשטעקט, די צונג... די צונג! ...
 ער איז אַריין אין אַ געוועלכעל, געקויפט אַ זעמעל און איז צוריק
 אויפ'ן בוידעם אַרויף.

דאָס קינד איז געלעגען, ווי פריהער. אַראָבעוואָרפען פון זיך
 די שמאַטע, מיט דעם נאָך פון פריהער לויכטענדען שמייכלעך אויף
 די ליפען, וואָס האָט איהם אָן דער מוטער דערמאָנט...
 — אַ, אויסגעראַט זאָלסט דו ווערען! ... עס וועט איהם גאָר
 נישט זיין דעם ביינקאַרט איהרען! ...
 ער איז נאָכאַמאָל פון דער שטוב אַרויס. אָבער ער האָט נישט ווייט
 געקאָנט געהן, ער האָט אַלץ כסדר געהערט דעם קינד'ס געוויין הינטער
 זיך. פיעל מאָל האָט ער זיך געזאָגט: „עס וועט איהם גאָר נישט זיין,

דעם ביינקארט איהרען!“ — אָבער ער האָט נישט קיין פּוס געקאָנט
שטעלען ווייטער, ביים האַרץ האָט עס איהם גענאָנט... גענאָנט...
ער האָט צונויפגעקוועטשט די הענד אין אַ קולאַק און איז נאָכאַמאָל
אין שטוב אַרײַן.

איצט האָט שוין דאָס קינד הויך געוויינט מיט אַ לאַנגען קינדישען
געוויין: מאַמ־מ־מאַ, מאַמ־מ־מאַ!

— די מאַמע רופט עס נאָך! געה, זוף דיר דײַן מאַמען, די
אויסגעלאַסענע!... אַ האַלערע זאָל זי דאָרט פּאַקען, וואו זי איז!
זוף זי דיר...

ער האָט דאָס קינד אויף די הענד גענומען.
דאָס קינד האָט זיך וואַרים צו איהם צוגעטוליעט, מיט'ן מײלעכעל
עפעס בײַ איהם געזוכט... דאָס פנים, די הענד איהם געזויגט און אזוי
זיך וואַרים געטוליעט צו איהם...

— אַ האַלערע זאָל זי דאָרט פּאַקען, וואו זי איז!... האָט ער
געשאַלטען, און דאָס קינד געגלעט מיט דער האַנד איבער'ן בעקעל,
איבער'ן לײבעל:

— שױיג, שלמה'לע, שױיג... שױיג... איך בעט דײַך. שױיג...

איך בעט דײַך!

נור דאָס קינד האָט געזוכט מיט'ן מײלעכעל, געוואַרפען מיט די
הענדטעלעך און געמאַכט מיט'ן קעפעל, ווי עס וואָלט עפעס רעדען
געוואָלט... ער האָט עס וואַרימער צו זיך צוגעטוליעט, אויפגעזוכט אַ
ביסעל קאַלטע מילך אויפ'ן אויווען, אַריינגעבראַקט די זעמעל און
האַט דעם קינד מיט אַ לעפעלע צו עסען געגעבען. דאָס קינד האָט
געגעסען פון זײַן האַנד, און ער האָט שטיל גערעדט צו איהם:

— עס געזונדטערהייד, איך בעט דײַך... דײַן מאַמע, אויסגעראַט
זאָל זי ווערען, אַנטלאָפען — איבערגעלאָזט דײַך. אַ הונד לאָזט ניט
איבער די הינטעלעך, איז זי ערגער פאַר אַ הונד. אַ קאַזי לאָזט ניט
איבער איהרע קעצעלעך, איז זי ערגער פאַר אַ קאַזי... שױיג... איך וועל
דײַך נישט איבערלאָזען... זאָל איך שוין אזוי לעבען!...

אַז דאָס קינד האָט זיך אײנגעשטילט, האָט ער עס אין אַ טוף
אײנגעוויקעלט און איז דערמיט אין נאַס געגאַנגען.

געקומען אין מארק אריין צו קראדניק'ס „שטעל“, ווערט א גערודער! „קאלאק“ געהט מיט א קינד! קראדניק רופט צו איהם פון דער „שטעל“:

— וואו האסטו דו דאס „יאט'ל“ געפאקט?

די קראדניקאָווע הויבט זיך אויף מיט א גרויסער גדולה, לויפט צו צו איהם מיט אויפגעפענטע הענד, ווישט זיך איבער אייניגע מאָל דאָס פנים מיט'ן פארטוף פאר גרויס פרייה, לאכט און קלאפט דעם קינד אין געזעסעל אריין:

— קאלאק, עס איז דיינס! ... זאלסט מיר לעבען, זעה, ס'אר אַנ'אויגעלעך ער האָט, איך וואָלט געשוואוירען, אז עס איז פון דער — פון דער מאַרינע מיט דער גראָבער נאָז: פונקט איהר נאָז, זאלסט מיר אזוי לעבען! א קינד א קרוין, גיב עס נור, גיב עס נור אהער!
און זי נעמט פון איהם דאָס קינד, ווארפט עס מיט'ן האַנד: אזוי, דו פופיק איינער, א פשישאַק! ...

דער אלטער קראדניק מיט דער איינער האַנד, דער „רבי“ פון די גנבים, דערהויבט זיך זעהר פאמעליך פון זיין שטעל, געהט צו, בעטראכט דאָס קינד און קלאפט דערנאָך קאלאק'ן אין פלייצע:

— נישקשה, נישקשה פון א „יאט'ל“. וועט געשיקט דורך א ליפטשיק קריכען? ווער איז די מוטער?

— זאָל איהר דאָרט א פייער אין איהרע אויגען זיך אַנצינדען, וואו זי איז — אנטלאָפען ביי נאכט, די לייכטער מיטגענומען! ...

— און דאָס קינד האָט זי איבערגעלאָזט?

— איבערגעלאָזט.

— איז נישט גוט... איז נישט גוט! קראצט זיך דער אלטער קראדניק אין קאָפּ. דער יונגער קראדניק קומט צו, און מאכט צו קאלאק'ן אזוי:

— נישקשה, וועסט איצט מענען די „פרינסה“ אוועקלעגען. א ניאנקע ווערען: א שטיקעל דיר אַבגעטהון, וואָס?

— זאָל דיר דיין קאָפּ פאר מיר נישט דארען! גאָט איז א פאָטער, און קאלאק איז קאלאק!

גענומען דאָס קינד אויף דער האַנד, האָט ער זיך געלאָזט איבער דער שטאָרט.

איהם האָט זיך געדאַכט, אז מענשען קוקען איהם נאָך, טייטען מיט די פינגער און לאַכען איהם אויס.

ער האָט זיך פאַר אַ געוועלכ אָבגעשטעלט און אַריינגעשאַלטען :
— וואָס לאַכט איהר ! אַ מענש האָט אַ קינד. איהר מענט האָבען קינדער, די האַלערע זאָל אייך פאַקען, און איך נישט ? !
ער איז אויסען שטאַרט אַרויס, אָנגעקומען צום וואַלד און זיך ביים סטאַוו געזעצט.

אַרום אין דער געגענד איז קיינעם ניט געווען צו זעהן ; נור די צווייגען פון די בויער האָבען טרויעריג גערוישט, אַראָבוואַרפענדיג פון זיך די געלע בלעטלעך. און פון גאַנץ ווייט האָט זיך אַ וואַסער צווישען די שטיינער געגאַסען. ער האָט דאָס קינד ביי זיך אַנידערגעלעגט און מיט אַ ביטערקייט געקוקט אויף איהם. דאָס קינד האָט איהם שווייגענד אָנגעקוקט, דאָס הענדטעל אין מיילעכעל געוויגען און פון עפעס געקלערט, — ווי עס וואַלט זיך אָן זיין וועלט דערמאָנט. אָן דער וועלט, פון וועלכער עס איז געקומען צו געהן.

קאָלאַק האָט נישט געוואוסט, וואָס אָנצוהויבען מאַכען מיט'ן קינד. ער האָט אין איין מינוט געקלערט, ווי אזוי פון דעם קינד פטור צו ווערען... נור באַלד האָט איהם אַרומגענומען אַזאַ רחמנות אויף זיין אייגען קינד, אויף זיין אייגען בלוט און פלייש... ער האָט דאָס קינד אין אַרעם גענומען, פעסט צו זיך צוגעדריקט און געקוקט דערויף, אזוי אומעטיג, מיט אַזאַ ליעבע, אז דאָס קינד האָט דערפיהלט זיין וואַרי־מען בליק און עס האָט צו איהם אַקעגען געשמייכעלט.

— ווער ביסט דו ? שלמה'לע, ווער ביסט דו ? — וואו איז דיין מאמע ? די מאמע, ווילסט צו דער מאמע ? יא, דו ווילסט ?

דאָס קינד האָט צו איהם אַקעגען מיט די פיסעלעך געטאַנצט און געשמייכעלט אזוי ליעבליך, אזוי גוט.

ער האָט אין דעם קינד'ס געזיכט זיין פנים דערקענט, איהם איז וואַרים אין די גליעדער געוואָרען, און ער האָט אָנגעהויבען צו שמייכלען, ער — האָט זיך געפרעהט, אז עס איז נאָך ווער דאָ, וואָס זעהט אויס ווי ער.

— קליינער קאָלאַק, מאַכט ער צום קינד : — יא, דו ביסט אַ קליינער קאָלאַק, און דו וועסט זיין אַ יד, קריכען דורכ'ן ליפטשיק אויף

ביידעמס, שלעסער אָבדרעהען און קאַלכ־לעדער גנב'ענען! און דו וועסט האָבען קינדער, און די מאמע וועט פון זיי אַנטלויפען — יא, און וועסט מיט דינע קינדער איבער די הייזער געהן? — יא, ווער ביסט דו, דו קליינער קאַלאַק? ווער ביסט דו? א קאַלאַק, איך קאַלאַק, — דו — איך, יא? מיין... מיין!...

ער האָט דאָס קינד אַריינגענומען צו זיך הינטער די וועסט און געוואַרימט זיין ברודיג לייב מיט'ן קינד'ס ווייך לייבעל. דאָס קינד האָט דאָס קעפעל אַיינגעבויגען און ביי איהם עפעס געזוכט, געלעקט זיינע פינגער, געזויגט.

— ניין, איך האָב נישט קיין ברוסט, גאָט האָט מיר נישט געגעבען פון דיינטוועגען צו קאָרמען. וואָלט איך געהאט פאר דיינט וועגען בריסט, וואָלט איך זיי קיינעם נישט פערקויפט... קיינעם נישט אוועקגעגעבען... איך וואָלט נישט אַנטלאָפען פון דיר...

ער האָט דאָס קינד אוועקגעלעגט ביים ברעג פון סטאַוו, זיך געשטעלט הינטער אַ בוים און געקוקט אויפ'ן קינד וואָס וועט עס טהון. דאָס קינד איז ווי פריהער געלעגען און געזויגט די הענדטעלעך אין מילעכעל, געגראָבען מיט די פיסלעך און געוויינט שטיל ווי שפיעד לענדיג זיך: מאַמ־מאַ, מאַמ־מאַ.

ער האָט זיך אָבגערוקט אַ בוים ווייטער, ווי אוועק'גנב'ענענדיג זיך פון זיך אַליין... און זיינע אויערען האָבען נאָך קוים פערנומען דעם קינד'ס געוויין... אזוי האָט ער זיך אָבגע'גנב'עט פון קינד פון בוים צו בוים, ביז ער האָט עס שוין מעהר ניט געזעהן און נישט געהערט, דאָן האָט ער אָנגעהויבען פלינק צו אַנטלויפען.

ער איז געלאָפען איבער פּעלדער, ווייט אוועק, און אין די אויערען האָט איהם געקלונגען דאָס קינד'ס געוויין: מאַמ־מאַ, מאַמ־מאַ! און איהם האָט זיך אָבגעדאַכט אַליין, ווי דאָס קינד קייקעלט זיך אין סטאַוו אַריין... ביים האַרץ האָט עס איהם גענאָגט... גענאָגט... און דער ראַנד פון קאָפּ האָט ביי איהם אָנגעהויבען וועה צו טהון... די הענד האָבען איהם געציטערט — און ער איז ווייט, ווייט אַנטלאָפען.

פּלוצים האָט ער זיך אין מיטען לויפען אָבגעשטעלט. אַרומד געקוקט זיך און אָנגעהויבען זיך פלינק צוריקקעהרען צום קינד, ביים ברעג סטאַוו...

דאָס קינד האָט ער געפונען וויינענדיג הויך: מאַמ־מא, פאָפּא, מאַמ־מא, פאָפּא! ...

ער האָט עס אויף די הענד גענומען און איז געגאנגען דערמיט צו די נאָהנטע הייזלעך, וואָס זיינען הינטער דעם וואַלד; געגאנגען פון טהיר צו טהיר און געבעטעלט מיט אַ געבראָכענעם שטים: — גיט פאָר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפעל מילך... גיט פאָר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפעל מילך! ...

עם האָט זיך ניט געלוינט

(א בילד)

דער פאַרנאַכט האָט זיך לייכט, ווי מיט צערטליכע טריט איבער-געצויגען איבער דעם ווייטען ווייכעל ברעג. דאָס וואַסער האָט זיך רוהיג, ווי צום איינשלאָפּען, געוויענט אין זיין ברייטען ראַנד, און ווייט אין דער וועלט אַרײַן אַ שטומע בערלינקע פּערפּיהרט... ביים עק הימעל, דאָרט ווייט וואו עס האָט זיך שוין געריסעוועט די אייזערנע בריק הענגענדיג אין דער לופטען, האָט זיך דער הימעל אין איין רויט פייער געפלאַמט. דער ברענענדיגער הימעל האָט אַרויסגעקוקט פון צווישען די געמויערטע זיילען, אויף וועלכע עס ליגט די אייזערנע בריק, און אין דעם רויטען הימעל האָט זיך געריסעוועט הויכע שפיצען פון קירכען, קירכען און קירכען. עס האָט זיך געדאַכט אַז די גרויסע נשמה פון דער גרויסער שטאָרט וואַרשע ברענט זיך און בראָט זיך דאָרט אין גיהנום איבער איהרע פיעלע זינד, וואָס ווערט אין איהר אַבגעטהון דורך דעם לאַנגען הייסען זומער טאָג...

אויף דעם וואַסער, פון קאַזמער צו, איז געשוואומען אַ בערלינקע מיט אויבס אין דער גרויסער שטאָרט אַרײַן. באַשע, אַהרן „כל־מיר׳ס“ אויבס־הענדלער׳ס טאַכטער האָט זי געפּיהרט. אַ געזונדע, רויטע מויד, וואָס נור אין דער פּראָווינץ אַלײַן, אין די סעדרע קען נאָך אַזעלכעס אויפּוואַקסען, און אַהרן אַלײַן האָט מיט דעם שיפּלער נאָך געשטופּט. עס איז שוין געווען סכּוּת־צײַט. אַהרן סאַדאָוויניק האָט דאָס אויבס פון די בוימער אַראַבגענומען, און געפּיהרט עס נאָך וואַרשע מיט דער בערלינקע. דער ווינד האָט אַהרן׳ן דאָס לאַנגע שוואַרצע באָרד צובלאַ-זען, די שפּאַלטען פון זיין קאַפּאַטע פּערשפּרייט, עס האַבען זיך אַרויס־געוויזען די ציצית, דער ווינד האָט דאָס טיכעל פון באַשע׳ס קאַפּ אַראַבגעריסען, צעלאָזט איהר די שוואַרצע געדיכטע צעפּ, וועלכע האַבען איהר געפאַטשט אין די רויטע, געזונדע באַקען, און אַזוי צופּאָה-

רענדיג צום שילעץ צו, האָט זיך געדאַכט, אַז אהרן מיט זיין בערלינקע שפּאַלטען און שיידען דעם הימעל פון וואַסער אָב, — וואָס אַ לייכט ציטערנדיג נעפעלע האָט קוים צוזאַמענגעוועכט דאָרט אין עק וועלט דעם הימעל מיט וואַסער, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז עס זיינען צוויי הימעלען...

אַנקומענדיג צום שילעץ צו, צווישען די פיעל אַנדערע קלוינע שיפלעך, וועלכע זיינען אָנגעבונדען ביים ברעג, האָט באַשע בעמערקט פון דערווייטענס „פּשאַריק'ען“, אַ אַבגעריסענעם ווייכסעל יונג, וועל-כער היט נור אָב די בערלינקעס מיט אויבס, אַז ער זאָל קענען עפעס בעקומען.

באַשע האָט זיך אַבגערופען צום פּאַטער :

— זעה, פּשאַריק וואַרט אונז שוין אָב.

— דער דראַנג איז דאָ, האָט אהרן געזאָגט, קוקענדיג אויפ'ן

דראַנג, וואָס איז ביי איהם געלעגען.

זיי זיינען אָנגעקומען צום ברעג, אהרן האָט אַראַבגעלאָזט דאָס אייזען אין וואַסער אַרײַן, אַרויסגעקראַכען, אָנגעבונדען די שטריק ביי דעם נאָהענטסטען בוים. פּשאַריק איז צוגעקומען, נעהמט אָן די שטריק און נעהט העלפען.

— איך דאַרף דיך נישט, נור מאַך דיר נישט קיין פוסעל — האָט

איהם אהרן אַבגעשטופט.

— זעהט נור, וואָס האָט איהר מורא, איך וועל אייך אַ שטיקעל

אַבבייסען ?

— מען וועט זיך קענען אָהר דיר אויך בענעהן, — האָט איהם

באַשע פון דער בערלינקע אַראַבגעוואַרפען.

— הע, אַ רוח איהר אין די אויגען — האָט פּשאַריק צו איהר אַ

שעלמישען ווינק אהין געוואַרפען.

— דו פּשאַריק געך, געהסט דו אַוועק — האָט באַשע געהאַפט

דאָס דרענגעל.

עס איז דערווייל צוגעקומען דער סטראַזשניק וואָס שטעהט דאָרט.

גאַנץ שעהן זיך געווייטעוועט מיט אהרן'ען, אהרן האָט זיך דאָס הימעל אַראַבגענומען. פּשאַריק פון דער ווייטען האָט אויך מיט'ן הוט געגריסט.

— אַ גוטער יונג, האָט דער סטראַזשניק געקלאַפט פּשאַריק'ען

אויפ'ן רוקען, און מיט די צווייטע האַנד איהם דעם הוט איבער די

אויסערען געצויגען, — אָבער זעה, גוטער ברודער, אז דו זאָלסט מיר
נישט צווישען מיינע פינגערלעך אַרײַנפאלען.
— צײַט געווען, צײַט געווען — האָט אהרן מסכים געווען.
— נישטעוואָ — האָט פּשאַריק זיך פון סטראַזשיק'ס האַנד
אַרויסגערדעהט.

אז מען האָט שוין די בערלינקע ביין ברעג פּערפּעסטינגט, איז באַשע
געגאַנגען אין נאָהנטען געוועלכעל אַרײַן, אײַנקויפּען די נויטיגע זאַכען.
עס איז שוין געווען האַלב טונקעל. די נאַכט האָט געשוועבט אין די
לופטען, און צווישען די קופּעס שטײנער וואָס ליגען פּאַר'ן ברעג, צוריק
געהענדיג מיט די זאַכען פון געוועלכעל צו דער בערלינקע — האָט זי
פּשאַריק'ען בעגעגענט. זי האָט געוואָלט פלינק פּערביילויפּען, פּשאַריק
האָט אָבער איהר דעם וועג פּערהאַלטען, און זי בײַ די האַנד אָנגענומען,
שעלמיש איהר געקוקט אין די אויגען.

די מויד האָט זיך געוואָלט פון איהם אַרויסרייסען, ער האָט זי
אָבער צו פּעסט געהאַלטען, און זי האָט מורא געהאַט, אז דער צוקער
מיט דעם טהעע זאָלען זיך איהר נישט אויסשיטען, האָט זי זיך שטום
געוועהרט; ער האָט זי אָבער פּעסטער אַרומגענומען און צו זיך
געדריקט.

די פּראָוויניציאַלע מויד, וואָס קײַן אויג האָט זי קײַנמאַל ניט בײַ זײ
אין שטערטעל אָנגעריהרט, — איז רײַט געוואָרען. עס האָט אין איהר
עפּעס אָנגעהויבען צו קאַכען... און ניט וויסענדיג אַלײַן האָט זי דעם
יונג מיט אַזאַ קראַפט פון זיך געגעבען אַ שטױס אָב, אז דער יונג האָט
זיך איבערגעקוויקעלט, און פלינק צו דער בערלינקע צו.

עס איז געווען נאַכט, נור ניט די נאַכט האָט געהאַנגען איבער'ן
וואַסער, — די נאַכט אין וואַסער, דאָס וואַסער אין די נאַכט, פּערזונד
קען אין די אַרעמ'ס זײנען זײַ בײַדע ערגעץ-וואו געווען פּערוואָרפּען.
זעלטען וואו האָט אין די נאַכט אַ אויסגעהענדיג שטערענדעל געבלאָגן
דזשעט, און דאָס וואַסער איז אזױ שטײל געווען, אז דאָס פליסקערן פון
אַ וואַל גאַנץ טײַע, האָט זיך געדאַכט, ווי אַ שטײלע לאַנגע מעשה פּער-
צעהלט פון אַ שטײלער נשמה. טײַע אין דער נאַכט האָבען זיך דאָ
און דאָרט געטוקט ליכטלעך, און עס האָט זיך געדאַכט, ווי אונגענדליכע,

שווארצע חיות זיינען מיט זייערע לאפעס אין וואסער איינגעזונקען, און דאָס שטערענדעל, דאָס אויג, שיינט זיך אין זייער שטערן. פּשאַריק איז אין דער שטיל צוגעקראַכען, אויף אלע פּיער, צו דער בערלינקע. און ליגענדיג מיט'ן קערפּער אויפ'ן ברעט, וואָס ליגט פּון ברעג צו דער בערלינקע, האָט ער זיין האַנד אין די בערלינקע אַרײַנגעשטעקט צו ננב'ענען אויבס —

ער איז געלענען אויפ'ן ברעט, און מיט דער האַנד אין דער שטיל געטאַפּט אין דער בערלינקע. פּלוצלונג, איז ער שטיל רוהיג געבליבען. דאָס האַרץ האָט אין איהם הויך אויפגעהערט צו קלאַפּען ווי ביו יעצט, נור אין דער שטיל זיך בעוועגען. זיין האַנד האָט זיך אַרײַנגעקנעטען אין עפעס רונדיגעס, ווייכעס און וואַרימעס. דער יונג איז געלענען. ער האָט מורא געהאַט צו קלעהרען, אז מען זאָל זיינע געדאַנקען ניט הערען, מיט'ן האַרץ מורא געהאַט צו פּיהלען, און די האַנד אזוי ווי זי האָט זיך אַרײַנגעקנעטען פּון אַויר מיט אַמאָל, אזוי האָט זי זיך אין וואַרימעס געהאַלטען. דאָך, נאָכ'ן ערשטען בעראַשונג — האָט דער יונג געפרוּאווט די האַנד ווייטער צו שיקען... עס האָט זיך געלאָזט — דאָס ווייכע, האָט ער געפּיהלט, ווי עס ערוואַרימט זיך, עס זידט היינטער זיין האַנד. און איין געפּיהל האָט איהם אָנגענומען: ער האָט אין זיין האַנד עפעס לעבעדיגעס מיט א רצון... און דעם יונג האָט עס געצויגען... ער האָט זיך אין דער מחשבה געמאַכט פּערגעסען פאַר זיך אַליין וואו ער איז, וואָס עס איז, נור ער האָט זיך נעגליטשט נעהנטער, נעהנטער... און ער האָט דערפּיהלט וואַרימעס און ווייכעס...

ער איז געבליבען ליגען איינגעזונקען, ווי מען מען וואָלט איהם אַרויף געוואַרפען, ער האָט דערפּיהלט אַ וואַרימען אַטהעם, וואָס האָט איהם אַרומגענומען ווי הינטער אַ וואַרימער דעק... און ער איז געבליבען ליגען אָהנע זיך צו בעוועגען, נור גענאָרעט מיט זיין פנים אין אַ ווייכען, וואַרימען האַל. וואָס האָט זיין פנים אין זיך אזוי ווייך אַרײַנגענומען ווי אין אַ וואַרימען פּוך.

דאָס „וואַרימע“, דאָס „ווייכע“ האָט זיך הינטער איהם געלאָזט ליגען אזוי שטיל, אזוי אָהנע זיך צו בעוועגען, ווי עס וואָלט גאָר קיין לעבענדיגעס ניט געווען. נור דער הייסער אַטהעם, וואָס האָט זיך געטראַגען פּון די נאָזלעכער האָט אויף זיין נאַקעטען האַרץ געקלאַפּט, אין האַרץ זיך אַרײַנגעצויגען און געוואַרעמט...

דער יונג איז געלעגען שטיל, געשוויגען אין האַרץ און אין קאָפּ. און די נאַכט איז געווען אין וואַסער און דאָס וואַסער אין דער נאַכט. און ביידע אין די אַרימס פּערזאָנלעך זיינען ערגעץ-וואו געווען פּערזאָרפּען, און שטיל איז געווען אַרום און אַרום, ווי די וועלט וואָלט דעם אַטהעם אויפגעהאַלטען, וואַרטענדיג מיט שרעק אויף עפעס... נור צייטען-ווייס האָט די לאַדקע אין וואַסער זיך בעוועגט, און דאָס וואַסער האָט אין דער שטיל און אין דער פינסטער דעם ברענג געקושט, געגלעט און געקיצעלט...

אין דער וועלט איז עפעס געשעהען. פּערנעפעלט נאָך אין טונקד-לען שלייער, און דאָך ווייכט מען ניט ווי אזוי — אין דעם נעפעל היי-בען זיך שוין אָן אַכצושיידען דער הימעל פון וואַסער, עפעס זעהר אַ גרויעס, ווי וואַסער פון אַ גרויען ים האָבען זיך אַריין פּערבלאָנדזשעט אין פינסטערן נאַכט ים אַריין, און האָבען פּערגרויעט די וועלט. אַרום און אַרום איז אלעס געווען פּערהאַנגען נאָך אין דעם גרויען נעפעל, און די בערלינקעס, די הייזלעך אַרום ביים וואַסער, וואָס זייערע סילוועט-קעס האָבען זיך געריסעוועט פון נעפעל, האָבען דעם איינדרוק געמאַכט פון אַ „ניכטערן“, וואָס איז ערשט אויפגעשטאַנען פון שלאָף, און נאָך פאַר „מה טובו“... נור וואָס אַ מאָל מעהר, זיינען די בערלינקעס בולט'ער אַרויסגעקומען פון נעפעל. די אייזערנע בריק האָט זיך פון דערווייטען געוויזען, און צווישען די זיילען אויף וועלכע זי ליגט, האָט בען סילוועטקעס פון דעכער, דעכער און דעכער, געריסעוועט זיך אויף אַ גרויען גרונד....

פּשאַריק איז געשטאַנען ביי'ם ברעג פון דער ווייכסעל, געקוקט אָהנע צו וויסען אליין, ווייט אין האַרץ אָנט, און האָט דאָס מויל ברייט אויפגעעפּענט, די הענד משונה פּערבראַכען, און ברייט געענעצט — עם האָט זיך ניט געלוינט.

די גרויע וועלט אַרום און אַרום האָט פּשאַריק'ן נאָכגעגענעצט: עם האָט זיך ניט געלוינט.

אין דעם גרויען טאָג שוין — צווישען אנדערע בערלינקעס, איז אויף ענטפּלעקט געוואָרען אהרן כל-מירס פון קאַזמערס בערלינקע.

דער גרויער טאָג־שיוין האָט בעגרויט באַשען, וועלכע איז געלעגען אויף
איהר שעניק, אראָבגעוואָרפען פון זיך דעם פּאַטער'ס פעליץ, עס האָט
זיך געוווּזען די נאָקעטע פים ארויסשטאַרענדיג פון די רויטע האַלסע
און די געדיכט שוואַרצע צעפּ זיינען געווען צוזאַמענגעדריקט אויף
איהרע רויטע אָבגעלעגענע באַסען...

א „דינה“

אין דער שטאָדט האָט זיך געפונען א יונגער מענש, וועלכען מען האָט גערופען גדליה קלאַרנעט. דער גדליה קלאַרנעט איז געווען א גרויסער בקי אין אלע העכסט־אינטערעסאנטע ראַמאַנען, וואָס געפינען זיך נאָר אין דער זשאַרגאַנישער ליטעראַטור. דעריבער טאַקע האָט ער זיך געמאַכט נאָך דער חתונה א „שטיבעל“, ד. ה., ער האָט אויסגעײַ באַרגט ביכער צום לעזען. דאָס איז נאָך ניט געווען זיין עיקר פרנסה. פון די ראַמאַנען האָט ער זיך אויסגעלערנט שעהנע ליבעס־בריעף שרייבען; זיינען געקומען צו איהם פערליעבטע מיידלעך און פערליעב־טע בחורים, ליבעס־בריעף לאַזען שרייבען. א פראַסטער ליבעס־בריעף האָט געקאָסט צוואַנציג גראַשען, נאָר נאָר א העכסט טראַגישער ליבעס־בריעף, למשל, אז דער פערליעבטער זאָגט אָב ודוי פאר זיין „אַנגעל“ אידער ער געהט זיך הענגען, וואַרפען זיך אין וואַסער אַרײַן, האָט געקאָסט א גילדען. ווייטער האָט זיך געפונען ביי איהם א פאַנאָ־גראַף, וואָס האָט געהאַט צוועלף רעהרען, און פאַר א צווייער האָט מען געקריגען צוויי רעהרען און מען האָט געהערט דאָס ליעד: „וואָס וועט זיין אז משיח וועט קומען“. אויסער דעם האָט גדליה קלאַרנעט גע־לערענט בחורים „נאָטען“ אויף פיערעל שפיעלען.

דער גדליה קלאַרנעט האָט געהאַט א טבע, אויף אַלעס, וואָס האָט זיך פערלאַפּען אין שטאָדט, צו פערפאַסען א ליעד אויף צו זינגען: האָט א חתן די כלה אוועקגעוואַרפען; האָט מען די מקוה פער'חתמעט און די ווייבער זיינען געקראַכען איבער'ן דאַך — איז שוין געוואַרען פערפאַסט א ליעד. יעדעס ליעד האָט זיך אזוי אָנגעהויבען:

„הערט אויס מענשען פון דער גאַנצער וועלט,

וואָס האָט זיך געטהון פערלויפּען...“

ביי איהם זיינען זיך צוואַמענגעקומען אלע קאַמאַשען־מאַכערס און שניידער־געזעלען, וואָס האָבען גענומען ביכער צום לעזען, — פלעגען זיי זיך דאָס ליעד אויסלערנען, און דאָס ליעד פלעגט שוין באַלד אין

שטאָרט פּערשפּרייט ווערען: קינדער האָט מען דערמיט איינגעשלאַע-
פּערט, דאָס קלאַפּעריי פון געהאַמאַשינען האָט עס פּערשטימט. און
נישט איינמאַל האָט זיך געטראַפּען, אז מען האָט גדליה'ן טאַקע די ביי-
נער אונטערגעהאַקט פאַר אַזעלכע לייעדער, נאָר עס האָט נאָרנישט גע-
האַלפּען, ער האָט שוין געהאַט אַזאַ טבע...

איז אַראָבגעקומען פון לאָדז צופאַהרען אין שטערטעל אַרײַן לײַד-
בעל היטעל-מאַכער, אַן אכטצעהן-יעהריגער בחור פון גדליה קלאַרנעט'ס
חברה. ער האָט מיטגעבראַכט פון לאָדז אַ היטעל מיט אַ קליינער
דענגע; אַ פּאָר געקנייטשטע שטיוועלעך לױט די נײַעסטע מאָדע, וועל-
כע האָבען געטהון אויף סקריפּען, און אַ נײַעס לייער, וועלכעס הייסט
„אויף דער בריק“. אין דעם לייעדעל ווערט „פּויערגעזונגען“, ווי אַ מײ-
דעל געזעגענט זיך אָב „מיט איהר נײַגעבוירען קינד“, „וועלכעס איז
געקומען איבער אונשולדיגע זינד“ און די יונגע מוטער לאָזט עס איבער
איינס אַליין ביי דער בריק. דאָס לייער האָט אַ גרויסען רושם אָנגע-
מאַכט אין דער שטאָרט: מיידלעך האָבען פּיעל טרעהרען דעריבער
פּערגאַסען, און בחורים האָבען זיך אַ גרויסען מוסר אַראָבגענומען...

„און די זון איז שוין אונטערגעגאַנגען אין אַ רױט געשטאַלט“
„און דער הימעל האָט זיך געהילט אין אַ פינכטער קלייד“. „דאָס
שטערטעל איז זיך שוין געגאַנגען שלאָפּען לעגען“ און פאַר גדליה קלאַר-
נעט'ס טהיר זיינען געזעסען חברה קאַמאַשען-מאַכערס מיט נײַטאַרינס,
גדליה קלאַרנעט'ס ביכער-לייענערס, און איבער דעם שלאָפּענדיגען
שטערטעל האָט געקלאַנגען אַזאַ לייער:

„געהט דער גראַף אין וואַלד אַליין,

„טרעפט ער אַ מיידעל ביים בוים שמעהן.

„— מיידעל'לע, מיידעל'שן,

„וואָס טהוסט דו אין וואַלד אַרײַן?

„איך בין געגאַנגען אין וואַלד אַרײַן,

„און ווייס ניט וואו אַהיים צו געהן...“

צווישען דער חברה איז אויף געווען לייעל היטעל-מאַכער. ער
האָט זיי פּערצעהלט פון לאָדזער יודישען טהעאַטער, אז ער איז דאָרט
אַ גאַנצער מאכער; ער קען זיך מיט די אַרטיסטקעס און מיט די אַר-
טיסטען. און ווי מען הויבט נאָר אָן שפּיעלען, איז ער שוין הינטער
די סצענע... און אזוי ווי מען האָט געשמועסט פון יודישען טהעאַטער,

האָט אַ יונג פּאַרנעשלאָגנען, אַז מען זאָל אליין מאַכען אין שטעדטעל אַ „טרופּע“ און מען זאָל אָבשפּיעלען דאָס שטיק „בר כּוכבּא“. דעם עולם איז דער פּראַיעקט זעהר געפּעלען, און עס איז געוואָרען בע- שטימט, אַז מען זאָל מאַכען „קוויטלעך“; יעדעס „קוויטעל“ זאָל קאָס- טען פינף קאָפּעקען, און יעדער יונג, און יעדע מויד, וואָס וויל אַרייַן- טרעטען אין די „טרופּע“, מוז קויפּען יעדע וואָך אַ „קוויטעל“ פאַר פינף קאָפּעקען און דאָס געלד וועט געהן אויף די טרופּע.

יעדען שבת נאָכ'ן עסען זיינען זיך חברה צוזאַמענגעקומען אין שטאָדט'ס וואַלד אַרײַן, די קאפּעל-מייסטער זיינען טאַקע געווען לייבעל היטעל-מאַכער מיט גדליה קלאַרנעט, וועלכע האָבען אויסגעלערענט דעם עולם די „שטיקלעך“, וואָס דער „חאָר“ דאַרף זינגען. לייבעל אליין האָט געזאָלט זיין „בר-כּוכבּא“. גדליה'ן, ווייל ער פינטעלט מיט די אויגען און שאַקעלט צו מיט דער גאַמבע, האָט מען צוגעמאַכט אַ געל בערדעל און ער איז געוואָרען „פּאַפּוס“. דעם העכסטען און שטאַרקסט- טען יונג האָט מען אויסגעזוכט פּון דער חברה און געמאַכט פאַר'ן „צעזאַר“.

געפּעהלט האָט נאָך אַ „דינה“. האָט לייבעל פּאַרנעשלאָגנען שבת אין וואַלד, אַז יעדער יונג זאָל זיך מתחייב זיין עפעס צו געבען אויף אַ „דינה“ און מען זאָל אויסשרייבען אַ „דינה“ פּון לאָדז...

צו מאַרנענס איז גדליה קלאַרנעט מיט לייבעל היטעל-מאַכער אַרומ- געאַנגען אין אַלע ווערקשטעלען און האָבען צוזאַמענגענומען אויף אַ „דינה“. און אַז עס האָבען זיך צוזאַמענגענומען אַ פּאָר גילדען, האָט לייבעל מיט לייזער שפּידיטער מיטגעשיקט אַ בריוועל מיט אַ פּאָר גילד- דען קיין לאָדז, און פּרייטאג אויף שבת איז אַראָבגעקומען אין שטעד- טעל אַרײַן אַ „דינה“.

האָט זיך מיט אַמאָל געוויזען אין שטעדטעל „אַ מיידעל מיט אַ קורץ קליידעל“, וועלכע האָט געטראַגען אַ פּאָר ראָזע שטרימף, וואָס זיינען געווען ווי אַרויפגעגאַסען אויף איהרע דינע, נאָר זעהר געשיקטע פּיסלעך, אויף די פּיסלעך אַ פּאָר רויטע פּאַנטאַפּעלעך מיט הויכע קלאָטצען; אין געטראָגען האָט זי אַ רונדיגעם שטרויענעם מענישעס קאַפּעלזשעל אויף איהרע קורץ געשוירענע האָר. דערצו נאָך אַזעלכע בראַשקעלעך, מיט בראַנזעלעטלעך... און אַ גאַנצע חברה מיידלעך מיט

יונגלעך זיינען איהר נאָכגעלאָפּען און געטייט אויף איהר מיט די פינגער: א דינה! א דינה!

איינגעשטאַנען איז „די דינה“ ביי גדליה קלאָרנעט אין צווייטען שטיבעל. חברה פון דער טרופע זיינען געקומען צו איהר מיט א „ווייז זיט“, און מיטגעבראַכט מיט זיך פאר „די דינה“ פּרעזענטען: ווער א שטיקעל שמעקעדיגע זיף, „א פלעשעל פּעראַפּאַמע“, אָדער פיער לויט „לאָנדאַרין-צוקערלעך“. „די דינה“ איז זיך געזעסען אויף א קאַנאַפּעלע און זי האָט ארויסגעוויזען די ראָזע „שטרימף“ פון קורצען קליידעל.... ביי איהר איז געשטאַנען א רינדעס טהיי־טישעל און אויף דעם טישעל איז געלעגען א „העכסט אינטערעסאַנטער ראָמאַן“. אין האַנד האָט זי געהאַלטען דאָס קלאָפּערעל און צוגעקלאָפּט זינגענדיג דאָס ליעד פון „די דינה“ אין „בר־כוכבא“:

„אזוי לאַנג ווי די זאַנג איז יונגער,
איז דער קאָרען מאַגער, גרינגער;
„אזוי לאַנג ווי די זאַנג איז יונגער,
לאַזט מען זי צורות...“

איז אריינגעקומען א יונג, האָט ער זיך געגעבען א פּערנייג און ער האָט זיך אזוי פאַרגעשטעלט:

— האַבע די עהרע מיך פאַרצושטעלען נאָטע שאַבשאַוועטץ.

— זעהר מיר אנגענעהם — האָט זי געזאָגט און האָט די הענד צו איהם אויסגעשטעקט.

דער יונג איז רויט געוואָרען און האָט זיין פּרעזענט אַנידערגעלעגט אויפ'ן טהיי־טישעל, זיך אַנידערגעזעצט און אָנגעהויבען „שפּרעכען“ וועגען דרייפּוסען...

און אין שטערטעל האָט זיך אָנגעהויבען א גערודער, זאָל גאָט אַבּהיטען. פון אַלע שופּלאָדען האָט מען געלד גע'גנב'עט צו קויפּען פּרעזענטען פאר „די דינה“; חתנים האָבען כלות אוועקגעוואָרפּען און געקומען מיט „וויזיטען“ צו „די דינה“, קינדער האָבען פון די מאַמעס פּאַרטיכער געלד ארויסגע'גנב'עט און געקליבען אויף בילעטען. און די גאַנצע שטאָרט יונגען, אזוי גרויס ווי קליין, האָבען זיך אַלע איינגע-ליעבט אין „די דינה“, אוועקגעוואָרפּען די ארבייט און גדליה קלאָר־נעט'ס שטוב בעלעגט, און געזונגען ליעדער...
די שטאָרט איז געוואָרען אונרוהיג, ביי עס האָבען זיך געפונען

צוויי בעלי־בתים און האָבען איינגערוימט אַ סוד אין אויער דעם שטאַדט־סטראַזשניק, אז עס איז געקומען צו פּאָהרען „אַ דינה“, יונגען נעהמען געלד צוזאמען, און שבת וועלען זיי אין וואַלד עפעס אַ יונג פּאַר אַ קעניג מאַכען...

דערווייל האָבען זיך די חברה פּאַרנעברייט צו מאַכען דעם קינפֿ-טיגען שבת די גענעראַל־פּראָבע אין „פעלנאָ פּאַרם“. באַלד נאָכ'ן מיר טאָג איז מען זיך צוזאמענגעקומען. אויף אַ בערגעל אין וואַלד איז גע-ווען די סצענע. אַרום האָט זיך אויסגעשטעלט דער „האַר“ און האָט געגעבען אַ זאָג אָב אַ שטיקעל מיט'ן „קנאַק“; דערנאָך איז אַ געה אַרויס דער הויכער יונג מיט דער קאַסקע אויפ'ן קאַפּ און אַ רויטען לאַמפּאס איבער די קאַפּאַטע. די יונגען האָבען איהם געגעבען אַ זעץ אַנידער אויף דעם טהראָן, וועלכער איז געמאַכט געוואָרען פּאַר'ן „קע-ניג צעזאַר“. פאַר דעם קעניג האָט זיך געגעבען אַ שטעל אַנידער „בר-כוכבאַ“ מיט אַ גרויסען שווערד אין דער האַנד. אין אַ צווייטען ווינל־קעל איז דערווייל געשטאַנען גדליה קלאַרנעט מיט אַ געל אָבגעפּאַרנט פנים און האָט חנ'דלעך געמאַכט צו „דער דינה“, וועלכע איז געווען אָנגעטהון אין אַ קורץ קליידעל מיט אַ קרוין אויפ'ן קאַפּ...

עס האָט זיך אָנגעהויבען דאָס ריכטיגע שפּיעל. בר־כוכבאַ האָט געגעבען אַ טרעט אַרויס פּאַר'ן קעניג און געגעבען אַ מאַך אזוי:

„איך בין בר־כוכבאַ, דער יודישער העלד,

פאַר מיר טהוט ציטערן די גאַנצע וועלט.“

דאָ איז אָנגעקומען צו לויפען דער סטראַזשניק אין וואַלד אַריין. לייבעל היטעל־מאַכער, אונזער בר־כוכבאַ, האָט אוועקגעוואָרפען די שווערד און געמאַכט פּליטה, נאָך איהם די חברה מיט'ן קעניג, מיט די מיניסטאַרען און מיט דעם גאַנצען קלאַפּער־געצייג. זיי האָבען נאָך זיך איבערגעלאָזט „די דינה“. דער סטראַזשניק האָט זי געחאַפט מיט דער שווערד אין דער האַנד, און האָט זי געפיהרט אין וואַך אַריין.

„דינה“ איז געזעסען אין וואַך, און יונגען האָבען זיך פאַר'ן פענס־טעריל גערעהט און אהין אַריינגעוואָרפען צוקערלעך מיט שאַקאַלאַד־קעס, און זי האָט פון וואַך־פענסטעריל אַרויסגעזונגען „דאָס ליעד פון די געפאַנגענע“....

דערנאָך איז מען האָט די „דינה“ מיט'ן עטאַפּ אָבגעשיקט קיין לאָדן, האָט גדליה קלאַרנעט פּערפּאַסט אַ ליעד אויף דעם, וועלכעס האָט גע-

הייסען דאָס ליעד פון „די דינה“, און עס האָט זיך אָנגעהויבען ווי אַלע
אַנדערע ליעדער:

„הערט אויס איהר מענשען פון דער וועלט
וואָס האָט זיך געטהון פערלויפען...“

מיט דעם ליעד האָט מען קינדער איינגעשלעפערט אין יענע קאַנ-
טען אַ צייט מיט יאָהרען, ביז עס האָט זיך ניט געמאכט די סבה פון
דער „דערטרונקענער כלה“, פון וועלכער גדליה קלאַרנעט האָט פער-
פאסט אַ הערליך ליעד, וואָס האָט געהייסען „דאָס ליעד פון דעם גע-
שטאַרבענעם אַנגעל“.

א פשוט'ע מעשה

פייגעלע האָט ליעב ווי אלע יונגע מיידלעך זיך צו סטרויען און צו פוטצען.

אין דער וואַכען האָט זי קיין צייט ניט צו אזוינע נאַרישקייטען, אַרבייט איז דאָ אָהן עין־הרע און נייהען מוז מען. דירה־געלד קאָסט טייער און די צייט איז שלעכט. דער טאַטע פּערדיענט וועניג און צו די דריי הונדערט רובעל נדן פּעהלט נאָך גאָר אַ סך, דערצו נעהמט די מאַמע פון נדן צו ביסלעך אויף שבת, ווען עס פּעהלט איהר אויס. — חתנים זיינען דאָ ווי די הינד, אָבער יעדער הונד וויל אַ פּעטען ביין, — פיקט אַ געדאַנק אין איהר קאָפּ.

קלערען פיעל האָט זי פיינט. אַ יונג מיידעל, און שעהן. אמת, מען טאָר זיך נישט איינרעדען, אָבער דאָך, ווען זי שטעהט ביים שפיגעל, זעהט זי פאר זיך איהר ליכטיג פנים מיט איהרע ראָזע באַד קען, און ווי די שוואַרצע האָר לאָזען זיך אַראָב. נאָר באַלד פּערגעסט זי זיך אין דעם, ווי גלייך זי וואַלט מורא האָבען, אז זי זאָל זיך קיין עין־הרע נישט געבען.

שבת איז שוין גאָר איין אַנדער זאך, דענסטמאָל איז דאָ צייט צו דעם, און דאָס פוטצען, דאָס סטרויען — נעהמט קיין ענדע נישט. די מאַמע שרייט: פייגעלע, שוין גענוג זיך געפוצט, ביזט אזוי אויך שעהן. נאָר וואָס ווייסען אלטע ווייבער? פאר זיי איז אזוי אויך גוט. אָהן אַ קאָפּעלוש און אָהן אַ זשאַקעט איז אויך רעכט.

אָבער אַ יונג מיידעל ווייסט וואָס דאָס בעדייט, דאָרטען אויף דער באַנק זיצט ער — אליעזר מיט נאָך אַ חברה קאָלעגעס און וואַרפען אויגען. ער מיינט אז מען ווייסט ניט, קוקט מיט זיינע גנכה'שע אויגען, שטופט דעם צווייטען קאָלעגע: „זעהסט, פייער און פלאַם“, און זי, פייגעלע, מאַכט זיך ווי גאָר נישט, זי געהט אַדורך, גלייך, קאַלט־בלייטיג, נישט ווי זי וואַלט מען געמיינט, פון הינטען קוק, קוק נאָך, און נעהם דיר דאָס לעבען, הענג דיך אויף....

אָבער אַמאָל ווי גרויס איז דיר דאָס פּערדרוס, דאָס עגמט־נבֿיש, זען דו געהסט אַדורך, און ער בעמערקט דיר נישט נאָר קוקט אויף יענע, אויף מלכה'ן, וואָס געהט אָנגעטהון דעם נייעם זשאַקעט מיט דעם קאָפּעלוש, און עס פּאַסט איהר ווי אַ הונד אַ שליער, און ער קוקט דאָך אויף איהר, און דו דרעהסט זיך נאָך אַ מאָל, און נאָך אַ מאָל, מאַכסט דיר נישט וויסענדיג (עס פּאַסט דאָך נישט), נאָר פון הינטער־וויילעכס וואַרף אויגען און דו זעהסט, ווי ער קוקט נור אויף מלכה'ן און זיין גאַנץ פנים לייכט פאַר פרייד, ער שטופט זיין קאָלעגע, ווי זאָגענדיג: „דו זעהסט?“ האָב דענסטמאָל אַן אייזערן האַרץ, אַ שטאַך־לענע גאַל, אַז זי זאָל דיר נישט פּלאַצען פאַר קרענקונג.

טאַקע, דערנאָך, אַז ער בעמערקט זי, נו מוז זיך שוין מלכה אָב־טראַגען אין אַ זייט. אָט דערהויבט ער זיך שוין אויף פון באַנק, שלעפט מיט דעם קאָלעגע און געהען נאָך, נאָך, ווי אַ שוואַרצער שאַטען. איין מאָל דורך, קוקט, גוט שבת! שאַקעל איהם צוריק מיט דעם קאָפּ שטאַלץ. עס הייסט גאָר נישט... עס איז מיר אַלעס איינס, וועל איך נאָר אַריינגעהן אין אַן אנדערע אַלעיע, אָט איז ער אויך דאָ, ער געהט נאָך. ער געהט נאָך ווי אַ בייזער שילדער.

און דענסטמאָל איז אַזוי גוט, אַזוי פיין. דו מאַך זיך גאָר נישט קוקען, גאָר איהם נישט בעמערקען, נאָר געה דיר שטייף, פּעסט, דעם קאָפּ אין דער הויך, און ער קוקט און געהט נאָך, כאַטש אין עק וועלט, אין פּוסטע מדבריות געהט ער דיר נאָך, כאַ, כאַ, אַזוי גוט, אַזוי פיין. נאָר איינמאָל, אין אַ שבת פאַרנאַכט, אין גאַרטען, אַזוי געהענדיג מיט איהרס אַ חבר'טע, און ער געהט פון הינטען נאָך, איז זי זיך פּער־קראַכען אין אַ פינסטערע אַלעיע, זיך אַנידערגעזעצט אויף אַ באַנק, וואָס שטעהט הינטער אַ פּולען געדיכטען צווייגענבוים. ער קומט אָן און זעצט זיך אויף אַנידער, אויף דעם צווייטען עק באַנק.

פאַרנאַכט, די הויכע פּולע צווייגענבויםער פּערשאַטענען, פּער־פינסטערען און דונקעל ווערט, מען ווערט פּערשטעלט, בעהאַלטען פון מענשענס אויגען.

אַ ווינטעל בלאַזט, גרינג און ליעבליך, עס ווערט אַביסעל קיהל. און דאָ איז אַזוי גוט, די הערצער קלאַפען אין דער שטיל. ווער וועט פריהער אָנהייבען?

ער גיט א היס, עס הייסט איך בין דאָ, זי גאָר נישט, איך ווייס נישט ווער דו ביזט, און וואָס דו ווילסט? וואָס געהט עס מיך אָן. זיי שווייגען ביידע, און דאָס ווינטעל וואָס בלאָזט דערצעהלט פון אלעס וואָס ביי זיי ביידע אין די הערצער טהוט זיך.

— איך בעט אייך, איהר ווייסט נישט ווי שפעט עס איז?

— ניין, איך ווייס נישט, ענטפערט זי איהם שטייף: עס הייסט, איך ווייס גאנץ גוט וואָס דו מיינסט; נאָר אייל דורך נישט אזוי, עס וועט דיר נישט אזוי גיך אָנקומען.

און איהר חבר'טע, וואָס זיצט ביי איהר שטופט זי: דו הערסט? זי פערדריסט אביסעל אויף די חבר'טע, זי כאַטש, קלערט ביי זיך, אז ער מיינט זי? און באַלד וויל זי זיך אויפהייבען פון דער באַנק, אָבער זי זיצט ווי איינגעקלעבט.

— א שעהנע נאכט, וואָס ניין?

— יא, א שעהנע נאכט.

אָט אזוי פערלענגערט זיך דאָס געשפרעך, ער א פראגע, זי א אנטוואָרט, מען רעדט פון פערשיעדענע זאכען, צום ערשט מיט שרעק, מיט האַרציקלאַפעניש, דערנאָך רוקט מען זיך נעהנטער איינער צום צווייטען און מען ווערט גאָר היימישער.

זי געהט אהיים, ער פיהרט זי אָב. מען דערלאַנגט זיך די זענדר, און מען זאָגט זיך: אויף ווידערזעהען.

און א צווייט מאָל, און א דריט מאָל, טרעפט מען זיך צוזאמען, יונגע הערצער ציהען איינס צום צווייטען ווי מאַגנעט. אין אָנהויב, פערשטעהט זיך דורך א צופאַל, דורך א טרעפעניש האָט מען זיך פונקט געזעהן, געטראָפּען אין געזעלשאַפט פון נאָך צוויי פון איהרע חבר'טעס און זיין קאָלעגע, און צו ביסלעכווייז, פיהלט מען עפעס, אז מען דאַרף זיך אליין זעהען, הינטער צוויי אויגען... און מען שמועסט זיך טאַקע אָב, אין דער שטיף זיך אליין צו בעגעגענען.

און ביידע האָבען זיך געטראָפּען.

פערנאָנגען זיינען זיי זיך ארויס א הינטער דער שטאָרט, צווישען הימעל און פעלד, מען געהט און מען רעדט, אָבער פונקט ווי זיי וואַלטען וויסען, אז דאָס געשפרעך איז נור געמאַכט, שווייגען זיי לייעבער.

פאַר נאכט, די לעצטע שטראַהלען פון דער זון בעגאַלרענען און

בעלייכטען די קעפלעך פון די זאנגען, וואָס ציהען זיך פון ביידע זייטען וועג.

א ווינדטעל בלאָזט, בייגט איין די קעפלעך פון די הויכע זאנגען, און זיי שושקען זיך בסוד, און זיי געהען אויפ'ן לאַנגען וועג ווייט אַוועק.

עס הויבט אָן נאַכט צו ווערען.

און וואָס אַמאָל ווערט מעהר פינסטערער, טרויעריגער און לייעבער.

— שוין לאַנג האָב איך מיך געוואָלט דערקענען מיר דיר, פייגעלע.

— איך ווייס עס, דו ביזט מיר נאַכגעזאנגען ווי אַ שאַטען.

זיי שווייגען.

— וואָס קלערסט דו פייגעלע?

— וואָס קלערסט דו אליעזר?

און פּלוצלונג לאָזט מען זיך גאָר אַריין אין אַ טיעפען געשפרעך פון פּערשיעדענע זאַכען, מען שמועסט פון דעם, און יענעם, וואָס נאָר די וועלט האָט אַן עק.

און טונקלער ווערט וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל מעהר.

זיי האָבען זיך געהאַטער צוזאַמענגערוקט.

אַט, נעהמט ער זי ביי דער האַנד, זי גיט אַ ציטער, און וואָס

אַמאָל מעהר גנב'עט זיך זיין האַנד אין איהר האַנד.

פּלוצלונג, ווי פון הימעל אַראַבעפּלויגען, בייגט ער צו זיינע ליפען

צו איהר באַק און גיט איהר אַ קוש.

אַ פּויגעל איז פּערבייגעפּלויגען...

זי גיט אַ ליכטען ציטער, נעהמט אַרויס איהר האַנד פון זיינע

און ווערט אַביסעל ברוגז'דיג.

ער ווייסט, אַז עס איז נור אזוי געמאַכט.

אַבער באלד ווערט ווייטער גוט, אזוי ווי זי וואָלט געהאַט פון

אַלעס פּערגעסען.

און אזוי פּעריברענגט מען אַ פּאַר שעה, יערען טאָג גנב'עט מען

זיך אַרויס הינטער דער שטאַרט...

און אליעזר הויבט אָן אַריינצוגעהן צו איהרע עלטערן אין הויז.

דאָס ערשטע מאָל מיט איין אויסרייד, ער האָט אַרבייט פאַר פייגעלען,

און דערנאָך קומט מען, ווי דער שטייגער איז, געוואָהר ווערען ווען די

אַרבייט וועט פּערטיג זיין, און פייגעלע מאַכט זיך ווי זי וואָלט איהם

גאָר נישט געקענט ביז אַהער, נישט געוואוסט ווער ער איז, און בעל איהם זיצען מיט דרד-אריז.

אזוי לאַנג, אזוי ברייט, אליעזר קומט שוין תמיד אַריין, פראַנק און פריי צו פייגעלע'ס עלטערן, שוין נישט מיט קיין אויסרייד. פייגעלע'ס עלטערן האָבען דערקענט אין איהם, אז ער איז איין אָרענטליכער יונגער מאַן, א בעל מלאכה, און פערדיענט שען געלד, זיי ווייסען גאנץ גוט צו וואָס א יונגער מאַן קומט צו א יונג מיידעל... מאַכען זיי זיך ניט וויסענדיג, טראַכטענדיג זיך: לאָזען זיך די קינדער בעסער דערקענען וועט מען דערנאָך שמועסען.

ביי נאַכט, א קליין שטיבעל, שאַטען בעוועגען זיך אויף די ווענד. א נייער טיש, אויף וועלכען עס ברענט א גרויסער בליטץ-לאַמפּ, דערביי זיצט פייגעלע און ניהט, ביי איהר זיצט אליעזר און לעזט שמר'ס א ראַמאָן.

די טאַטע מאַמע אָנגעהאָרעוועט פון א גאַנצען טאָג אַרבייט, — שלאָפען אויף זייערע געלעגערס דאָרט אונטער די פאָרהאַנג, וואָס פערשטעלט א האַלבע שטוב.

און זיי זיצען ביידע — נאָר טיילמאָל מאַכט ער זיך א געלעכטער, נעמט זי אָן פאַר דער האַנד, אויסרופענדיג מיט א שמיכיכלע: פייגעלע! — וואָס ווילסט דו נאַרעלע?

— גאָר נישט, גאָר נישט.

און זי ניהט ווייטער, טראַכט ביי זיך: ביזט אין די לאַפקע, געפאַקט דיך, נאָר מיין נישט, אז דו נעמסט איינע פון דער גאַס אַראָב, ווי זי שטעהט און געהט, נאָך אַכטציג רובעל פעהלט אין גאַנצען צו די דריי הונדערט רובעל אין באַנק...

און זי ווייזט איהם איהר אויסשטייער, די העמדער, און דאָס בעטגעוואַנדר — וואָס זי האָט שוין די האַלבע ליעגען פערטיג אין קאַסטען.

און נעהנטער זיינען זיי געוואָרען איינער צום צווייטען, וואָס אַמאָל, וואָס אַמאָל מעהר, אזוי, אז אלע האָבען זיי שוין בעטראַכט פאַר חתן כלה, וואָס מען וועט א לאַדע טאָג תנאים שרייבען...

פייגעלע'ס מוטער קלייבט נחת. אזא שמחה, אזא גליק, האָט איהר טאָכטער געטראָפען, אזא יונגער מאַן, אזא גאָלדענער יונגער מאַן!

י' יעקב, איהר פאָטער, איז שוין א יוד אין די יאָהרען, א אויס-
 געהאַרעוועטער דאַרפסגעהער, געהט קוים מיט די זעק אלטוואַרג וואָס
 איז שטענדיג אויף זיינע פלייצעס.
 א שטיקעל שמחה, א שטיקעל נחת דערלעבט אין זיין לעבען,
 געלויבט צו גאָט.

אלע פרעהען זיך, צו מייסטען פייגעלע. די באַקען זיינען פרישער
 און רויטער געוואָרען, די אויגען טונקלער און פייערדיגער.
 און אָט זיצט זי ביי דער מאַשין און נייט; און אין דער גאַנצער
 שטוב הילכט איהר קול:

„און וואָס איך האָב געוואָלט האָב איך אויסגעפיהרט.

„זאָל איך אזוי לעבען.

„איך האָב געוואָלט א שעהנעם חתן,

„האָט מיר גאָט געגעבען.“

און פייגעלע זיצט און נייט און זינגט.

אויף דער נאכט קומט אליעזר.

— נו, וואָס מאַכסט דו ?

— וואָס זאָל מען מאַכען ?

— וואַרט, וועל איך דיר עפעס ווייזען.

— וואָס אזוינס ?

און זי דערהויבט זיך פון איהר אָרט, געהט צו צום קאַסטען, וואָס
 שטעהט ביים ווינקעלע פון אויווען, געהמט עפעס אַרויס און בעהאַלט
 עס הינטער דעם פאַרטוף.

— וואָס האָסט דו דאָרט ? זאָגט ער מיט א געלעכטעריל.

— וואָס איילסט דו דורך אזוי, זאָגט זי און זעצט זיך אַנידער
 געבען איהם, נעמט אַרויס פון הינטער דעם פאַרטוף א בילד אויס-
 גענייט מיט ווילטשקע „אדם און חוה“, און ווייזט איהם דאָס,
 זאָגענדיג:

— נו, זעהסט, דאָס האָט מיר א מיידעל, א חבֿר'טע געמאַכט פאַר
 מיר, פאַר אונז...

— אין אונזער שטיבעל וועל איך דאָס אויפהענגען אויף דער
 וואַנד, פאַר די בעטען.

— פאַר מיין בעט, צו פאַר דיינס ?

— וואַרט נור, אליעזר — וועסט זעהען וועל איך דיר אויס-

פוטצען א שטיבעל א גרעדן זאג איך דיר, א פשוט'עס, נאָר אלץ וועט מוזען שפיגלען, א מחיה וועט זיין דרינען אריינצוגעהן.

— און אלע נאכט נאָך דער ארבייט, וועלען מיר ביידע זיצען, איינער נעבען אנדערן, אָט ווי איצט — און ער נעמט זי ארום.

— און דו וועסט מיר פון אלעס דערצעהלען — דערצעהלען פון אלעס, זאָגט זי, אַרויפלעגענדיג איהר האַנד אויף זיין אַקסעל, און מיט די צווייטע איהם אָננעהמענדיג פאַר'ן גאַמבע, און קוקט איהם טיעף אין פנים אַרײַן.

און זיי איז אזוי גוט, אזוי פרייליך אויפ'ן האַרצען.

און אלץ ארום אין שטוב איז עפעס איבערגעצויגען מיט א גוטס-קייט, עפעס א ווייכע ליעבליכע זאך ליגט אויסגעגאָבען אויף אלעס אין חדר'ל — אויף די ווענד, אויף דעם טישעל, אזוי ווי אלעס וואָלט איהר צוגעווינקען, גערעדט איהר צום האַרצען ליעבע טרייע ווערטער... און ביידע שוויגען שטיל — און פערטיעפען זיך ביידע אין זייערע געדאַנקען.

— זעהסט, זאָגט זי צו איהם, אַרויסנעהמענדיג פון דעם קאַסטען דאָס ביכעל פון פאַסט. — צוויי הונדערט און פערציג רובעל שוין, עס וועט נאָך זיין ביז דריי הונדערט רובעל. זאָלסט דערנאָך נישט האָבען אויסצורעדן: „גענומען דיך בחנם, אזוי ווי דו ביזט געשטאַנען און געגאַנגען.“

— געה, ביזט א שלעכטע, איך בין מיט דיר ברוגז, פייגעלע, ביזערט ער זיך.

— פאַר וואָס? ווייל איך זאָג דיר דעם אמת אין די אויגען, זאָגט זי, קוקענדיג איהם אין פנים אַרײַן, מיט א געלעכטעריל.

און ער בייגט אוועק דעם קאַפּ, מאכט זיך ברוגז.

— געה שוין נארעלע, דו האָסט עגמת-נפש, איך האָב דאָך מיר נור געמאַכט אויף א געלעכטער, דו פערשטעהסט נישט? אזוי רעדען זיי ביז עס ווייזט זיך דאָס אַלטע געזיכט פון דער פאַרהאַנג אַרויס, עס איז צייט שלאָפען געהן, און די יונגע פאַר געזענען זיך.

*

ר' יעקב, פייגעלעס פאַטער, ווערט קראַנק.

אין אָנהויב ווינטער איז עס געוועזען, דער ווינטער האַלט מלחמה

מיט'ן זומער: דער שיקט א שניי, דער צווייטער — א זון. צוגעהט דער שניי, עס ווערט א בלאָטע, און צו מייסטען גיסען רעגען ווי מיט צעבערס.

אין אזעלכע וועטערס איז דער אלטער קראַנק. ער ווערט שלאַפער אויף די פיס, און ער לעגט זיך אין בעט אַרײַן. אויף קיין ברויט איז נישט דאָ, אויף קיין קוילען אודאי נישט, באַרגט דערווייל פייגעלע.

און דער אלטער ליגט אין בעט און הוסט, דאָס אלטע בלייכע צוזאַמענגעצויגענע פנים ווערט רויטלעך, די ציין בעווייזען זיך צווישען די צוויי צוזאַמענגעצויגענע ליפּען און די בלאָהע אָדערן שטאַרען זיך אַרויס פון די שלעפען.

מען שיקט נאָך דעם רופא. ער פערשרייבט א מעדיצין. די מאַמע וויל דאָס לעצטע קישען פערזעצען, לאָזט פייגעלע נישט. נעהמט זי אָב פון שכירות — קלעקט דאָס נישט — פערזעצט זי איהר זשאַקעט. פון נדן וועט זי דאָך חלילה ניט ריהרען.

און ער, אליעזר, קומט אַרײַן יעדע נאַכט. ביי דעם בעקאַנטען טישעל, ביי דער שיין פון דער בעקאַנטער בליטץ-לאַמפּ זיצען זיי ביידע.

— וואָס ביזט דו אזוי טרויעריג, פייגעלע?

— און וואָס האָב איך פרעהליך צו זיין, דער טאַטע איז נעבעך אזוי קראַנק.

— נאָט וועט העלפען, פייגעלע, ער וועט געזונד ווערען.

— שוין נישט קיין פיער וואָכען קיין פרוטה אין פאַסט אַרײַן געגעבען.

— וואָס טויג דיר געלד?

— וואָס הייסט וואָס טויג מיר געלד? פרעגט זי דערשראָקען, אזוי ווי זי וואָלט פאַר עפעס געציטערט — בחנם וועסט דו מיך נעהמען?

— ווי הייסט בחנם. דו ביזט ביי מיר אלעס געלד ווערטה, מיין נאַנץ לעבען. וואָס טויג מיר געלד? אָט דו זעהסט די פינף פינגער, זיי קענען אלעס פערדיענען. צוויי הונדערט רובעל האָב איך ליגען אין פאַסט, אַנגזאַמעלט מיר פון מיין אַרבייט. וואָס דאַרף איך מעהר?

זי שווייגט א ביסעל און לאָזט אַראָב די אויגען — און די מאַמע
דיינע? זאָגט זי שטיל.

איך בעט דיר, דו האָסט עפעס חתונה מיט מיין מאַמען, צו מיט
מיר האָסט דו חתונה, און וואָס געהט עס דיר אָן מיין מאַמע?
זי שווייגט.

— איך זאָג דיר נאָך אַמאָל, איך נעהם דיר אזוי ווי דו שטעהסט
און געהסט — אַט אזוי — און דו נעהמסט מיך אויך אזוי — ווילסט
דו?

זי נעהמט דעם עק פאַרטוף צו די אויגען און וויינט אין דער שטיל.
שטיל איז אַרום, דער לאָמפּ פּערשפּרייט זיין העלע ליכטיגקייט
אין דעם שטיבעל — און זייער שאַטען פּערשפּרייט זיך אויף די ווענד.
פון הינטער די פּאָרהאַנג ווערט געהערט דאָס שווערע שלאָפּען
פון די אַלמע לייט.

און איהר קאָפּ איז אָנגעשפּאַרט אויף זיינע אַקסלען און איהרע
געדריכטע שוואַרצע האָר פּערשטעלען זיין געזיכט.

זי וויינט אין דער שטיל: ווי גוט ביזט דו אליעזר!

און זי עפענט איהר גאַנץ האַרץ פאַר איהם, און דערצעהלט איהם
פון אַלעס ווי עס געהט זיי היינט, ווי שלעכט עס איז זיי היינט. אַלץ
האַבען זיי שוין פּערזעצט — און אויף צו מאָרגענס איז קיין גראַשען
נישט דאָ.

ער נעהמט זי ליעבליך אַרום, און מיט דעם עק פון איהר פאַרטוף
ווישט ער איהר די טרעהרען אָב פון די באַקען — זאָגענדיג.

— וויין נישט, פייגעלע, וויין נישט, עס וועט אַלץ גוט ווערען.

— און איך זאָג דיר, אז דו זאָלסט מאָרגען געהן אין פּאַסט
אַבנעהמען עפעס געלד און געבען אויף אַלעס, ביז גאָט וועט העלפען,
דער מאַמע וועט געזונד ווערען און קענען פּערדיענען. דענסטמאָל...

— דענסטמאָל, חזר'ט זי איבער אין דער שטיל.

— דענסטמאָל וועט שוין גוט זיין, גיט ער איהר אַ ווינק מיט

די אויגען.

— אזוי ווי דו שטעהסט און געהסט — שעפטשען זיינע ליפען

אין דער שטיל.

און זי קוקט אויף איהם — א שמייכעל לויפט איבער איהר פנים.
און איהר איז אזוי גוט...

צו מאַרגענס איז פייגעלע דאָס ערשטע מאָל אַרײַן אין פּאַסט מיט'ן ביכעל, אָבגענומען אַ פּאַר רובעל און אַהיים געטראַגען דער מוטער.

די מוטער האָט שטאַרק אָבגעזיפצט, געמאַכט אַ זויערע מינע — פּערקנייטשט דאָס פנים און אַראָבגעצויגען דאָס קאַפּ טיכעל ביז איבער די אויערן.

דער אַלטער ר' יעקב וואָס ליעגט אין בעט, האָט זיך מיט דעם פנים אומגעקערט צום וואַנד.

דער אַלטער יוד ווייסט וואָס פאַר אַ נעלך דאָס איז! זיין איינציג קינדס אויסגעהאַרעוועטע פּאַר רובעל. אַנדערע טאַטעס געבען קינדער און ער נעמט...

און ביי איהם זעהט עס אויס ווי ער בע'גזל'ט זיי, די יונגע מענשען. איהם קומט שוין ניט צו לעבען און פאַר'ן טויט בערויבט ער זיי...

און קלערענדיג דאָס, פּערגלייזען זיך זיינע אויגען, די בלאָהע אַדערן פון די שלייפען קריכען מעהר אַרויס און דאָס בלאַסע פנים ווערט אָנגעלאָפּען מיט בלוט.

און דאָס פנים איינגעראָבען צו דער וואַנד ליעגט ער און קלערט אַזעלכע געדאַנקען.

ער ווייס, אז ער איז דער נאַנצער שולדיגער פון די קינדערס ליידען... און ער בעט אויפ'ן טויט...

און זי, פייגעלע, וואָלט געוואָלט עפעס מיט אַמאָל בעגליקט ווערען, אַ סך געלד צו האָבען, רייך צו ווערען, צו זיין די גרעסטע גביר'טע.

און אָט, למשל, ווען זי האָט כאַטש איצט טויזענד רובעל און ער קומט אַרײַן: נאַ, נאַ דיר דאָס גאַנצע אוועק, זעה פייגעלע איז געטריי — נאַ דיר, און זאָג נישט, בחנם נעהמסט דו מיך, אָהן נדן, ווי איך שמעה און געה...

ביים טאַטענס בעט זיצען זיי ביידע, זי מיט איהר אליעזר.

און דאָס האַרץ ווערט איהר פול מיט נחת — עפעס פיהלט זי ביי זיך א פערגעניגען, וואָס זי האָט עס נאָך קיינמאָל נישט געפיהלט — און א פולע טרעהר בעווייזט זיך איהר אויף די באַקען.

זי זיצט און וויינט, פערשטעלט זיך דאָס פנים מיט'ן פארטוך.

און ער נעמט זי ליעבליך אָן ביים האַנד — זאָגענדיג אַלץ מיט זיין ליעב זיס קול: פייגעלע, הער שוין אויף, פייגעלע, איך בעט דיך.

און דער טאַטע ליעגט אויסגערעהט מיט'ן פנים צום וואַנד און דאָס בעוועגען פון זיין האַרץ הערט זיך אין דער שטיל.

און זיי זיצען, זי פיהלט צו איהם א געטריישאפט, זי פיהלט, אז זי קען זיך אויף איהם פערלאָזען.

זי זיצט און שליינגט זיינע ווערטער — זי פיהלט ווי ער קייקעלט איהר אַראָב אלע שווערע שטיינער פון האַרצען.

דער טאַטע האָט זיך אומגערעהט, געוואָרפען א בליק אויף זיי.

אויפ'ן טאַטענס בלאַסע פנים איז עפעס אויסגעגאַסען אזא ליעבער שמייכעל, ווי עס וואָלט זאָגען: האָט נישט קיין מורא, קינדערלעך, איך בין מסכים דערויף, מסכים מיט מיין גאַנץ האַרץ.

און פייגעלע פיהלט זיך אזוי גוט. אזוי גוט...

*

דער טאַטע איז נאָך קראַנק, און פייגעלע נעמט אָב איין רובעל נאָכ'ן אַנדערען, איין פינף-רובעלדיגען נאָכ'ן צווייטען.

דער אַלטער ר' יעקב ליגט אין בעט און קלערט, קוקט אויף די קינדער און שווייגט.

דאָס פנים זיינס ווערט בלאַסער, איינגעקנייטשטער, שוואַכער און שוואַכער. ער פיהלט ווי די כחות געהען איהם אויס.

פייגעלע נעמט אָב פון דער פאַסט דאָס געלד, די מאַרקעס אין ביכעל ווערען ווינציגער, פייגעלע ווייסט, אז עס וועט שוין באַלד נישט זיין.

דער אַלטער ר' יעקב ווינשט זיך אין דער שטיל: ער וואָלט שוין נישט אזוי פיעל געברויכט... ער וואָלט שוין נישט קיינעם געשמערט...

און ער שפייט, דער אַלטער ר' יעקב, טראָפען בלוט, טראָפען בלוט. עס שעפט זיך אויס — און די מאַרקעס — קלעבען זיך פון ביכעל אָב... א טראָפען בלוט פון מויל — א מאַרקע פון ביכעל.

דער אלטער ר' יעקב האָט דעם לעצטען טראָפּען בלוט פון זיך אַרויסגעגעבען, און פייגעלע — דעם לעצטען רובעל פון פּאָסט... אין יענעם טאג איז דער אלטער געשטאַרבּען... און אין דעם זעלבען טאג איז אויף דעם ביכעל אין פּאָסט קיין גראָשען ניט גע- בליעבען... פייגעלע האָט אין איין טאָג פּרעלאָרען איהר טאַטען מיט איהר נדן...

*

פייגעלע זיצט ווידער ביי איהר בליטץ־לאַמפּ און נייט און נייט ביז שפעט אין דער נאַכט, און פון יעדען שטאָך מיט דער נאָדעל קומט עפעס צו אין איהר ניי ביכעל אין פּאָסט. דער נדן מוז איצט זיין גרעסער ווי פריהער, ווייל צוזאַמען מיט דעם ביכעל, וואו עס קומען צו מעהר מאַרקעס, קומט אויך אלע מאָל צו גרויע האָר אויף איהר שוואַרצען קאָפּ...

דער חזן מיט די משוררים

איבער'ן געסעל, פון וועג אָן, האָט זיך געשלעפט אַ גרויסער, שווערער פראכט־וואָגען. בעוואַלקענט אין שטויב, זיינען געווען אויף איהם אָנגעפאַקט אַ חברה משוררים. דער חזן מיט צוויי קליינע „קוויטשערלעך“ פון ביידע זייטען זיינען געזעסען אויף איין געזעס. דער באַס מיט'ן אונטער־באַס און סאַפראַן זענען געזעסען אויפ'ן צוויי־טען געזעס, און נאָך זיי אַ שוואַך־טענאַר'ל און אַן אַלט מיט פעקלעך און קעסטלעך. די שטאַדט־מיידלעך, פערטהון אין שבת־מאַכען, האָבן בען געלאָזט שטעהן אין מיטען די קוגלען, און אין די זומערדיגע בלוז־קעס מיט די בעשמוצטע שירצען האָבען זיי זיך בעוויזען אין די טהירען. מיט די פינגער האָבען זיי אַריבערגעוואָרפען די צעפ, וואָס האָבען זיך פערוואָרפען איבער די רויט־געוואָרענע באַקען, און איינע האָט צו דער צווייטע אויף יענער זייט שוועל אַריבערגעוואונקען: קוק אָן די העכט, דו זאָלסט מיר לעבען!

די טענאַרען האָבען אין איילעניש אַרויסגענומען די רונדע שפּי־געלעך מיט די בערשטעלעך פון די וועסטען־קעשענעס, אַרונטערגע־קעמט די פּאָות הינטער די אויערען, פערשפּילעט די קלאַפּעס פון די מאַנטלען, אַז מען זאָל נאָר אַרויסזעהן דאָס שוואַרצע שניפּסעל מיט אַ שטיקעל קראַנען, האָבען אויסגעהוסט זיך, אַ ציה געטהון אויס דעם גאַנגעל, און געוואָרפען אויגען.

— ווי שמחת־תורה'דיגע עפעלעך — האָט דער טענאַר געגעבען

אַ קניפּ הינטען־אַרום דעם אַלט, אַז דער חזן זאָל נישט בעמערקען. דער פראכט־וואָגען האָט זיך אין מיטען געסעל אָנגעשטעלט. דער חזן האָט פון פוהר נישט געוואַלט אַראָב, וואַרטענדיג אַז דער גבאי פון שוהל זאָל קומען איהם מקבל פנים זיין און אָנווייזען איהם דעם אָרט, וואו זיי האָבען זיך אויפצוהאַלטען. דער גבאי איז אָבער געשלאָפען נאָכ'ן מיטאַג, און דער שמש האָט איהם כּוּרא געהאַט צו

וועקען. דערווייל איז דער וואָגען מיט דער חברה געשטאנען אין מאַרק. עס זיינען אָנגעקומען יודען פון אַלע זייטען, זיי האָבען שלום־עליכם אָבגעגעבען דעם חזן מיט די משוררים, און האָבען זיך אַרומ־געשטעלט אַרום דער פּוהר, וואַרטענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן אויפ'ן גבאי. עס זיינען אויך אָנגעקומען אייניגע פון די „לייטלעך“, וואָס האָבען אַ גרויסען שייכות מיט מוזיק, וואָס זיינען אַליין עפעס שטיקלעך מנגנים. זיי האָבען זיך געשטעלט בעזונדער — עס האָט זיי נישט געפּאַסט אינאיינעם צו שטעהן מיט דעם איבעריגען עולם, און זיי האָבען אָנגעהויבען צו ריידען צווישען זיך אויף חזניש לשון. איינער פון זיי האָט אַרויסגענומען פון בוזעם־קעשענע דעם „ירחון החונים“ און האָט אָנגעהויבען הויך לייענען אַ שיר. דער חזן האָט באַלד דער־קענט ביי זיי אָן די לאַנגע נעגעל פון די גראַבע פינגער, אַז זיי זיינען פון די „גוטע ברידער“, האָט ער זיך געגעבען אַ וועג צו זיי :

— זיינען עפעס ביי אייך אין שטאָדט דאָ בעלנים אויף זמר ?
— וואָס שייך ? אַ יודישע שטאָדט — האָבען זיי איהם אָבגע־ענטפּערט.

דערווייל איז אָנגעקומען דער גבאי מיט זעהר רוחיגע, פּאַמעליכע טריט און מיט נאָך פּערשלאָפענע אויגען און די קאַנטען פון די פּאות זיינען ביי איהם נאָך נאָס געווען פון דעם וואַשען זיך נאָכ'ן שלאָף. ער איז צוגעקומען פּאַמעליך צו דער פּוהר, האָט זעהר לאַנגזאַם אויס־געשטרעקט די האַנד, און גערעדט ווי פון שלאָף :

— שלום עליכם.

— עליכם שלום.

— וואוהין פּאַהרט אַ יוד ? האָט דער גבאי געפּרעגט ווי ער וואָלט פון קיין פּותר־חלום נישט געוואוסט.

— אין יודישע שטעט אַרום, — האָט דער חזן געענטפּערט.

— וואָס אַ מגיד ? — האָט דער גבאי געפּרעגט מיט דעם זעלבען נאַאיווען טאָן.

— גיין, נור אַ חזן מיט משוררים.

— אזוי, אַ חזן מיט משוררים — האָט דער גבאי לאַנג אויסגע־צויגען, און דערביי זיך געלאָסען די פּאות אויסגעצויגען, די וואַנסעס און די באַרד אויסגעגלעט, און נאָך אַ לאַנג איבערקלערען, ווי ער וואָלט אויפ'ן ריכטיגען שכל געפּאַלען, גיט ער אַ פּרעג :

— און צו וואָס פּאָהרט אַ חזן מיט משוררים אין יודישע שטעט
— אַרום ?

— דאָוונען, האָט דער חזן אָבגעענטפּערט.

— אזוי, דאָוונען, נו, זאָל ער זיך פּאָהרען געזונטערהייד. דער
נכאי האָט די האַנד אויסגעשטרעקט און איז אוועקגעגאַנגען.
דער חזן האָט גלייך עפעס דעם פּוהרמאַן אין אויער איינגערוימט,
און דער פּוהרמאַן האָט געגעבען אַ שמיצעל צו זיינע פּערד:
— וויאָ, קיין קראַשענוויץ!

זיינען אָבער די יודען בעפּאלען דעם וואָגען און די פּערד ביי די
לייצעס איינגעהאַלטען:

— וואָס, פּאָהרען וועט איהר ? דאָ וועט איהר שבת האַלטען,
אויף אונזערע קעסט.

— פּאָהרען ! — האָט דער חזן ברייט בעפויהלען דעם פּוהרמאַן,
און האָט געגעבען אַ וואונק צו די „פּון די לייטלעך“ מיט די לאַנגע
נעגעל פּון די גראַבע פינגער, עס הייסט, אַז ער קען זיך אויף זיי
פּערלאָזען...

דער פּראַכט-וואָגען האָט געגעבען אַ קרעכץ אָב, שווער זיך איבער-
צעריבען איבער דער שטאָדטישער ברוק און איז אַרויס אויפ'ן קראַך-
שענוויצער וועג, אָבגעפּאָהרען אַ וויאַרסט צוויי, צום וואַסער צו, וואָס
האָט אַ „נאָמען“ (דורכדעם מעג מען זיך גט'ן) אין שטעטטיל... און
וואָס דאַרף יעדעס יאָהר אַ מענש — האָט דער חזן געהייסען זיך אָב-
שטעלען, כדי צו בעגיסען די רעדער.

חברה זיינען אַראָבגעקראַכען פּון דער פּוהר, די ביינער זיך אויס-
געצויגען און האָבען אָנגעהויבען צו מורמלען אויפ'ן חזן: עסען...

דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס שליסעלע פּון וועסטען-קעשענע
און אויפגעפענט דאָס קעסטעל, וואָס טראַגט אויף זיך דעם נאָמען
„צידה לדרך“ און וואָס עס איז פּערשלאָסען מיט אַן אויבער-שלאָס,
מיט אַ הינטער-שלאָס און מיט נאָך אַ ענגליש שלאָס בעלעגט. אוראי
נישט בחנם. ער האָט אַרויסגענומען פּון קעסטעל פינף ציבעלעס מיט
דריי הערינג און האָט זיי איבערגעגעבען יעקעל קאַלבאַסניק, אַ יונג,
וואָס איז קליין-געוויקסיג און וואָס פּערענדערט זיך קיינמאָל נישט,
אזוי אַז מען קאָן קיינמאָל נישט וויסען ווי אַלט ער איז; טייל רעכענען
אַז ער איז אַכטצעהן יאָהר אַלט, און טייל האַלטען, אַז אַכט-און-דריי-

סיג. ער קאכט, שטריקט און נייהט ווי א נקבה, דערפאר האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען: די בעל־הבית'טע, און איבערגעגעבען איהם די קיך אין וועג. יעקעל קאָלבאַסניק האָט זיך אָנגעהוּן אַ פאַרטוך און אויף אַ שטיין זיך גענומען צו האַקען די ציבעלעס מיט'ן הערינג. דער חזן האָט דערווייל איבערגעשמועסט מיט'ן עלטערן אַלט וואָס ווייטער צו טהון. דער עלטערער אַלט, אַ הויף און אַ דאַר יודעל, אַמאָליגער בית־מדרש בחור, לערנט זיך שחיטה אין שדכנ'ט זיך צו צום חזנ'ס עלטערער טאָכטער. ער איז אַ גרויסער ליעבהאָבער פון לשון קודש און האָט אַליין שוין אָבגעדרוקט דריי קאַרעספּאָנדענציעס אין „ירחון ההונים“ בדרך שיר. ער האַלט זיך איבערהויפט ווייט פון דער חברה משוררים און רייבט זיך שטאַרק מיט'ן חזן, האַפּענדיג אַמאָל ממלא מקומו זיין... „קנאַק־ניסעל“, דער סוויטשער מיט אונטערנגעהאַקט טע אויגען און מיט אָבגעשוירענע פּאות ביז אין האַלבען קאַפּ אַריין, איז אַרויף אויפ'ן העכסטען בוים אויסקוקען פון אַ „שפּאַסטיוו“, צו מען קומט נישט אָן צו פּאָהרען פון דער שטאָרט.

יעקעל קאָלבאַסניק איז פאַרטיג געוואָרען מיט די הערינג, דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס ברויט און געטיילט „מוציא'ם“. די חברה האָבען זיך גענומען צו אַכלען, אַז עס איז אַ רויף געגאַנגען. גע־שטילט דעם ערשטען הונגער, האָבען זיך די חברה אויסגעטהון און האָבען זיך אויסגעצויגען אונטער די בויער, צווישען וועג און די פּעלדער. עס איז געווען אַ הייסער זומער־טאָג, דאָס וואָסער האָט זיך געצויגען אַנטקעגען דער זון ווי אַ שפיגעל, די פאַרטיגע זאַנגען האָבען האַלב געבויגען די קאַרענדיגע בעזעמלעך, וועלכע האָבען זיך ווי וואָסס געגאַלדעט אין דער זון, פּערשטעלענדיג די פּיס פון שוואַרצען וואַלד, וואָס האָט זיך נאָך זיי געוויזען. חברה נאָכ'ן עסען זיינען געווען אין גוטען הומאָר. זיי האָבען געוואָלט אָנהויבען צו זאָגען ווערטלעך, האָבען זיי אָבער מורא געהאַט פאַר'ן חזן. דער חזן מיט'ן עלטערן אַלט זיינען אַרומגעגאַנגען די קעפּ אַראָבגעלאָזט. אָבער דאָך האָבען זיי ניט אָנגעוואָהרען דעם בטחון אויף די פון די לייטלעך, וואָס האָבען אַ שטיקעל שייכות מיט זמר, אַז זיי וועלען נישט שווייגען... דער פּוהרמאַן האָט אויסגעשפּאַנט די פּערד, אָנגעשאַטען פאַר זיי האָבער, און אַליין האָט ער זיך אויסגעצויגען ביי דער פּוהר, שמעלצענדיג זיך אין דער זון. דאָס גראָבע פנים זיינס, וואָס איז אזוי בעוואַקסען מיט

א וואָלד שוואַרצע האָהר, אז עס איז אויף איהם קיין שטיקעל הויט נישט צו דערזעהן, פרעגעלט זיך אין די זונ'ס שטראַהלען, און די טראַפענס שווייס רינען איבער'ן שטערן. נחומ'קע דער ליטוואַק, דער באַס, וואָס קאָן עסען פאַר פיער און האָט תמיד דאָפּעלטע טעג, האָט זיך גערוקט צום פוהרמאַן דעם טאַבאַק צו דערפאַסען ביי איהם. די קוויטשערלעך האָבען אָהן רחמנות די האָהר פון די פערדס וויידלעך געריכען, און יאָסקע יאָלד מיט „לעפעלן“, דער אונטער-אַלט מיט'ן אונטער-טענאָר, צוויי גלייכע אַכטצעהן יעהריגע בחורים, וואָס טראַגען פאַפירענע אויפגעשטעלטע קראַגענדלעך מיט קאָלירטע שניפּסלעך, האָר בען זיך פערקליבען הינטער אַ בוים, אַרויכגענומען טינט און פערדער — צו פערפאַסען אַ „ליעבעס בריעף“ צו אַ מיידעל קיין זשאַכלין.

אין די „לייטלעך“ האָבען טאַקע נישט געשוויגען. אזוי ווי דער גבאי איז אוועק פון דער פוהר, האָבען זיי זיך געגעבען אַ לאָז אין קצב'ישע געסעל אַרײַן, צו די „גוטע ברידער“, און האָבען אָנגעהויבען צו דערצעהלען, אז עס איז אָנגעקומען אַ חזן מיט נאָטען און מיט זיעבצעהן משוררים, אַכט סאַמע וויינענדיגע קוויטשערלעך, נור דער גבאי האָט נישט געלאָזט דאוונען אין שוהל, איז דער חזן מיט די משוררים אוועקגעפאַהרען קיין קראַשענוויץ. די קצבים האָבען עס דעהערט, האָט זיך דאָס בלוט אין זיי פערקאָכט, האָבען געכאַפט די שטעקעלע אין האַנד אַרײַן, אַרונטער צום גבאי און איהם אַראָבנע-צויגען פון דער קאַנאַפע: „גע'הרנ'עט קאָנט איהר דאָ ווערען! — האָבען זיי געשריען צו איהם, דעם חזן מוזט איהר אַראָב-בריינגען!“ און זיי האָבען טאַקע באַלד געשיקט נאָך די פוהרמאַנעס, איינגעשפאַנט דריי וועגען, אַרויפגעפאַקט אויף דעם גבאי אויף אַ וואָגען און היירא קיין קראַנשעוויטש נאָכ'ן חזן.

„קנאַקניסעל“ האָט דערזעהן פון דער ווייטען, אז מען הולכ'ט, האָט ער געגעבען אַ שפרונג אַראָב פון בוים, פערמאַכט דאָס פּיסק, און אַ קרעה אַרויס פון בוך.

— קוקיריקו — מען רייט!

— חברה, גלייך אויפגעשטאַנען זאָל זיין! די ביכער אין די הענד

אַרײַן, — האָט דער חזן געגעבען אַ רוף אויס.

מען האָט אויפגעוועקט האַצקלען דעם פוהרמאַן, אַראָבגעשלעפט איהם פון וואָגען, פלינג די פערד איינגעשפאַנט און דעם עמיץ אירם

געגעבען אין האַנד אַרײַן, אַז ער זאָל בעגײסען די רעדער מיט וואַסער:
מען פּאָהרט!...

חברה האָבען זיך גלייך אויפגעשטעלט. די קוויטשערלעך האָבען
זיך געשטעלט אַרום חזן, גענומען די ביכער אין האַנד אַרײַן און אָנגע-
הויבען צו אַרבייטען מיט די כלים, א „לכה דודי“.

אַז די פּוהרען זײנען אָנגעקומען, האָט אַ קוויטשעריל גענומען:
מקדש מלך עיר מלוכה, און האָט געגעבען אַ חאַפּ אויף דער
צווייטער דינערער זײט: צאי צאי מתוך ההפּיכה, האָט דער באַס
געגעבען אַ לאָז אַראָב די טראַמבע און אַ האַס צו מיט „איקעלבאַק“
פּיכה, און דאָס משורר'ל האָט זיך ווײטער רחמים געבעטען: געדענקט
אין גאָט, רב לך, אף אף, רב לך, נו טאַקע רב לך, שבת אראו שבת.

האַבען איהם די אַלטען אָבגעענטפערט:

— שבת רב לך! שבת רב לך!

האַט זיך אַ טענאָר אָבגערופען מיט אַ טרעל און האָט געפרעגט:
ווייסט דו וואו? ווייסט דו וואו?

האַט איהם דאָס קוויטשעריל אָבגעענטפערט: בע-מק, בע-מק
הב-כאָ.

האַט דער טענאָר געגעבען צו פערשטעהן: — הבכא, הבכא.
געפעהלט עס נישט ווײטער דעם באַס, און ער גיט אַ ברום: בעמק

הב-כאָ!

קומען צו די אַלטען און הויבען אָן: בכא עמק, עמק, עמק, —
מק, — מק, — אזוי קלימפערן זײ צי, בשעת דער צווייטער
קוויטשעריל נעהמט זיך אויף נאָך אַ איידעלער שטימע.

דאָ גיט אַ געה צו צום חזן יאַסקע האַקער און גיט אַ מאַך:

— חזן, פּאָהרט מיט אונז אין שטאָרט אַרײַן!

— אײך פּאָהר קײן קראַשנעוויץ. אַ ברײע פון קראַשנעוויץ גע-

קראַגען — רופט דער חזן.

— עס וועט אײך נישט העלפען קײן טענות ומענות, — רופט
נאָטע „שייגעץ“ אויס און נעהמט און שפּאַנט אויס די פּערד פון חזן'ס
וואַגען, און אַ שפּאַן אײן זײ אין זײן וואַגען.

— וועגען עסען זאָלט איהר זיך נישט זאָרגען, אַ אַקס געשאַכטען

הײנט, — רופט שלמה „דער געלער“ אויס.

— אויף די פראַנטען קוקט נישט! — רופט זיך „שרץ“ אָן, —

ווייזענדיג אויפ'ן נבאי, — די געלזוכט קען מען קריגען ביי זיי, מיט מיר רעדט, ברודער!

— חברה, די פעקלעך! — שרייט יאָסקע און פעקעלט שוין איבער די כלים, און איידער זיי קוקען זיך אום, זיצט שוין חברה אויף די פוהרען און מען פיהרט דעם חזן אין שטאָרט אַרײַן ביד רמה. מען האָט דעם חזן אין שטאָרט געבראַכט און איהם געגעבען אַ קוואַרטיר ביי דוד גאַרקײכער. די קצבים האָבען די משוררים אויף קעסט צו זיך אַהיים גענומען. די ווייבער האָבען זיך איבער די קווי־טשערלעך געריכען און געגעבען זיי צו אַכל'ען, אַז אַזעלכעס האָבען זיי נאָך אין די אויגען נישט אָנגעזעהן. יעקעל „בעל־הבית'טע“ האָט זיך נור צווישען די יודענעס אַרומגעדערעהט, געזעסען מיט זיי און געמאַהלט ווי איינע פון זיי. „קנאַקניסעל“ האָט ביי זיין בעל־הבית געוווּזען שטיק, פֿלוצלונג האָט ער אָנגעהויבען צו בילען ווי אַ הונד; מען האָט זיך אונטער'ן טיש אַראָבגעבויגען דעם הונד אַרויסצויאָגען, הויבט ער נאָר אָן צו מיאָנטשען ווי אַ קאַץ. יאָסקע יאָלד מיט „לע־פעלן“ דעם אונטער־באַס האָבען זיך גלייך בעקענט מיט די טעכטער פון אָרט און אָנגעהויבען נייע ראָמאַנען צו שפּיעלען. זיי זאָגען צו שרייבען ליעבעס־בריעוועלעך און באַרגען שוין קליין־געלד „אויף מאַר־קעס“ פון די מיידלאַך. מיט איין וואָרט, חברה האָט זיך בעזעצט אין שטאָרט ווי היימישע, מיט אַלעמען זיך בעקענט, גוט געלעבט, אומעטום געווען און מיט אַלעמען זיך געוויטעוועט.

אין דעם שטעדטלי האָבען זיך געפונען צוויי יונגע־לייטלעך — „ויקהל“ און „פקודי“. „ויקהל“ איז געווען אַנ'איינבינדער, וואָס אין אמת'ן איז ער געווען אַ וואַטען־מאַכער און אַנ'אַרימאַן — זאָל דער איינציגער נאָט אויסהיטען. „פקודי“ איז געווען אַ שדכן, אַ גרוש, אייגענטליך גאָר נישט קיין גאַנצער גרוש נור דאָס ווייב איז איהם משוגע געוואָרען, בעשעפטיגט ער זיך דערווייל מיט אויפקלויבען מאה חתימות... די צוויי יונגע־לייטלעך האָבען זיך בעשעפטיגט מיט שדכנות בשותפות, תמיד האָט מען זיי געזעהן געהן אין גאַס בעזונדער, „ויקהל“ צו חתן'ס צד און „פקודי“ — צו כלל'ס צד. האָט מען געזעהן „ויקהל'ן“ מיט „פקודי'ן“ געהען צוזאַמען האָט מען געוואוסט אין שטאָרט, אַז מען האָט חתן־כלה צוזאַמענגעפיהרט און מען וועט טעלער ברעכען... געקומען זיינען „ויקהל“־„פקודי“ צום חזן אזוי גלאַט, אין געסט

הייסט עס. זיי האָבען איהם אָנגעשלאָגען א געשעפט, אז ער זאָל מאַכען א קאָנצערט אויף בילעטען אין גאָלדמאַן'ס זאָל, אַנג אורחא האָבען זיי זיך נאָכגעפרעגט, ווער פון די חתנים איז פריי פון מיליטער. אָבד געשטעלט האָבען זיי זיך אויף יעקלען. יעקעל קאָלבאַסניק האָט די טבע צו ציטערען מיט די ליפען און צו שאַקלען מיט איין אויער — מיינט מען, אז אויף אלץ, וואָס מען זאָגט, שאַקעלט ער צו: גוט! האָבען האָט ער א טבע, אין יעדער שטאָדט, וואו ער קומט אַריין צו שדכנ'ען זיך אין אַ הויז וואו עס איז דאָ אַ מיידעל, און אַ חתן צו ווער רען. קריגט ער, פערשטעהט זיך, צו עסען, צו טרינקען און נאָך חתימה געלט אין דער קעשענע, און פאָהרט זיך אין אַ צווייטער שטאָדט אַריין, ווייטער אַ חתן צו ווערען. זיין אייגענס איז אַ בלאָהער בילעט. דאָס איז זיין פּראָפעסיע און זיין נדן.

די שדכנים האָבען מיט איהם אָנגעהויבען צו ריידען.

— גאַנץ גוט, זאָגט ער.

— דריי הונדערט גולדען מיט אַ נייער מאַשין.

— גאַנץ גוט, זאָגט ער.

— האָטש היינט אויף דער נאַכט.

און יעקעל טרינקט שוין ווייטער בראַנפּען און עסט שוין ווייטער לעקעך.

איהר ווייסט, חזן, זאָגט צו מאָרגענס „קנאַקניסעל“, יעקעל איז שוין ווייטער אַ חתן געוואָרען.

— אַ בייזע נאַכט אויף זיין קאַפּ. מען וועט דאָך אונז פון דער שטאָדט אַרויסטרייבען.

און יעקעל געהט אָנגעהוּן אַ ניי העמד מיט אַ נייעם קאָלנער און קנאַקט ניסדקערענדליך, — און טהוט איהם עפעס!

דערווייַל האָט דער חזן גענומען אָנגעגרייט זיך אַ שבת צו דאוּר נען. צום ערשטען האָט ער געאַרבייט מיט די קוויטשערלעך, ער האָט געוואוסט, אז ער האָט זיך אויף וועמען צו פערלאָזען. צו קבלת שבת האָבען די ווייבער די פענסטער אין שוהל אויסגעהאַקט, פאַר וואָס מען האָט די ווייבערשע שוהל פערמאַכט, און שבת ביי טאָג האָט דער חזן אָבגעהאַלטען דעם עולם ווי ראש־השנה. אין אלע חברות האָט מען דעם שבת פריה אָבגעדראַווענט, אַהיים געאַיילט זיך, דעם „קידוש“ אַריינגעהאַפט, פערביסען מיט די ציבעלעס און אין שוהל אַריין צו

דער צווייטער קדושה. אין שוהל איז אזוי דושנע געוואָרען און דער ריח פון די ציבעלעס האָט אזוי געשטיקט, אז מען איז שיער געשטאָר- בען פאר אַ טרונק וואַסער. דער חזן האָט געוויזען קונץ־שטיקלעך — און די קוויטשערלעך האָבען געהילכט. אין דער וויבערשער שוהל איז געוואָרען אַ געוויין, ווי צו שופר בלאָזען, קיינער האָט נישט גע- וואוסט פאַר וואָס און ווען, נור ווי האָט דאָס נישט אַ יודענע וואָס צו וויינען — האָט מען דערווייל די שונאים אָנגעשאַלטען אויף וואָס די וועלט שטעהט. שבת ביים עסען האָט די גאַנצע שטאַדט געקלונגען פון געזאַנג, פאַר יעדען פענסטער, וואו עס האָט נאָר אַ משורר געגעסען, זיינען געשטאַנען קופּקעלעך יודען, ווייבער, יונגען און מוידען, און האָבען זיך איינגעהערט. פון די אָפענע פענסטער האָט דאָס געזאַנג אַרויסגערונגען אין גאַס אַרײַן, יודען האָבען די אַראָבגעפאַלענע טע- נער צוריק אויפגעהויבען און איבערגע'חזר'ט נאָך די משוררים. אין קצב'ישען געסעל איז נאָר געווען היימליך. בעריל „קאַרעטע“ האָט זיין משורר „קנאַקניסל'ן“ פאַר דער טהיר אַנידערגעזעצט, און אַליין, אָנגעטהון אין דעם אָנצוג וואָס ער האָט זיך געמאַכט אויף פּסח, האָט ער זיך אוועקגעזעצט צו דער רעכטער זייט און אַרומגענומען דאָס ביסעל פּוהרמאַנעס אַרום זיך און איבערגע'חזר'ט איין שטיקעל נאָכ'ן אַנדערן פון דעם, וואָס מען האָט אין שוהל געזונגען...

נאָכ'ן עסען האָבען זיך חברה אין גאָרטען צו שרה פריידען אוועק- געלאָזט. דאָרט האָבען שוין געוואָרט אויף זיי שניידער־געזעלען, איי- ניגע זיינען געווען אין נייע שבת'דיגע קאַפּטענס אָנגעטהון און מיט „העכסט אינטערעסאַנטע ראַמאַנען“ אונטער די אַרימס, און אַ פאַר- שניידערגעזעלען זיינען געווען מיט קורצע רעקלעך און אין הויכע פאַר- פירענע קראַנענדלעך. דאָ האָט מען זיך שוין נישט שלום־עליכם אָב- געגעבען, נור פאַרגעשטעלט :

— האַבע די עהרע פאַרצושטעלען פרייליין דבושה — הערר פּנחס.
— זעהר מיר אָנגענעהם — און מען גיט זיך די הענד, און מען זעצט זיך אויפ'ן נראָז אונטער די בוימער. צוערשט זיצט מען שטיל, דערנאָך הויבט מען אָן צו ריידען וועגען געשיכטען.

— וואָס פאַר אַ געשיכטע לעזען זי היינט ?

— די געשיכטע מיט'ן „שטומען גוטען יוד“.

— אַ העכסט־אינטערעסאַנטער ראַמאַן.

דערנאָך הויבט מען אָן שמועסען פון ליעדער. זינגט אַ מיידעל אַ ליעד פון „אַ אונגליקליכע ליעבע“, זינגט אַ יונגער־מאַן, ווי אַ יונגער מענטש זאָגט אָב וידוי, איידער ער נעהמט זיך דאָס לעבען און געזעגענט זיך אָב פון פאָטער און דער מוטער, פון די ברידער און שוועסטער — אַלץ דעריבער וואָס זי האָט איהם אָבגענאַרט. און די קינדער שאַלען צווישען די בוימער אין האַלב־טונקלען שאַטען — ביז די נאַכט פאַלט צו. מיט איין וואָרט, עס איז געווען אַ שבת פון געזאַנג.

און פון דעם אַלעס איז נישט געווען מיט וואָס אוועקצופאַהרען. אַז עס איז געקומען זונטאָג, האָט יעדער זיך גענומען צו זיין געשעפט, יעדער איז געווען פערטהון מיט זיך און קיין גראַשען האָט מען נישט געזעהן, דער חזן איז אַלץ געזעסען אין גאַרטיק, און דער גאַרטיקער האָט אַלע טאָג געזעהלט די פעקלעך, וויפיעל זיי זיינען ווערט. די משוררים האָט מען געגעבען אַנצוהערען דאָרט וואו זיי עסען, אַז עס זיינען דאָ אויף אַנדערע בעלי־בתים, נור דאָס זיינען נישט אַזעלכע לייכט־לעך, וואָס מאַכען זיך פערשטעהן מיט אַנצוהערענישען... עס איז נישט געבליבען קיין אַנדער עצה, ווי צו מאַכען אַ „קאָנצערט“ אויף בילעטען אין גילדמאַן'ס זאַל, געבליבען איז צו מאַכען אַ קאָנצערט „די מאַמע רחל“, דאָס הייסט פאַרשטעלען, ווי נבוזראַדן טרייבט דורך די יודען פאַר דער מאַמע רחל'ס קבר, און די מאַמע רחל שמעהט אויף פון קבר און בעוויינט די יודען. מען האָט געשיקט נאָך פענקע דעם מאַלער און מען האָט זיך אָנגעהויבען דינגען דעם זאַל. מיט גילדמאַנען האָט מען אָבגעמאַכט אויף העלפט, און פענקע האָט זיך גענומען אויסצור־מאַלען די סצענע. קודם כל האָט ער אוועקגעשטעלט אַ וואַנד אויף וועלכע עס זיינען געווען אויסגעמאַלט הויכע טענען־בוימער, און אויף זיי זיינען געוואַקסען לולבים, געבונדענע מיט אַתרוגים. אויף דער וואַנד איז געשטאַנען אויסגעשריבען: דרך בית־אֵל, דאָס הייסט, אַז דאָס איז דער וועג קיין בית־אֵל, אויף דער ערד ביי דער וואַנד האָט ער אַנידער־געשטעלט אַ גרויסען שטיין, אויף וועלכען עס איז געשטאַנען אויפגע־שריבען „קבר רחל“, רחל דער מאַמעס קבר, און פאַרטריג.

חברה האָבען זיך אָנגעהטון ווייסע קיטלעך מיט טלתיים פון אויבען. מיט פעקלעך אויף די אַקסלען און מיט אויסגעקרימטע שמעקענס אין די הענד ווערען זיי אַרויסגעטריבען אין גלות אַריין פון נבוזראַדן, פון

יעקעל קאלבאס הייסט דאָס, וואָס איז געווען אָנגעטהון אין אַ רויט העמד מיט זעלנערישע שליפעס און אַ רויטען לאַמפּאָס מיט אַ קופּער-נער קאַסקע פּון די פּייערלעשערס אויפ'ן קאַפּ. מיט אַ רויט אָבנע-פאַרבט פנים און אַ לאַנגער רויטער באָרד, האָט ער טאַקע געבען אויס-געזעהען ווי אַ נבוראָדן, און נבוראָדן האָט אזוי געזאָלט זינגען:

געהט, יודעלעך, געהט.

אין גלות אַרײַן,

אין גלות אַרײַן,

געהט, יודעלעך, געהט...

פאַר וואָס געבען יעקעל קאלבאָס איז געוואָרען אויסגעקליבען פאַר נבוראָדן, ווייסט איין גאָט, — דאַכט זיך אַ יוד, וואָס זיין גאַנצער נדן איז „אַ בלאָהער בילעט“, נאָר מסתמא איז עס איבער דער באַס-שטימע און פאַר נבוראָדן פאַסט דאָך אַ באַס-שטימע...

יודלען דעם עלטערען אַלט האָט מען געמאַכט פאַר די „מאַמע“ רחל. מען האָט איהם אָנגעטהון אין לאַנגע ווייסע תּכריכים מיט אַ שבת'דיגער הויב אויפ'ן קאַפּ און אַ רעכט-ביסעל תּחינות איהם אין אַרעם אַרײַנגעגעבען און אַנידערגעלעגט אונטער'ן שטיין.

יודעל דער אַלט האָט זיך אַנידערגעזעצט און אויפגעשריבען מיט גרויסע כתיבה-אותיות אַ מודעה אויף אַ ווייס שטיק פאַפּיר:

„קו ל ר י נ ה ו ה ו ד י ה!“

„עס וועט ווערען געגעבען אַ קאָנצערט פון דעם בעריהמטען קעל-צער חזן מיט זיין בעריהמטען כאָר, אין וועלכען עס ווערט פאַרגע-שטעלט אַ שטיקעל מיט'ן נאָמען:

ד י מ א מ ע ר ח ל' ס ק ב ר.

וואו עס וועט זיך וויזען ווי לעבעדיג די מאַמע רחל, ווי זי בעוויינט איהרע קינדערלעך, און נבוראָדן ווי ער טרייבט די יודען אין גלות אַרײַן.

א י ב ע ר מ אָ ר ג ע ן ד י ע נ ס ת א ג

אַכט אַ זייגער אָווענד, אין בעריהמטען סאַלאָן פון ה' גילדמאַן. ערשטע פלעצער 1 רובעל. צווייטע 50 קאָפּ. צו שטעהן 25 קאָפּ. (ליכטיג וועט זיין אין סאַלאָן ווי ביי טאַג, אַכט נייע לאַמפּען). „ויקהל'ן מיט פּקודי'ן“ האָט מען גענומען און איבערגעגעבען זיי דאָס פאַפּיר, אויף וועלכען פענקע האָט אויסגעמאַלט די זעלבע טענען-

בוימער, וואו עס וואקסען די געבונדענע לולכים מיט די אתרוגים — און זיי איבער'ן שטאָרט געשיקט צו די בעלי-בתים מודיע צו זיין וועגען קאָנצערט.

אז עס איז געקומען איבער-מאָרגען דיענסטאג האָבען חברה גע- פאכט א גאנצען טאָג. אז מען האָט זיך געהאָלטען אין איין צוגריי- טען, גרייט מען זיך שוין צו נאָך. קודם כל האָט מען געבראכט צו- שלעפען פון דער גאנצער שטאָרט טליתים מיט קיטלען און אלערהאנד מכשירים, האָט א יוד געבאָרגט א טלית, איז ער געוואָרען א גאנצער מאכער און אָנגעגרייט זיך צו קומען אויפ'ן קאָנצערט מיט דער גאנצער משפחה און נאָך מיט דעם ווייב'ס משפחה צוגעלעגט...

פון דער פריה אָן איז די קאסע געווען אָפען. מען האָט גע- נומען א טישעל און אַנידערגעשטעלט אין הויף פון סאַלאָן, בעדעקט איהם מיט א טישטוך און אַנידערגעזעצט דערביי יודלען, דעם עלטסטען אַלט מיט בילעטען צום פערקויפען. נור יודען האָבען נישט אַנדערש וואָס צו טהון? געהט אַוועק די ערשטע שעה, די צווייטע שעה, די דריטע, — עס ווייזט זיך קיין הונד נישט. טראכט יודעל: אין דער פריה צו וואָס האָט מען זיך צו איילען, מען וועט נישט קריגען די מציאה? קומט אָן א זייגער איינס, צוויי, ווייזען זיך א גאנצע חברה חדר-יונגלעך, וואָס אָט ערשט זיינען זיי אַרויסגעגאַנגען פון הינטער דעם רבינ'ס רוט, און איינער פאַר אַלע האָט אויפגעבונדען פון אַרבע- כנפות דאָס „קעזעל“ און אַרויסגענומען פינף און צוואַנציג צווייערס פאַר אַ בילעט „צו שטעהן“. וואָרט יודעל ווייטער, עס ווערט פאַר- נאַכט, קומט נאָך א יוד צוגעהן און לעגט אַרויס פינף האַרטע צעהנערס, דערנאָך ווערט ווידער שטיל... יעדע מינוט בעווייזט זיך אַנאַנדער משורר און געהט באַלד טרויעריג אַוועק...

עס איז געוואָרען נאַכט. די גאַנצע חברה איז צוואַמענגעקומען. אָנשטאָט יודלען האָט זיך דער חזן אַנידערגעזעצט. — טאָמער וועט עס בעסער געהן... קיין האָהן קרעהט נישט... עס הויבען אָן צו קומען די ערשטע געכט. יעקעל קאַלכאַסניק'ס (נבווראדן'ס, הייסט דאָס), „נייע“ משפחה — די כלל א נייעס קאפטען אָנגעטהון, מיט די מחותנת'טע און די מחותנים — דאַכט זיך היימישע מענשען: זייער נבווראדן...

דערנאָך זיינען געקומען צוגעהן די טליתים-יודען און די קיטעל-יודען... דערווייל הינטער דער פלאַכטע, וואָס „ויקהל“ האָט פון ערגעץ וואו געבראכט צושלעפען און וואָס האָט געדיענט פאַר אַ פאַר-הויז — האָבען חברה זיך אָנגעטהון, הינטערן שטיין אַרונטערגעלענט און מען וואַרט. יעדע מינוט וואַרפט אַנאָנדער משורר אַנאָויג פון אונטער דער פאַרהאַנג. דערזעהט ער נבזראדן'ס משפחה, זיצענדיג אויף דער ערשטער באַנק, גיט ער אַ קרעכץ אָב און געהט אַוועק. חברה, מיעד פון אַ גאַנצען טאָג, ציהען זיך אויס אין די טליתים אויף דער ערד, אויף דעם וועג קיין בית-לחם, צווישען די טענען-בוימער. אַ מיעדקייט איז אויף זיי געפאַלען, עס ווערט וואָס אַ מאָל שפעטער. די פאַר ליכט וואָס מען האָט אָנגעצונדען, האַלטען ביים צאַנקען, אין דעם סאַלאָן הויבט אָן טונקעל צו ווערען. נבזראדן'ס משפחה לאַנגווייליגט זיך... די טליתים-יודען ווערען מיעד וואַרטענדיג און פערלאָזען איינציגווייז דעם „סאַלאָן“: „עס וועט שוין גאָר נישט זיין“... אין פאַרהויז קריעגט זיך דאָס חדר-יונגעל און וויל צוריק די פינף-אין-צוואַנציג קאָפּיקעס...

עס איז געוואָרען שפעט אין דער נאַכט. אין זאַל איז שוין קיינער נישט געווען. חברה אָבעמאַטערט אָנגעטהון אין די צוריסענע טליתים, זיינען געלעגען אויף דער פאַרלאָגע אויפ'ן וועג קיין בית-לחם, אין מיטען צווישען זיי איז נבזראדן מיט דער „קאַסקע“ אויפ'ן קאָפּ מיט'ן רויטען העמדעל, אַלע ליגענען זיי פאַר דער מאַמע רחל'ס קבר. דאָ און דאָרט האָט נאָך געצאַנקט אַ לעצטער שוין פון אַ אויסגעהענדיג ליכט. די לבנה דורכ'ן פענסטער האָט בעגאַסען די ליגענדע, אָבגע-מאַטערטע אַרויסגעטריבענע יודען און האָט בעפונקעלט נבזראדן'ס קאַסקע. די שאַטענס אויף דער וואַנד האָבען גערוהט צווישען די טע-נען-בוימער, וואָס זיינען אויפ'ן וועג קיין „בית-לחם“, די מאַמע רחל איז מיעד געוואָרען ליגענדיג אין קבר, איז זי אַרויס אין די לאַנגע תכריכים און אין דער שבת-הויב אויפ'ן קאָפּ, און האָט זיך אַנידער-געשטעלט צו קאַפענס פון די ליגענדיגע, אויסגעמאַטערטע אַרויסגע-טריבענע יודען. קוקענדיג אויף זיי האָט זי די הענד פערשפרייט צום הימעל און האָט אזוי אָנגעהויבען צו בעזינגען:

זעה, טאַטע אין הימעל,

וואָס דו האָסט פון דיין פאַלק ישראל געמאַכט.

דיין שטאָרט הרוֹב געמאַכט
דיינע קינדער פערטריבען!

און נבזראַדן האָט פון שלאָף אָבגעענטפערט:

געהט, יודעלעך, געהט
אין גלות אַרײַן,
אין גלות אַרײַן,
געהט, יודעלעך, געהט!

א אידיש קינד

(ערצעהלונג פון פויליש-יודישען לעבען).

די מאמע איז פון דער כלה'ס צימער ארויסגעקומען: זי האָט געוואָרפען אַ שטעכענדיגען בליק אויפ'ן מאַן, וואָס איז געזעסען ביים אָבגעגעסענעם טיש און האָט פאַר'ן בענשען קניידלאַך פון ברויט־טייג געקעמטען.

— געה טענה דו מיט איהר, איך האָב שוין קיין כח נישט.
— רחל־לאה האָט קינדער ערצויגען! הע! מיט די פינגער וועט מען דיר נאָכטייטען, לייטענס געלעכטער. אַ חורבן נאָך דינע יאָהרען!
— נאָך מיינע? נאָך דינע אַ חורבן, האָסט דו געדארפט אין דערהיים צו ליגען, קינדער צו ערציהען! נישט, דאָס זאָל זיך אַרום־שלעפען, שוואַרצע יאָהר ווייסט מיט וועמען...

— „רע-רחל, וואָס האָסט דו זיך אַנידערגעשטעלט מיט מיר קריגען? די מחותנים וועלען דאָך באַלד קומען צו פאַהרען.

— און וואָס ווילסטו פון מיר? מנשה'לע, הע? !
— געדענק אין גאָט, קום אַריין צו איהר, עס וועלען דאָך זיין לייטענס געלעכטער...

דער מאַן האָט זיך אַ הייב געגעבען פון טיש און איז אַריין אין צווייטען צימער צו דער טאָכטער.

נאָך איהם איז נאָך די מוטער.

אויף די קליינע קאַנאַפקע, וואָס איז געשטאַנען ביים פענסטער, אַ יונג מיידעל פון אַ יאָהר אַכטצעהן געזעסען, דאָס פנים איהרס איז געווען פערשטעלט מיט ביידע הענד, און די הענד בעהאַלטען אין איהרע געדיכטע שוואַרצע האָר, וואָס זיינען געווען צופלאָסען. זי האָט געמוזט וויינען, וואָרום איהר ברוסט האָט זיך געפאַליעט און הויך אָבגעהעשט. אויפ'ן בעט, איהר געגענאיבער, זיינען געלעגען אויסגע-

שפרייט דאָס ווייס זיידען „חופּה קלייד“, מיט דעם שוואַרץ זיידען „שוהל־קלייד“, און דאָס שוואַרץ טוכענע קלייד פון „צו מאָרגענס“, וואָס דער „אויסשטייער־שניידער“ האָט ערשט ניט לאַנג אָבגעברענגט. ביי דער טהיר איז געשטאַנען אַ יודענע מיט אַ שוואַרץ שליפּעל אויפ'ן קאַפּ, וועלכע האָט געהאַלטען שאַכטלען מיט שייטלען.

— חנה'לע! וואָס, דו ווילסט מיר די חרפּה אַנטהון? די גאַנצע וועלט זאָל האָבען מיט מיר צו טהון? — האָט זיך דער פּאַטער אָנגערופען. די כּלּה האָט נישט געענטפּערט.

— קוקט'ס מיר אָן, משה גרויס טאָכטער! פאַר גנענדעל פּריינ־דעל'ס טאָכטער פּאַסט צו טראָגען אַ שייטעל, און משה גרויס טאָכטער פּאַסט נישט?

— זי האָט זיך כּלּעבען אַביסעל מעהר איינצורעדען פון דיר, מעהר געבילדעט פון דיר, מעהר נדן פון דיר, — האָט די מוטער צוגעהאַלטען.

די כּלּה האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען.

— טאָכטער, זעה, וויפּיעל ממון און דמים דאָס האָט אָבגעקאַסט, ביז גאָט האָט אונז שוין געהאַלטען צו אַ שטיקעל נחת, און יעצט ווילסט דו אונז די שמחה פּערשטערען? געדענק אין גאָט, וואָס טהוט זיך מיט דיר! מען וועט דאָך אונז אין חרם לעגען. דער יונגער־מאַן וועט צופּוס אַהיים לויפּען...

— מאַך דיך שוין נישט צו נאַר, — זאָגט די מוטער, און נעהמט פון די יודענע, וואָס שטעהט ביי דער טהיר, אַ שייטעל פון אַ שאַכטעל אַרויס און געהט צו צו דער טאָכטער — „לאַז דיר דאָס שייטעל אָנ־מעסטען, די האָר פון דעם שייטעל זיינען פון איין קאָליר מיט דיינע האָר“ — און זי לעגט דער טאָכטער די פּרעמדע האָר אויפ'ן קאַפּ.

דאָס אַכטצעהן־יאָהריגעס מיידעל האָט דערפּיהלט עפּעס שווערעס אויפ'ן קאַפּ. זי האָט אָנגעטאַפּט מיט דער האַנד איהרע האָר, און האָט דערפּיהלט צווישען די איהריגע ווייכע, קיהלע, לעבעדיגע האָר, פּרעמדע האָר, טויטע און שטיי־קאַלטע, און איין געדאַנק האָט אין איהר יונגען מוח געקלאַפּט: ווער ווייסט וואו דער קאַפּ פון אָט די פּרעמדע האָר, וואָס זי טראָגט אויף זיך, געפינט זיך יעצט? ... און אַ שרעקליך אַבשיי האָט זי אַרומגענומען, און ווי ווען עס וואַלט זי אָנגעריהרט עפּעס נישט ריינעס, — האָט זי געהאַפּט דאָס שייטעל

פון קאָפּ און אַ וואָרף געגעבען אָן דער ערד, און איז האַסטִיג אַרויס
פון שטוב.

טאַטע מאַמע האַבען איינער דעם צווייטען אָנגעקוקט...

צו מאָרגענס נאָך דער חתונה, האָט זיך די מחותנת'טע גאַנץ פריה
געפּעדערט מיט דער גרויסער שער אין דער האַנד און מיט דעם שייטעל
און קאַפּעלוש, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אַ מתנה דער כלה פון איהר
שטאָדט, און איז געגאַנגען די כלה אָנטהון צום „פריה־שטיק“.
נאָך די מחותנת'טע איז פון דרויסען געבליבען... די כלה האָט
זיך פּערשלאָסען אין איהר שטוב און האָט קיינעם נישט אַריינגעלאָזט
צו זיך.

די מחותנת'טע לויפט מיט אַ געוואַלד צום מאַן, דער ליגט נאָך
די נעכטיגע מחיה מיט אַ טויז פּעטער'ס און שוואַגער'ס פּערפּלאַנטעט
אינאיינעם און שלאָפּען, זי געהט צום חתן, דער חתן אַ אַכטצעהן־יעה
ריגער בחור, די מאַמעס מילך נאָך אויף די ליפּען, אין זיידענע קאַפּאַטע
און שטריימעל דרעהט זיך ווי אַ אַבגעשמיסענער איבער די שטוב, און
בעהאַלט פאַר בושה די אויגען אין דער ערד, שעמט זיך אַ מענש אין
פנים צו קוקען. זי האָט דאָך אויפגעזוכט די מחותנת'טע און געהען
ביידע אַהין צו דער כלה, רייסען די טהיר אויף און קוקען אַריין.
— פאַר וואָס האָסט דו דיך איינגעשלאָסען, ליעבע טאָכטער,
ברויכסט דיך נישט צו שעמען.

— עס איז אַ יודישע זאך, זאָגט די מחותנת'טע און צוקושט זיך
מיט די שוויגער.

זי ענטפּערט גאָר נישט.

— די שוויגער האָט דיר מיטגעבראַכט אַ שייטעל און אַ קאַפּעלוש
צו שוהל־פיהרענס, זאָגט דער כלה'ס מוטער.

פון דער צווייטער שטוב הערט מען שוין די מוזיק שפּילען דעם
„גוט־מאָרגען“.

— נו, נו כלה'ש, כלה־לעבען, די געסט הייבען זיך שוין אָן
צוזאַמען־צורוקומען.

די מחותנת'טע נעהמט זיך די צעפּ פּערנאַנדערצופּלעכטען.
די כלה בויגט אוועק דעם קאָפּ פון דער שוויגער, און פּאַלט דער
מוטער אויפ'ן האַלז :

— איך קאָן נישט, מאַמע לעבען! דאָס האַרץ לאָזט מיך נישט,
מאַמע קרוין!

זי האָט די האָר אין ביידע הענד בעהאַלטען, נישט צולאָזענדיג
די מחותנת'טע צו זיך מיט דער שער.

— געדענק אין גאָט, טאָכטער לעבען... האָט זיך די מוטער
געבעטען.

— אין פייערדיגע טייכען טהוט מען אויף יענער וועלט בראַטען
פאַר דעם. מיט גליהענדע צוואַנגען טהוט מען די „קאָדלעס“ אויפֿ־
רייסען פון דער מרשעת, וואָס טראַגט די אייגענע האָר נאָך דער חתונה.
א קעלט איז דורך דורך אלע ביינער פון דעם יונגען אַכטצעהן־
יאָהריגען מיידעל.

— מאַמע לעבען, מאַמע קרוין! — האָט זיך דאָס יונגע מיידעל
געבעטען.

און זי האָט מיט איהרע הענד איהרע האָר אָנגעטאַפט. א פּאַליע
שוואַרץ־זיידענע האָר האָבען זיך צווישען איהרע הענד געגאַסען; און
א געפיהל האָט געקלאַפט אין דעם יונגען מיידעלשען האַרץ: אז איהרע
האָר, וועלכע זיינען מיט איהר אינאיינעם געוואַקסען, וואָס האָבען מיט
איהר אינאיינעם געלעבט, וועט מען אַבשניידען, אז קיין מאָל, קיין
מאָל וועט זי שוין איהרע אייגענע האָר נישט האָבען... אז פרעמדע
האָר וועט זי טראַגען... האָר וואָס זיינען געוואַקסען אויף אַ פרעמדען
קאָפּ, וואָס ווער ווייסט, צי דער מענש פון די פרעמדע האָר לעבט נאָך
איצט, אָדער פּוילט ער שוין לאַנג אין דער ערד, און קאָן ביי נאַכט צו
איהר קומען צום בעט, און בעטען זיך מיט אַ טויטע שטימע:

— גיעב מיר אַב מיינע האָר, גיעב מיר אַב מיינע האָר.
אַ קאַלטער פּראַסט איז אַריבער איבער דעם מיידעל'ס ביינער
ביז צו דעם מאַרד. זי האָט אַ ציטער געגעבען.

איבער איהר קאָפּ האָט זיך שוין דערהערט אַ קוויטשען פון אַ
שער... זי האָט זיך געגעבען אַ ריס פון דער מוטערס אָרים, געהאַפט
די שער פון דער שוויגער'ס הענד, געוואַרפען אין דער ערד, און גע־
שריגען ניט מיט אַ מענשליכער שטימע:

מיינע אייגענע האָר, לאָז מיך גאָט אליין שטראַפען!
און עס האָט שוין גאָר נישט געהאַלפען. די מחותנת'טע האָט
נאָך יענעם טאָג זיך געפאַקט און צוריק אַהיים געפיהרט דעם לעקעך

מיט די גענוז, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אויפ'ן פריהשטיק פאַר די „איהריגע“. זי האָט אויך געוואָלט מיטנעהמען דעם חתן, האָט די מחותנת'טע געזאָגט: „א זאַשע“! ער געהערט שוין צו מיר! און שבת צום „שוהל-פיהרען“ האָט מען משה גרויס טאַכטער געפיהרט פריי און פראַנק פאר גאַנץ „פּיאָנטיק“ אין די אייגענע האָר מיט אַ גרויסען קאפּעלוש אין שוהל אַריין. נאָר וואָס מען האָט זי דורך דעם וועג אָננעשטאַלטען, זאָל אַריין אין אַלע וויסטע מדבריות, וואו קיין מענשענס טריט טרעטען נישט.

עס איז געווען אַ זומער פאַר נאַכט, אַ פאַר וואַכען נאָך דער חתונה. דער יונגערמאַן איז פון „שטיבעל“ אַהיים געקומען, און איז אין זיין חדר אַריין. זי, דאָס ווייב, איז שוין געשלאָפּען. דאָס שטילע ליכט פון קליינעם לעמפעל, וואָס איז געפאַלען אויף איהר — האָט בעלויכטען איהר בלייך געזיכט, וואָס איז געווען אָפּען דאָ און דאָרט פון צווישען איהרע שוואַרץ-זיידענע האָר, אין וועלכע דאָס גאַנצע פנים האָט זיך געבאַדען. איהרע בלייכע שלאַנקע הענד האָט זי אַרום איהר קאָפּ האָר געהאַלטען ווי זי וואָלט מורא האָבען, אַז עס זאָל ווער איהר ביי נאַכט די שוואַרצע צעפּ נישט אָבשניידען.

ער איז אַהיים געקומען אויפגערגט און ביז. שוין די פיערטע וואָך נאָך דער חתונה, און מען האָט איהם קיין עליה נישט געגעבען; חסידים טהוען איהם אָן דין, און היינט האָט איהם חיים משה אַזוי אויסגעזיידעלט און בפרהסיה פערשעהמט, איבערדעם, וואָס „זי“ געהט אין איהרע אייגענע האָר — „אַ ליימענער גולם ביסט דו“, — האָט צו איהם ר' חיים משה גע'טענה'ט — „ווי הייסט אַ אשה וויל נישט: והוא ימשול בה, שטעהט בפירוש געשריעבען“. אַהיים געקומען איז ער מיט'ן געדאַנק באַלד צו צוגעהן צו איהר, און צו זאָגען: — „אשה, עס איז אַ דין תורה! טראַגסט דו די אייגענע האָר קומט דיר אַ גט אָהן אַ כתובה“, און פאַקען די זאַכען און אַהיים פאַהרען. נאָר דערזעהענדיג דאָס ווייבעל ווי זי שלאָפט אין בעט, און איהר בלייך געזיכט, וואָס קוקט אַרויס פון דעם שוואַרצען קרוין האָר, האָט ער אויף איהר גרויס רחמנות געקריגען. ער איז צו צום בעט, אָבגעשטעלט זיך, לאַנג גער קוקט אויפ'ן ווייבעל, דערנאָך אייניגע מאָל שוואַך אויסגערופען:

— חנה'לע... חנה'לע... חנה'לע...

זי האָט פֿלוצלונג און דערשראָקען די אויגען אויפגעפענט, פֿער-
וואונדערט און פֿערשלאָפען זיך אומגעקוקט :

— נתן דו רופסט, וואָס ווילסט דו ?

— גאָר נישט. דאָס הייבעל איז דיר אַראָבגעפאלען, — זאָגט
ער, אויפהייבענדיג די ווייסע נאַכט־הויב, וואָס איז איהר פֿון קאָפּ
אַראָבגעפאלען.

זי האָט דאָס הייבעל אויפ'ן קאָפּ געוואָרפען, און געוואָלט זיך
צו דער וואַנד פֿערדרעהען.

— חנה'לע, חנה'לע! איך האָב עפעס מיט דיר צו רעדען.

די ווערטער האַבען געטראַפען צו איהר האַרץ. דורך די גאַנצע
צייט פֿון דער התונה האָט ער מיט איהר כמעט ווי נישט גערעדט.
אַ גאַנצען טאָג האָט זי איהם נישט געזעהען. ער איז געזעסען אין
בית־המדרש, אָדער אין שטיבעל. איז ער אַהיים געקומען מיטאַנג עסען,
האָט ער זיך צום טיש געזעצט אָהן ווערטער. האָט ער עפעס געוואָלט,
פלעגט ער רעדען סתם ווי אין דער וועלט אַריין. האָט ער שוין יאָ
ווען מיט איהר אַ וואָרט אויסגעשפּראַכען, האָט ער די אויגען געהאַל־
טען אַראָבגעבויגען צו דער ערד, און מורא געהאַט צו קוקען איהר גלייך
אין פנים. דאָס ערשטע מאָל ווי ער רעדט מיט איהר, רעדט ער אַזוי
ווייך, ווען זיי זיינען ביידע אַליין ביי זיך אין שטיבעל.

— וואָס האָסט דו מיר אַזוינס צו זאָגען ? — האָט זי אין דער

שטיל אויסגערעדט.

— חנה'לע — הייבט ער אָן : איך בעט דיך, מאַך מיך נישט צו

נאַרען, און מאַך דיך נישט צו־נאַרען אין מענשענס אויגען. מיר זיינען
דאָך אַ זיווג פֿון גאָט בעשערט : דו ביסט דאָך מיין ווייב, און איך בין
דיין מאַן ; און ווי פּאַסט עס, און ווי זעהט עס אויס אַ אַש־ת־איש אין
אייגענע האָר...

דער שלאָף האָט נאָך געהאַט האַלב פֿערוועבט איהרע אויגען,
אינגאַנצען אָבער פֿערוועבט איהר געדאַנק און ענערגיע. זי האָט זיך
געפֿיהלט שוואַך, און דער מיעדער קאָפּ איז לייכט געפאלען אויף זיין
ברוסט.

— קינד, — זאָגט ער ווייכער, — איך ווייס, דו ביסט נישט אַזוי

פֿערשייט ווי מען זאָגט אויף דיר, איך ווייס דאָך יאָ, דו ביסט אַ כשר
יודיש קינד... און השם־יתברך וועט אונז דערצו העלפען, און מיר

וועלען האָבען כשר'ע יודישע קינדער. לעג אוועק די שטות'ען; צו וואָס דאַרפסט דו די גאַנצע וועלט זאָל מיט דיר האָבען צו טהון? מיר זיינען דאָך שוין מאַן און ווייב, דיין שאַנד איז דאָך מיין שאַנד...

און איהר האָט זיך געדאַכט, אז עפעס ווער, זעהר אַ ווייטער און זעהר אַ גאַהנטער, קומט צו איהר און רעדט צו איהר. קיינער האָט נאָך מיט איהר אזוי ווייך, אזוי היימיש נישט גערעדט. און ער איז דאָך איהר מאַן, איהר איינציגער מאַן, מיט וועלכען זי וועט וואָהנען אזוי לאַנג... אזוי לאַנג... און קינדער האָבען... און אַ הויז פיהרען...

זי האָט איהר קאָפּ אויף איהם לייכט אָנגעלעהנט.

— איך ווייס, אז עס איז דיר אַ שאַד דייע האָר, דיין מיידעל־ציערונג. איך האָב דיר געזעהען, כלה־ווייז, ווען איך בין ביי איך צו גאַסט געווען... כ'ווייס, אז גאָט האָט דיר בעשענקט מיט חן און לייטזעליגקייט... כ'ווייס גאַנץ גוט, און מיר שניידט עס אויך אין האַרץ, אז מען דאַרף די האָר דיר אָבשניידען. וואָס זאָל מען אָבער טהון. עס איז אַ דין בפירוש, פאַר דעם זיינען מיר דאָך יודען, מיר קאָנען זיך נאָך חלילה פערזינדיגען ביי אַ קינד געווינען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין. זי האָט גאָר נישט גערעדט, נור לייכט איז זי אין זיינע אָרימס געבליבען, און זיין פנים האָט זיך געוואַשען אין דעם קיהלען דופט פון איהרע זיידענע שוואַרצע האָר, אין וועלכע עס איז געווען פּערהילט. אין די האָר האָט אַ נשמה געלעבט, און ער האָט זי געפיהלט, ער האָט זי לאַנג און טיעף אָנגעקוקט, אין זיינע אויגען איז אַ בקשה געווען, אַ בקשה אויף איהר אייגען גליק און אויף זייער ביידענס גליק.

— זאָל איך — האָט ער מעהר מיט די אויגען געפרעגט איידער

מיט'ן מויל.

זי האָט גאָר נישט געענטפערט, זי האָט נור איהר קאָפּ אין זיין שוים געהאַלטען.

ער איז האַסטיג צו צום שופלעדעל און דערפון דאָס שעריל אַרויס־

גענומען.

אויף זיין שוים איז זי געלענען, איבערגעבענדיג איהר קאָפּ האָר אַ אויסלייזגעלד פאַר זייער גליק... מיט האַלב־פּערוועבטע אויגען פון שלאָף האָט זי אַן עפעס געטרוימט... און די שער האָט געקוויטשעט איבער איהר קאָפּ, אָבשניידענדיג איין לאָק נאָך דער צווייטע. אזוי האָט זי געטרוימט אַ גאַנצע נאַכט...

אז חנה'לע האָט זיך אין דער פרייה אויפגעחאָפּט, האָט זי געוואָר-
 פען אַ בליק אין שפיגעל, וואָס איז געהאַנגען געגענאיבער איהר בעט. אַ
 שרעק איז אויף איהר אָנגעפאלען. זי האָט געמיינט אז זי איז משוגע
 און ליגט אין האָספּיטאַל... אויף דעם טישעל פאַר איהר זיינען גע-
 לעגען איהרע אָבגעשניטענע טויטע צעפּ. די נשמה, וואָס האָט געהאַט
 געלעבט אין די צעפּ, ווען זיי זיינען געווען אויף איהר קאָפּ, איז יעצט
 געווען אָבגעשטאַרבען, און זיי האָבען דערמאָהנט פון טויט...
 זי האָט דעם פנים אין ביידע הענד פערבאָרגען, און אַ געוויין
 האָט אָנגעפילט דאָס קלוינע צימעריל...

גוסס'דיגע שטערען

(א בילד).

געוואוינט האָב איך דענסטמאָל אונטער די הויכע ריעזיגע בערג „טאַטערען“, אין אַ קליין דערפעל, וואָס איז בעוואָהנט פון אייניגע בערג בויערען, וואָס האָבען געלעבט אין ערד-גרובען אָהן דעכער, אָהן קוימען, ווי אין מיטעל-אַלטער. „קאָזניץ“ ליגט אין אַ טיעפען טאָהל, וואָס איז איינגעזונקען דריי טויזענד קלאַפּטער טיעף צווישען בערג. אין דעם דאָרף פיהרט אַריין אַ שמאָל שנעע-וועגעל, וואָס ציהט זיך צווישען צוויי הויכע וואַסער-פאַלען, וואָס זיינען יעצט, אין די דרייסיג גראַד פּראָסט פּערפּרוירען געוואָרען, און געבילדעט צוויי אונגעהייערע הויכע אייז-ווענד, וועלכע די אָרט מענשען רופען: „קראַשינסקעס טהויער“. אין דאָרף האָט די זונן קיין מאָל נישט אַריינגעשיינט. די דריי, פיער שטונדען טאָג האָט מען אויך געמוזט בעלייכטען מיט קליינע נאַפּט-לעמפלעך, אָדער ברענענדיגע שטיקלעך קינן. פון דער זונן, וואָס האָט הויך גערוהט אויף די שפיצען פון די שנעע-בערג האָט זיך נאָר טהייל-מאָל אָבגעשפיגעלט אַ גלאַנץ אין אַ בויעריש פענסטערעל, וואָס איז אין דער העלפט געווען פּערשטאַפּט מיט עפעס אַ שמאַטע. דער איינ-צינער פלעק פון דער זונן האָט אַ ביסעל היימישער געמאַכט דאָס טויטע דערפעל, וואָס איז שטענדיג געלעגען פּערבאָרגען אינ'ם שאַטען.

ביי דעם „גאָדע“ (בעל הבית) וואו איך האָב געוואָהנט, איז אַ מאָל אין אָנהויב הערבסט אַ זעהן אַוועקגעקומען. ער איז אויף די בערג געגאַנגען און איז שוין מעהר נישט צוריקגעקומען. דער „גאָדע“ האָט געגלויבט, אז די לצים פון די בערג האָבען איהם פּערנאַרט אין אַ הייל אַריין, און ער לעבט דאָרט מיט אַ שדיט, פּערגעסענדיג אין גאַנצען אָן דער וועלט. יעדעס מאָל, ווען אויף די בערג האָט זיך אָב-געריסען אַ שטורם ווינד, אויסגעריסען בוימער מיט די וואָרצלען און יעשליידערט זיי פון די בערג אַראָב, — האָט דער „גאָדע“ מיט'ן הויז-

געזינד אין א ווינקעל זיך בעהאלטען, געקניעט און געצלמ'ט זיך, און אָנגערופען שמות פון בערג־געטער, פאר שרעק. דער זוהן זיינער זאָל ניט צוריקומען מיט דער שרית — און חרוב מאַכען זיין נחלה. און וואָס אַ מאָל דער ווינד האָט די בוימער געוואָרפען אויפ'ן אויבענדעק פון דער הייל — האָט ער זיך אויף דער ערד געוואָרפען, מיינענדיג אז אָט איז דער זוהן שוין דאָ.

דאָס לעבען פון די בערג בויערען האָט מיך אזוי דורכגענומען, אז איך האָב איינציגווייז אָנגעהויבען צו גלויבען אין זייערע סמנים, אין זייערע לעגענדען. און ווען אַ אוראַגאַן האָט געוועלטיגט אין די בערג, האָב איך מיך אויף, גלייך מיט דער גאַנצער משפּחה, אין אַ ווינקעל פון שטוב איינגעקארטשעט פאר פחד, דעם „גאָדעס“ זוהן זאָל פון די בערג נישט צוריקקומען.

דענסטמאָל האָב איך זיך מיט איהר בעגענענט.

אין דעם ווילדען טהאָל צווישען אייז און שניי, פּערגעסען פון גאָט און לייט, איז געשטאַנען אַ דרייַשטאַקענדיגע געביידע. — דאָס סאַני־טאַריום פאר קראַנקע אויף סוּחאָטע. פון דער געביידע האָט אַרויסגע־שטאַרט אַ הויכער קוימען, וואָס האָט דרייַ מאָל אין טאָג געפּייפּט, און יעדעס מאָל ווען עס האָט זיך דערהערט דער פייה פון סאַניטאַריום, האָט זיך געדאַכט, אז דאָס איז אַ גוסס־דיגער קרעכץ פון די קראַנקע, וואָס געפינען זיך דאָרט...

די געזונדע מענשען, די „גאָדעס“, האָבען מיט שרעק געקוקט אויף דעם הויז, וואָס האָט דערמאָנט אַן טויט... וועגען הויז פלעגט ביי זיי ארומגעהן פּערשיעדענע לעגענדען: ווער עס קומט דאָרט אַרײַן, קומט שוין מעהר ניט אַרויס. אין סאַניטאַריום פלעגט אייגענטליך זיין פּרעהליך. מען האָט זיך געוויילט, געשפּיעלט, געגעבען פון צייט צו צייט פּאַרשטעלונגען, וואָס די קראַנקע אליין האָבען אויסגעפּיהרט, נאָר יעדען מאָרגען איז דער פּרייה האָבען צו פּרייהשטיק געפּעהלט אַ פּאַר געסט, וועלכע מען האָט ביי נאַכט דורך די געהיימע, אין די ווענד איינ־געמויערטע טרעפּ, אַרויסגעפּיהרט אויף מטה'ס בעטלעך, כדי די לעבע־דיגע זאָלען עס ניט בעמערקען.

זי איז געווען אַ קראַנקע פון סאַניטאַריום; פלעגט זי זיך פון צייט צו צייט אַרויס־גנב'ענען פון קראַנקע־הויז און שפּאַציערען איינע אליין צווישען די ווילדע בערג אין טיעפען שניי. די דאָקטוירים, וועלכע

האָבען שוין נישט געלייגט קיין שום האָפנונג אויף איהר געזונד, האָבען איהר ערלויבט צו געניסען פון דעם וואָס זי וויל, אין איהרע געזעהלטע טעג. געווען איז זי נאָך אַ גאַנץ יונגע. — אַ אַכטצעהן, ניינצעהן יעד־ריגע, מיט לאַנגע ווייכע בלאַנדע האָר. פון די בלויע אויגען, וואָס האָר בען זיך פערשעהמטערהייט אַרונטערגערוקט אונטער איהר שטערען, האָט שוין אַרויסגעקוקט דער טיעפער ערנסט פון טויט. אויף איהרע יונגע פרישע ליפּען האָט אָבער נאָך געשיינט דער זיסער שמייכעל פון לעבען... און זי האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ הויכער, בליהענ־דער אונטערגעשניטענער טובערזאָא בלום. איך ווייס ניט ביז היינט, צי זי האָט געוואוכט פון דעם, אז איהרע טעג זיינען געזעהלטע, צי זי האָט נישט געוואוסט — זי איז זעהר פּרעהליך געווען. און עס האָט זיך איהר געוואָלט לעבען. איינע אליין מיט די צופלאַשעטע האָר, אָנגעטהון אין אַ ווייסען סערדוק, מיט אַ הויכען שטעקען אין דער האַנד, האָט זי אויף די בערג געשטייגט, גלייך ווי זי וואָלט געגאַנגען זוכען איהר גליק, וואָס זי האָט ערגיץ פּערלוירען...

איך האָב זיך בעגעגענט מיט איהר אויף אַ שפיץ באַרג, ביי אַ גע־פרוירענעם סטאָוו, צווישען „סאַקראָקען“ מיט „שטעכערס“, וואָס זיי־נען געווען בעלענט מיט קישעלעך שניי. מיר האָבען זיך באַלד דער־קענט. און, גלייך ווי מיר וואָלטען שוין לאַנג געווארט אויף אַ צוואַ־מענטרעפען, האָבען מיר זיך ביי די הענד אָנגענומען און הויך אויף די בערג געשטיענען.

די זון האָט בעגאַסען מיט ליכט דעם שפיץ „געוואַנט“ און דער וויי־סער שניי, באַדענדיג זיך אין דער העלער זונן, האָט אזוי פיעל ליכט פּערשפּרייט, אז עס האָט זיך געדאַכט אז אויף דעם שפיץ „געוואַנט“ פליסט אַ ליכטיגער ים, וואָס גיסט זיך אַרויף אויף דעם באַרג „ציער־וואַנער ווירכ'ס“ אַקסעל. זי, בעגייסטערט מיט לעבען, האָט געצויגען מיין האַנד און געשטיגען אין שניי. אין דער אַרומיגער שניי־וועלט איז קיין מענש, קיין בעשעפונג פון מענשליכע הענד נישט געווען צו זעהן. אונז האָט זיך געדאַכט, אז מיר זיינען געקומען אויף די גרענעץ פון יענער זייט וועלט... וואו איין פליעגעל שניי ליגט אויפ'ן צווייטען, אין אוצר הקרח זיינען מיר געקומען. — אָט באַלד וועט זיך דער בלעך הויבען און וועלטען וועלען ווערען פּערשאַטען מיט שניי...

און, אז זי האָט דערזעהען דעם ווייסען וואַלד־שניי, וואָס האָט

ארויסגעקוקט פון צווישען די שווארצע וואסער-טאָולען פון קליינעם וואסער-קוואל, וואָס גיסט זיך פון די בערג אַראָב, האָט זי איהרע לאַנגע יונגע הענד פערשפרייט:

— גאָט, ווי שעהן איז די וועלט!

און לאַנג, לאַנג דערנאָך האָט זי שטיל געשוויענען....

פון צייט צו צייט האָבען מיר זיך געזעהען, צוזאמען שפאצירט. שטענדיג איז זי די אייגענע: פרעהליך, אָפען און דאָך אין זיך עפעס אַ סוד געהאַט בעהאַלטען. דעם סוד, וואָס איז פאַר אונז און נאָך אונז... זי האָט קיין איינציג מאָל נישט דערמאָנט פון דער וועלט, פון וועלכער זי איז אהער געקומען צו פאָהרען, ניט פון יענע וועלט, וואו זי מאכט זיך אין וועג אריין... איז איהר קאלט געוואָרען אין די בערג, האָט זי זיך ווייך געטוליעט צו מיר, זעהר ווייך און זעהר וואַרם, דעם קאָפּ בעד האַלטען ווי אַ קינד אין מיין ברוסט, גלייך ווי זי וואָלט געוואָלט אין מיר אַריין.

ווי אַ גוטער ליכטיגער מלאַך האָט זי זיך אויף מיין שוועל בעד-וויזען:

— קום — זאָנט זי צו מיר, און מיין האַנד געצויגען.

איך האָב מיך אין מיין פוטער איינגעטוליעט און מיט איהר געדאַנגען.

אַ נאַכט איז געווען אַ ליכטיגע און אַ לויטערע. אַ האַלבע לבנה אָהן איין פּגימה'לע איז געשטאַנען אויפ'ן שטערען פון „געוואָנט“, וואָס איז, אין גאַנצען פון קאָפּ ביז די פיס איינגעהילט אין אַ ריין געדוואַשענעם קיטעל, געלעגען טיעף פּערקלערט אין זיין סוד... די לופט איז אזוי קלאָר געווען, אז מען האָט געפיהלט דעם פּראָסט, וואָס טראָגט זיך אַרום. די שטערען זיינען שאַרף געזעסען אין דער שוואַרצער סאַמעט-נאַכט, ווי איינער וואָלט זיך אין צווייטען געריבען. זי איז זעהר פרעהרליך געווען. זי האָט קיין איין וואָרט ניט גערעדט, נאָר זעהר וואַרם מיין האַנד געדריקט און מיך געצויגען נאָך זיך. און מיר האָבען אין דער איינזאַמער לויטערער נאַכט ווייט און לאַנג שפּאַציערט. דער שניי האָט געסקריפעט אונטער אונזערע פיס און די אַרומיגע שטומע ווייסע וועלט האָט מיט אויפּמערקזאַמקייט אויסגעהערט די טריט פון צוויי יונגע

פערבלאָנדרזשעטע נשמות... אין די הייזלעך זיינען שוין לאַנג די ברעך
נענדיגע קיהנדעלעך אויסגעלאָשען געוואָרען, שוואַרצע שאַטען האַבען
זיך געלעגט איבער דעם ווייסען נאַכט־פּלעק אויף די קליינע הייזלעך,
און אַרום אונז איז אַזוי שטיל געווען, אַז מיר האָט זיך געדאַכט אַז
אימיצער געהט נאָך אונז נאָך און צעהלט אונזערע טריט.

פון צייט צו צייט איז א שטערענדעל געפאלען פון הויכען הייז
מעל, אין א סעקונדע א רייזע אַרום די וועלט געמאַכט און איז פּערך
לאָשען געוואָרען. זי האָט געקוקט מיט בענקשאַפט אויף די אויסגע־
הענדיגע שטערענדלעך, און ווייך מײן האַנד אָנגענומען, מיר טיעף אין
די אויגען געקוקט, און מעהר מיט א געלעכטער און פּרעהליכקייט ווי
מיט טרויער האָט זי זיך צו מיר אַזוי אָנגערופען:

— צו איז וואָהר, וואָס קינדער דערצעהלען, אַז יעדער מענש האָט
זיין שטערן אין הימעל, און אַז זיין שטערן פּאַלט פון הימעל אַראָב
ווערט זיין לעבען אויסגעלאָשען?

— אַזוי דערצעהלען קליינע קינדער.

זי איז אויף א מינוט שטיל געבליעבען.

— דאָס וואָס קינדער דערצעהלען איז טהייל־מאָל זעהר וואָהר, ניט
אַזוי? האָט זי געפּרעגט מיט א קינדיש־חן/עוודיגע מינע.

— מײן מאמע פלעגט אַזוי זאָגען...

— און וואו קומען אהין די אויסגעהענדע שטערענדלעך?

— דאָרט וואו עס קומען אהין די געשטאַרבענע נשמות.

— נאָכ'ן טויט וואָשען זיך די נאַקעטע נשמות אין קאַלטען וואַס־

סער, איידער זיי שטייגען ארויף צום בית־דין של מעלה.

— דאָרט באַדען זיך אויף די געפּאלענע שטערן.

זי איז אויף א מינוט שטיל געבליעבען.

— אָט, אָט, פּאַלט א שטערן! — ווייזט זי מיר אַן מיט'ן פינגער.

— פּערביי אונז געפּלויגען.

— אפשר איז עס מיינער? ווארט, ווארט — מאכט זי מיט דער

האנד — און האָט זיך געלאָזט נאָכיאָגען דעם געפּאלענעם שטערן.

איך בין אליין איבערגעבליעבען אין די ליכטיגע נאַכט צווישען

שטערן און שניי.

פון דענסטמאָל אַן האָב איך זי מעהר ניט בעגעגענט.

די מעשה מיט די „שעהנע מאַרי“

די מיידלעך האָבען נאָך אין גאס שפּאַצירט, אָפּוואַרטענדיג געסט. עס איז שוין שפעט אין דער נאַכט געווען. די געוועלכער זיינען שוין לאַנג פּערמאַכט, קיין שאַטען האָט זיך אין דער גאס נישט געוויעזען. דאָך זיינען נאָך די מיידלעך נישט גענאנגען שלאָפּען. אויסגעשלאָפּען זיינען זיי געווען פון ביי־טאָג, און פון אַ צווייטער גאס האָט זיך אין דער שטילער נאַכט געהערט טריט. ביי דעם דענק־מאָל מיט דעם פּיש־מענש, וואָס שטעהט לוכר, אז עס איז דאָ אַמאָל אַ תקוה געווען, ווייזט זיך אַ שאַטען, אפשר קומט אַ יאָלד אָן? נאָך די טריט הערען זיך אלץ אין איינעם, און דעם איינגעשלאָפּענעם פּיש־מענש'ס שאַטען ריהרט זיך נישט פון אָרט... עס איז געווען אַ ליעבע שבת־צור־נאַכט, פּסח־צייט, די לופט יונג, פּריש און זי ערקוויקט. דער הימעל טיעף בלוין, אויסגע־מאָלט מיט שטערן, אז עס איז אַ ליעבע לוכט צו שפּאַצירען. אלץ האָט נאָך געשמעקט, און די מיידלעך האָבען זיך געפּיהלט ניי געבוירען. איינע האָט געפּיפט, די צווייטע האָט געזונגען און האָט קאָקעטיש גע־וואונקען מיט די אויגען, ווי עס וואָלט פאר איהר אַ חברה בחורים גע־שטאנען. די נאַכט איז זעהר שטיל געוואָרען, ווי עס וואָלט דעם אַטהעם אויפגעהאַלטען, אזוי אז די מיידלעך'ס געזאנג האָבען אין די ווייטע גאסען איבער די הויכע דעכער אָבגעקלונגען. די הויכע שמאַלע הייזער פון די „אַלטע שטאָדט“ ווארשוי זיינען געשטאַנען און האָבען געשווינגען. די הויכע שטאַקען זיינען געווען פּערבאָרגען אין שווארצע נאַכט־פּלעקען און די שטיקער גרויע טויערען, וואָס זיינען בעלזויכטען געוואָרען פון די איינזאַמע נאַכט־לאַמטערן, האָבען נאָך מעהר געשווייע־גען, און זיינען נאָך מעהר פּער'סוד'עט געווען...

עס האָט אָנגעהויבען קאַפּען אַ רעגענדיג, אַ לייכט־טריעפּענדרער, פּריהלינג רעגענדיג, וואָס יעדער טראָפּען האָט געזוכט אַ אָפּען מייכלעל ערד, וואָס זאָל עס קענען מחיה זיין. נאָך די טראָפּענס פּאלענדיג אויף שטיינער און מויערען האָבען זייער פּרישקייט און זומער־גע־

שמאק אין אויר פערשפרייט. דאָס רעגענדיג האָט דאָס געסעל מחיה געווען און היימליך געמאכט. די מיידלעך האָבען זיך הינטער די רי-נעס געשטעלט און איינע דער צווייטער אריבערגערעדט, אריבערגעזונ-גען און אריבערגעשאלטען. באלד איז איינע אפער פון דער רינע און זיך געשטעלט אויפ'ן רעגען. „וועט זי העכער וואַקסען“ — זאָגט זי. האָבען איהר די חבר'טאַרינס באלד נאָכגעטהון. די צווייטע, דערמאָ-נענדיג זיך וואָס זי פלעגט טהון אין אונז רעגען ביי זיך אין דערהיים, האָט זי זיך דאָ אויך די קאמאשען מיט די שטרימף אויסגעטהון, און אין די וואסערלעך ארומגעשפרונגען. די איבעריגע האָבען אויך דאָס זעלבע געטהון. זיי האָבען זיך די נאסע האָר צולאָזט, און באָר-וועט געיאָגט איינע נאָך די צווייטע אין רעגען. און פערגעסענדיג אין אלעס, וואו זיי זיינען און וואָס זיי זיינען, האָבען זיי זיך ווי קינדער גע-שפיעלט, געלאכט, געזונגען, געפויפט און געפאטשט איינע די צווייטע מיט וואסער; נאָר פלוצים האָט זיך א גרעגערן געהערט פון נאכט-סטרוזש. דער „פעטער“ פון „הויז“ האָט מורא געהאט, אז מען געהט אויף א „וואַלאָווע“, האָט ער זיי אין „שטוב“ גערופען. די „מיידלעך“ האָבען זיך מיט רעש אין שטוב געלאָזט, איינע איז באלד צו צו „איהר רען“ און האָט איהם אָנגענומען ביי די קאָדלעס האָר און פון די קא-נאפע איהם אראָבגעשלעפט:

— וועסט מיט מיר חתונה האָבען ?

— א מכה.

די צווייטע איז צו צו „איהרען“, און האָט איהם געקלאַפט אין רוקען:

— דו ביזט א יאָלד! דו ביזט א יאָלד!

אין שטוב האָט געהערשט א טונקעלהייט און א אומעט. אויף די בעטען זיינען געלעגען אויסגעצויגען יונגען און האָבען געקארשעט פא-פיראַסען און הויך געשאלטען איינער דעם צווייטען. טהיילמאָל האָט זיך אריינגעמישט איז געשפרעך א קול פון א נישט-געזעהענע פערזאָן, וואָס איז געוויס געווען פערנומען מיט עפעס אנדערש אין איינס פון די פיעלע שטיבלעך, וואָס נאָר א דין ווענטעל האָט זיי אָבגעשיידט פון די גרויסע שטוב.... נאָר אזוי ווי די האלאַסטרע מיידלעך האָבען זיך גע-געבען אַ וואָרף אריין אין שטוב איז דער שמועס אָבגעהאַקט געוואָרען. זיי האָבען זיך געגעבען אַ וואָרף אין די אַרימס פון די געקויפטע חתנים,

וואָס זיי מוזען זיי אויפהאַלטען, דערפאַר וואָס זיי זאָגען זיי צו, אַז זיי וועלען מיט זיי חתונה האָבען. די מיידלעך האָבען די יונגען די מיידלעך מיט די הענד פּערשטעלט. אין שטוב איז געוואָרען פּרעהליך. דער „יאָלד“, וואָס איז געווען ביי די וואָלאַאָווקערין, האָט געשטעלט ביער. עס איז אויך געקומען דער „וויילדער יונגער מאַן“, וואָס פּאַלט אַלע מאָל אַרײַן, קלויבט זיך אויס אַ „יאָלדין“, בעצאָהלט זיין רובעל און טהוט גאָר נישט.... זיי ווייסען נישט ווער דאָס איז אַזעלכער, עפעס אַ משוגענער ליטוואַק אין בריִלען. אָרעם אָנגעטהון, אַז עס איז אויף איהם אַ רחמנות צו קוקען. ער קומט אַרײַן ביי־נאַכט, זעצט זיך אַני־דער און פּרעגט זיי אויס נאַרישע קשיות. טהיילמאָל קושט ער און שמייכלט בשעת מעשה ווי די באַבע וואָלט איהם געהאַט, בעהאַלט דאָס פנים, און הייסט די אויגען פּערמאַכען ווי אַ צנועה'דיגע כלה.... טהיימאָל דאָס אויך נישט....

מיטגעבראַכט האָט ער מיט זיך „דער משוגענער ליטוואַק“ אַ מעשה־ביכעל. זיי האָבען געמיינט, אַז עס איז די מעשה פון די „שעהנע מאַרי“ — האָט עס זיי גרויס הנאה געטהון, און האָבען זיך אַרומגעזעצט אויסהאַרען! ער האָט אָבער זיי אָנגעהויבען צו לייענען אַ מעשה פון אַ „יאָלדין“, וואָס איז געלעגען אין שפּיטמאָל, און איז דער נאָך משוגע געוואָרען, און האָט זיך אין די גאַסען אַרומגעוואַלגערט. זיי האָט די מעשה גענודזשעט. די גראַבע רויטע מויד, דעם קצב'ס טאָכ־טער פון קראַשעוויניץ, וואָס דער פּאַטער זוכט זי אַרום, איז באַלד איינגעשלאָפען ביי די מעשה ווי אַ שטיק „קל וחומר“, איז צוגעלאָפען צו איהם הנה'לע און האָט ביי איהם דאָס בוך פון האַנד אַרויסגעשלאָפּט, אַ שנעל איהם אין גאָז געגעבען, און געכאַפּט איהם אין אַרים אַרײַן: „קום מיט מיר טאַנצען!“

דער „פּעטער“ איז אַרײַנגעקומען פון דער צווייטער שטוב און האָט די „חתנים“ אַהיים געבעטען, עס ווערט שפּעט. די חברה האָבען זיך אָבגעטראָגען. דער „משוגענער ליטוואַק“ האָט זיך איינגעבעטען, עס גלױסט זיך איהם ניט אַהיים צו געהן. אין שטוב איז ביי איהם פּוּסט און פּאַסט, און ער האָט מוראַ פאַר די פיער ליידיגע ווענר. דער „פּעטער“ האָט אָבער נישט געוואָלט הערען. די „חברה“ האָבען די „שטוב“ פּערלאָזט. די מיידלעך האָבען זיך אויף די קאַנאַפעס אויס־געצויגען, וואַרטענדיג אונגעדולדיג אויף גאַלד'לען, דעם „בעל־הבית“

טאָכטער, וועלכע וועט קומען און פאַרלעזען די מעשה מיט די „שעהנע מארי“.

דער בעל־הבית, וואָס איז אמאָל געווען איינער פון די „חתנים“, האָט חתונה געהאט מיט אזא „איינע“ און אליין פאר זיך אויפגעפענט א „הויז“. אין לעבען האָבען זיי זיך זעהר „אַרענטליך“ אויפגעפיהרט. ער איז געוואָרען א אַרענטליכער מענש, אפילו א ספר געלאָזט שרייבען אין זיין חברה אַרײן, וואו ער דאווענט, און פון איהר האָט מען תמיד א נדבה געזעהן. זיי האָבען געהאט א טאָכטער גאָלדע. די טאָכטער האָט זיך אויפגעכאוועט אין „הויז“. דער פאָטער מיט די מוטער האָבען זי אָבנעהיט ווי די אויגען אין קאָפּ, אז זי זאָל א „מידעל“ בלייבען. אָבער עס איז נישט געווען צו וואָס. דאָס בעשטענדיגע שמוץ, אין וועלכען זי האָט זיך געפונען, האָט אויף איהר דעם מינדסטען איינדרוק ניט געמאכט, זי איז געוואָרען צוגעוואָהנט צו דעם לעבען פון קינדהייט אָן, און ביי איהר האָט עס אויסגעזעהען, אז עס איז קיין עולה נישט, אז עס איז אזא מין פערדיענסט... ווער עס דאַרף עס, מען עס. זי האָט צו עסען ביי טאטע־מאמע... און „דאָס לעבען“ האָט נישט בעלידיגט איהר מידעל... ערשט אז דער פאָטער האָט זיך איבערגעצויגען אין זיין פרוואַט־וואָהנונג און פארוועהרט די טאָכטער צו ווײַזען זיך אין „הויז“ — האָט עס זי געצויגען דאָרט אהין אין „הויז“ אַרײן, צו פאַר בענקשאַפט צו אייניגע מידלעך, אָדער מיט דעם פארוועהרען איהר אין „הויז“ אַרײנצוקומען, האָט מען זי נייגעריג געמאכט. זי פלעגט זיך טהיילמאָל, ווען דער פאָטער ווערט גוט אנטשלאָפען, ארויס'גנב'ענען זיך פון דער וואָהנונג, וואָס זיי האָבען געהאט אויפ'ן ערשטען שטאק און אראָב אונטען אין „הויז“ אַרײן, צו די מידלעך... די „מידלעך“ האָבען זי זעהר ליעב געהאט, זיי האָבען מיט איהר געשמועסט וועגען חתנים, וואָס מען רעדט איהר, וועגען תנאים־שרייבען, און וועגען חתונה האָבען... און זיי פלעגען מיט גרויס פער־געניגען און נייגעריגקייט קוקען אויף די רויטע בלוט־פלעקען, וואָס די מינדעסטע בעוועגונג פון א „פערנומען“ שטיבעל רופט ארויס אויף איהר פולע מידעלשע געזיכט, זייט זיי האָבען זיך פון דאַנען אַרויסגעצויגען...

נאָר אונגערולדיג געווארט האָט אויף איהר יעדע נאכט „מאנקע“. די אלע מידלעך, וואָס זיינען דאָ געווען — האָבען זיך געטרייסט

מיט דעם, וואָס היינט זיינען אפילו די בעל־הבתישע טעכטער נישט בעסער, דער חילוק איז נור, וואָס זיי זינדיגען פאר פרנסה, און די בעל־הבתישע טעכטער פאר וואָהלטאָג, און קוים וועלען זיי נור קריגען מען נער וועלען זיי צוריק אָרענטליך ווערען, אזוי ווי זייער „בעל־הבית'טע“. זיי וועלען פיהרען אָרענטליכע הייזער, און האָבען אזעלכע טעכטער, וואָס וועלען זיך רייטלען ביי די קלענסטע געלעגענהייט ווי גאָלדה'לע. נור דאָך פלעגען זיי איהר נישט פערניגען די רויטע באקען, און ווינשען זיך אין האַרץ, אז עס זאָל זיך געפינען א „גוטער ברודער“, וואָס ער זאָל ביי איהר די רויטע באקען צונעהמען... אנדערש איז מאַנקע. מאַנקע האָט טאקע נור ליעב געהאט גאָלדה'ן איבער איהר פרישקייט און מיידעלקייט, צו האַלזען און איינצונאָרען זיך אין איהרע פול־רויט־ליכע בריסטען...

מאַנקע האָפט נישט חתונה צו האָבען. זי איז „אזא איינע“, ווייל זי איז... וועמען זי האָט געוואָלט, דעם האָט זי זיך איבערגעגעבען דאָס ערשטע מאָל... ער האָט איהר גאָר נישט פערשפראָכען... די מאַמע איהרע איז אויך נישט בעסער געווען. די מוטער האָט זי גע־האט, ווען זי איז מיט איהר אין שפיטאָל געלעגען... די מאַמעס ירושה ליעגט איהר אויפ'ן פנים אויסגעגאַסען... א שוואַכע מיט דינע ביינער, נור געשיקט, און בעהאַלטענע צוציהענדע תאוה ליעגט איהר אויסגע־גאַסען אין אלע איהרע אברים... א גע'מזור'טע לאָק איבער'ן שטערן פערוואָרפען, מיט א פאָר הויכע קאָליערטע שטרימף, א קורצע האַלקע מיט א גערייטעלטע בלוזקע, וועלכע איז געשניטען אויפ'ן זעלנערישען ארט מיט א טראָלט... ווינקט זי מיט'ן לאָק, בייסט זיך דיר די תאוה אין די ביינער איין. דער גאַנצער קערפער גיט איהר א ציטער מיט'ן וואונק... און דו פיהלסט א געברויך איינצונאָרען זיך אין די בלאָטע, ווייל זי איז שמוטציג... ביי איהר אין שטיבעל האָט זי שטעהן צוויי בעטען. אויף איין בעטעל קאָסט א רובל; דאָס איז איהר געשעפט, פאר דעם מוז זי באַצאָהלען דעם „בעל־הבית“ דריי רובל א טאָג. אויפ'ן צווייטען בעט שלאָפט זי אליין. הונדערט רובל גיב איהר, אז זי זאָל מיט א „יאָלד“ געהן אויף איהר בעט... דאָס איז איהר היים... זי איז נאָך גענוג יונג, אז זי זאָל קלערען אויף שפעטער. פון 12 יאָהר אָן איז זי שוין דאָ — ס'איז איהר גאַנץ גוט, האָט איהרע שעהנע קליידער, איהר קאָרב וועש, געהט זיך יעדען פארנאכט אין קאווע־הויז אריין.

די גראַבע איטע, דעם קצב'ס טאַכטער פון טעמפּאָזוקע, וויינט ביי-נאכט אין שלאָף, און כאַפט זיך אויף ווי אַ משוגענע טהייל-מאַל. זי זעהט די געשטאַרבענע מוטער אין חלום. אַ בייזע נאכט אויף איהר קאָפּ! — וואָלט זי, מאַנקע, געזעהען איהר מוטער, וואָלט זי געוויינט? — אדרבה, זי וואָלט גערן געוואָלט זעהען, ווי אַ מאמע זעהט אויס...

אין פענטטערי'ל האָט זיך גאַלד'ה'ס געזיכט געוויזען. זי האָט דאָס פענטטער אויפגעפענט, און איהר פאליע נאסע האָר דורכ'ן פענטטער אריינגעשיקט. ווי אַ לייכטער ווינד וואָלט דורך דער שטוב דורכגעוועט. די מיידלעך האָבען זיך אויפגעכאַפט...

אַ לייכטע האַנד האָט אין דער טהיר שטיל געקלאַפט.

מאַנקע איז מיט לייכטע טריט צו צו דער טהיר, און מיט אַ קלאַ-פענדיג האַרץ, ווי זי וואָלט אַ התן ערוואַרט, האָט זי די טהיר אויפגע-שלאָסען. עס האָט זיך אריינגעשלייכט גאַלד'ה'לע. זי איז געווען אויסגעטהון ביז צום העמד, און מיט אַ טוף אַרומגעהילט. דער פריי-שער פריהלינגגעשמאַק, וואָס דער רענען האָט ערשט אין דער לופט פערשפרייט, האָט זיך צווישען איהרע האָאַר אויפגעהאַלטען... מאַניע האָט זי ליידענשאַפטליך אַרומגענומען און איהרע פרישע ליפען גע-קוישט. זי האָט זי צו דער קאַנאַפע צוגעפיהרט, אַנידערגעזעצט זיך נעבען איהר, טיעף איהר אין די אויגען געקוקט און זי האָט גאַלד'ה'לען איהרע נאסע האָר געוויזען, דערזעהלט איהר ווי זיי זיינען אויפ'ן רע-גען אַרומגעלאָפען, דערנאָך האָט זי זיך צו איהר צוגעטוליעט, איהר די בריסטען ענטפּלעקט — און געקוישט זי.... און צו די איהריגע צוגע-טוליעט.... איהרע פולע, קילע הענד געהאַלזט, און דאָס פנים אין איהר פולען האַלז איינגענאַרעט.

מאַנקע האָט זי געוואָלט אַריינגעהמען צו זיך אין שטיבעל אַריין, אַז זי זאָל מיט איהר דורכשלאָפען די נאכט. האָבען די איבעריגע מיידלעך נישט געלאָזט. זיי האָבען זיך אַרום איהר אַרומגעזעצט, איינע האָט איהר די האָר צולאָזט, די צווייטע האָט איהר אין נאַקעטען נאַקען געקוישט, און געבעטען זי, אַז זי זאָל פאַרלעזען די מעשה מיט די „שעהנע מאַרי“. דאָרט, וואו דער „שוואַרצער יונגער-מאַנטשיק“ האָט זי אַריינגעכאַפט צו זיך אין קערקער.

גאַלד'ה'לע דאַט געקענט לעזען, און האָט געלעזען מעשה-ביבלעך. נור יעדעס מאָל, ווען זי איז געקומען צו זיי — האָט זי זיי געמוזט

פארלעזען די מעשה פון דער „שעהנער מארי“, — און יעדעס מאָל פלעגען זיי זיך אנידערועצען ארום רוהיג און אויסהאַרבען מיט די אונז-געדולדיגקייט, נישט דוקא ווי זיי וואָלטען עס דאָס ערשטע מאָל גע-הערט, נור ווי די פּערזאָן פון די ערצעהלונג קעהרט זיך מיט זיי אָן גאָר אַ נאָהענטע. גאָלדה'לען האָט די מעשה שוין נישט אינטערעסירט. שוין דריי יאָהר ווי זי לעזט אלץ פאר זיי פאָר די מעשה. נור דאָס „הויז“ האָט פון קיין אנדערע מעשה נישט געוואָלט הערען. איינע האָט שוין געבראכט צושלעפען דאָס „מעשה ביבעל“ די „געהוימע מערדער“, געבראכט איהר די לאַמפּ, און אלע האָבען זיך ארום איהר געזעצט. איינע האָט די צווייטע אוועקגעשטופט, אז זי זאָל נעהענ-טער זיין צו גאָלדה'לען, און זיינען שטיל געוואָרען אויסהאַרבענדיג.

גאָלדה'לע האָט אָנגעהויבן צו לעזען פון דעם אָרט וואו עס ווערט דערצעהלט, ווי דער „שוואַרצער מערדער“, וואָס האָט צום טויט פּער-ליעבט זיך אין די „שעהנע מארי“, „וועלכע האָט געהאט אויגען ווי די שטערען, און א געזיכט ווי דער מאָנד“ — האָט ער זי ארויסגע'גנב'עט אַ נאַכט פאַר דער חתונה מיט איהר, „הייס-געליעבטען“ ראָבערטען, און ער האָט זי ארוינגעשליידערט צו זיך אין קערקער, און ער איז געשטא-נען און ער האָט פאַר איהר אויסגעגאַסען זיין הייסע לייעבע, און ער האָט זי צוגערעדט, אז זי זאָל פּערגעסען אָן איהר ראָבערט, וועלכער איז יעצט ביי איהם געפאנגען, און אז מיט איין וואָרט „יאָ“, קען זי איהם גליקליך מאכען און זיך גליקליך מאכען און ווערען די קעניגין פון די „געהוימע מערדער“. די „שעהנע מארי“ וויל אָבער ניט ברעכען דאָס וואָרט, וואָס זי האָט פּערשפּראָכען איהר ראָבערט'ן צו זיין זיינע, ביז צו דעם לעצטען שאַפעל ערד. זעהט דער „שוואַרצער מערדער“, אז מיט גוטען וועט ער ניט קענען אויספיהרען, טהוט ער א פייה און עס לויפען אריין פופציג זיינע באנדיטען „מיט שוואַרצע אויגען אין די שטערען“ און „מיט געשאַרפטע שפיזען אין די הענד“.

— גיב זיך אונטער! — גיט ער א רופ אויס.

— א מכה דיר! א מכה דיר. — ברומען די מירדלעך העכסט אויפגערעגט אין דער שטיל...

עס עפענען זיך די טהירלעך פון די „פּערנומענע“ שטיבלעך, און מירדלעך, אויסגעהוהן ביז צום העמד גנב'ענען זיך ארויס פון די איינ-געשלאָפענע געסט, קומען אויך אהער צו גאָלדה'לע, און הערען זיך איין

אין דער שטיף, צו דעם וואָס גאָלד'לע לעזט ווייטער.
 „... האָט ער זי געהייסען אויסטהון נאקעט אזוי ווי גאָט האָט זי
 בעשאפען, און געגעבען א בעפעהל, אז מען זאָל אריינברענגען דעם גע-
 בונדענעם ראָבערט'ן, ער זאָל זיך צוקוקען מיט זיינע אייגענע אויגען
 ווי איהר שעהנער קערפער וועט ווערען בעזיטצען פון „דעם שוואַרצען
 מערדער“ — און דערנאָך ווערען צושניטען אויף שטיקלעך. — דער
 „אונגליקליכער“ ראָבערט האָט געבעטען זיין ברויט, אז זי זאָל נישט
 לאָזען אונטערקומען איהרע יונגע יאָהר פון דעם מערדער'ס האַנד.
 האָט די „שעהנע מארי“ איהם אזוי אָבגעענטפערט:
 — „אזוי לאנג ווי עם טהוען אונזערע שטערן אין הימעל לייב-
 טען, אזוי לאנג וועל איך אונזער הייסע ליעבע ווי מיינע אויגען אין
 קאָפּ אָבטיטען.“

— אָך, שעהנע מארי! — האָבען די מיידלעך געברומט.
 — „האָט דער „שוואַרצער רויבער“ געהייסען, פיער בעדיענטע
 זאָלען איהר דאָס העמד אויסציהען און די שפיזען גרייט מאכען. נור
 אזוי ווי עם איז געוואָרען ענטפלעקט איהר יונגעס לייב, איז דער
 „שוואַרצער מערדער“ פערבלענדט געוואָרען פון זיין הערליכקייט און
 שעהנקייט:
 — „שטעהט! האָט ער געגעבען א רוף אויס צו די מערדער מיט
 די שפיזען.“

— „לאָזט מיך מיט איהר אליין — האָט ער געגעבען א בעפעהל.
 אין איין מינוט האָבען אלע דאָס קערקער פערלאָזט, און עם איז נור
 איבערגעבליבען די „שעהנע מארי“ מיט'ן שוואַרצען מערדער אליין.
 „האָט ער זיך געגעבען א וואָרף צו איהרע פיס און האָט אזוי
 געזאָגט:

„שעהנע מארי! דיין שעהנעס לייב האָט אָנגעצונדען דעם פלאם
 פון דער ליעבע אין מיין האַרץ, און נישט מיט דיין אונשולדיגעס יונג
 בלוט, וואָס עם וועט ווערען פערגאָסען דורך מיין האַנד, וועל איך קענען
 פערלעשען דאָס העלישע פייער פון די ליעבע, וואָס פלאקערט אין מיין
 האַרץ — נור דיין מונד און דייןע זאנפטע קושען, זיי וועלען קענען
 פארלעשען. זעה! איך בין דער קעניג פון די „שוואַרצע מערדער“ —
 מיין האַנד טהוט אייזען ברעכען, נור די ליעבע פון א פרוי איז שטאר-
 קער פון אייזען. מיין האַנד טהוט מענשענס בלוט פערניסען און מענ-

שענס רייכטהום רויבען — נור די ליעבע פון די פרוי קען זי ניט רויי
בען... שעהנע מארי! ווי א אונמעכטיג קינד ליעג איך, קעניג פון די
„שווארצע מערדער“, צו דינע פיס, און בעט ביי דיר מיטלייד! ווי א
הונד וועל איך ליעגען ביי דינע פיס. — אויף די הענד וועל איך דיך
ארומטראָגען! — ! —“

— שווארצער הונד! א מכה דיר! האָבען די מיידלעך געברומט.
„האָט די שעהנע מארי איהם אזוי אָבגעענטפערט:

„קעניג פון די שווארצע רויבער! אין דיין האנד בין איך, טהו מיט
מיר וואָס דו ווילסט, אָבער פערלאנג ניט פון מיר מיין עהרליכקייט.
איך האָב פערשפראַכען מיין וואָרט מיין הייסגעליעבטען ראָבערט'ען,
און זיינע מוז איך איבערבלייבען ביז צום טויט...“

— אָט אזוי — האָבען די מיידלעך געברומט.

— „האָט זיך דער שווארצער מערדער געגעבען א וואָרף ארויף
אויף איהר שעהנעם קערפער. די שעהנע מארי האָט געשריען רע-
טונג, אָבער אומזאָנאָט איז געווען איהר רופען אין וויסטען וואַלד.
האָט זי געביסען מיט די ציין די שטריק וואָס האָבען פערבונדען איהרע
הענד. אָבער אומזיסט! די שטריק זיינען געווען צו שטאַרק פאַר
איהרע עדעלע ציין.“

אין דער שטוב איז געוואָרען זעהר שטיל. די מיידלעך האָבען
דעם אַטהעם אויפגעהאַלטען — איינהאַרבענדיג וואָס וועט דאָ זיין.

— זי האָט געביסען דעם מערדער'ס פינגער, איינגעביסען זיך אין
זיין האַרץ....

— אָט אזוי, לאָז דיך ניט! לאָז דיך ניט! האָבען די מיידלעך
שוין הויך געשריען.

„נור באלד דאָ איז דער שוואכער ווייבליכער קערפער געלעגען
ווי אַ געבונדענער קרבן אונטער דעם מערדער'ס האַנד.“

— מאמע, קרוין, מאמע לעבען, — האָבען די מיידלעך געוויינט
הויך.

„פלוצלונג האָט זיך די טיהר געגעבען א פראַל אויף, און זשאַנד
דארען מיט בלוזע שווערדען אין די הענד זיינען אריין, געגעבען א
חאפ דעם באנדיט.“

— א — א —

אין שטוב איז שטייל געוואָרען. גאַלד'לע האָט אויפגעהערט צו לעזען, און האָט די גאַנצע צייט געקוקט צו דעם פערמאכטען שטיבעל: וואָס דאָרטען טהוט זיך... די מיידלעך האָבען געשמעסט פון די מעשה. מאַניע האָט מיט שטייפע טריט שפאציערט איבער דער שטוב אהין און צוריק, ווייזענדיג איהרע קאָליערטע זאָקען פון דער קורצער האַלשע, און האָט געוואונקען מיט'ן לאָק פאר זיך, און האָט גערעדט צו זיך, יאָלד! יאָלד! יאָלד!

דעם בעל הבית'ס טאַכטער האָט זיך אונטערגע'ננב'עט הינטער'ן ווענטיל פון א פערמאכטען חדר'ל און נייגעריג דורך א שפאלט אריינגעקוקט.

רויטע בלוט פלעקען האָבען אויף איהרע באַקען געבליהט. די ברוסט איהרע האָט זיך הויך בעוואויגען, און זי האָט הויך און ווארם אָבגעאַטהעמט, אז דאָס בלוט אין איהרע הענד האָט געציטערט און געוועקט זיך.

מאַניע האָט עס בעמערקט. זי איז פלינק צו צו איהר, איינגעבייטען איהרע דינע טרוקענע ליפּען אין דעם מיידעל'ס באַקען, און האָט דאָס מיידעלשע בלוט מיט'ן פולען מויל אויסגעזופּט...

אין פענסטער האָט זיך שוין אָנגעהויבען צו גרויען די וואנד פון דער געגענאיבערדיגער מויער...

א ב ר ו ג ז

מיט א פערביטערט הארץ בין איך פון דער היים אוועקגעלאָפֿען
און געלאָזט זיך געהן נאָך ליענטשיץ צו מיין מוהמען נחה־פֿערלען.
געוועזען איז עס איינער פון יענע טעג, וואָס נאָך דעם וועטער איז
שווער צו וויסען, אויב עס איז א ווינטער אָדער א זומער־טאָג : דער
הימעל איז גרוי בעוואַלקענט, די ערד פייכט און דער שטח איז מיט א
שווערער לופט אָנגעפילט.

דער וועג, וואָס איך געה אויף איהם, ציהט זיך שטום־טויט ווייט
אוועק, און אין דעם ראָוו וואָס איז צווישען דעם וועג און די ווייטע בער־
וואַלקענטע פעלדער, פאשען זיך קיה און פערד. נעבען זיי זיצען
קליינע שקצים'לעך, איינגעקארטשעט אין ברייטע פאָטערישע וועסטען,
און קוקען אויף מיר נאָרעדיג ארויס פון אונטער די טיעפע הימלען,
וועלכע זיינען אריבערגעצויגען איבער זייערע אויערען. עס גלוסט זיך
זיי נישט, זעהט זיך אויס, אין אזא וועטער מיט מיר צו טשעפען, און
זיי לאָזען מיך רוהיג ווייטער געהן. באלד איז א קארעטע דורכגע־
פאָהרען, און איך האָב געוואָרפען א בליק אין די קארעטע אַרײַן. אינ־
וועניג ליגט עפעס א הערר אויסגעצויגען אויפ'ן געזעס, און קוקט שטום
אין א צייטונג אַרײַן, וואָס איז איבער זיינע קניה אויסגעשפּרייט.
באלד איז די קארעטע מיט דעם העררען אויף דעם וועג ווייטער אוועק־
געפאָהרען.

איך געדענק, אז דענסמאָל, געהענדיג אויפ'ן וועג, האָב איך עפעס
פון א זאך געקלערט, וואָס האָט מיך שטארק דערשראָקען און פער־
שעמט ; איך האָב ביי מיר געקלערט, אז ווען איך וואַלט חלילה א יתום
געווען, מיין מאמע וואַלט, חלילה, אויפ'ן „גוטען אָרט“ געלעגען, וואַלט
איך זי אזוי ליעב געהאט, אזוי ליעב ! באלד אָבער, האָב איך מיך דער־
מאָנט, אין וואָס פאר א זאך איך קלער, און איך האָב מיך אין זיך
זעלבסט פערשעהמט : „שטיק גולם, נאר — האָב איך צו מיר גע־
טינה'ט, — ווער וויל דאָס האָבען, אז א מאמע זאָל שטארבען ? ווער ?“

באלד האָב איך מיך אליין געטרייסט, אז איך מיין חלילה נישט דאָס. וואָס הייסט א מאמע זאָל שטארבען! איך מיין עפעס גאָר אַנ־דערש; אז עס שטארבט חלילה ביי וועם א מאמע, איז דאָך אזוי נישט גוט, גאָט איינער!

און געדאכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אזוי ווי מיין אייגענע מאמע וואָלט אויף מיר רחמנות געקריגען, און מיט גרויס ערבארמקייט נעהמט זי מיין קאָפּ ארום און גלעט מיך אזוי ווייך מיט איהר האַנד אויף מיין באַק, און זאָגט צו מיר מיט אַ גוט ערבאַרעמדיג געלעכטער'ס: — נארעלע, ווער וויל דאָס האָבען, אז זיין מאמע זאָל שטאר-בען? ווער?....

די גרויע וואָלקען זיינען טינקלער און געדיכטער געוואָרען, און האָבען זיך הארטער צו דער ערד ארָאָבגערוקט. דער זאמד אויפ'ן וועג איז פייכטער און אַנקלעבענדיגער, און דאָרטען ווייט בעהאלטען זיך די פעלדער אין אַ געדיכטען טוי־נעפעל. אַ גויה איינגעוויקעלט אין אַ גראָב טוך איז דורכגעלאָפען, זי האָט זיך געאיילט, ווייזט אויס, וואָס ניכער אהיים צו קומען. באלד איז א פוהר פון ווייט אָנגעקומען צו פאָהרען. די צוהיטע, מאטע פערד זיינען מיט ארָאָבגעלאָזטע קעפּ, פאמעליך, מיט קליינע טריט צו דער שטאָרט צוגעגאנגען. דער פויער, וואָס איז אויף דער פוהר געזעסען, איז געווען איינגעהילט אין אַ פייכ־טען זאַק, און ער האָט מאַט געקוקט אויף די אָבגעארבעטע פערד. דער הוט איז ביי איהם ביז אין האַלבען קאָפּ געווען אַרויפגערוקט, די פייכ־טע האָר האָבען זיך איהם געקלעבט אין אַקסענדיגען, בעשמוצטען שטערן; אין זיינע קליינע שווארצע אויגען האָט עס געבלישמשעט: געלויבט צו גאָט, מיר זיינען שוין אין דער היים! אנטקעגען פון דער שטאָרט צו איז א צווייטע פוהר אָנגעקומען צו פאָהרען. די פערד האָר־בען נאָך זיכער געשמעלט זייערע הארטע טריט אין דער פייכטער ערד, און מיט אויסגעשטרעקטע העלזער האָבען זיי זיך ערגעץ וואו אין דער וועלט אריין געאיילט.... דער פויער, וואָס איז אויפ'ן וואָגען געזעסען, איז נאָך אין אַ טרוקענעם זאַק געווען איינגעהילט. דעם הוט גוט, ביז אין די האַלבע אויערען ארָאָבגערוקט, און ער האָט רוהיג פאַר זיך גע־קוקט, אין זיינע אויסגעלאָשענע אויגען איז עפעס אומעטיגעס געווען: דער וועג הויבט זיך ערשט אָן....

באלד האָט זיך געוווּזען א געלער קלאַץ מיט רויטע אָבגעפארבטע פאסען. ליגענדיג האלב אויסגעבוּיגען פון איין זייט וועג צו דער צווייטער זייט אריבער, — א גרענעץ צווישען דעם וועג און דער שטאָרט. פון איין זייט איז דער קלאַץ געווען העכער, און עס האָט זיך פון דער הויף א קייט אראָבגעצויגען, ביי א בודקעלע. איינגעוויי-קעלט אין א פוטער, זיצט מיין מוהמע נחה-פּעריל. זי האָט אָבגערוני-גען דעם שטאָרט „שלאַבען“, און זי לאָזט נישט קיין פוהר פון דער שטאָרט ארויס און נישט קיינע אין דער שטאָרט אריין, וואו מען בע-צאָהלט איהר נישט דערפאר. עס דאכט זיך, אז זי איז די שומר'טע פון דער שטאָרט, ווען זי וויל, גיט זי א ציה ביי דער קייט, לאָזט דעם קלאַץ פון דער הויף אראָב, און שניידט אָב ליענטשיץ פון דער גאַנצער וועלט.

איך בין צו איהר צוגעגאַנגען, נאָר איבער די בלאַטע אָבער, ווייל איך בין פאמעליך מיט מורא געגאַנגען, האָט זי מיינע טריט נישט גע-הערט, און זי איז געוועסען איינגעוויקעלט אין איהר פוטער, און האלט דעם קאָפּ אראָבגעבוּיגען און דרימעלט.

— גוט נאָווענד! — האָב איך שוואַך ארויסגערעדט.

זי זיצט און הערט נישט.

— גוט נאָווענד! — האָב איך נאָך א מאָל, שוין א ביסעל העכער,

מיט הארץ-קלאַפען געזאָגט.

מיין מוהמע זיצט. עס האָט זיך מיר געדאכט, אז מיט צופלייס

מאַכט זי זיך אזוי, זי וויל מיך נישט זעהען.

איך בין געשטאַנען און געוואַרט.

דאָך האָט זי זיך אומגעדריעהט, און דערזעהענדיג מיך, האָט זי

מיט דעם רוקען א שוידער געטהון און געזאָגט: „שמואל“, באלד האָט

זי ווייטער דעם קאָפּ אראָבגעבוּיגען, און איז וויעדער שטיל געבליבען.

געדאכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אזוי ווי איך וואָלט ביי א קלאַמקע פון

א טהיר אָננעהמען, פּראווענדיג זיך צו עפענען. די טהיר איז פּער-

שלאַסען.

באלד, נישט אויפהויבענדיג דעם קאָפּ, האָט זי מיך געפרעגט:

— מיט וועם ביסטו געקומען?

געדאכט האָט זיך, אזוי ווי א פּערשלאַפּען קול וואָלט פון אונטער

דער באַנק אפּער גערעדט.

— מיט א פייער, ער האָט זיך דאָרט אין דאָרף אָנגעשטעלט —
 ווייז איך איהר מיט'ן פינגער.
 און זי איז שטיל געוואָרען און האָט וויעדער דעם קאָפּ אראָבגע-
 האַלטען, צו דרימלען, אויב וואָס?
 דערנאָך האָט זי פאמעליך דעם קאָפּ אויפגעהויבען, געוואָרפען
 אויף מיר א חשדי'גען בליק און האָט ביטער אָנגעזיפצט.
 מיין מוהמעס קרעכין האָט מיך בערוהיגט. געוועזען איז עס עפעס
 ווי אַן אונטערשריפט אונטער זעהר אַ שווערען קאָנטראַקט.
 שטיל בין איך נאָך איהר אין שטוב אריינגעגאנגען.
 — זעץ דיך. שרה דאָבריש וועט באלד קומען, וועט זי פייער
 מאַכען. —

באלד האָט זי די שטוב פערלאָזט.

אין שטוב האָט שוין אָנגעהויבען טונקעל צו ווערען. די צוויי
 איבערגעבליבענע שוויבען, וואָס דאָס פאָרהענגעל האָט זיי נישט פער-
 שטעלט, זיינען פערלאָפּען געווען, און טריבע טרעהרען זיינען איבער
 זיי גערונען. פאר די צוויי אויפגעבעטע בעטען איז מיין פעטער'ס,
 עליוהשלום, בילד געהאנגען, און דעם טויטענס אויסגעבלייכטע גע-
 זיכט האָט שטרענג אויף מיר געקוקט און גוט אכטונג געגעבען אויף
 אלץ, וואָס איך טהו. אויף דער צווייטער זייט וואנד איז ביי דער
 שאַנק א קאָמאָד געשטאנען, בעדעקט מיט א געשטריקטען טישטוך.
 אויף איהם זיינען געווען אויסגעשטעלט פערשיעדענע קאָלירטע טע-
 לער, צוזאמען געגלייסטע גלעזערנע קלאָשען, צווישען זיי איז אויך גע-
 שטאנען א גלעזערנע צוקער־פּושקע. איך האָב עס אויפגעדעקט. אינ-
 וועניג איז נאָך געלעגען וואַטע, אוראי נאָך פון מיין פעטער'ס אתרוג,
 עליוהשלום.

איך האָב מיך אנידערגעזעצט ביים טישעל, גענומען אַ ספר'ל אין
 האַנד אריין און האָב דערינען אריינגעקוקט.

אין האַרץ האָב איך מורא געהאט, אז עס זאָל מיר חלילה נישט
 איינפאלען, צוצוגעהן און די צוקער־פּושקע צו צוברעכען, אָדער גלאַט
 אזוי געהמען א טעלעריל פון קאָמאָד, און עס אויף דער ערד אראָב-
 וואַרפען, נאָר איך האָב מיר די בייזע מחשבות פון קאָפּ פּעריאָגט און
 אין ספר'ל זיך פּערטראַכט.

באלד האָט זיך די טהיר אויפגעעפענט, און אַ מיידעל איינגעוויי-
קעלט אין אַ טוך איז אריינגעקומען.

זי האָט דאָס טוך פון איהר קאָפּ אראָבגערוקט, און עס האָבען
זיך בעוויזען איהרע צוואמענגערעסטע האָר אויף איהרע שלייפען.
זי איז געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב און האָט געקוקט אויף
מיר מיט איהרע צוויי גרויסע אויגען. מען האָט דערקענט אין איהר,
אז זי ווייסט נישט וואָס צו זאָגען, און וואָס צו טהון.

באלד האָט זי דאָס לעמפעל אָנגעצונדען און זי האָט עס אויף
דעם טישעל פאר מיר אנידערגעשטעלט.

איך האָב מיך טיעף אין ספר'ל פערטראכט.

— דו ביסט דער מוהמע מלכה'לעס זוהן? — האָט זי מיך פלוצ-
לונג געפרעגט, אראָבבויענדיג דעם קאָפּ, צוהאקענדיג האַלץ אויף
דר'ערד.

— יאָ — ענטפער איך איהר. און דו ביסט דער מוהמע נחה פע-
ריל'ס טאָכטער?

— יאָ — זאָגט זי.

און איך האָב ווייטער אין ספר'ל אריינגעקוקט.

— לאנג וועסט דו פערבלייבען? — האָט זי מיך ווייטער גע-
פרעגט.

— איך קלעהר דאָ, אין בית-המדרש צו לערנען. — זאָג איך איהר
מיט זעהר אַ ערנסטען טאָן.

— טאקי? — פרעגט זי.

— יאָ. — פרעה איך מיך אויף מיין איינפאל, — די צייט איז
ביי אונז שלעכט, דער טאטע פערדיענט נישט, ער קאָן מלמדות-געלעט
נישט צאָהלען, בין איך געפאָהרען אין דער פרעמד לערנען.

— צייט דער טאטע, עליוהשלום, איז געשטאָרבען, — זאָגט זי
מיט אַ טרויעריגען ניגון, און נעמט אָן מיט די פינגער דעם שווארצען
סאמעט בענדיל, וואָס זי טראָגט אויפ'ן האלז, איז ביי אונז אויך די
צייט שלעכט. דער „שלאבען“ איז טייערער געוואָרען. מען איז וואך
גאנצע נעכט און מען פערדיענט גאָר נישט.

באלד זאָגט זי ווייטער:

— דאָ וועסט דו קענען לערנען, שלאָפען וועסט דו ביי אינז, שבת
און יום-טובים וועסט דו אודאי אויך עסען ביי אונז. און מאָרען ווע-

לען מיר ביידע אריבערגעהן צו דער מוהמע רבקה'לע — א געשעפט, „טעג“, וועסט האָבען וואו צו עסען.

איך קוק אויף איהר און שווייג.

— וועט וועט דיר אויך נישט קאָסטען, — זאָגט זי ווייטער, — אין איינעם מיט די אונזערע וועט מען דייע אויך אויסוואשען. נישט געזאָרגט, וועסט דיר אַ עצה געבען.

איך האָב מיר אין שטיבעל אַרומגעקוקט, און אלץ האָט מיר שוין אזוי פריינדליך, אזוי הימיש אויסגעוויזען.

— דאָ, זעהסט, — זאָגט זי צו מיר, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אויף דעם שטיקעל ליידגען אָרט, וואָס איז צווישען דעם שענקעל און דעם קאַמאָד, — וועט מען קענען אַ בעטעל אנדערשטעלען, בעטגעוואנד איז אָהן עינְהרע דאָ ביי אונז גענוג.

איך האָב געוואָרפען אַ בליק אויף דעם ליידגען שטיקעל ווינקעל, און אַ וואַרימקייט איז דורך מיין האַרץ דורכגעלאָפֿען. דאָ וועט מיין „מקום מנוחה“ זיין.

— גוט? — און איהרע צוויי גרויסע אויגען האָבען ליעבליך גע-שמייכעלט צו מיר.

איך האָב געשווינען און געקוקט אויף איהר.

און קוקענדיג דערנאָך אויפ'ן פענסטער — האָב איך מיר גע-טראַכט: דרויסען איז פינסטער, און איך בין אין דער היים...

זי האָט מיר אַ גלאַז טהיי דערלאנגט.

— טרינק, דערוואַרים דיר, באַלד וועט די וויעטשערע פאַרטיג ווערען.

די טהיר האָט זיך אויפגעעפענט, מיין מוהמע איז אריינגעקומען.

איך, האַלטענדיג דאָס גלאַז טהיי אין דער האַנד, האָב איך עפעס ביי מיר געפיהלט, אַז איך טהו אַ עולה.

— ווייסט, מאַמע, שמואל דער מוהמע מלכה'לעם איז היע אהער געקומען לערנען. ער וועט עסען „טעג“, ביי אונז וועט ער נעכטיגען, וואָס נישט?

די מוהמע האָט אויפגעעפענט דעם פּוטער, און עס האָט זיך גע-וויזען דאָס שוואַרצע באַנד, וואָס זי טראָגט אויף איהר האַלז.

מיין מוהמע האָט אָבגעזיפצט און געשוויגען.

— זעהסט, מאַמע, דאָ, צווישען דער שאַנק און דעם קאַמאָד וועט

מען קענען א בעטעל אנידערשטעלען. דאכט זיך ביי דער מוהמע
רבקה'לע איז דא א איבריג בעטעל, איך וועל מאַרגען צו איהר אריי-
בערגעהען.

— מאך דיך נישט צו נאר! שמואל וועט מאַרגען אהיים פאַהרען.
און אראָכבייגענדיג דעם קאַפּ האָט זי אין דער שטיל געזיפצט.
— א קינד מאכט זיך צום נארען, האפט זיך אויף און לויפט פון
דער היים אוועק. אוי, אוי, יונגע נארישע קינדער!
שרה דאָבריש איז געשטאַנען אין מיטען שטוב און געקוקט אויף
מיר פערוואונדערט און רחמנות'דיג.
איך האָב מיך פערשעמט אין ספר'ל פערטראכט.
אין שטוב איז שטיל געוואָרען.
באלד האָט זיך געהערט א פוהר פאַהרען, און מיין מוהמע איז פון
שטוב ארויס.

שרה דאָבריש האָט שוין גאָר נישט גערעדט, דאָס פנים האָט זי
אין קוימען פערבאַרגען.
איך בין צום פענסטער צו און אויף דער גאס ארויסגעקוקט. דרוי-
סען איז זעהר פינסטער געווען. באלד האָט זיך א קלאפען פון רעדער
געהערט, און א פוהר מיט א לאמטערן איז דורכגעפאַהרען. די פוהר
איז געפאַהרען, און פון דער ווייטענס האָט זיך א פונק ליכטיגקייט אין
דער פינסטערניש געטונקט...

* * *

אויף מאַרגען אין דער פריה האָט מיך מיין מוהמע מיט א פויר-
ערישער פוהר אויפגעדונגען און מיך צוריק אהיים געשיקט.
שרה דאָבריש, מיין מוהמעס מיידעל, איז געשטאַנען ביים שלאכען
און האָט מיר נאָכגעשריען:
— פאַהר געזונדערהייט, גרים די מוהמע מלכה'לע.
די פוהר איז ווייטער געפאַהרען.

דער הימעל איז געווען בעוואָלקענט. א געדיכטער קאלטבלוטיגער
רעגען האָט אָהן אנ'אויפהער פון דער הויך, פאמעליך, אויף דער ערד
געגאַסען, עס איז געווען איינער פון די רעגענס, וואָס מען ווייסט נישט,
ווען זיי הויבען זיך אָן און ווען זיי לאָזען זיך אויס. עס דאכט זיך,
אז עס רעגענט שוין אזוי פון אייביג, די וועלט איז באלד אזוי בעשא-

פען געוואָרען מיט'ן רעגען, און עס וועט ווייטער רעגענען, ווייטער, אזוי לאנג ביז די וועלט וועט שטעהן...

און איך האָב מיך איינגענאָרעט אין א ווינקעלע וואָגען אריין, בעהאלטען מיך אונטער דעם נאסען געזעס, און מיינע הענד האָב איך אונטער מיין קאפּאָטע ארונטערגעשטעקט, אָנגעטאפּט דאָס העמד אויף דער ברוסט, איך האָב ביי מיר געשפּירט, אז מיינע הענד זיינען ביי מיר אין דער היים, אין מיין אייגען ווינקעל בעהאלטען.

א קייטייל האָט זיך פון וואָגען אָבגעטשעפעט און האָט אָהן אויפ'ן הער אין די ברעטער געקלאפּט, דער רעגען האָט געקאפּיעט, און די קייט טייל האָט נאָכאנאנד געקלאפּט, און עס האָט זיך געדאכט, ווי א הונד וואָלט אונטער א נאסע באַדע געקלאָגט.

און די וואָלקענס ציהען זיך איבער מיין קאָפּ. אָט דאכט זיך מיר, אָט שטרעק איך די האַנד אויס און טאפּ זיי אָן, נאָר אָט רוקען זיי זיך העכער ארויף, און דער רעגען קאפּיעט, א טראָפּ צו א טראָפּ, און די טראָפענס פּאַלען אין די וואַסערלעך, וואָס זיינען צווישען דעם וועג און צווישען די ווייטע, נאָסע פעלדער, און די וואַסערלעך רעדלען זיך, און די פייכטע ערד זאפּט אין זיך די טראָפענס איין.

איך קוק אויפ'ן פּויער. ער זיצט איינגעקאָרטשעט דעם קאָפּ אויף דער ברוסט, און זעהט אויס טיעף פּער'חוש'כ'ט. זיינע אויגען קוקען ווייט אַוועק, ער האַלט אָפען דאָס מויל און שווייגט, נאָר זיין אויסזען שטרעקטער רוקען, דאכט זיך. ווי ער וואָלט זאָגען, גלייכגילטיג איינר זאכענדיג אין זיך די טראָפענס רעגען : וואָס געהט עס מיך אָן ?

און די פּערד געהען זיך פּאַוואָלע, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ און שטעלען זיך זיכער זייערע האַרטע טריט אין דער פייכטער ערד.

איך קוק אויפ'ן ראָד פון וואָגען, ווי עס דרעהט זיך אַריין אין דער בלאָטע. אָט באַלד פּאַהרט א העלפּט ראָד אין דער הויף ארויף, אריינר ציהענדיג אונטער זיך דאָס אנדערע האַלבע ראָד אין בלאָטע, און אזוי דרעהט עס זיך, אַמאָל איז איין האַלבע ראָד אין דער בלאָטע און די אנדערע העלפּט אין דער הויף און דאָס צווייטע מאָל פּערקעהרט.

איך קוק מיך אַרום—די פעלדער זיינען בעוואָלקענט און נאָס, דער הימעל איז גראָה ; ער הענגט, דאכט זיך, נאָר אַראָבצופּאַלען און אַלעס צוצוידעקען — און געדאכט האָט זיך מיר, אז די גאַנצע וועלט, אָט דאָס אַלץ, וואָר איז אַרום איז ברוגז אויף דער וועלט'ס מאַמען, זי אנטלויפּט

פון חדר צו דער מוהמען נחה פעריל. און די וועלט האָט אויך אַ על־טערן ברודער, וואָס ער וועט זי פרעגען, ווען זי וועט אהיים קומען: וואו ביסט דו געווען?

אויפ'ן פעלד אַקערט אַ פויער. דאָס פערד איינגעשפּאַנט אין דעם אַקעראַיזען, ציהט זיך און שלעפט זיך איבער דער פייכטער ערד, עס שטעקט דעם קאָפּ ארויס און ציהט ווייט אויס דעם האַלז. דאָס אייזען שלעפט זיך נאָכ'ן פערד — און דער פויער געהט הינטער זיי, און שמייסט מיט דער בייטש.

און די פוהר פּאַהרט ווייטער. אָט באַלד ווייזט זיך אַ לאַנג שטיק שוואַרץ אויסגעשניטען פעלד פון טאַרעב. באַלד ציהט זיך אַ שוואַרץ שטענגעל פון פעלד אין וועג אריין, ווי אַ וועג וואָס פיהרט צו אַ „בית־עולם“ צו.

און ארום שוועבט אַ געפעל אין דער לופטען און שטיקט אַלעס צו. און געדאכט האָט זיך מיר, אז מיר אַלע — איך, דער הימעל, די פעלדער, דער פויער מיט'ן אַקעראַיזען, אַלעס ארום זיטצען אין חדר. עס איז דאָנערשטאג נאָכ'ן אָנבייסען; די זון איז ערשט ביים שפיטן פענסטער, אַ סימן, אז עס איז ערשט האַלב איינס, און מיר זאָגען אי־בער דעם שיעור פאר'ן רבי, און מיר קענען נישט דורכקומען.

באלד האָט זיך בעוויזען אַ הויכער פּאַלאַז אַרומגערינגעלט מיט אַ גאָרטען. פון דערהויך האָבען זיך געוויזען פיער גרויסע פענסטער, אין מיטען — אַ באַלקאָן. פון פּאַלאַז ציהט זיך אַ לאַנגע אַלעע ארום הויכע בוימער.

און איך האָב מיין פנים טיעפער אין דער קאַפּאָטע בעהאַלטען. די הענד האָב איך אונטער מיין וועסטעל אַרונטערגערוקט, אָנגעטאַפּט מיין ברוסט און האָב מיך געפיהלט היימישער, איך בין ביי מיר... און עס האָט זיך בעוויזען פאר מיינע אויגען מיין ברודער'ס פנים, ער שלאָגט מיך נאָר נישט, ער האַלט דעם שטעקען אין האַנד און קוקט אויף מיר, קוקט מיך גוט אָן, און ביי דער טהיר שטעהט דער פויער, ער פערלאַנגט די פּערציג גראַשען, וואָס די מוהמע האָט איהם צו־געזאָגט....

און דאָ שטעהט דער פּאַלאַז — און באַלד אָט עפענט זיך די טהיר פון דעם פּאַלאַז אויף — און די פוהר פּאַהרט מיט מיר אַריין, מען גיט מיך ערגעץ אַ נעהם ארויף... איך ליג אונטער אַ זיידען בעטגע־

וואַנד... מיר איז וואַרם... באַלד באַד איך מיך אין אַ וואַנע, און דאָ זיינען אָנגעגרייט פאַר מיר נייע קליידער פון קאָפּ ביז די פיס... איך שפיר ווי דאָס זיידענע העמד קנאַקט אויף מיין רוקען... און אַ אַטלעסען קאַפּאַטקעלע, מיט אַ גאַרטעלע... איך קוק, דורכגעהענדיג, אין שפיגעל אַריין, איך זעה אויס ווי אַ בן־מלך... צוויי לאַנגע שוואַרצע פּאות'ליך... עפעס אַ פּוהר איז דורכגעפּאַהרען, דער פּויער איז פון וואַגען אַראָב, און עס דאַכט זיך, אז ער האָט ביי דעם צווייטען אַ פּאַפּיראַס פּעררויכערט.

... און מען פיהרט מיך אין אַ גרויס צימער אַריין... עס בלישטצען אזוי פיעל ליכט אין זילבערנע רעהרען... ביי אַ לאַנג געדעקטען טיש זיצט אַן אַלטער יוד אויבען אָן... מיט אַ ווייסע באָרד... אַ זילבערן טאַבאַק־פּושקעלע אין האַנד און קוקט אין אַ ספר אַריין... עפעס אַ יוד דענע אין גרויסע ברייאַנטענע אוירינגען, אין אַ זיידענער הויב, גרייט צום טיש. איז עס מיין מאַמע? ניין... אַ פרעמדע... מען פרעהט זיך מיט מיר... שלום־עליכום... מען קושט מיך... די מחותנת'טע וויינט...

עפעס איז ווער דורכגעלאָפּען איינגעווייקט אין רעגען. אויפ'ן פעלד שטעהט אַ פּוהר אָהן אַ פּערד. נאָר דער דישיעל איז אזוי לאַנג. ... איך זיך ביים טיש... שמועס אין לערנען... איך פּערענטפּער אַ האַרבען רמב"ם... דער מחותן ווענדט מיך אָב מיט אַ מר"ל'ס אַ קשיא... איך ברענג איהם אַ ראיה פון אַ רא"ש... אַלע קוקען אויף מיר... נאָר מיין מחותן שטעהט פּערגאַפּט... די מחותנת'טע ווישט זיך די אויגען מיט אַ טיכעל... און דאָרט... פון אַ שפּאַלט פון דער טהיר... אַ זיידען קליידעל... זי האַרעכט... זי עפענט ברייטער אויף די טהיר, און קוקט... איך מאַך מיך ווי נאָר נישט... און רער ווייטער, פּערענטפּער אַ „תּבואת־שור“.

... מען פיהרט די כלה אַריין... זי איז שעהן ווי אַ בת־מלכה... אין בלוז זייד און סאַמעט... אין צוויי שוואַרצע צעפּ... אין אַ ווייס שער־ציג... זי לאָזט אַראָב דעם קאָפּ... זי שעמט זיך... איך אויך... דאָס האַרץ קלאַפּט אין מיר.

... — ווי געפעלט דיר דיין כלה? ... די קינדער שעמען זיך! זעהסט, זעהסט ווי רויט ער איז געוואָרען... און איך שטעק מיין פינגער אין גאַרטעל אַריין און דרעה מיר איבער'ן שטוב... ... זיי וועלען זיך אליין געוועהנען איינער צום צווייטען...

.... מ'גרייט צום טיש... א גרויסער הענגלייכטער הענגט פון באַלקען צראָב מיט גרויסע בריליאַנטענע גלעזליך... איך מיט מיין מחותן זי-צען אויף איין זייט טיש... זי מיט דער מחותנת'טע אויף דער צווייטער זייט טיש... דער הענגלייכטער פערשטעלט... זי קוקט אויף יענעם זייט הענגלייכטער, איך אויף דער זייט...

... איך זאָג ווייטער תורה... דאָס פשט'ל אויף „שחיטת-חוי“... פערענטפער דעם רמב"ם... דער מחותן ווענדט אָב... איך לאָז נישט... ברענג די גמרא פון חולין... זי ווינקט... קוקט אויף מיר : לאָז דיך נישט... אָט אזוי... פערענטפערט... ריכטיג... זי שמייכעלט... האָ? ! מען פיהרט מיר מיין כלה צו... איך מאַך די אויגען צו... איך קוק נישט... מען גיט מיר אַ גאָלדענעם זייגער... זי געהט... נעהם, זאָגט זי, און קוקט מיך אָן... איך מאַך די אויגען צו און נעהם... איך טראָג איהם אויף די אַטלעסענע וועסט...

... איך זיך מיט איהר אַליין... אין אַ גלעזערנער אַלטאנקע... זי קוקט נישט... איך אויך נישט... מען קוקט אין וואַסער אַריין... ניין, אין אַ ספר'ל אַריין... זי שמייכעלט... ניין... זי זיצט, האַלט דעם קאָפּ אַראָבעבויגען... ניין... זי זיצט און קוקט אויף מיר גלייך אין פנים אַריין... איך אויך... גלייך איהר אין פנים אַריין... זי וויינט... יאָ, עס רינען אַראָב די טרעהרען איבער די באַקען... איך האַלט די צעפּ... ניין... מען מעג דען? ? ... איך קוק אויף איהר... איך ווין אויך... זי האָט אויף מיר רחמנות, אזוי רחמנות... איך נעהם זי אָן ביי דער האַנד...

„דו האָסט נישט דעם פויער צו בעצאָהלען? האָסט מורא פאר דיין עלטערן ברודער? ...“

איך קוק מיך אום, דער פאַלאַץ איז שוין לאַנג פערבייגעפאָהרען, עס ציהען זיך נאָסע בעוואָלקענטע פעלדער.

עס בעווייזט זיך אַ קליין הייזל, דער שטרוידאך איז אין רעגען דורכגעווייקט, פון קוימען געהט אַ געדיכטער רויך ארויס און צולעגט זיך געדיכט איבער'ן וועג, פאר דער טהיר שטעהט אַ פוהר, דאָס אויס-געשפאַנטע פערד האַלט דעם קאָפּ אין וואַגען בעהאַלטען, און גיט אַי-בער זיין רוקען אַ כפרה דעם רעגען. דער פוהרמאַן שטעהט אין דער טהיר ביי'ם הייזל, איינגעקאָרטשעט אין זיין צעווייקטען מאַנטעל,

האלט די בייטש אין אַרים, פערלענגט די הענד און קוקט גאַרעדיג פון
מאַנטעל ארויס :

עס בעווייזט זיך דאָס וועלדיג, עס שטעהט אין רעגען און קען זיך
נישט ריהרען, און די בוימער טוליען זיך איינער צום צווייטען.

נאָך דעם וואָלד זעהט מען שוין דעם שפיץ קירכע פון אונזער
שטעדטיל ארויס, און מיין האַרץ האָט אָנגעהויבען צו קלאַפען : שוין
אין דער היים! ...

די משוגעניע מאמע

עס איז געווען א ווינטערדיגער פארנאכט.

די קינדער זיינען געזעסען ארום טיש אין חדר און האָבען זיך מעשויות דערצעהלט פון שדים. דער רבי איז נישט געווען. ער איז געגאנגען מעריב דאוונען אין בית-המדרש. דאָס לעמפעל האָט זיך נאָך נישט געהאַט צוברענט, און די קינדער, זיצענדיג ארום דעם טיש האָרען זיך אָבעשטעמעט אויף די געגענאיבערדיגע וואַנד. די בעוועגענד דיגע הענדטלעך האָבען מאָדנע שאַטען געוואָרפען אויף די ווענד, וועלכע האָבען זיך געריסעוועט אויף דעם טונקעל גרויען טלאָה אין געשטאַלטען פון נאַכטיגע שדים...

די קינדער זיינען איבערגעגאנגען פון דעם שמועס פון די שדים אויף טייטע מאמעס. פערצעהלט האָט נחמ'קע דער יתום. ער האָט ערשט נישט לאַנג אויפגעהערט קדיש צו זאָגען, און די קינדער האָבען איהם שטאַרק מכבד געווען. האָט איהם ווער שלעכטס געטהון, האָט ער איהם באַלד איבערגעבעטען מורא האָבענדיג, אז זיין געשטאַרבענע מאמע זאָל נישט קומען בינאָכט צו איהם און ווערנען...

אין א ווינקעל טיש איז געזעסען היים'ל, א קליין יונגעל פון א יאָהר צוועלף, ער איז געזעסען אין שכנות מיט נחמ'קען, האַנד ביי האַנד האָט ער זיך אָנגעריהרט מיט איהם און האָט געפיהלט א נאָר הענטקייט עפעס מיט נחמ'קעס געשטאַרבענע מאמע... ער איז דאָך אַ חבר מיט נחמ'קען, וועט זי פאַר איהם אויך דאָרט בעטען אין הימעל... דעם יונגעל האָט זיך געוואָלט וויינען — האָט ער זיך אָבער פערר שעהמט פאַר די הדרייִונגעלעך. די הדרייִונגעלעך האָבען אַליץ אין איינעם ווייטער פערצעהלט פון זייערע מאמעס. ער האָט זיך פיעל מאָל גער־וואָלט אַרייַנמישען אין שמועס. נאָר איהם האָט זיך געדאַכט, אז די קינדער לאַכען איהם אויס, קוקען אויף איהם און טייטען מיט די פינגער...

דער רבי איז פון בית-המדרש צוריק געקומען.
 דאָס קליינע לעמפעל האָט געלויבטען, דאָס טישעל מיט די קינד
 רישע פנים'לעך זיינען געוואָרען בעלויבטען, זיי האָבען געקוקט אין די
 גרויסע גמרות, אין די לאַנגע בייטען אויסגעווייעט מיט גמרא אותיות,
 וואָס האָבען דערמאָנט אָן די לאַנגע ווינטער נעכט...
 — זאָגט'ס קינדער — האָט דער רבי אויסגערופען און זיין לאַנגער
 דארער שטערען האָט זיך אָנגעהויבען שאַקלען מיט איין טאַקט איבער
 די וואַנד.

— שמע מניה תלת... „וועט דאָך זיין געדרונגען דריי זאַכען“ —
 האָט זיך דערהערט אַ כאָר פון קינדישע קול'כעלעך.
 חיימ'ל האָט זיך אויף מיטגעשאַקעלט מיט די קינדער.
 ...טרינה משונגענע! ... טרינה משונגענע!
 ווער רופט דאָס אין זיינע אויערען? ער קוקט זיך אום.
 ...דאָרט ביי דעם פּלומפּ... אין צוגאַנגענעם שניי שטעהט זי, און
 רייסט זיך די האָר פון קאָפּ...

ווער איז עס, טרינה משונגענע, צו זיין מאמע?
 ניין, דענסטמאָל איז זי נאָך נישט געווען די משונגענע טרינה.
 דענסטמאָל איז זי דאָך זיין מאמע געווען.
 פרייטיג צונאַכטס, די ליכט ברענען אין די לייכטערלעך, די חלות
 זיינען צוגעדעקט מיט'ן חלה, „צוועלעכיל“, און דער רויטער קדוש-וויין
 פונקעלט זיך אין פלעשעל. די מאמע זיצט, אויפ'ן קאָפּ דאָס הייבעל
 מיט די ווייסע בענדער.

ווער? זיין מאמע?

„...טרינה משונגענע שטעהט ביים שוואַרצען פּלאַט. אזוי איינגע-
 ריכט, אזוי ברודיג. און די הייטלעך פון די אויגען זיינען אויפגעריסען,
 און פון די אויגען-הייטלעך גיסען זיך טרערען. אין דער האַנד האַלט
 זי אַ סדור מיט אָנגעפליקטע הושענות, אויפ'ן קאָפּ האָט זי אַנ'אלטען
 פּריצישען קאַפּעלוש, און די יונגען צופען ביים קלייד, ביי דער טוּך...“
 — אַוועק זאַלט איהר געהן, יונגען, אַוועק...
 — טרינה משונגענע! טרינה משונגענע!
 זי וויינט, זי לאַכט...
 אָמר אביי — האָט אביי געזאָגט... האָט אביי געזאָגט...
 — וואָס האָט ער געזאָגט אביי? — פּרעגט דער רבי.

— האָט אביי אזוי געזאָגט — אזוי געזאָגט...
 ...די משוגענע טרינה האָט אַ שוואַרץ סאַמעטעל אויפ'ן האַלז —
 דער אַרבעל איז אַראָבגעריסען, און אז זי געהט, שלעפט זיך איהר נאָך
 אַ בלאָטיגער שלומפער...
 אַ מאָל איז ער אַהיים געקומען אויף דער נאַכט פון חדר, אַ קליין
 יונגעל איז ער נאָך דענסטמאָל געווען ווי שלמה'לע דעם רבי'נס. דער
 בעהעלפער האָט איהם אָבגעפיהרט. די מאמע איז געזעסען ביי דעם
 ווינטער־לאָמפ און האָט די וואַרעמע וועש אונטערגעשטריקט. אין
 דעם איווען האָבען זיך עפעלעך געבראַטען, די מאמע האָט איהם אַן
 עפעלע געגעבען. ביים ליכט פון לאָמפ האָט ער דער מאמעס האַלז
 געזעהן. ער איז אזוי ווייך געווען — אזוי ווייס. די מאמע האָט אַ
 שוואַרץ פלעקעל אויפ'ן האַלז, און, אז זי לאַכט, לאַכט דאָס פלעקעל
 מיט, און אז זי איז משוגע, איז דאָס שוואַרצע פלעקעל אויפ'ן האַלז
 אויך משוגע. משוגע? איז דאָס שוואַרצע פלעקעל אויפ'ן האַלז אויך
 משוגע?

די מאמע האָט איהם געקושט... ניין, טרינה די משוגענע ליגט
 אין מטה אויפ'ן גוטען אָרט... יונגען לויפען נאָך... דאָרט אין דער קיך,
 ביים ווינקעל זיצט זי...

— היים'ל, וואו האַלט מען?

— דאָ — טאַפט דאָס אינגעל מיט די האַנד אין דער גמרא.
 — שייגעץ איינער! און דער קאַנטשיק שפּרינגט אַרום איבער'ן
 קינד'ס פנים.

— מאמע לעבען, מאמע קרוין — וויינט דאָס קינד.

— „...ווי ער רופט די משוגע'נע מאמע...“

די קינדער לאַכען.

— מתקיה ליה רב פפא — האָט רב פפא אַ קשיא געפרעגט.

— וואָס האָט רב פפא אַ קשיא געפרעגט? הער, היימ'ל?

— אז צוויי זיינען גענאַנגען אויפ'ן וועג, נו, נו...

...ביי נאַכט איז געווען, און שוואַרץ איז געווען די נאַכט. אזוי

שוואַרץ, מאמע קרוין! אַ רעגען האָט געגאַסען, פון אויבען און פון
 אונטען...

ער איז אַהיים געלאָפען פון חדר, איינגעוויקעלט אין דעם קאַפעטיל

אויפגעשטעלט דעם קראַנען איז ער געלאָפען...

און זי איז וואָס אַ מאָל געהענטער צוגעקומען צו איהם, זי האָט געקוקט אויף איהם...
 און ער האָט דענסטמאָל אזוי רחמנות געקריגען אויף זיין מאמען,
 אזוי רחמנות... גאָט איינציגער!
 זי האָט איהם ביי דער האַנד אָנגענומען.
 ער האָט אַ ציטער געגעבען. ער האָט זיך דערשראָקען און איז ענטלאָפּען פלינג... פלינג...
 און איהם דאַכט זיך, אז זי איז איהם נאָכגעלאָפּען. און איהם דאַכט זיך, אז די האַר האָט זי געהאַט צופלאַשעט, און די הענד האָט זי פערשפּרייט, און איז איהם נאָכגעלאָפּען, נאָכגעלאָפּען...
 און ער איז פלינג ענטלאָפּען.
 — חיימ'ל, חיימ'ל, חיימ'ל — האָט זי איהם נאָכגעשרינגען...
 יא, ער האָט געהערט איהר קול...
 זי האָט געווינט, זי האָט געלאַכט...

טרינה די משוגענע קומט יעדען טאָג און שטעלט זיך אַנידער פאַר זייער טהיר און וואַרט. איינמאָל האָט ער געהערט, ווי שיינדעלע די שכנה'טע האָט אזוי געזאָגט: „אַ מאמעס אַ האַרץ לאָזט נישט רוהען: משוגע, און דאָך קאָן זי אָן די קינדער נישט פּערגעסען“...
 און דער טאמע קומט אַרויס מיט אַ פּאַסעק און טרייבט זי אַוועק, זי שטעהט און קוקט אויף איהם. דערזעהט זי אַ קינד, איהם, אָדער זיין שוועסטעריל, שטרעקט זי די הענד אויס, און רופט עפעס, און וויל עפעס, וויינט זי, לאַכט זי...
 —

דאָס יונגעל האָט אַ ציטער געגעבען, זיין קינדיש גופ'ל איז פון דער באַנק אויפגעשפרונגען.
 — וואָס טהוט זיך מיט דיר, שייגעץ! קיין איין וואָרט זאָגסט דו דאָך ניט, און דער קאַנטשיק איז געפאלען איבער זיין פנימ'ל...
 דאָס יונגעל האָט אָנגעהויבען צו וויינען.
 איהם האָט זיך געלוסט צו וויינען, לאַנג וויינען, לאַנג און לאַנג, און אין וויינענדיג האָט ער זיך געפונען ביי זיך אין דערהיים.
 זיי האָבען נאָך דענסטמאָל געוואָהנט אין דער אייגענער שטוב, וואָס זיי וואָהנען איצט. די מאמע זיצט תמיד אויף דעם קיכען-בענ-

קעל ביים אויווען און קוקט אויף דעם פוס פון טאטענס בעט. שטענדיג קוקט זי אויף דעם פוס, דורך גאנצע טעג, אזוי ווי זי וואָלט עפעס דאָרט געזוכט, און האָט זיך ווער צווישען איהר און דעם פוס אוועק-געשטעלט, האָט זי געקוקט מיט אזעלכע רחמנות'דיגע בליקען...

דער טאטע איז ביין, שילט אלע, שלאָגט אלע...

די עלטערע שוועסטער סוד'עט זיך מיט דער מומען.

שכנות קומען אריין, קוקען אויף איהם און קרעכצען...

טיילמאָל קומט ער אַהיים אויף דער נאַכט פון חדר, מיט דעם לעמפעל אין דער האַנד. אין דער שטוב איז טונקעל. עס איז קיינער ניטאָ, נאָר די מאַמע זיצט איינע אַליין ביים קיכען-ווינקעל און קוקט אויפ'ן פוס.

ער געהט צו צו איהר : מאַמע.

זי רופט זיך גאָר נישט אָן.

ער הייבט אָן צו וויינען פאַר דער מאַמע : מאַמע מאַמ'מע !...

זי רופט זיך גאָר נישט אָן... נאָר קוקט אויפ'ן פוס פון טאטענס

בעט...

קומט אריין די עלטערע שוועסטער, און גיט איהם ברויט מיט

פאָוירלע.

ער האָט שוין אָן אלעס פּערגעסען.

אין הויף איז זיך אַ סוכה געשטאַנען, אַ סוכה נאָך פון סוכות.

די מאַמע איז אַליין אין דער סוכה... ניין... דענסטמאָל איז זי

שוין טרינה די משוגענע געווען...

און מען שלאָגט זי יעדען טאָג מיט שטריק, מיט שטיקער העלצער.

ער זעהט, ווי מען שלאָגט זיין מאַמע, דער טאטע אַליין שלאָגט,

די פעטער שלאָגען... און די מאַמע רייסט די האָר פון קאָפּ, אָבער ניין,

זי איז גאָר רוהיג, גאַנץ רוהיג נאָר זי קוקט אויף איין אָרט מיט אויס-

געגלאַצטע אויגען.

ביי נאַכט הערט איהר טיילמאָל ווי זי וויינט... „מ'דאַרף זי שלאָ-

גען“, מען זאָגט, אַז עס איז אזאַ רפואה.

מען גיסט איהר קאַלט וואַסער אויפ'ן קאָפּ.

און זי ציטערט אזוי.

מען דאַרף עס. עס איז אזאַ רפואה.

מען מעג שלאָגען אַ מאַמע ? יאָ, מען מעג ? ...

און אַ מאָל ביי נאַכט, אין זעהר אַ פינסטערע נאַכט. די שדים מוזען שפּאַצירען אין די גאַסען אין אזא נאַכט, און די מאַמע איז אַליין אין סוכה צווישען די שדים...
רבנו של ע"ם.

אויף דער סוכה איז קיין מוזה ניטאָ, קיין קריאת־שמע האָט זי אויף ניט געלייענט, אוי, פיעל שדים מוזען דאָרט זיין...
ער האָט זיך צוגע'גנב'עט צו דער סוכה, און האָט געהערט ווי עס ברומט אַרויס פון דער סוכה...

עפעס אזוי שרעקליך...
אַ גאַנצע נאַכט האָט ער דענסטמאָל ניט געקענט שלאָפען, פון דער סוכה ברומט עס אַרויס...
ווער ברומט, די מאַמע צו די שדים ברומען ?

אַ מאָל האָט מען איהם פון דער היים אוועקגעפיהרט, איהם מיט זיינע צוויי שוועסטער, צו דער מומע נחה. און דער טאַטע איז ערגעצ-וואו געהאַט אוועקגעפאָרען.

די מאַמע איז עפעס שוין ניט געווען. זי איז ניט געשטאָרבען, מען האָט זי ניט אויפ'ן גוטען אָרט געפיהרט, נאָר זי איז שוין אויס מאַמע געוואָרען...

עפעס לויפט זי אין גאַס אַרום. יונגען לויפען איהר נאָך. מען וואַרפט איהר שטיינער נאָך. און זי שטעהט אַ גאַנצען טאָג אַליין ביי דעם פּלומפ...

זעהט ער זי — ענטלויפט ער פלינק אַהיים, אז ער זאָל זיך מיט דער מאַמע ניט צוזאַמען בעגענענען.

עפעס וואָלט ער יאָ געוואָלט זיך מיט דער מאַמע צוזאַמען טרעפען, נאָר ניט אויף דער גאַס. ערגעץ־וואו דאָרט, אין אַ בעהאַלטען אָרט, אז עס זאָל קיינער, קיינער ניט זעהן...

דענסטמאָל וואָלט ער צוגעגאַנגען צו איהר אין דער שטיב, נאָר אין דער שטיב, ער וואָלט זי ביי דער האַנד אָנגענומען און וואָלט אזוי געזאָגט :

— מאַמע... מאַמע...

און וואָלט פלינק ענטלאָפּען.

— פאר וואָס? עס איז דאָך אַ מאַמע, מיין מאַמע!

ניין, ענטלאָפּען וואָלט ער נישט. ער וואָלט געשטאַנען.

ער שטעלט זיך פאַר, ווי ער וואָלט געשטאַנען — אָט געה איך

צו איהר, אָט אזוי, נעהם זי אָן ביי דער האַנד.

אַ משוגענע האַנד — פלינק...

— פערמאַכט די גמרות, נעהמט די סדורים — זאָגט דער רבני.

די קינדער שטעהען און דאוונען מעריב.

„והוא רחום יכפר עון...“

— פאר וואָס וואָלט איך ענטלאָפּען? — עס איז דאָך מיין מאַמע!

מיין מאַמע, מיין מאַמע...

די קינדער האָבען זיך שוין די קאַפּאַטקעלעך אָנגעטוהן. די לאַמד

טערען גענומען אין די הענד און זיינען אהיים געגאַנגען.

אַ גרויסע לבנה וואַנדעלט אין הימעל, די לבנה קוקט צו איהם

אַראָב מיט אזוי פיעל רחמנות. איהם דאַכט זיך, אז די לבנה האָט

אויך אַ משוגענע מאַמע, דורך דעם חבר'ט זי זיך מיט איהם...

איז ער אָנגעקומען אין קליינעם ליסעל אַרײַן, פאר זייער הויז,

איז ער פּאַרצולונג שטעהן געבליבען. ביי דער וואַנד אָנגעלעהנט הינד

טער די רינע איז זי געשטאַנען, טרינה די משוגענע...

דעם קאַפּ האָט זי אַרויסגעשטאַרט פון דעם שוואַרצען צוריסענעם

טוף און האָט דאָס ערגעץ־וואו געגלאָצט מיט די אויגען...

צוגעהן, צו נישט צוגעהן?

זי קוקט אויף איהם. דער מאַמעס בליק, זי שווינגט. נאָר דאַכט

זיך זי שמייכעלט. וואָס שמייכעלט זי?

— מאַמע, מאַמע, דו ביסט מיין מאַמע? יאָ? האָט דאָס יונגעל

געפרעגט און אומגעקוקט זיך, אויב קיינער הערט נישט, אויב קיינער

זעהט נישט.

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופּען.

ער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צו איהר, האַרט נעבען איהר:

— די ביסט מיין מאַמע? יאָ? דו ביסט?

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופּען, נאָר מיט די אויגען ערגעץ־

וואו געגלאָצט...

— פאר וואָס ביסט דו נישט אין דער היים? פאר וואָס לויפסט דו אין די גאסען אַרום?
 זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...
 — מאמע, פאר וואָס שווייגסט דו? פאר וואָס?
 און דאָס יונגעל איז אַרויסגעבראַכען מיט אַ געוויין.
 גאָר זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...
 — ווילסט עסען? יאָ, ווילסט עסען? זאָג, ווילסט עסען?
 זי האָט זיך גאָר און גאָר נישט אָנגערופען.
 ער איז אַריין פלינק אין דער שטוב און געזאָגט „גוטען אָבענד“.
 אין שטוב איז אומעטיג געווען און טרויעריג. דער טאטע איז
 געזעסען ביים טיש און האָט עפעס גערעכענט. די עלטערע שוועסטער
 איז געשטאַנען ביי דער קיך, און האָט עפעס געקאָכט.
 — חיימ'ל, ווילסט עסען? — האָט איהם די שוועסטער געפרעגט.
 ער האָט זיך אומגעקוקט, אויב דער טאטע הערט נישט, איז צו-
 געגאַנגען צו דער שוועסטער:
 — לאה, די מאמע שטעהט אין דרויסען.
 די שוועסטער האָט גאָר פערביסען די אויבערשטע ליפ מיט די
 צייהן, און האָט געוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן טאטען...
 חיימ'ל האָט גענומען די צוויי שטיקלעך פוטער מיט ברויט, וואָס
 די שוועסטער האָט איהם געהאַט אָנגעשניטען, און אַרויסגעטראַגען
 דער מאמען.
 ער האָט זיך אומגעקוקט, אויב קיינער זעהט נישט, איז ער צוגע-
 גאַנגען צו איהר, און דערלאָנגט איהר די שטיקלעך ברויט.
 זי האָט זיך גאָר נישט אָבגערופען.
 — עס, ביסט דאָך הונגעריג.
 ער האָט איהר די שטיקלעך ברויט אויף די האַנד געלעגט: נעהם,
 ביסט דאָך הונגעריג.
 זי האָט ערנעץ וואו ווייט געגלאָצט מיט די אויגען, ווי זי וואָלט
 געקוקט אין אַ פרעמד לאַנד.

צווישען א וואנד

אויף אן איינזאם פעלד, הינטער א גרויסער שטאָרט אין א טהאַל איז געלעגען א גרויסע שווארצע פעסטונג, ארומגעצוימט מיט א הויך כער דיקער מויער, וועלכע האָט אָבגעשניטען די פעסטונג פון דער וועלט און פערשטעלט פון איהר די וועלטליכע שיין. פון איין זייט מויער האָט א ברייטער שטארקער טייך געפלאָסען, וואָס נור ביי נאַכט, ווען עס איז אין דער געגענד אַרום שטיל געווען, האָט מען געהערט דאָס קלאַפען פון זיינע כוואַליעס אָן די מויער. דאָס עכאָ פון די כוואַליעס האָט זיך אָבגערופען פון גאַנץ ווייט און האָט ערוועקט א געפיהל פון עפעס אַ משוגענער מאַמע, וואָס איז אָנגעבונדען ביי דער מויער און וויל זיך אַלץ דערשלאָגען צו דער פעסטונג אַרויסצובעקומען די גופים פון איהרע קינדער, וועלכע זיינען דערינען בעגראָבען... אין דער פעס-טונג אין אן איינזאמען ווינקעל איז געשטאַנען אַ הויכע שוואַרצע טור-מע פאַר פאַליטישע פערברעכער.

די טורמע, וועלכע איז בעשטאַנען פון אייניגע עטאַזשען, איז געווען פול מיט אַרעסטירטע. די אַרעסטירטע פלעגט מען פון צייט צו צייט איבערבייטען די צימערס, כדי זיי זאָלען נישט קיין צייט האָבען צו בעקענען זיך מיט די שכנים, און טאַקע ביי טאַג איז דאָס הויז געווען אויסגעשטאַרבען און האָט דערמאָהנט אָן אַ קאַטאַקאָמבע, וואָס אין איהרע לעכער ליגען לעבעדיגע, געזונדע מענשען אָהן בעוועגונג. יעדער פון די אַרעסטירטע איז געלעגען אויף זיין נארע, אָדער פערקוקט זיך צו משוגע ווערען אויף דעם שפיץ אויבען. אייניגע אַרעסטירטע האָבן בען פון אן אָפּענעם לאָך פון זייערע פענסטערלעך געזעהן די רויטע קוה, וואָס פיטערט זיך אויפ'ן פעלד, און זיינען שוין אזוי געוואָרען צונעוועהנט צו דער קוה, אז זיי האָט זיך געדאַכט אז זיי האָבען מעהר אין זייער לעבען ניט געזעהן... אַנדערע אַרעסטירטע האָבען ווי עפּים אויף צו להכעיס געקוקט אויף דעם אויג פון דעם זשאַנדאַרם, וואָס

האָט ניט מיעדווערענדיג אַרײַנגעקוקט דורך דאָס טהיר־לאָך... קוים אָבער פֿלעגט צופֿאלען די נאַכט איז דאָס הויז ווי בעלעבט געוואָרען. פֿון אלע זײַטען ווענד האָט זיך געהערט אַ בעשפּענדיגעס פינגער־קלאַפּען. איין אַרעסטירטער האָט זיך מיט דעם צווייטען אויסגע־שמועסט און דערצעהלט זיך פֿון די אינטימסטע זאַכען, ניט זעהענדיג איינער דעם אַנדערען. דער צווייטער האָט ווייטער איבערגעגעבען דעם שמועס דעם דריטען שכן, דער דריטער דעם פּיערמען, אזוי, אז דאָס גאַנצע גרויזאַמע שוואַרצע הויז האָט אָנגעהויבען צו רעדען און צו לעבען אין איינעם. עס האָבען זיך דערקענט פֿריינד מיט פֿריינד, בריי־דער מיט ברידער. נאָהענטע און ווייטע... פֿון צײַט צו צײַט האָט זיך געהערט פּעסטע טריט אין קאָרידאָר, און דאָס שטומע ריידען פֿלעגט זיך איבעררייסען און דאָס גאַנצע הויז שטום טויט ווערען. באַלד אָבער ווי די טריט זײַנען נור פּערשוויעגען געוואָרען, פֿלעגט וויי־טער דער שמועס זיך אָנהויבען און דאָס הויז פֿלעגט אויפֿ־ס־ניי אויפֿ־לעבען...

אזוי האָט דאָס הויז איינגעוועהנט זיך צו לעבען שטומערהײַד, און די פינגער אָנשטאָט די ליפּען צו בענוצען, און מענשען האָבען זיך איינער מיט דעם צווייטען בעקענט אזוי אַרום. דאָס אויער פֿון די אַרעסטירטע איז געוואָרען אין דעם פּאַך אזוי אויסגעבילרעט, אז זיי האָבען לויט דעם פינגער־קלאַפּען דערקענט יענעם האַראַקטער — איז ער אַ גוטער אָדער אַ שלעכטער, און אינטעליגענט אָדער אַן אַרבייטער. זיי פֿלעגען אין די פינגער קלאַפּען הערען יענעם מינע, דאָס געלעכ־טער און דאָס געוויין פֿון יענעם. איינער פֿלעגט דעם צווייטען טרייס־טען דורך די פינגער, לייעב קריגען און פֿיינד האָבען. נישט איינמאָל אָבער האָט זיך אַן אַרעסטירטען פּערגלוסט אזוי אין העלען מיטען טאָג אָנהויבען צו שרייען, אָדער גלאַט צו ריידען אין די וועלט אַרײַן, פֿרוי־בירענדיג זײַן רעדענס־אַרגאַן, אויב ער דייענט איהם נאָך...

אַמאָל אין מיטען דער נאַכט, ווען די טורמע האָט געהאַלטען אין מיטען בעסטען שמועס דורך די פינגער קלאַפּען, האָט פֿלוצלונג רײַן און פֿריש אָנגעשאַלט אַ יונג, געזונד לאַכען פֿון אַ לויטערער מײַדעל־שער שטים. די אַרעסטירטע זײַנען פֿלוצלונג דערציטערט געוואָרען. זיי האָט זיך געדאַכט, ווי עס וואָלט עפּים געשעהן אַ נישט נאַטירליכעס, און פּערשטומט זײַנען זיי וואַרטען געבליבען, אָבּהאַקענדיג דאָס פינד־גע־קלאַפּעריי, האַרענדיג אויף עפּעס וואָס: עס זאָל זיך הערען אַ

קאנאָנענדיגשאַס צו דאָס גלייכען... נאָר נאָך אמאָל האָט זיך דערהערט דאָס מיידעלשע זונען־לאַכען, וועלכעס האָט אין די איינזאמע פּער־שטומטע ווענד פון טורמע אזוי ווילד אָבגעשלאָגען, ווי אַ טויטער וואָלט פּלוצלונג אָנגעהויבען צו ריידען. ביי די אַרעסטירטע האָט זיך אָנגעהויבען דאָס קול צו רייסען פון האַרץ... עס האָט זיך געוואָלט אַנד־הויבען צו שרייען, הויך צו שרייען אויפ'ן גאַנצען קול. האָט שוין האָט דער און יענער דאָס מויל געעפענט, וועלענדיג אַ געשריי טהון, נאָר ביי אַלע איז געווען ווי דאָס לשון וואָלט זיי געוואָרען אָבגענומען און קיינער האָט נישט געקאָנט קיין זילבע פון מויל אַרויסברענגען...

דאָס לאַכען איז געווען פון אַ יונג מיידעל, נאָך אַ קינד. אַז מען האָט זי דאָ אַהער געבראַכט פון איהר מאַמעס שטוב, האָט זי אזוי ווייט ניט פּערשטאַנען די ערנסטקייט פון דער זאַך, אַז מוטשיג און שטאַלץ מיט אַ ראַמאַנטישער מינע האָט זי זיך אויפּגעהויבען און איז נאָכגעגאַנגען דעם קאָמיסאַר מיט די פּאַליציאַנטען, וועלכע האָבען זי דאָ אַהער געפיהרט. איהר האָט זיך געדאַכט, אַז נאָכדעם וואָס עס האָט זיך מיט איהר געטראָפּען, מוז געשעהען עפעס זעהר אַ וויכטיגע זאַך... און זי איז די העלדין דערפון. קוים אָבער איז זי געבליבען אַליין צווישען די שטומע פיער ווענד האָט זי זיך אין אַ ווינקעל גע־זעצט, און איהר יונג לעבעדיג האַרץ האָט מיט אַ מאָל דערפיהלט די עלענדקייט, אין וועלכער זי געפינט זיך איצט אין די ברעמדע הענד וואָס זיינען אַרום איהר, און זי האָט אָנגעהויבען צו וויינען: שטיל גע־וויינט, און לאַנג געוויינט אַליין נישט וויסענדיג פאַר וועמען און צו וואָס. אַז זי האָט אָבער זיך געהאַט גוט אויסגעוויינט, איז איהר לייכ־טער געוואָרען, און זי האָט זיך געפיהלט ווי אַ העלדין, און דאָס האָט איהר מוט און שטאַלץ געגעבען. זי האָט זיך אויפּגעהויבען פון איהר געלעגער, שטאַרק געמאַכט אַ פּאָר פויסטען און הויך די בריסט אויס־געשטרעקט, ווי גרייט צו ערהאַלטען דאָס שיסען פון די זעלנער. נאָר דערמאָהנענדיג זיך אין מיטען דערינען, אַז זי רעדט אַליין צו זיך, האָט זי זיך פּלוצלונג ניט וועלענדיג און ניט וויסענדיג קינדישהערצליך צו־לאַכט אויפ'ן גאַנצען קול.

דער זשאַנדאַרם, וואָס איז געשטאַנען אין קאָרידאָר אויף דער וואַך, איז פלינג צו צו איהר טהיר און האָט אַריינגעוואָרפען אַ שטרענ־גען גליק אין דעם פענסטער, בייזערענדיג זיך. זיין ערנכטער און

שטרענגער בליק וואס האָט אַרויסגעקוקט פון אַ פיער־עקעדיג לעכעל, האָט זי נאָך מעהר גערייצט צום לאַכען. און זי האָט עם לויז געלאָזט. אז דער האַרטער סטראַזשניק האָט דערזעהן, ווי אַ יונג פּריש מיידעל (די איינציגע אין טורמע) שטעהט איינע אַליין ביי דער וואַנד פון איהר צימערעל און רעדט אַליין צו זיך, איז זיין מענשען־האַרץ געדריהרט געוואָרען, און פאַר גרויס פּערגעניגען האָט ער אויף אָנגעהויבען מיטצושמייכלען, ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָהנט אָן זיין זעלנערשע פּפליכט, און האָט געפרובט מאַכען אַן ערנסט שטרענג געזיכט, בעד פעהלענדיג מיט דעם בעוואוסטען זעלנערשען טאָן. ער האָט עם אָבער ניט געקאָנט אָנווענדען צו דעם יונגען לוסטיגען קינד, און דורכדעם האָט עם אויך, פּערשטעהט זיך, קיין ווירקונג ניט געהאַט. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, ווי די דיסציפּלין אין דער שטרענגער טורמע איז געוואָרען געבראַכען און האָט זיך פּערפעהלט איהר ווירקונג אויף שפּעטער.

דאָס מיידעל האָט זיך באַלד איינגעוועהנט אין איהר ענג־קליין צימערעל. מיט איהר מיידעל־גייסט האָט זי זיך איהר ווינקעל אַזוי בעקוועם געמאַכט און אויפגערוימט, ווי עם וואָלט איהר בעשטענדיגעס ווינקעל זיין. שוין זיינען אויף די בעשמוצטע פּענסטערלעך געהאַנגען אַ פאַר ריינע זויבערע פאַרהאַנגלעך. די ווענד זיינען שוין געוואָרען בעהאַנגען מיט קליינע פיער־עקעדיגע בילדלעך, דאָס בעט איבערגעד צויגען מיט אַ קלאָר ווייס ליילעך. דאָס צימער־ל האָט גאָר בעקומען אַן אַנדער חן; פון יעדען ווינקעל האָט אַרויסגעקוקט די איידעלקייט און די זויבערקייט פון דער איידעלער פרויען־האַנד, און אין גאַנצען האָט עם געמאַכט דעם איינדרוק ווי אַן אונשולדיגער מיידעל־ווינקעל, אין וועלכען עם ווערט געטרוימט די זיסע חלומות פון דער ערשטער פרויען־ליעבע, ווען אויס דעם קינד ווערט אַ פרויענצימער...

און נישט דוקא זי בלויז, נאָר די גאַנצע שוואַרצע גרויזאַמע טורמע איז עפעס ווי איבערגעאַנדערשט געוואָרען. עם האָט זיך געפיהלט, אז אין זיינע שווערע מויערן האַלט זיך אויף אַ פרויענצימער — אַ מיידעל... נאָך האָט זי קיינער פון די אַרעסטירטע נישט געזעהן, נישט געוואוסט, ווי זי זעהט אויס, צו זי איז אַ שעהנע אָדער אַ מאוסע, אַ יונגע צו אַנאַלמע, נאָר דאָך האָבען אַלע געפיהלט, ווי די אַרעסטירטע, אַזוי די

זשאנדארמען, די נאָהענטקייט פון אַ פרויענצימער מיט זיי אין שכנות. און דאָס מיידעל האָט דעם טאָן גאַנץ איבערגעאַנדערשט אין דעם שרעקליכען הויז.

דאָס מיידעל האָט געשפּיעלט פּיאַנאָ, און נאָך גאָר נישט האָט זי געבענקט אין איהר פערשפּאַרונג, ווי נאָך דעם ראַיאַל. טיילמאָל, ווען עס פלעגט אָנהויבען טונקעל ווערען אין איהר צימערעל און אַנד צינדען זיך דאָס קליינע לעמפעל, פלעגט זי אָנכאַפען אַ שרעקליך בענר קעניש נאָך שפּיעלען, דאָן פלעגט זי זיך אוועקזעצען אין אַ ווינקעל־שטוב, פערקעמט זיך די צעפּ ווי „גרעטכען“ און איינהאַרצען זיך, טיעף זיך איינהאַרצען. דענסטמאָל האָט זיך איהר געדאַכט, אז ערגעץ וואו שפּיעלט מען, אז עס קומט צוציהען אַ שפּיעלען פון ערגיץ גאַנץ ווייט, דרינגט אַריין דורך די שווערע פעסטונגס־מויערען און קלינגט אָב אין איהר צימערעל, און דער נגון שפּיעלט איהר אויס די טענער, דעם זמר, וואָס זי וויל הערען, און אזוי איינהאַרצענדיג זיך אין דעם געזאַנג, פלעגט זי זיך אויפהויבען און אָנהויבען אַרומדרעהען זיך איבער דעם קליינעם ענגען צימערעל אַרויף און אַראָב און מיט איהרע פּיס אויס־טרעטען דעם טאַקט פון דעם זמר. און איהרע לייכטע, שוועבענדע טריט האָבען זיך אזוי אָכגעשלאָגען אַן דער פּאָדלאָגע, אז מען האָט געקאָנט הערען דעם נגון, וואָס עס זינגט זיך איהר ערשט. אז איהר האָט זיך געזונגען און איהרע טריט האָבען אויסגעטרעטען דעם ניגון, פלעגט דענסטמאָל דאָס גאַנצע גרויסע, שוואַרצע הויז איינהאַרצען זיך צו איהר פּוס־טרעטען. יעדער אַרעסטירטער איז ביי זיך געזעסען אין זיין טונקעל ווינקעל און האָט זיך איינגעהאַרצט צו די שוועבענדע שפּיר לענדע טריט, וואָס הערען זיך איבער זיין קאָפּ, און האָט געצעהלט דעם טאַקט פון איהרע טריט און אויסגעזונגען דעם נגון... אזוי האָט דאָס גאַנצע שוואַרצע גרויסע הויז און יעדער איינזאַמער אין זיין ווינקעל געלעבט אַ מאַמענט אין אַ שעהנעם ליעבעם ליעד...

מען האָט זי קיינמאָל נישט געזעהן. איינע אַליין פלעגט מען זי אַרויספיהרען און ביי איהר דורכגעהן דעם קאָרידאָר פלענען די אַרעס־טירטע אין די קעמערלעך דערפיהלען איהרע טריט און פלענען זיך צור וואַרפען צו דער טהיר זיך איינהאַרצענדיג צו איהרע טריט און זוכענדיג מיט געוואָלד אַ שפּאַרע, אַ לאָך פון וועלכע זיי זאָלען קאָנען אַ בליק וואַרפען אויף איהר. זי פלעגט פיהלען דאָס נייגעריגקייט, וואָס קוקט

פון הינטער די שווערע אייזערנע טהירען אַרויס, און עפעס ווי נישט ווילענדיג פלעגט זי איהר יונגען לייכטען קערפער אויף א טהיר פון א פערשלאָסענעם קעמערעל אַרויפּוואַרפען. דער פערשלאָסענער דריינען האָט דאָס דערפיהלט... און עס האָט זיך ערוועקט ביי איהם א געפיהל, ווי פינגער-צימערען פון א לייכטער מיידעלשער האַנד וואָלט פלוצלונג אויף די קלאַווישען פון א ציטערענדער פיאַנינאָ אַרומגעבלאָנזשעט...

אין דעם צווייטען קעמערעל אין שכנות מיט איהרע איז געזעסען א יונגער מאַן. די פיער שוואַרצע שטומע ווענד, וואָס האָבען פון דעם יונגען מענשען שוין אַכט חדשים אַרויסגעריסען פון זיינע בעסטע טעג, זיינען נאָך נישט אים שטאַנד געווען אויסצולעשען זיין יונג געפיהל, וואָס האָט געלעבט אין דעם יונגען מענשען'ס האַרץ. דעם יונגען מענ-שען איז געווען, ווי זיין לעבען וואָלט אין איהם איינגעשלאָפען געוואָר-רען... אויפגעהויבען זיך אין דער פריה, פלעגט ער ליגען אויפ'ן טאַפ-טשאַן שעות לאַנג און דערמאָהנען זיך סצענעס פון זיינע קינדערשע יאָהרען, וואָס האָבען איצט צו איהם אַהער געשמיכעלט ווי פון א חלום, אָדער ער פלעגט קוקען אויף די רויטע קוה, וואָס פיטערט זיך פאַר דעם פענסטערעל, און בעוואונדערען מיט דער גרעסטער התלהבות יעדע קלענסטע בעוועגונג, וואָס זי האָט געמאַכט. די ענערגיע, וואָס האָט זיך געהאַט אָנגעזאַמעלט אין זיינע גלידער, נישט האָבענדיג קיין מיטעל זיך אויסצודריקען אין עטוואָס, איז איינגעשלאָפען אין איהם — און איהם איז געוואָרען גלייך, צי אין דרויסען שיינט די זון, אָדער עס גיסט א רעגען... עס איז אַבער גענוג געווען א לייכט ווינטעל, וואָס זאָל אויפּוועקען דאָס פערשלאָפענע געפיהל אין איהם און דאָס יונגע בלוט זאָל זיך אָנהויבען צו גיסען אין די אָדערען מיט'ן הייסען אַטהעם פון דער יוגענד...

און דאָס ווינטעל איז געווען זי...

ער האָט געהערט איהרע טריט, איהרע בעוועגונגען, איהר גאַנ-צעם וועזען דורך די וואַנד. ער האָט געפיהלט, אַז הינטער דער וואַנד לעבט א יונג לעבען ווי זיינס... און ער בענקט נאָך עפעס און דאָרשט נאָך עפעס... ווי א הונד פלעגט ער ליגען א גאַנצע נאַכט ביי דער וואַנד און איינהאַרבען זיך צו אַלע איהרע בעוועגונגען. ער פלעגט הערען דאָס מינדעסטע גערודער, ווי זי הויבט אויף די האַנד, ווי זי צולאָזט

זיך די האָר, און אַט דאָכט זיך איהם, ווי איהרע האָר קוועטשען זיך צוזאַמען אויף איהר האַלז. אַט ווי זי ציהט איבער זיך די דעקע. אַ ווינטעל בלאָזט איבער איהר נאַקעטען האַלז, בלאָזט אין איהרע האָר, און זי גראָבט איין טיעף, טיעף דאָס פנים אין קישען...

ער האָט זי געזעהן אין זיין פּאַנטאַזיע, זי מוז זיין אַ קליינע מיט דינע, לייכטע גליעדער. אַן איידעלקייט איז אויסגעגאַסען אין איהרע גליעדער און זיי קישען זיך אַרויס פון איהר שוואַרצען שענהעם קלייד. האָר האָט זי לאַנגע, שוואַרצע איינצעלנע, דינע ווי זייד, און שטענדיג זיינען זיי געוואַשענע, און קיהל זיינען זיי ווי טראָפּענס וואַסער, און זי זיצט די פיס אונטער זיך, ווי אַ יונגע קאַץ אויף איהר בעט, און שפּיעלט זיך מיט איהרע שוואַרצע, לאַנגע קיהלע האָר... און זי שמייד כעלט ווי זי וואָלט עפעס געוואָלט זאָגען דענסטמאַל, ווען עס בעהאַלטען זיך האַלב פּערשעהמט, האַלב עזות'דיג איהרע שוואַרצע אויגען, האַלב אין טרעהרען בענעצט, אונטער איהרע געדיכטע שוואַרצע ברעמען. און אַ שטילקייט איז אין איהר, אַ רהיגע שטילקייט, ווי אַ שטילעם ליעד... איהר געזיכט וויל גאָר נישט. נור עפעס אזוי פאַר זיך, בעד-האַלטען אין זיך, לעבט דאָס שטילע מיידעל אין אַ שווערען בעהאַל-טענעם סוד... און אַ סוד עפעס גאָר נישט ווי פון דער וועלט... און אייזערנע טהירען זיינען פּערשלאָסען פאַר דעם סוד... קיינער, קיינער קאָן זיך דאָרט נישט אַריינקריגען, טהיילען זיך מיט איהר סוד...

ער האָט זי געזעהן אין שאַפּענס אַ נאַקטורן. זי האָט איהם געדונגען, מיט די פיס אויסגעטראָטען אַ מאָל אין אַ טונקעלע פאַרנאַכט. ער האָט געזעהן אַ יונגען בליהענדען כאַסנע-וואַלד אין פריהען הערבסט, שיטער געהען די יונגע, דינע בוימער הויך אין הימעל אויף און שפּרייט מען אויס זייערע פליעגעל — זייערע יונגע צווייגען — איינער צום צווייטען און וואַרפען אַ שאַטען אַרום זיך. עס איז אַ יונגער הערבסט-פאַרנאַכט. טרויעריג און רויט געהט די זון אונטער הינטער'ן שוואַר-צען וואַלד און וואַרפט אַ גליהענדע בענקשאַפט אין שוואַרצען וואַלד אַריין. דאָ און דאָרט צווישען די יונגע סאַסנע-בוימער בלאַנדזשען נאָך אַרום אָבגעריסענע זונען-פּלעקען. דאָרט, הינטער דעם יונגען סאַסנע-וואַלד, שטעהט אַן איינזאַם פּערלאָזטער שלאָס, וואָס שפּיעלט זיך טרויעריג און הערבסט'דיג אָב אין דעם בלויען וואַסער-שפיגעל, וואָס קעסטעלט זיך אַנטקעגען דער רויט אונטערגעהענדער זון. פון

דעם פּעראַיינזאַמטען שלאַס פּיהרט אַ פּערלאַזטע ווייס שטעגעל־
סטענגע צווישען די יונגע סאַסנעס. שטום און פּערשלאַסען אין פּער־
באַרגענעם סוד טרעט זי איינזאַם אויף דעם שטעגעל צווישען די יונגע
סאַסנעס. באַרוועס ווייזען זיך איהרע ווייסע פּיס אַרויס פון אונטער
איהר שוואַרצען לאַנגען רעפּאַרמ־קלייד, וואָס וואַרפט איהר נאָך ווי אַ
שוואַרצער שאַטען איהר סילוועט, און אַ שוואַרצער פּליעגעל פון אַ געד
שאַסענעם פּויגעל פּוצט איהר שוואַרצען קאַפּ האָר... אזוי מאַיעסטעמיש
שטיל טרעט זי אויף דעם איינזאַמען שטעגעל פון אַ פּרעמדער וועלט
אין אַ פּרעמדע וועלט...

ער פּלעגט צו איהר אַריינקלאַפּען דורך די וואַנד מיט די פּינגער.
אויסזאַגען איהר די ליעבעס־געפּיהלען. „ווער ביזט דו? זאָג, איך
פּיהל, אַז דו ביזט יונג און שעחן און איך ליעב דיך... איך בין שטאַרק,
ווי אַ לייב, איך וויל ביי נאַכט די וואַנד דורכברעכען און וועל קומען
צו דיר אַריין. איך וועל דיר ווי אַ ליעבען פּויגעל אויף מיין ברוסט
נעהמען, אַנטלויפּען מיט דיר, ווייט אוועק מיט דיר, וואַרט, דו פּויגעל,
אויף מיר...“

און זי פּלעגט זיך צוהערען צו זיין פּינגער־קלאַפּען. זי האָט נישט
פּערשטאַנען וואָס ער וויל זאַגען, זי האָט די שפּראַך פון „פּינגער־קלאַ־
פּען“ נישט פּערשטאַנען, נאָר זי האָט געפּיהלט, אַז דאָרט הינטער דער
וואַנד לעבט פאַר איהר אַ געפּיהל, אַ הייס געפּיהל. אַז דאָרט פון הינד
טער דער וואַנד רופּט צו איהר אַ שטים, מען רופּט זי! מען רופּט זי!...
פּלעגט זי ליעגען ביי דער וואַנד און איינהאַרען זיך צו דעם פּינד
גער־קלאַפּען. אַ געזאַנג, אַ ליעד פון ליעבע איז דאָס פּינגער קלאַפּען
פאַר איהר געווען, זי האָט געפּיהלט די ווערטער, וואָס שטאַרבען אין
דער וואַנד אָב. און האָט געהערט אַ פּאַכען פון אַ האַרץ פאַר איהר...
פּלעגט זי מיט די פּינגער אויף דער וואַנד ציטערען, קלאַפּען, קלאַ־
פּען, ווי זי וואַלט מיט אַ כּוואַליע פון ליעבע די וואַנד געוואַלט בעגיסען.
ער האָט געהאַרעט דעם געזאַנג פון איהרע פּינגער.

„קום... וואַרט אויף מיר, מיין ליעבער פּויגעל, איך פּיהל דיך, איך
פּיהל דיך ווער דו ביזט, וואַרט, איך ברעך די וואַנד און קום צו דיר.“
אזוי האַבען צוויי נשמות דורך אַ וואַנד זייער לעבען אויסגעזונגען...

און זי האָט זיך שוין געהאַט צוגעוועהנט צו איהם. נישט געד

וואוסט, וואָס ער איז, ווער ער איז — צו איז ער א יונגער אָדער אַן אלטער, צו האָט ער א ווייב, צו ער האָט א קינד — זי האָט נור געוואוסט, אז עס איז הינטער דער וואַנד דאָ א נשמה, וואָס ביינקט נאָך איהר, און אז איהרע ביינקט נאָך יענער נשמה. זי האָט גע- פיהלט דאָס האַרץ, וואָס קלאַפט פאַר איהרעט־וועגען דאָרט הינטער דער שטומער, שווייגענדער וואַנד.

איז עס נאָכט געוואָרען, האָט זי זיך אויף דער ערד נעכען דער וואַנד אַנידערגעזעצט, אָנגעקלאַפט מיט דער האַנד, צו זיצט ער אויף יענער זייט וואַנד אויף דעמזעלבען אָרט. אזוי זיינען זיי ביידע גע- זעסען שעות לאַנג. ער האָט איהר דורך די וואַנד ליעדער מיט פינגער-קלאַפען געזונגען. ער האָט איהר פון זיין ליעבע דערזעהלט. ער האָט זי געטרייסט, ער האָט איהר ווערטער געזאָגט, טיעפע ווערטער און ערנסטע ווערטער. זי האָט נישט פערשטאַנען — נור געפיהלט האָט זי זיין האַרץ און זיין נשמה אין זיין פינגער-קלאַפען, פלעגט זי דעם קאָפּ שוואַך אויף דער וואַנד אָנלעהנען, ווי זי וואָלט געוואָלט אין זיין שויס פאַלען, אָדער שטיל, פאַמעליך שטיל א מאַטיוו מיט איהרע לייכטע שוועבענדע פינגער דורך די וואַנד אויסקלאַפען. דער- נאָך פלעגט איהר עפעס אזוי גוט ווערען אויף דער נשמה, אז זי האָט זיך אויפגעהויבען פון דער פּאָדלאַגע און אָנגעהויבען אַרויף און אַראָב צו געהן איבער דעם צימערעל — א ליעד אויסצוטאַנצען מיט איהרע פוס-טרעטען. און דאָס גאַנצע גרויסע גרויזאַמע הויז האָט דענסטמאָל געפיהלט די ריינע נשמה, וואָס לעבט אין זיינע מויערען. יעדע פּאָ- ליטישער בעזונדער האָט איהרע טריט געזעהלט, און עס האָט זיך איהם אויסגעזונגען דאָס, וואָס עס זינגט זיך איהר איצט...

פּלוצלונג איז געשעהן א זאָך, וואָס האָט געמאַכט ציטערען דאָס גאַנצע גרויזאַמע, שוואַרצע הויז.

פון דער שיין פון זיין קליין פענסטערעל האָט א פּאָליטישער געזעהן, ווי מען בויט א תליה אויף דעם בערגעל פאַר דער טורמע. און אין א שטילע שוואַרצע נאָכט האָט א שטיל פינגער-קלאַפען געברומט אין טורמע א גאַנצע נאָכט, ווי איינזאַמע, פערלאָזטע טראָפענס רעגען וואָלטען געבלאָנדזשעט אין א רינע. דאָס האָט איין פּאָליטישער דעם צווייטען צו ווישען געגעבען: „מען בויט א תליה“, און דאָס גאַנצע

גרויזאמע שרעקליכע הויז האָט געציטערט אין דער נאַכט פון דעם וואָרט „תליה“.

צוערשט איז געוואָרען אַ געקלאַפּעריי, איין וואַנד מיט דער צוויי-טער, אויבען מיט אונטען. איינער האָט דעם צווייטען צו וויסען געגעבען, עצות געגעבען, געטרייסט זיך, געזעגענט זיך. און פון דעם שטילען טרויעריגען פינגער-קלאַפּען אין דער טרויעריגער נאַכט האָט זיך געדאַכט, אַז דער מלאַך-המות קלאַפּט אָן מיט זיינע שוואַרצע פליג-לען אין דער וואַנד. באַלד אָבער דערויף איז שטיל געוואָרען אין נאַכט צען הויז, ווי דאָס גאַנצע הויז וואַלט אויסגעשטאַרבען. יעדער אַרעס-טירטער האָט זיך געוואָרפען אין זיין ווינקעל אַריין, געמאַכט אַ חשבון הנפש מיט זיך אַליין און געוואַרט אויף דעם מלאַך-המות, וואָס זאָל קומען נאָך איהם...

אין יענער נאַכט האָט זיך זיין פינגער-קלאַפּען געענדערט. זיינע פינגער האָבען געציטערט. ער האָט איהר דורך די וואַנד עפעס געזאָגט; זי האָט געפיהלט, אַז ער האָט איהר עפעס צו זאָגען, זיין פינגער-קלאַפּען האָט זיך עפעס געבעטען... געבעטען און געטרייסט און געוואָרענט עפעס. און שטיל איז געוואָרען זיין פינגער-קלאַפּען, עפעס מיט האַרץ-ציטערניש. זי האָט געפיהלט, ווי ער לעהנט אָן דאָס פנים אָן די וואַנד, קלאַפּט מיט זיין שטערן אָן די וואַנד... קושט די וואַנד... שפרייט אויס די אַרעמס אויף דער וואַנד... באַלד דערויף איז ער שטיל געוואָרען. נאָר ווייטער האָט זיך געהערט, ווי ער פאַלט אויף די וואַנד, בייסט די וואַנד מיט די צייהן, ראַצט זי... עפעס וויל ער, עפעס האָט ער איהר אַ סוד צו פערטרויען, נאָר וואָס האָט זי נישט פערשטאַנען...

שטיל און טרויעריג איז געווען די נאַכט. אין דרויסען האָט אַ ווינד געוויינט. עס האָט געמוזט אין דרויסען אַ געוויטער זיין, נאָר אינווייניג אין דער טורמע האָט מען ניט געהערט. פון צייט צו צייט האָט זיך פון גאַנץ ווייט אָנגערופען אַ ווידער-קלאַנג ווי פון אַ פריה-צייטיג אויסגעהענדען דונער. אַ ווינד האָט זיך געריסען פון דאָך, פון די קליינע אייזערנע לעדענלעך, וואָס זיינען פאַר די פענסטער פון דאָך טורמע, און געטשעפעט זיך אָן די אייזערנע שטריכעמען. אין איהר צימערעל איז פינסטער געווען און שטיל געווען, זי

האָט אייניגע מאָל געפרובט אָנקלאַפּען ביי איהם. נאָר ער אינווע-
 ניג — ווי ער וואָלט זיך מיט איהר אַ ברוגז געמאַכט — ענטפּערט
 איהר היינט נישט. איז זי אויך ברוגז געוואָרען און האָט זיך אויף
 איהר בעט געלעגט. שלאָפּען האָט זי נישט געקאָנט — איהר איז
 טרויעריג און אומעטיג געוואָרען. זי האָט געוואָלט אייניגע מאָל צו
 געהן צו דער וואַנד אָנקלאַפּען, נור זי האָט געוואַרט ביז ער וועט דאָס
 צוערשט טהון. דערנאָך איז אין טורמע אזוי שטיל געוואָרען. מען
 האָט קיין פינגער־קלאַפּען נישט געהערט, נישט דעם מינדעסטען גע-
 רויש, נור פון אַ גאַנץ ווייטען אָרט האָבען זיך געהערט איינזאַמע
 שטילע טריט פון אַ וואַכענדען אויף און אָב. אויף איהר איז אָנגע-
 פאַלען אַ שרעק. דער ווינד וויינט אין דרויסען... זי איז אַראָב פון
 איהר בעט, צו צו דער וואַנד, אָנגעקלאַפּט אָן דער וואַנד — ער ענט-
 פּערט נישט. זי איז אין אַן אַנדער ווינקעל אַריין, געזוכט אין יענעם
 ווינקעל, פון דאָרט שוויינט מען אויך. זי האָט דאָס אויער צוגעלעגט
 צו דער וואַנד, איינהאַרבענדיג זיך, טיעף איינהאַרבענדיג זיך — דערי-
 נען איז טויט שטיל. דער שרעק איז אויף איהר וואָס מעהר בעפאַ-
 לען, דער ווינד וויינט אין דרויסען — האָט זי אָנגעהויבען זוכען ביי
 דער וואַנד אין יעדען ווינקעל, איינגעגראָבען דאָס פנים אין דער וואַנד
 אין געבעטען זיך מיט אַ וויינענדיג, שלוכצענדיג קול: ענטפּער מיר!
 ווער ביסט דו? און וואו ביזט דו? פאַר וואָס שוויינסט דו? ... וואָס
 איז מיט דיר געשעהן? ... איך האָב מורא, וואָס שוויינסט דו? ענטפּער
 מיר! ... ענטפּער מיר! ...

דיא ערשמע זאך.

אלס א הקדמה.

פון דעם בוך "ערד".

עס איז געווען א טאָג, און איך בין נאָך דענסטמאָל א יונג קינד געווען. ריין געוואָשען זיינען מיינע הענד געווען, אונשולדיג מיין נשמה, מיין האַרץ האָט נאָך פון שלעכטס ניט געוואוסט, מיין טאַטען האָב איך נישט געקענט, מיין מאמע איז אַוועק אין אַ פרעמדעם לאַנד, און עס האָט מיך אָנגענומען אַ פערלאַנג, צו קענען גאָט מיין בעשעפער. איך בין אַוועק אין פּעלד, האָב ביים טייך זיך געזעצט און געוואַרט ביז נאַכט.

און דער טאָג איז אַוועק און עס איז נאַכט געוואָרען. און פון הימעל איז אַרויסגעפאַלען אַ וואָלקען און האָט צוגעדעקט די עקען פון דער ערד. און אַ טויירויד האָט פון וואַסער זיך אויפגעהויבען און האָט זיך איבער די פּעלדער געלענט, דאָן האָב איך מיינע אויגען צו דער אונגענדליכקייט געווענדעט, און מיין האַרץ האָט אַ תּפּלה געבעטען אזוי:

„גאָט פון דער וועלט, טאַטע פון אַלעם לעבענדיגען און טויטען, בעשעפער פון אַלעם וואָס איז דאָ און נישט דאָ, וואָס אַלעס אין אין ייר און דו אין אַלעם, לאָז מיך דיין געזיכט זעהן! איך בין פּערלאַזט, איך האָב קיינעם נישט, נור דייך, מיין בעשעפער, פון דיר בין איך עקומען, צו דיר געה איך צוריק. מיין שיפעל איז מיר אָבגעשוואומען אין טיעפען ים, און איך בין איבערגעבליעבען אליין אויפ'ן ברעג און האָב נישט מעהר, ווי דיין הימעל, וואָס דעקט מיך צו, און דיין ערד, וואָס האַלט מיך אויף, און איך בין נאָך יונג און דאַרף אַ פאַטער, וואָס זאָל מיך ביי דער האַנד פיהרען, און דאַרף אַ מאמען, וואָס זאָל מיר די טרעהרען פון באַק ווישען.“

דאָס אלעס האָב איך אין מיין האַרץ געזאָגט, אָבער מיינע ליפּען האָבען געשוויגען, און מיך האָט איינגעהילט אין זיך דער סוד פון דער נאכט, און זיכער האָב איך מיין קאָפּ אויף די ערד אַנידערגעלעגט, און עס איז מיר געווען, ווי איך וואָלט אויף דער מאַמעס ברוסט איינגעשלאָפּען.

איך לייעג נאָך אין טרוים און איך דערהער פּלוצלונג אַ שטים און איהר קלאַנג איז ווי דאָס געזאָנג פון אַ האַרפע, וואָס ווערט געוואַשען אין די וועלען פון די טייכען, און וואָס איז אויסגעוועכט מיט דעם ריח פון די סאַמעטרויזען, און קומט צו ציהען פון טיעפען וואָלד. — מיין רחמנות אויף דיר, מיין רחמנות אויף דיר, מיין קינד! — און עס איז מיר געווען, ווי אַ מאַמע וואָלט מיר די האָר געגלעט און ווי אַ שוועסטער וואָלט מיר אַ לייער פון דערהיים געזונגען.

און עס איז געווען, אַז איך האָב מיינע אויגען אויפגעעפענט, האָב איך געזעהן, אַ פרויענציער איז פאַר מיר שטעהן געבליעבען, און זי איז נאָקעט און באַרוועט.

איהרע ברוסטען זיינען פול און בעהאַלטען אין די זאַנגען פון פעלד, און איהר קאָפּ איז בעפוצט מיט די פרוכטען פון דער ערד, און איהר שאַנד איז צונעדעקט מיט די בלעטער פון פייגענביים.

אין איהרע הענד האַלט זי די ווינדען פון דער וועלט, און איהרע פיס זיינען ווי איינגעפלאַנצט אין דער ערד, און איהר געשטאַלט איז געגליכען צו אַ בוים פון דער ערד, און אַז זי האָט אַ ריהר נעטהאָן מיט איהרע הענד, זיינען זיי געגליכען געווען ווי די לייליען אין וואַסער, און אַז דער ווינד האָט אין איהרע האָר געבלאָזען, זיינען זיי געגליכען געווען צו די בלעטערדיגע צווייגען פון דעם וויערושבערביים.

און זי איז בלינד און קומט פּערהילט אין שאַטען פון דער נאכט. און עס איז געווען, אַז זי האָט זיך דערנעהנטערט צו מיר, האָב איך מיין פנים פּערבאַרגען אין די אויבערפלעך פון דער ערד און האָב געפרעגט: „ווער ביזט דו?“

זי האָט מיר אָבגעענטפּערט: „איך בין דער גאָט, נאָך וועלכען דו האָסט גערופּען, איך בין די מוטער פון שעפּפונג, דאָס פרוכטבאַרע, וואָס שאַפט פון דער אונגענדליכקייט צו דער אונגענדליכקייט, קיינער האָט מיר ביי מיין אַרויסגאַנג קיין געזעץ נישט נעגעבען, קיינער האָט מיר צו מיין ענדיגען קיין גרענעץ געשטעלט, קיינער ווייסט נישט, ווען

איך בין געוואָרען, קיינער ווייסט נישט, ווען עס וועט ווערען אַ סוף צו מיין ווערען. איך בין דאָס שאַפען פון אַלעם לעבענדיגען, און מיין נאָמען איז „דאָס זיין“. דיין תּפּלה האָב איך געהערט, און בין געקומען צו דיר, ווייל דו האָסט מיך גערופּען!

און עס איז געווען, אין מיין רעדען מיט איהר, האָט אַ בלאָז געטהאָן אויף מיר אַ ווינד, וואָס אַ פּרייהלינגס-געשמאַק איז אין זיינע וועלען אויפּגעהאַלטען, און אַ פּייכטקייט איז אין איהם און אַ צערטליכ-קייט, און עס האָט זיך אַראָבגעלאָזען אויף מיר אַ וואָלקען פון טוי, ווי דער טוי אויף פּעלדער, וועלכער שטייגט פון וואַסער אַרויס, אידער די זון געהט אויף, און ער האָט געשמעקט, ווי דער פּרייהמאָרגען אין וואַלד אין פּרייהלינגס-צייט, ווי דאָס וואַסער, וואָס קומט צו גיסען פון שטיינערנע קוואַלען, ווי דער קוש פון אַ כּלה אין דער נאַכט פון איהר חתונה, און עס איז מיר, ווי אַ ניי בלוט וואָלט אין מיינע אָדערן גערונען, און אַ קרעפּטיגקייט האָט ערפּילט דעם מאַרדך פון מיינע ביינער, און אַ ליכט איז געפּאלען אויף מיינע אויגען. איך האָב אויפּגעפּענט מיינע אויגען און האָב געזעהן, די ערד איז ברייט און לאַנג ווי די אויסשפּרייטונג פון הימעל, און די וואַרצלען פון אַלץ וואָס וואַקסט זיינען אין איהרע טיעפענישען איינגעפלאַנצט, און יעדעס בלומעלע און יעדעס גרעזעלע טהוט דאָס מייכלעל עפענען, די חיונה אין זיך איינצוציהען, און יעדעס גרעזעלע, און יעדעס שפּראַצענדע און וואַקסענדע נאָנט זיין זאָפט פון דער ערד. און עס זיינען געקומען צו פליהען די פּויגעל פון לאַנד און האָבען זיך בעהעפט מיט די בלומען פון דער ערד. און איינס האָט געלעבט פון צווייטען. און זי האָט געזאָגט צו מיר אזוי:

— צו אַנדערע געטער האָט איהר זיך געטהאָן קעהרען, און נאָט אייער בעשעפּער האָט איהר נישט ערקענט.

ווארום וואָס איז דען דער מענש, אַז נישט איינס פון מיינע שעפּפונגען, וואָס ציהט זיך חיונה פון דער ערד און קומט פון איהר און געהט צוריק צו איהר, נאָך דער צייט פון זיינע יאָהרען.

איז ער דען נישט דער ברודער פון בוים? — און ווי דאָס גראַז אין פּעלד איז ער דען נישט געגליכען, וואָס האָט זיינע וואַרצלען אין די ערד אַריינגעפלאַנצט, וואָס קומט פון איהר און געהט צו איהר? און איהר האָט זיך געטהאָן צו די הימלען ווענדען. צו די שטערן

הָאָט איהר די אויגען דערהויבען, צו דעם וואָס איז אין דער הויף פון אויף און איז פרעמד פון אייך. דייע אױגען הָאָט גערייצט דער הימעלס־שיין, און דיין האַרץ הָאָט געצויגען דאָס וואָס איז פון דער הויף פון דיר.

אזוי טהוט גאָט זאָגען: דעם הימעל, דעם הימעל — צו גאָט, און די ערד, די ערד הָאָב איך צו די מענשען געגעבען.

און איהר הָאָט געטהאָן ליכטען מיין ערד מיט אַ פרעמד געריכט, און איהר הָאָט געטהאָן פיהרען מיין וועלט מיט אַ פרעמדען אמת. וואָרום נישט דעם הימעלעס גערעכטיגקייט איז די גערעכטיגקייט פון דער ערד, און נישט דער אמת פון די הימעלען איז דער אמת פון די קינדער פון דער ערד.

און איהר הָאָט זיך געטהאָן ווענדען צו אַ פרעמדען גאָט, צום גאָט פון הימעל, גאָט, וואָס הָאָט אייך נישט געקענט און אייער תפלה נישט געהערט.

און עס איז געווען, אז איהר הָאָט רעגען געדארפט, הָאָט ער אייך ווינד געשיקט. דעם גוטען הָאָט ער שלעכטס געטהאָן און דעם שלעכטען הָאָט ער גוטס געטהאָן. וואָרום נישט דאָס גוטס פון הימעל איז די גוטסקייט פון דער ערד און ניט דאָס שלעכטע פון הימעל איז דאָס שלעכטע פון דער ערד. איהר הָאָט נביאות געזאָגט אין דעם נאָמען פון די געטער פון הימעל, און אייער נביאות איז נישט מקוים געוואָרען, וואָרום פרעמד זיינען זיי געווען דעם גאָט פון דער ערד און צו דעם מענשען פון דער ערד.

זיי האָבען נביאות געזאָגט אין די נעמען פון די געטער פון הימעל. דיך זאָלב איך פאַר אַ נביא צום גאָט פון דער ערד!

דערהערענדיג אזוינס, הָאָב איך מיך געווענדעט צו איהר און הָאָב אזוי געזאָגט:

איך בין נאָך יונג און קיינער קען מיך נישט, און קיינער הָאָט פון מיין נאָמען נישט געהערט. און עס וועט זיין, אז איך וועל צו די ברידער פון מיין לאַנד קומען און זאָגען צו זיי אין דעם נאָמען פון אַ גאָט, וואָס זיי האָבען פון איהם ביז איצט נישט געהערט, וועלען זיי זאָגען: „נור ליגענד, ליגענד זאָגט דער יונג!“

„אז עס איז טיטקע אמת, אז גאָט הָאָט זיך צו איהם בעוויזען, זאָל

ער אונז זיין צייכען ווייזען, כדי מיר זאָלען זעהען און גלויבען, אזוי ווי אין די נביאים פון די געטער." —

און עס האָט זיך דערהערט איהר שטים, און זי האָט געקלונגען ווי מיט'ן וואַסער געשוואַמען און האָט געשמעקט, ווי מיט'ן בלומען־ריח געבלאָזען.

— נישט דער גאָט פון די הימלען איז דיין גאָט פון דער ערד, און נישט ווי די נביאים פון די הימלישע געטער איז דער נביא פון דעם גאָט פון דער ערד.

נישט דער צייכען פון אונגעוועהנליכעס איז דער צייכען פון גאָט, דיין גאָט, — דער צייכען פון דיין גאָט איז דאָס געוועהנליכע.

נישט די מאַנדלען, וואָס וואַקסען אויף דעם שטעקען אין מענשענס האַנד, איז דער צייכען פון דיין גאָט, נאָר די מאַנדלען וואָס וואַקסען אויפ'ן צווייג, וואָס דער וואַרצעל פון זיין בוים איז אין דער ערד איינגעפלאַנצט.

נישט ווען די זון געהט אונטער אין מיטען טאָג איז דער צייכען פון דיין גאָט, נור דאָס, וואָס די זון געהט אונטער יעדען פאַרנאַכט און שיינט אויף יעדען פריהמאָרגען, איז דער צייכען פון דיין גאָט. דאָס וואָס אין זומער שיינט די זון, און ווינטער גיסט דער רעגען, איז דער צייכען פון דיין גאָט.

וואָרום אַלעס, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, האָט ער צום גוטען בעשאַפען: מיין צייכען איז „דאָס זיין“!

און עס איז געווען, אז גאָט מיין בעשעפער האָט געענדיגט צו רעדען, און אַ טוי איז אויפגעגאַנגען פון די פעלדער פון לאַנד און האָט אָנגעטרונקען אַלעס בליהענדע און וואַקסענדע, איז גאָט מיין גאָט פּערהילט געוואָרען אין דעם טוי־וואַלקען, וואָס האָט גערוהט אין די עקען פון לאַנד.

און די זון איז אַרויסגעגאַנגען צו בעלויכטען די וועלט, און די ערד האָט זיך ערוואַכט צו איהר אַרבייט.

ערך

ע ר ד

דאָס שטיק ערד פון וועלכען איך וויל ערצעהלען, איז געלעגען אויסגעצויגען פון יענער זייט דאָמבראָווער גרויסע וועלדער ביים ברעג פון דער ווייכסעל. די הויכע סאָסנעס וואָס זיינען געשטאַנען ווי אַלמע גרויסע מלכים, מיט זייערע קרוינען אויף די קעפּ און האָבען מיט זייער הויך איבערגעשטיגען איינער די צווייטע אין ווייטען, ווייטען וואַלד אַרײַן, האָבען פון דער ערד דורך דורות און דורות אויסגעטרונקען איהר פעטקייט און פייכטקייט און זי איבערגעלאָזט טרוקען און זאַמדיג ווי אַ סוכאָנטישע אויסגעצויגענע ברוסט פון אַ דאַרער מוטער, און זי האָט אויסגעצויגען מיט איהר טונקעלען טרוקענעם זאַמד־רוקען, אונטער דעם העלען לויכטענדען הימעל, וואָס האָט יעצט אין פרייהלינג צייט בעגאַסען אַלעס אַרום מיט לייכטענדע יונגע שטראַהלען. די יונגע שטראַהלען האָבען ערפילט דעם שטח מיט אַ לעבענס־לוסט וואָס האָט געוועקט צום שאַפען, נור די לייכטענדע פול מיט קראַפט אָנגעטרונד קענע שטראַהלען האָבען ווי יונגע התנים־בחורים איבערגעלויכטען זיך איבער דער ערד, און האָבען ניט געפונען קיין כלה צו דער התונה. בחנם האָבען זיי געוועקט פון דער ערד דאָס פערבלאָנדזשעטע קערנדעל וואָס דער ווינד האָט עס אַהער געבראַכט פון פעטע פעלדער, די ערד האָט קיין גרינס ניט אַרויסגעצויגען און האָט זיך שוין יאָ דאָ און דאָרט דורך דעם זאַמד גרינע קנאַספען־שפראַצעכטס געוויזען, איז עס פריה צייטיג פון זאַמד און שטויב פערטריקענט און אויפגעגעסען געוואָרען. און דאָס גאַנצע שטיק לאַנד אויסגעצויגען אַרום ברעג פון ווייכסעל איז געווען ווי אַן אוננצוליכע שמאַטע, וואָס איז געוואָרען אַרויסגעוואָרפען פון דעם הויכען רוישענדען וואַלד, פערשעמט פון גאָט און לייט.

זי האָט ניט צוריקגעגעבען דעם פויער, איהר בעל־הבית, די מאָס ווייטצען וואָס ער האָט בעדאַרפט אַרויסנעהמען פון איהר, זיין אַרבייט און די קערענדלעך וואָס ער האָט אין איהר אַריינגעלעגט, האָט ער זי בעשטימט פאַר דעם אַרעמען קאַרטאָפּעל און פאַר'ן אַרעמען ברויט,

וואָס זי האָט איהם אָבגעגעבען צוריק פאַר זיין פּראָצע מיט זעהר אַ קאַרנע האַנד. טאַקע דער שטרוי איז געווען קליין און שימער, און די קערענדלעך אזוי מאַגער דאַר, אז עס האָט ניט געלוינט זיי פון די פּלעווע אַרויסצוהאַקען — נור דאָך איז עס געווען גאָט'ס ערד, און זי צו פּערשעמען, איבערצולאָזען ניט בעאַרבייט — וואָלט געווען אַ זינד פאַר גאָט.

איז ער אָרעם געווען דער פּויער פון דער ערד און האָט איבער געטראָגען זיין אָרעמקייט מיט אונטערטהעניגקייט און געדולד. זיינע קינדער ווי זיינע פיה האָבען זיך איהם ניט געכאַוועט, זיי זיינען איהם געבוירען געוואָרען ווי די ערד, סוכאַטניקעס, אָדער זיי זיינען פריה צייטיג געשטאַרבען. צי פאַר הונגער און דחקות, צי איבער די קללה, — דאָס שטיק לאַנד, איז עפעס איבער אַ פּערבאַרגענע געהוימניס פאַלע זינד געוואָרען פּערשאַלטען, ווי די פּויערים האָבען געגלויבט — נור אפילו די וואָס זיינען יא געבליבען ביים לעבען, און ווי דאָרט זיך געקענט דורכשטופען און דערוואַקסען, האָט די סוכאַטניטשע ערד אויך ניט געקענט זיי מפרנס זיין און ערהאַלטען. דאָס פיה ווי די מענשען, כאָטש זיי זיינען קליין־וויקסיג געווען, האָבען זיי איהר געמוזט פּערלאָזען אין דער יוגענד און פיהרען זייערע הענד אויף אַנדערע פעל־דער, צו פרעמדע פעלקער, איבער די דייטשע גרענעץ. אָדער אויף יענער זייט ים, אין ווייטען בראַזיליען.

און געהאַלטען האָבען זיך נור אויף איהר די פון איהרע קינדער, וועלכע האָבען ניט געקלערט — און ניט געוואוסט, אז עס איז ערגעץ אַנדערש־וואו דאָ אַנדערע ערד, וועלכע בעצאָהלט בעסער און רייכער פאַר דער ארבייט און ווייצען וואָס מען לענט אַריין אין איהר; די פון איהרע קינדער, וועלכע עס האָט זיך געדאַכט, אז זיי זיינען בעשאַפען געוואָרען פאַר איהר, אָנגעוואַקסען אָן איהר, און מוזען אַריבערטראָגען מיט איהר צוזאַמען איהר אָרעמקייט און טרוקענקייט.

האָבען זיי זיך געהאַלטען אָן איהר, און איהר צוריקגעגעבען די קראַפט און פּראָצע, וואָס זיי האָבען גענומען פון איהר ביסעל בידנע חיונה, פון איהר לופט, פון איהרע אָרעמע פּרוכטען, און נאָך די צייט פון זייערע יאָהרען זיך איינגעגראָבען אין איהר, און זייערע לייבער אויסגעמישט מיט איהר שטויב און זאַמד, און ניט איינמאַל האָט אַ פּויער געפונען ביים אַקערען מיט'ן אייזען אין די ערד דעם שייטעל בין

זיין עלטער-זיידע, וואָס זיין קערפּער איז שוין לאַנג געוואָרען אַ חלק פון די ערד.

אויף אַ שיידען-וועג אין אַ ווינקעל פון דעם שטיק לאַנד, איז געשטאַנען אַן אַלטער האַלב-איינגעזונקענער צלם. דער צלם מיט דעם קריסטוס וואָס איז געווען אויף איהם האָבען פּערשפּרייט זייערע אַלטע מיט מאָך בעוואַקסענע הענד איבער די צוויי זייטען וועג און האָבען געזאָלט, אזוי ווי מען האָט אויף זיי אָנגעשריבען, אָבְהִיטֵען די געגענד פון הונגער, פּייער און מלחמה. דער צלם מיט דעם קריסטוס-בילד וואָס זיינע הענד און פּיס זיינען געווען צוגעשלאָגען צום קרייץ — זיינען אזוי אַלט געווען, אזוי אָבגעלאָזען און מיט מאָך בעוואַקסען, אז עס האָט זיך געדאַכט, אז זיי זיינען אזוי ווי דער אַלטער אויסגעלעכער-טער און מיט דונער'ס דורכגעברענטער בוים, וואָס איז געשטאַנען הינ-טער זיי — אז זיי זיינען אויך אַרויסגעוואַקסען פון דער ערד, האָבען אַמאָל געבליהט, צווייגען און בלעטער געהאַט, נור פאַר אַלטייט זיינען זיי אזוי אויסגעדאַרט און טונקעל געוואָרען, און מיט מאָך בעוואַקסען און נייגען זיך צו דער ערד.

אויף יעדען מאַי-יום טוב האָבען די קינדער פון דאָרף דעם צלם מיט בלומלעך בעפּוצט, ריכטיגע פעלד-בלומלעך, גאָט'ס אַרבייט וואָס זיי האָבען ערשט פון בויער אין פעלד אָבגעריסען און פּאַפּירענע, זייערע הענד-אַרבייט. נור די בלומלעך האָבען זיך אויסגעמישט. מען האָט ניט געוואוסט וועלכע עס זיינען פעלד-בלומלעך און וועלכע זיינען פּאַפּיער-בלומלעך. ס'האָבען ליכטלעך געברענט פאַר די הייליגע מאַמע'ס בילד וואָס איז געווען אַריינגעוואַקסען אין בוים אַריין, האָט דעם צלם מיט בויעלעך וואַלד-קשאַקעס אַרומגעזעצט, מיט זאַמד אויסגע-שיט און אַ ווייסען טישטוף פאַר דעם צלם אויפּגעהאַנגען, האָבען ווי קינדער זייער גאָט'ס שטיבעל, וואָס איז געשטאַנען אין מיטען וועג אונטער'ן פּרייען הימעל אָהן אַ דאָך, אָהן אַ וואַנד, אויסגעפּוצט און אויסגעציערט, און דאָרף-גויל'עס האָבען זיך יעדען אויף-דער-נאַכט אין גאַנצען חודש מאַי אונטער דעם קרייץ, צווישען די אַריינגעשטעלטע בויעלעך אַרונטערגעקליבען און אַלע, ווי מענער און ווייבער, ווי אינגלעך און מיידלעך, האָבען פון די ביכער מיט די ליכט בעלויכטען הייליגע לייער אין די נאַכט אַריין געזונגען.

אין איינע פון אזעלכע מאי-נעכט האָבען זיך די גוים פון דעם דאָרף צונויפגענומען מיט די ליכטער און די געבעט־ביכער אין די הענד אַרום דעם קרייז און האָבען אָבגעריכט זייער מאי־געבעט. די פויערים זיינען זעהר בעטריעכט געווען, עס איז שוין געווען אין שפּע־טען מאי, ווען אַנדער־שוואוואו האָבען שוין געמוזט די פעלדער אין גאַנץ צען בעקליידט זיין מיט גרינס, דער ווייטיץ און דער קאָרן האָט שוין בעדאַרפט אין דער הויף צו שטעהן און דאָ נאָכ'ן אַקערען אַזוי ווי דער ווינד האָט אָנגעטראָגען דעם שטויב, בעהויכט די ערד, אַזוי איז עס געווען איצט, טאַקע דאָ און דאָרט האָט זיך געגרינט קאָרן, די קאַרטאָ־פעל האָבען בלעטלעך אַרויסגעגעבען, עס וואָלט אפשר דאָס האַיאָהר בעסער געווען ווי אן אַנדערש מאָל, נור וואָס קומט אַרויס — קיין רעגען איז ניטאָ. די ערד איז טרוקען, צוזאַמענגעבאַקען פון די זונן וואָס האָט שוין האַיאָהר אין מיטען פרייהלינג הייס געוואַרעמט. די ערד שפאַלט זיך און דער שטויב לעגט זיך אויפ'ן גרינס. דער גלח אין די קירכע פון נאָהענטען שטעדטעל האָט שוין אייניגע געבעטען אָבגעריכט אויף רעגען, נור דער רעגען ווייזט זיך ניט. יעדען פאַר־נאַכט קוקען די פויערים אויף די רויט־אונטערנגעהענדע זונן וואָס לאָזט זיך אין טיעפען וואַלד אַריין, זוכען צייכען אויב עס וועט מאַרגען זיין רעגען — געפינען אָבער קיינע ניט. די טעג זיינען וואַרעם, די נעכט זיינען שוואַרץ, מיט שטערען איז דער הימעל בעדעקט, און די זונן געהט יעדען טאָג גליהענד אונטער, בעלייכט דעם גאַנצען וואַלד און די בוימער נייגען זייערע קעפּ צו די רויט־אונטערנגעהענדע זונן. האָבען די גוים דאָס מאָל זייער געבעט אָבגעריכט מיט צובראַכענע הערצער, און זייערע שטימען זיינען געווען זעהר ריהרענד. אין די ווייבערישע שטימען האָבען זיך טרעהרען געהערט, און די מענער־שטימען זיינען געווען האַרט, רויה, נור דאָך האָט זיך אין זיי אַ קלאַנגען געהערט. זיי האָבען זיך ניט געהאַלטען אין טאַקט, ניט מיטגעזונגען, נור האָבען געשריען, רויה געשריען די ווערטער אין די שטילע טונקעלע נאַכט אַריין, וואָס האָט אַרויסגעהאַכט אַרום דעם גאַנצען, גאַנצען שטח. דער וואַלד איז שוואַרץ געווען און זיך איינגעהילט, געטוילעט זיך צו זיך, יעדער בוים איז געשטאַנען פאַר זיך, ווי אַליין אין זיין סוד בעהאַלטען און געמאַכט דעם איינדרוק ווי אַ שוואַך אונבעהילפּיג קינד, וואָס מען האָט עס אַנידערגעשטעלט און עס ווייס ניט ווי צו דער

מאמען אהיים צו געהן. נור די קעפ אין דער הויך האָבען זיך אויסגע-
מישט, בעהאַלטען זיך אין איינעם און פערלירען געוואָרען אין די
שוואַרצע נאכט. שטיל איז געווען אַרום, נור אַ שטיל טיעף גערויש
האָט זיך געהערט אין טיעפען וואַלד — ווי דאָס וואַלט אויסגעזאָגט
פון דעם טיעפען שרעקליכען געהיימניס וואָס טהוט זיך יעצט אין וואַלד
אַב... דאָס שטילע גערויש האָט געוואָרפען אַ שרעק אויף די קינדער,
וואָס די גוים האָבען מיטגענומען צום צלם. די קינדער האָבען אַרומגע-
קניעט און זיך איינגעטוליעט צום צלם צו. צוערשט האָבען זיך געהערט
זייערע קינדער־שטימען מיטזינגען די ליעדער, דערנאָך, ווען די נאכט
איז שוואַרץ געוואָרען, דאָס ביסעל רויטליכקייט איז פערטרונקען גע-
וואָרען אין טיעפען וואַלד, און פון וואַלד האָט זיך דערהערט דאָס שטילע
גערויש — זיינען זיי שטיל געוואָרען, נור ענגער נאָך צוגעטוליעט זיך
צום קרייץ צו... זייערע ליפען האָבען אין דער שטיל געברומט „טאַטע
אונזער“... דאָס ליכט, וואָס האָט זיך געברענט אַרום קרייץ, און די
עלטערענ'ס שטימען וואָס האָבען יעצט שוין ניט מעהר געזונגען נור
געשריען, האַרצרייסענד געשריען, קלאָגענדיג זיך, קלאָגענדיג זיך, האָט
אויף זיי אזא שרעק געוואָרפען, אז זיי זיינען איינגעשלאָפען, איינס
צוגעטוליעט צום צווייטען, און מיט די הענד אַרומגענומען דעם האַלץ
פון קרייץ. די סוכאָטניטשע ערד וואָס האָט זיך יעצט איינגענאָרעט, און
איינגעקאָרטשעט זיך אין די שוואַרצע נאכט אַרײַן איז געלעגען אויס-
געצויגען אַרום דעם שוואַרץ־געהילטען וואַלד, אַרום דעם טיעף אין סוד
איינגעזונקענעם וואַסער און האָט זיך איינגעהאַרכט צו די געשרייען,
און האָט זיך צוגעקוקט צו די ליכטלעך וועלכע ליכטען זיך פון קרייץ
אַהער, און צו די שוואַרצע שאַטענס פון די פויערים וועלכע ליגען
אַרום דעם קרייץ, איינגעהאַרכט און צוגעזעהן זיך אַלץ און געוואוסט,
אז איבער איהר זיינען די געשרייען וואָס רייסען זיך אין די נאכט
אַרײַן, און ווי אַ קאָפּריזנע, שלעכטע מאמע איז זי געלעגען, „איך וועל
ניט בעסער ווערען“.

ניט ווייט פון צלם, אָבגערוקט פון די קינדער, אָבגערוקט פון די
פויערים, איז געלעגען אויף דער ערד איינגענאָרעט אַ מין בעשעפע-
ניש, וואָס האָט געמאַכט דעם איינדרוק אין די נאכט ווי אַ משוגענער
הונד, וואָס קוקט אויס אויף וועמען אַנצופאַלען און בייסען, אזוי האָט
דאָס בעשעפעניש אַרײַנגעלאַנצט אין די נאכט אַרײַן, מיט זיינע

צוויי שווארצע גלאנצענדיגע אויגען, וואָס זיינען געווען אונרוהיג, געוואָרפען זיך און געמיאטשעט. עס האָט געבילט, אונפערשטענדליכע געשרייען האָט עס געשריען, טהיילמאָל מיט געבייזער ווי אויף די קופע מענשען געבילט, געוואָלט אָנפאלען אויף זיי, טהיילמאָל פאר זיך אַליין געשריען, בעקלאָגענדיג זיך אויף עפעס... אָדער איינגעטוליעט דעם קאָפּ צו דער ערד, און פאר דער ערד עפעס געקלאָגט, געזאָגט, געוואָלט... טהיילמאָל האָט עס זיך פון פון אָרט דערהויבען, צוגעלאָפּען אויף אַלע פיער, צום קרייז צו, ווי געוואָלט זיך אויף וועמען וואָרפען, מיאטשענדיג עפעס, נור באַלד האָט עס זיך וויעדער אַניעדערגעלעגט פון דערווייטען, געלעגט זיך אויף אַלע פיער, צוגעקוקט זיך, דעם קאָפּ צו דער ערד צוגעבויגען און אָנגעהויבען צו קלאָגען מיט אַזוי אַן אונד מענשליך קול, אַז עס האָט דאָס האַרץ געשניטען... די פויערים האָבען דאָס בעשעפעניש צוערשט ניט בעמערקט, דערנאָך, ווען דער אַלטער מאַרטשין האָט בעמערקט פון דערווייטענס זיינע גלענצענדיגע אויגען, האָט ער אַ מינוט אויפגעהערט צו זינגען, אַרויסבויגענדיג דעם קאָפּ האָט ער געזאָגט צו אַנטאָן גראַכאָוו:

— אַנטאָניו, דיין אונגליק דערנעהנט זיך.

אַ מינוט האָבען די גוים אויפגעהערט צו זינגען, און געסטראַ-
שעט פון דער ווייטען דאָס בעשעפעניש.

— אַנטלויה, דערווייטער זיך, דו אונגליק, — און גע'צלם'ט זיך
איינצווייטיג פאר'ן הייליגען בילד: — הייליגע פרייליין ערבארעם זיך!
אַנטאָן האָט גענומען אַ וויטקע פון דער ערד, און פון דער ווייטען
געשאַקעלט דערמיט צו דער בעשעפעניש:

— צו די סטאָדאָלע, צו די סטאָדאָלע, דו פאַקראַקע.

די אַנטאָניכע האָט זיך דערווייל גע'צלם'ט, און וויווענדיג אויף
דער בעשעפעניש האָט זי זיך געבעטען פאר'ן הייליגען בילד, מיט טרעה-
רען אין די אויגען:

— הייליגע פרייליין, ערבארעם זיך, און טרייב פון איהם אַרויס
דעם שלעכטען גייסט, און נעהם איהם צו דיר אין הימעל אריין;
בעשיץ איהם אונטער דייןע לייכטענדע פליגעל, הייליגע, הייליגע
פרייליין, קריסטוס הער!

דאָס בעשעפעניש איז אַלץ געלעגען אויף אַן אָרט, און צוגעהאַרכט
זיך ווי די גוים שרייען אויף איהם. די קינדער האָבען זיך אויף אַ

מינוט אויפגעכאפט, דערזעהן די גלענצענדע אויגען, געשראָקען זיך, און נעהנטער זיך צוגעטוליעט צו די עלטערען.

— דאָס האָט דיך דער טייוועל אָהער געשיקט, אַז דו זאָלסט אונז אין אונזער בעטען שטערען — האָט אַ גוי זיך אָנגערופען פון דער חברה.

באַלד האָט זיך אַנטאָן גענעהנטערט צו דער בעשעפעניש, יאָגענ־דיג איהם מיט די צווייג, און דאָס בעשעפעניש האָט זיך אויפגעכאפט, אַנטלאָפּען און פּערל־וירען געוואָרען אין די טונקעלע נאַכט אַרײַן.

באַלד דאַרויף האָבען די פּויערים זייער תּפּילה געענדיגט, איבער געלאָזט דעם קריסטום אויפ'ן צלם מיט דעם ליכטעל וואָס האָט געברענגט פאַר איהם אין מיטען דער נאַכט און זיינען זיך ווי שאָטען צוגאַנגען.

אַנטאָן מיט די אַנטאָניכע זיינען אַהיים געקומען אין זייער שטיבעל אַרײַן, האָבען געוואָרפּען אַ בליק אויף די קוה מיט'ן קאַלב וואָס זיינען געשטאַנען אין הויז און זייערע פּיסקער אין שטיבעל דורכ'ן לייטער'ל אַרײַנגעשטעקט. אַנטאָן איז אַרויסגעגאַנגען די לאָדען צומאַכען, די אַנטאָניכע האָט פון אינעוועניג דאָס אייזענדעל אַרײַנגעשטעקט, דאָס שטיקעל קיהן האָט זיך אויפ'ן אויווען געברענגט. אַנטאָן איז אַרײַנגע־קומען, און אָנגעהויבען זיך אויסטהון, האָט די אַנטאָניכע געפרעגט דעם מאַן :

— עס ליגט הינטער דער שוועל ?

— עס ליגט — האָט אַנטאָן אָכגעענטפּערט.

די אַנטאָניכע האָט אַ שטיק ברויט אָכגעשניטען פון דעם שוואַרץ ראָזעוואַנע לעבעל, אַ שפּאַלט פון די טהיר אויפגעעפּענט, אין הויז אַרויסגעוואָרפּען.

— נאַ, האָסט דו, מיין אונגליק.

דאָס בעשעפעניש וואָס איז הינטער די טהיר געלעגען, האָט דאָס שטיק ברויט געכאַפּט. די אַנטאָניכע האָט דאָס קיהנדעל פּערלאָשען און זיך אין בעט צום מאַן געלעגט שלאָפּען.

דאָס בעשעפעניש, וואָס איז יעצט געלעגען אויף די שוועל פון אַנטאָנ'ס כאַלופּע, אין וועלכער עס האָט זיך געפונען זיין קוה מיט'ן קאַלב, און קרישענדיג דאָס האַרטע שטיק ברויט האָט עס זיך איינ־

געהילט אין די גרויסע וועסט וואָס האָט געטראָגען און געבלישטשעט מיט די צוויי גרויסע שוואַרצע אויגען — האָט געהערט צו אַנטאָנען מיט די אַנטאָניכע.

די סוכאַטניטשע ערד פלעגט פון צייט צו צייט אַרויסוואַרפֿען פון זיך ווילדע מיני בעשעפענישען, קאַליקעס און אונגעוועהנליכע בעלי מומים, סיי ביי מענשען, סיי ביי פיה, וואָס האָבען געהאַט פערשיעדענע מאָדנע פּאַרמען. עס פלעגען געבוירען ווערען טהיילמאָל פון אַ קוה קעלבער מיט געשטאַלטען פון פערשיעדענע בהמות, אָדער פון די ערד פלעגען אַרויסוואַקסען פרוכטען, עהנליכע צו מענשליכע פּאַרמען, קאַר-טאָפּלען אין געשטאַלט פון קליינע פערדלעך, קעלכליך, ווי לאַנגע אויס-געצויגענע טאָפּאַלען; מענשליכע קינדער מיט הינדטישע פנים'ער, אָדער אין געשטאַלט פון קעלבער, וואָס פלעגען קריכען אויף אלע פיער, און פלעגען בילען ווי הינד, מיאָטשען ווי קעז, און האָבען די אייגענשאַפֿט טען פון חיות. די גוים האָבען געגלויבט ביים געבוירען ווערען פון אזאַ מין בעשעפעניש אז דאָס איז פון שטן, און דאָס איז די גאַנצע סיבה פון זייער אַרעמקייט, טרוקענקייט און פערשיעדענע קרענק. דאָס פיה אין די אונגליקליכע געשטאַלטען פלעגען זיי באַלד אונטערברענגען, אין וואַסער דערטרינקען, אין די ערד איינגראָבען, אָדער טהיילמאָל עס אין וואַלד אַריינפיהרען און ביי אַ געוויסע צערעמאָניע עס אין פייער פער-ברענען. די מענשליכע בעשעפענישען אין אזעלכע געשטאַלטען, ווען עס פלעגט זיך טהיילמאָל ווויזען, האָבען זיי געלאָזט אויסהונגערן ביו עס פלעגט אַליין פון זיך שטאַרבען, דערנאָך האָבען זיי דאָס ערגעץ אין די ערד איינגעגראָבען, וואו קיין מענשענ'ס פיס טרעטען ניט.

די אַנטאָניכע האָט פאַר אַ פּאַאר יאהר צוריק געבוירען אזאַ מין בעשעפעניש — אַ קינד אין געשטאַלט פון אַ הינדטעל. עס איז געווען אין גאַנצען מיט האָאר בעוואַקסען, קליינע שוואַרצע אויגען וועלכע זיינען טיעף אין פלייש געזעסען, לאַנגע אַראַבעהנגענדע אויערן, שטום איז עס געוועזען, און פלעגט אַרויסלאָזען פון זיך קולות עהנליך צו הינדטישען בילען. אין די ווינקלען פלעגט עס קריכען, ליגען אויף אלע פיער און קוקען ווילד און אונגליקליך ערגעץ-וואו מיט די אויגען. די גוים האָבען געגלויבט, אז דאָס בעשעפעניש איז געקומען פון שטן, און אזוי לאַנג ווי דאָס לעבט איז עס נור דאָ שלעכט צו מאַכען. אלע אונגליקען וואָס פלעגען פאַסירען אין דאָרף האָט מען

אָנגעלעגט אויף דעם בעשעפעניש. האָט מען עס געטראָפּען אויפ'ן וועג, האָט מען דאָס אָנגענומען פאַר אַ שלעכטען צייכען; אז עס פלעגט זיך ווייזען ביי אַ געבעט, איז געווען אַ צייכען אז דער שטן האָט זיך אַריינגעמישט. אין דאָרף האָט מען עס געוואָלט אונטער-ברענגען, אויסהונגערן, די עלטערן האָבען עס פון קליינערהייט אָן פון שטוב דערווייטערט, און עס פלעגט זיך אין דאָרף אַרומוואַלגערן, נור וואָס די גוים האָבען ניט געטהאָן דאָס בעשעפעניש אונטערצוברענגען, האָט עס זיך דאָך ערהאַלטען, אין דאָרף אַרומגעלאָפּען, געפרעסען אַלץ וואָס עס האָט געפונען; דורך די אָפּענע פענסטער, דורך די אָפּענע טהירען אין די שטובען זיך אַריינגעכאַפּט, אַראַבגעשלעפּט אַלץ וואָס האָט געפונען אויף די טישען אין די שיסלען, און ערנעהרט זיך פון וואָס עס האָט געקאָנט. אַבלאוועס פלעגט מען מאַכען אויף דעם בעשעפעניש, פּעריאָגען עס אין וואַלד אַריין, נור עס האָט ניט געהאַל-פען קיין שום זאַך, אזוי ווי אויף להכעיס די גוים האָט דאָס דער שטן גענומען אין זיין שוטץ, בעשערט עס טאָג און טאָג זיין ביסעל ביינע חיונה, פון וואָס עס האָט זיך געדאַרפּט ערנעהרען אום צו דערהאַלטען זיין אונגליקליך לעבען, צו שאַדען די מענשען אין דעם דאָרף, און צו דער שאַנד פון זיין מוטער, וואָס דער שטן האָט זיך דערנעהנט צו איהר, און פון זיך אזא בעשעפעניש אַרויסגעגעבען...

בייטאָג האָט עס זיך אין דאָרף אויפגעהאַלטען, הינטער יעדער טהיר געטשאַטעוועט, אויף די קינדער אָנגעפאַלען, פּעריאָגט זיי און דאָס ברויט אוועקגענומען. און קוים האָט עס עפּעס דערטאַפּט, פלעגט עס זיך בעהאַלטען הינטער אַ טרעפּ, הינטער אַ שטאַל, און אויפּפרעסען דאָס וואָס עס האָט דערטאַפּט. קוים אָבער איז די נאַכט צוגעפאַלען, פלעגט עס פאַר געוואוינהייט אָנקומען פאַר'ן טויער פון זיין מוטער'ס שטיבעל, זיך דרעהען אַהין און דרעהען אַהער, און ווי אַ הונד, וואָס מען לאָזט איהם ניט אין שטוב אַריין אין אַ רעגען, האָט עס הינטער די טהיר געבילט, געמאַוטשעט, ביז דער פּאָטער פלעגט אַרויסגעהן דעם לאָדען צומאַכען, האָט ער עס אַריינגעלאָזט אין הויז אַריין וואו דאָס פיה איז געשטאַנען. די מוטער פלעגט דאָן אַ שטיק ברויט, אַ טעלער מיט איבערגעבליבען עסען הינטער די טהיר אַרויסשטעלען, און די טהיר פערמאַכען נאָך זיך.

די מוטער וועלכע האָט געהאַט נאָך קינדער, און האָט בעדאַרפּט

אינאיינעם מיט די קיה אין אקער זיך איינשפאנען, אום די צוויי מאָרגעס
 ערד, וואָס איהר מאַן האָט געהאַט, צו בעאַרבייטען, האָט ניט קיין צייט
 געהאַט צו זאָרגען, אָדער צו דענקען פון דעם בעשעפעניש. אַז זי
 פלעגט עס זעהען, אָדער מען האָט איהר עפעס דערצעהלט פון דעם,
 פלעגט זי די הענד פערשפרייטען פאַר די הייליגע מאַריע, און בעטען
 אַז גאָט זאָל זיך אויף איהם מרחם זיין, ארויסטרייבען פון איהם דעם
 גייסט און צונעהמען איהם צו זיך. נור אין די ווינטערדיגע נעכט, ווען
 דאָס בעשעפעניש איז געלעגען אין הויז, דער פראָסט אין דרויסען איז
 גרויס געווען, פלעגט זי אין דער שטיבל ביינאַכט זיך אויפהייבען, ווען
 דער מאַן איז שוין געשלאָפען, די טהיר עפענען און דאָס בעשעפעניש
 אין שטוב אַריינלאָזען, צואוואַרפען איהם אַ לאַכמאַנע, אַז ער זאָל
 זיך צודעקען, אַ שטיק ברויט איהם צואוואַרפען, אַז קיינער זעהט ניט,
 אָדער אַ טעלער עסען. און ווען עס איז געווען דער בויך־טיפוס אין
 דאָרף, קליינע קינדער זיינען פיעל געשטאַרבען, די גוים האָבען געזאָגט
 אַז עס איז פון איהם, מעשי שטן, און האָבען איהם דורכאויס געוואַלט
 סס'ען, האָבען פאַר איהם אַ קוכען אָבגעכאַקען מיט סס און איהם
 אונטערגעוואַרפען אַז ער זאָל עס אויפפרעסען, — איז זי געשטאַנען
 אַ גאַנצען טאָג, אַ גאַנצע נאַכט, דאָס בעשעפעניש מיט אַ שטעקען
 אָבגעהיט, און פון דעם אַרט וואו דער קוכען איז געלעגען איהם אוועק־
 געיאָגט, ביז עס איז געקומען דער דאָרפ־סטראַזשניק, מיט'ן סאַלטיס,
 און האָבען דעם קוכען צוגענומען, און דאָס בעשעפעניש אויף אַ פּאָאר
 טעג אין די וואַך איינגעשלאָסען ביז די גוים האָבען זיך בערוהיגט...

דער פאָטער האָט אויך וועגען רעם בעשעפעניש וועגיג געקלערט,
 האָט מיט זיין פערדעל אַ גאַנצען טאָג האַלץ געפיהרט פון וואַלד צו די
 זעג; ער האָט געוואַלט עס זאָל שטאַרבען, נור עס זאָל אליין פון זיך
 שטאַרבען. טויטען עס, ווי די פויערים האָבען געוואַלט, האָט ער ניט
 געקענט איבערטראַגען, דאָך, ווען די גוים, ביים טיפוס־קרענק,
 האָבען איהם סס'ען געוואַלט, האָט ער געוואַלט זיך בעהאַלטען אין
 וואַלד, ניט געוואַלט אהיים געהן, און געשריגען, אַז עס איז איהם אַלץ
 איינס, נור ווען ער האָט זיך אָנגע'שכור'ט, מיט די פויערים אין שענק
 געקריגט, אַז זיי האָבען איהם פאַרגעוואַרפען מיט'ן בעשעפעניש: —
 דיין ווייב איז מיט'ן שטן געשלאָפען! כאַוועסט אַ בענקארט פון שטן

אויף" — פלעגט ער אהיים קומען, דאָס ווייב ביי די האָאר כאַפּען, און שלאָגען מיט די פּוּיסטען אין קאָפּ אַרײַן :
 — דו פּערשאַלטענע ! טײוואָלים געווינסט דו, צום שאַנד פּון די מענשען.

זי פלעגט זיך אַרויסרייסען פון איהם, בעהאַלטען זיך ביי אַ שכנ'טע. דער גוי איז אויף דער ערד געפאַלען, אויסגעשלאָפּען זיך, אויסגעניכטערט, דערנאָך האָט ער וויעדער פּערגעסען אין בעשעפּעניש.

צו מאַרגענס אין דער פּריה האָט זיך אַנטאָן אויפּגעהויבען, האָט פון הויז אַרויסגעפּיהרט דאָס פּערדעל, (דאָס בעשעפּעניש איז שוין ניט געווען), אײנגעשפּאַנט צום וואָגען און ווי זײן געוואָהנהײט געפּאַהרען אין וואַלד אַרײַן, פּיהרען די אָבגעהאַקטע בוימער צו די זעג. עס איז געווען אַ שעהנער פּריהמאַרגען, די יונגע זון האָט געוואַרעמט דעם וואַלד פון דעם קאַלטען אָבענד, און געטריקענט די בלעטלעך. דער פּויער — ווי זײן זאַק וואָס ער האָט געהאַט אויף זיך — האָט גאָר ניט געקלערט, גאָר ניט געוואוסט, נור געטהאָן זײן אַרבייט. פּלוצים, אזוי ווי ער איז טיעפּער אַרײנגעפּאַהרען אין וואַלד, האָט ער דערזעהן אײניגע וועגען-הייזלעך פון צירקקאַמעדיאַנטען שטעהען אין מיטען וואַלד, אַ פּויער'ל ברענט זיך, אַ רויך געהט, און עס הערט זיך אַ קול פון האַקען האַלץ. אז ער איז געהנטער צוגעקומען האָט ער דערזעהן ווי די שעפּער-שקצים'לעך האָבען נײגיעריג אַרומגערינגעלט אײנס פון די וועגען-הייזלעך, פון וועלכען עס האָבען דורך די גראַטעס אַרויסגעקוקט פּער-שיעדענע חיות : אַ לײב האָט זיך געדרעהט אַרויף און אַראָב אונרוהיג, כּאַלפּעלעך האָבען אין אַ שטייג אויף אַ לײטער'ל אַרומגעשפּרונגען און אַמוזירט זיך מיט די שעפּער-אינגעלך, וועלכע האָבען זיי שטיקער צוקער און עסענוואַרג צוגעוואָרפּען. אַ מענש, אין אַ קאַרטאָן אָנ-געטהאָן, מיט אַרויפּגערוקטע אַרבעל און מיט פּאַרב-אײסגעשטאַכענע הענד און אַ רינגעלע אין אויער האָט די חיות פּלײש דערלאַנגט דורך די גראַטעס און צוגעוואָרפּען זיי אַזעלכע מאַדנע ווילדע ווערטער, וואָס נור די חיות האָבען פּערשטאַנען. צוערשט האָט דאָס פּויער'ל געוואַלט דורכפּאַהרען, עס איז שוין שפּעט, ער איז אָבער נײגיעריג געווען צו זעהען די חיות, האָט ער אָבגעשטעלט די פּוהר, און אַ מינוט זיך אויך

צוגעקוקט צו די בעשעפענישען, געקוקט און געשוויגען און געטראכט זיך: „ס'ארא ווילדע בעשעפענישען דאָס זיינען!“
 ער איז נייגיעריג געווען צו וויסען פון וואָס פאר אַ מיין דאָס איז — צו פרעגען האָט ער קיינעם ניט געהאַט, האָט ער זיך נאָך אַ פּאָאר מינוט צוגעקוקט, נייגיעריג, מיט אַ געוויסען שרעק, באַלד אָבער אינסטינקטיוו האָט ער געגעבען אַ פּישטש צום פּערדעל, אַ שמיטץ מיט'ן בייטשעל „וויאָ“ — און איז ווייטער געפּאָהרען זיין וועג.

— קריסטען אוראי ניט. — האָט ער זיך געטראכט.
 — מיט מאַלפעס טרייבט זיך דאָס אַרום, צום טיייוועל מוז דאָס דינען.

— און דאָס בלאַנדזשעט אַרום איבער די וועלט, דאָ אַהער געקומען זיך צו שלעפען, מענשען שלעכטס צו טהון...
 — וועט שוין וועם דאַרפען אַן עולה אַרוויסקומען, — טראכט ער זיך ווייטער — אַז דאָס ווייזט זיך נור. בחנם ווייזט זיך דאָס ניט.
 — מען האָט עס געדאַרפט מיט שמעקענס צו פּערטרייבען פון דאַנען; שדים ווייסען ווער דאָס איז. — אַזוי קלערענדיג איז ער צוגעפּאָהרען צו די גוים וועלכע האָבען שוין געוואַרט אויף איהם, דעם אָכגעהאַקטען בוים אין דעם פּערדעל איינצושפּאַנען, צום זעג צוצופיהרען.

ער האָט זיי געוואַלט דערצעהלען וועגען די מענשען וואָס זיינען אין וואַלד — נור עפעס ווי מורא-האַבענדיג, אַז מען זאָל איהם ניט זיין „חרפה“ פּאַרוואַרפען, האָט ער געוואַרט ביז די גוים וועלען דערפון אָנהייבען צו רעדען.

נאָך דעם מיטאַנגעסען, ווען די גוים האָבען זיך אַנידערגעזעצט הינטער די בוימער מיט די טעפּ אין די הענר, האָט דער אַלטער וואָיטעק זיך אָנגערופען:

— באַ! דען דאָס איז פון שטן געשיקט — אונז נור קאַליע צו מאַכען. דען דאָס האָט ניט קיין רוהיגע נשמות, אַזוי ווי דער ווינד וואַנדעלט עס פון לאַנד צו לאַנד, און וואו עס קומט טהוט עס שלעכטס די מענשען.

— און די מאַלפעס, מיינט איהר, זיינען ריכטיגע מאַלפעס? —
 דערצעהלט אַ דריטער — אָדער די מייולעך וואָס זיי האָבען אין די קעסטלעך. עס איז דאָך בעוואוסט, אַז דאָס זיינען אלץ פּערשאַלטענע

נשמות, וואָס זיי נעהמען אויף אויף זייער וועג, אָדער וואָס טשעפעט זיך צו און זיי פיהרען עס צום טייוועל אַהין.

— פערטרייבען דאָרף מען דאָס! מיט שטעקענס דאָרף מען דאָס פערטרייבען פון דאָרף. — האָט זיך אַנטאָן אָנגערופען.

— אַלערערשטענס דאָרף מען דעם שטן, וואָס זיצט צווישען אונז, פערטרייבען. — האָט איינער פון די מחנה געזאָגט, מיינענדיג אַנטאָנ'ס בעשעפעניש, וואָס וואַלגערט זיך אין דאָרף אַרום.

א מינוט האָבען אַלע שטיל געשוויגען. נור האָרט הינטער אַ בוים האָט אין דער שטיל געקליכערט... אַנטאָן איז בלייב געוואָרען, האָט געקלערט צו כאַפען דעם דישעל פון זיין וואָגען און צושלאַגען. ער האָט דאָס דאָך ניט געטהאָן, ער האָט זיך געפוילט...

א מינוט איז דער שמועס אָבגעהאַקט געוואָרען, נור באַלד איז ער פיעל ערנסטער געוואָרען, דען מאַטשיק, דער עלטסטער פון די פויערים מיט אַן אָבגעהאַקטען פוס, האָט זיך אָבגערופען:

— מיר האָבען איהם שוין לאַנג געדאַרפט פערטרייבען פון דאָרף, אַל-דאָס שלעכטס ברענגט ער צו אונז, און ווער ווייסט צי ער האָט זיי ניט אויף דאָ אַהער געבראַכט, די קאָמעדיאַנטען, אויב ניט איבער זיינעמוועגען זיינען זיי דאָ אַהער געקומען.

— ווי ער האָט נעכטען אין מיטען געבעט באַלמוטשעט! דאָס שיקט איהם דער שטן אַהער, דער שטן אַהער.

— צו ס'ען האָט מען איהם געדאַרפט נאָך דענסטמאָל, אויף גאָר ניט צו קוקען — נור ס'ען — האָבען שוין אייניגע הויף געשריען.

— ווער האָט דען אייך ניט געלאָזט? — האָט איהר בעדאַרפט מיט אייגענע הענד. ווילט איהר, אַז די זינד זאָל דערנאָך אויף מוין האַלז ליגען — וויל איך ניט! — האָט אַנטאָן זיך אָנגערופען.

דער אַנטוואָרט פון פאָטער האָט איינגעשטילט די פויערים, ווייכער געמאַכט זיי, האָבען זיי אויפגעהערט צו רעדען דערפון, און אַ גאַנצען טאָג, ביי דער אַרבייט, שוין איין וואָרט ניט געלאָזט פאַלען דערפון.

ווען אַנטאָן איז פאַרנאַכט אַהיים געפאָהרען, האָט ער געוואָלט אויסמיידען די קאָמעדיאַנטען און פאָהרען דורך אַן אַנדערען וועג, זיך ניט בעגעגענען מיט'ן שטן פנים אל פנים, נור צוקומענדיג נאָהענט האָט ער דערהערט פון דאָרט, וואו די וועגען זיינען געשטאַנען, אַ גרויס ברומען און אַ געשריי, און אַ גרויסע מענגע איז דאָרט געשטאַנען. ער

איז נייערעניג געווען צו זעהן, וואָס דאָרט איז אזעלכעס, האָט ער אויסגערעהט און צוגעפאָהרען צו זיי. אַהינקומענדיג זיינען איהם שוין אייניגע דאָרפֿס־יונגען פאָראַויסגעלאָפֿען, מיט איינעם פון די קאָמעד־דיאַנטען מיט דעם רינגעלע אין אויער, און האָבען געשריען, וויזענדיג אויף איהם:

— אָט איז דער פּאָטער! אָט איז דער פּאָטער!

דער קאָמעדיאַנט, אַרויסגעהמערט אַ פּאַפּיראַס און פּעררויכערט דיג, האָט געזאָגט צו אַנטאָנען, וויזענדיג אויפֿן אינגעל:
לאָז אונז אָב, פּאָטער, דעם אינגעל, אין דאָרף וואָלנערט ער זיך אַרום, האָסט קיין נוצען פון איהם סיי ווי סיי ניט.

אַנטאָן האָט זיך ערשט יעצט אומגעקוקט און דערזעהן זיין בעשעפעניש אָנגעטהאָן אין אַ קליידעל, ווי אַ צירק־הינטעל, און מיט אַ קייטעל אויפֿן האַלז האַלט איהם איינער פון זייערע לייט, און לערנט איהם שפּרינגען דורך אַ ריף, צום געלעכטער און פּרייד פון די מענגע דאָרפֿס־אינגלעך און ווייבער, וואָס רינגלען אַרום דעם ספּעקטאַקעל.

— מיט אַן אמת, פעטערל — קומט אָן אַ צווייטער פון זייערע לייט, אַ הויכער און אַ דיקער, מיט אַ גרויסען בויך און אַ גאַלדענע בראַנזעלעט אויף דער האַנד, מיט אַ שפיצרוט אויף דער האַנד און אַן אַדלער אויפֿן אויפֿגעדעקטען האַרץ אויסגעמאַלט — מיט אַן אמת, און געלד וועסטו אויך קריגען — אויף צוויי מאָרגעס ערד. וואו וואוינסט דו פעטערל?

— און וואָס נאָך? דו טייוועל! און איך וועל דיר דאָ וויזען, הע, הע, דו טייוולישער בענקאַרט! — ער איז אַראָב פון די פּוהר מיט די בייטש צום בעשעפעניש, ווען עס האָט איהם דערזעהן מיט דער בייטש אין האַנד, האָט זיך עס געגעבען אַ רייס אַרויס פון דעם קאָמעדיאַנט און מיט אַ ווילד בילען זיך געלאָזט אין טיעפען וואָלד אַריין. דער פּויער האָט געגעבען אַ שמויץ דאָס פּערדעל, און בעגלייט מיט די געוואָלדען פון די שקצים אין ער אין דאָרף צוגעפּאָהרען.
אַריין אין שטוב, איז ער מיט די פּוויסמען צו צום ווייב:
— היט דיר דיין בענקאַרט, היט דיר דיין טייוועל, דו טייוולישעס ווייב!

— אַ לאַ באַגאַ, אַ לאַ באַגאַ. — האָט די גויה געשריען.
די שקצים־לעך, די קינדער, זיינען פונקט פון וואָלד אָנגעקומען מיט

די קוה און קאלב, האָבען דערזעהן ווי דער פּאָטער שלאָגט די מוטער, האָבען זיי אָנגעהויבען הויך צו וויינען, און צוגעפאלען איהם צו די קניען.

— אַ יעזאָ, אַ יעזאָ, טאַטולקאַ, טאַטולקאַ. — און די פּיס איהם נעקושט.

— שווייגט, בענקארטס, איך וועל אייך די קעפּ שפּאַלטען! — האָט ער געשריען.

די גויה האָט זיך פון איהם אַרויסגעריסען, און צו אַ שכנ'טע אַנטלאָפּען.

דער ערשטער כעס איבערגעגאַנגען, האָט ער זיך דערמאָהנט אַז דאָס פּערדעל שטעהט נאָך איינגעשפּאַנט צום וואָגען. ער איז אַרויס, דאָס פּערדעל אַויסגעשפּאַנט, אין שטאַל געפּיהרט, דעם וואָגען אין הויף געבראַכט — איז ער הונגערִיג געוואָרען, אין אויווען געזוכט, האָט ער אַ שייגעצ'ל נאָך דער מוטער געשיקט.

די מוטער איז געקומען, קאָלאַציע דערלאָנגט. צו די „מאָליטוואַ מאַיאָווע“ איז ער ניט געגאַנגען — האָט זיך ניט געוואָלט מיט די גוים טרעפּען נאָך די סצענע אין וואַלד, איז ער אין בעט געקראַכען שלאָפּען. דערנאָך ווען די מוטער איז אַרויס דעם לאָדען צו פּערמאַכען, האָט זי שוין געטראַפּען איהר „אומגליק“ ליעגענדיג הינטער די טהיר פון הויז און בילענדיג ווי אַ הונד, אַז מען זאָל איהם אַריינלאָזען.

די נאַכט איז שוואַרץ און קאַלט געווען, עס האָט זיך געקליבען אויף רעגען. פון דערווייטענס האָט אָבגעשטאַלט דאָס געזאַנג פון די פּויערים ביים צלם... דאָס בעשעפעניש איז געלעגען אין דעם הינטשישען קלייד, איינגענאָרעט דאָס פנים אין דער ערד. געציטערט פאַר קעלט מיט פּיס און הענד, און געבילט, געקלאָגט זיך, געקלאָגט זיך... האָט אַ גרויסער רחמנות די מוטער אַרומגענומען אויף איהר בעשעפעניש... אַ פּשעטשעז איז ער דאָך איהר בלוט — וואָס איז ער שולדיג, אַז דער טיוועל האָט זיך אין איהם בעזעצט. האָט זי די האַנד אַויסגעשטרעקט, איהם געגלעט איבער'ן קאַפּ:

— דו מיין אונגליק... דו מיין וועהטאַג! פאַרוואָס האָט דיך גאָט אַזוי געשטראַפּט? פאַרוואָס? יעזום ליעבער, פּרייליין הייליגע, ערבאַרם דיך איבער איהם, ערבאַרם דיך.

דאָס בעשעפעניש האָט זיך געטוליעט צו איהר, און געלעקט ווי אַ

הונד איהר האַנד... געביסען איהר קלייד און מיט'ן פנים עפעס געזוכט אין איהר... צוטוליענדיג זיך צו איהר ענגער... ענגער...
 זי האָט איהם, דורך די טהיר, אין דער שטיל, דער מאַן זאָל ניט זעהן, א טעלער אַרויסגעשטעלט, צוגעמאַכט די טהיר נאָך זיך, און פאַר'ן הייליגען בילד זיך געוואָרפֿען איהר נאַכטגעבעט זאָגען:
 — הייליגע פּרײליין, ערבאַרם דיך איבער איהם, נעהם איהם צו דיר אין הימעל ארויף... הייליגע פּרײליין, קריסטוס ליעבער.
 — קריך אין בעט אריין, אלטע. — האָט דער פּויער האַלב פון שלאָף געזאָגט.
 זי האָט זיך אויסגעטהאָן, אין בעט געקראַכען.

דער פּויער האָט אַ גאַנצע נאַכט ניט געקענט שלאָפען, געוואָרפֿען זיך, געדרעהט, און יערעס מאָל דאָס ווייב געוועקט:
 — דו שלאָפסט?
 — איך שלאָף... און האָט זיך פּערדרעהט אויף דער צווייטער זייט.

ער האָט געקלערט וועגען דעם, וואָס דער דיקער האָט איהם אין וואַלד געזאָגט.
 געלד פאַר צוויי מאָרגעס ערד...

— איך וועל דאָך דעם טייוועל קיין קינד ניט פּערקויפֿען, און ווי עס זאָל ניט דאָרט זיין, פון מיר איז עס דאָך. — האָט זיך דער פּויער געטראַכט און צו דער וואַנד אויסגעדרעהט שלאָפען.

געשלאָפֿען איז ער דאָך ניט. ער האָט די אויגען צוגעמאַכט, און עס האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט דאָס בילד אין וואַלד, ווי דער צירקד מענש האַלט דאָס כעשעפעניש אויף אַ קייטעל אָנגעבונדען און לערנט עס שפּרינגען דורך אַ רייה, צושלאָגענדיג פון אונטען מיט די שפּיצרות וואָס ער האָט אין האַנד.

— און פון שטן איז דאָס געשיקט, געוויס פון שטן. דאָס האָט ער זיי אַהער געבראַכט, דאָ אַהער. — האָט ער זיך געטראַכט, דערמאָהנענדיג די זיך וואָס די גוים האָבען געזאָגט אין וואַלד.

איינציטיג אָבער ווי ער האָט זיך דאָס געטראַכט, איז איהם איין מינוט פון קאָפּ ניט אַרויס, דאָס וואָס דער „דיקער“ האָט איהם געזאָגט:
 און געלד פאַר צוויי מאָרגעס. — ער האָט איין מינוט געגעבען אַ טראַכט

וועגען דעם שטיק ערד וואָס ליַעגט ביי איהם אין שכנות אויפ'ן בערגעל, דאָרט קומט דער זאמד ניט ארויף — בעסער ווי זיינע — נור מאַנטשיק האָט דריי מאָרגעס. צוויי וועט ער ניט פערקויפֿען — אין איינעם מיט זיינע פיער וואָלט ער אַ זיעכען מאָרגעס געהאַט, אַריינגעכאַפט אויך אין וואַלד אַריין.

— אַ, דו זינדיגער, דו זינדיגער, פערקויף ניט די נשמה! פער-קויף ניט! ווייסט דאָך עס איז פאַר דעם טייוועל! —
נור טראַכטען מעג ער זיך.

האָט ער זיך אַרונטערגרעקט הינטער די לאַכמאַנע, בעהאַלטען דעם קאַפּ אונטער די קאָלדרע, אזוי ווי ער האָט מורא געהאַט פאַר די שוואַרצע שטוב, אז עס זאָל קיינער ניט הערען זיינע געדאַנקען, און דאָרט זיך פאַרגעשטעלט דאָס בילד אין גאַנצען צו קויפֿען דעם באַרג, אַ, אויף דריי וועט ער אויך געבען. דאָס „אונגליק“ וועלען זיי מיט-נעהמען מיט זיך, עס וועט שוין קיינער ניט האָבען מעהר אויסצווידלען, אזוי ווי היינט אין וואַלד — דאָס „אונגליק“ איז נישטאָ און ערד האָסטו נאָך דערפאַר, און אזוי ווי אזוי וואָלט גלייכער געווען עס וואָלט געשטאַרבען.

און ווי ער האָט זיך דאָס געטראַכט, האָבען אַלץ די ליפֿען גע-קלאַפט: אוי, אוי, מעשי שטן, מעשי שטן. פֿרייליין הייליגע, יעזוס ליַעבער, העלף מיר, זיי רחמנות'דיג, זיי רחמנות'דיג. עס איז איהם הייס געוואָרען. ער האָט פון זיך די קאָלדרע אַראָב-געוואָרפען, דערזעהן פֿלוצלונג דאָס לעמפעל וואָס האָט געברענט פאַר'ן הייליגען בילד, און אַ שטאָך האָט איהם געטהאָן אין האַרצען.
— דו טראַכסט דיר, און גאָט ווייס אַלעס. אוי, דו זינדיגע נשמה, דער טייוועל נעהמט דיך גוט אין האַנד אַריין.

און דאָך האָט ער איינצייטיג דאָס ווייב געוועקט:

— אַלטע, אַלטע, הער נור.

— ע, וואָס לאָזט דו היינט ניט שלאָפען? ביזטו קראַנק? דער בויך טהוט דיר וועה?

— מען וויל דיר דאָס „אונגליק“ אַבקויפֿען, אויף צוויי מאָרגעס ערד ווילען זיי געבען.

געוואָלט האָט ער זאָגען: דער „טייוועל“ וויל דיר דאָס קינד אַבקויפֿען.

— ע, רעד ניט קיין נאָרישקייטען, לאָז שלאָפען.
 — אז זיי ווילען — באָ זיי ווילען — האָט דער גוי נאָך צוגע-
 ברומט.

שלאָפען האָט ער ניט געקענט, עס איז איהם הייס געווען, און
 דאָס ליכטעל פאַר'ן הייליגען בילד האָט איהם עפעס געשטערט... האָט
 ער זיך אָנגעטהאָן, דען פון שפּאַלט פון לאָדען האָט זיך שוין געלויכטען.
 — וואָס איז דיר דאָס היינט? פאַר וואָס טהוסט דו דיך אָן? —
 פרעגט איהם די אלטע פון שלאָף אַרויס.

— עס דאכט זיך מיר, אז עס ריהרט ווער דאָרט ביי די בהמות.
 — ע, דיר דרעהט זיך היינט אין קאָפּ.

דער גוי האָט גאָרניט אָבגעענטפערט.
 נאָך אַ קליין שטילשווייגען, האָט זיך די פויערטע אָנגערופען, ווי
 זי וואָלט זיך אָן עפעס דערמאָהנט:

— וואָס האָסטו דאָס פריהער געזאָגט, אז זיי ווילען קויפען. וואָס
 ווילען זיי קויפען?

— אַ, דאָס אונגליק, דיין בעשעפעניש ווילען זיי קויפען — ווילען
 זיי קויפען. — האָט דער פויער געזאָגט ביז, ניט וויסענדיג פאַרוואָס
 ער איז ביז.

— איך וועל דיר באַלד דאָ געבען אַ קויפען. איך וועל באַלד
 לויפען צום גלח, דעם סטראַזשניק וועל איך דערצעהלען.

— אַ, שווייג, וואָרעם, שווייג. איך בין אז קריסט ווי יעדער
 איינער. אז דו וועסט עפעס רעדען, וועל איך דיר די צייהן אויס-
 האַקען.

די גויה האָט שוין געשוויגען.

אין אַ פאַר מינוט אַרום איז דער גוי אזוי ביז געוואָרען, אז ער
 האָט געוואָלט נעהמען אַ האַק און איהם דעם קאָפּ אָבהאַקען, אזאָ כעס
 האָט איהם אַרומגענומען.

— טייוואָלים געווינסט דו, מיט'ן טייוועל שלאָפסט דו — אַ
 זאָל דיר! — און איז אַרויס, צוהאַקענדיג די טהיר נאָך זיך.

די גויה האָט דאָס פנים אין קישען איינגראָבען, און געכליפעט:
 פאַני באַזשע, פאַני באַזשע!

אויף דער שוועל אין הויז האָט ער אָנגערעטען אויף עפעס

ווייכס, פון וועלכען ער איז מיט שרעק פלינק ציריקגעשפרונגען. עס איז געווען דאָס בעשעפעניש, אין הינדטישען העמדעל, וועלכעס איינ-גענאָרעט דעם קאָפּ אין זיך איז געלעגען און געשלאָפען. ער האָט אויפגעעפענט די טהיר פון הויז און ביי דער שוין פון דעם ערשט-איינברעכענדען טאָג, האָט ער בעטראַכט דאָס בעשעפעניש.

דאָס האַרץ האָט איהם עפעט געזאָגט, אז ער זאָל צוגעהן נעהנטער, ער האָט ניט געוואָלט, איז אַרויס אויף דער גאַס, געטראַכט זיך, ער וועט אַליין געהן צום גלח.

איינשפּאַנענדיג דאָס פּערדיל האָט ער געגעבען אַ וואָרף אַ בליק אויף מאַטשיק'ס נחלה, וואָס ליענט מיט איהם אין שכנות אויפ'ן בערגעל. אין פריהען מאָרגען-גרוי איז די ערד אויפ'ן בערגעל געווען גרינער ווי אין דער גאַנצער אומגעגענד, אַ ראַסע-וואָלקען איז איבער געלעגען.

נישט צו קומען צו קיין פרובונג, איז ער געפּאַהרען אין אַן אנדער'ן וועג אין וואַלד אַרײַן, כדי זיך ניט צו בעגענענען מיט די קאָמעדיאַנטען. די אַנטאָניכע האָט זיך אויפגע-הויבען באַלד נאָכ'ן מאַנ'ס אַרויסגעהן, אַרויס אין הויז, גענומען דאָס בעשעפעניש, צוגעפיהרט עס צום שטרוי-בוידעם, איהם אַרײַנגעלאָזט און פּערשלאָסען די טהיר נאָך איהם, פאַר דער טהיר זיך געשטעלט, ווי עפעס געוואָלט וועמען אַבוואַרטען, בערייט געווען מלחמה צו האַלטען מיט דעם וואָס וועט קומען איהר דאָס בעשעפעניש אַוועקנעהמען, האָט דעם שייגעץ אַ טעלער מיט אַ שטיק ברויט אַרויפגעטראָגען, איהם אַוועקגעשטעלט, בעהאַלטענערהייד, עס זאָל קיינער ניט בעמערקען ווי זי האָט דאָס בעשעפעניש בעהאַלטען, און ערשט דאָן, ווען זי האָט דאָס שליסעלע פון שלאָס, הינטער וועלכען דער שייגעץ איז געווען בעוואַרנט, אויף איהר האַרץ געפיהלט, האָט זי זיך געקענט נעהמען צו איהר טעגליכע אַרבייט.

אַ שכנ'טע איז אַרײַנגעקומען, האָט געוואָלט באַרגען אַ שופּעל דאָס ברויט אַרויסצונעהמען, און שוין ביי דער טהיר האָט זי זיך אָנגערופען: — היט אייער אונגליק, היט איהם גוט, דען ניט-גוטע זיינען געקומען נאָך איהם. מען הערט זיי פון וואַלד. — האָט די גויה געזאָגט. — וואָס האָב איך איהם דאָרט צו היטען. אז נאָט וועט וועלען וועט ער זיין געהיט — זאָגט די אַנטאָניכע, טהוענדיג איהר אַרבייט, און פיהלענדיג דאָס שליסעלע אויפ'ן האַרץ.

— וואָרום דאָס זיינען אזעלכע מענשען, וואָס זיינען פון טייוועל געשיקט נאָך איהם. א סך האָבען זיי שוין מיט זיך. די אנטאָניכע האָט גאָר ניט געענטפערט, נור פעסטער צוגעדריקט דעם שליסעל צו איהר ברוסט, ווי זי וואָלט איהר קינד בעהאַלטען. אַז די גויה האָט געזעהן אז יענע שווייגט, איז זי אַרויסגעגאַנגען. דערווייל האָט זיך איבער'ן דאָרף דער קלאַנג פערשפרייט, אַז ניט גוטע זיינען געקומען, געשיקט פון טייוועל, צוצונעהמען אַנטאָן'ס בעשעפעניש. עס האָט אָנגעהויבען אַרומצוגעהן איבער'ן דאָרף פער-שיעדענע לעגענדען און איין פויערטע האָט די צווייטע געשראָקען מיט די ווילדסטע זאַכען. מען האָט אָנגעהויבען דערצעהלען וועגען טייוועל-מעשים, וואָס זיי, די קאָמעדיאַנטען, טהוען אין דאָרף מיט די חיות און מאַלפעס אָב. די פויערטעס האָבען זייערע קינדער בעהאַלטען, הונדערט מאָל אין טאָג זיך גע'צלם'ט און ניט געלאָזט קיינעם פון זייערע געהן אין וואַלד אַרײַן, ווייזען זיך, אָדער זעהען זיך מיט'ן שטן וואָס איז דאָרט.

און דערווייל האָט זיך עפעס טאַקע איבער'ן דאָרף געוויזען פער-שיעדענע מיני קאַליקעס, אַלטע לייט מיט לירעס האָבען דאָס דאָרף דורכגעצויגען, מכשפות האָבען זיך געזעהען, ווי זיי האָבען דורך די פענסטער אַריינגעקוקט... אזעלכע גויה'ס, בלינד אויף איין אויג, האָבען זיך אין דאָרף געוויזען, האָבען זיך אין די הייזער געפרעגט, ווער עס האָט מייז צו פערטרייבען, וואַנצען אויסצוראָטען. אין דעם אַלעם האָבען די גוים געזעהן צייכענס פון שטן, אַז ער איז געקומען נאָך דאָס זייניגע.

— אַז ער איז געקומען נאָך דעם איז פערפאַלען, מוז מען עס דעם שטן אַרויסגעבען, אַז ניט, וועט ער דאָס נאַנצע דאָרף מזיק'ן. — האָבען די גוים געזאָגט.

די אַנטאָניכע אָבער האָט זיך פאַרגעברייט מלחמה צו האַלטען מיט'ן שטן מיט אַלע כחות. זי האָט אויף דער טהיר פון הייבוידעם אַ צלם אויפגעקריצט מיט אַ שטיקעל קרויד, אַז דער שטן זאָל קיין שליטה ניט האָבען. זי האָט געפיהלט, אַז עפעס טהוט זיך אין דאָרף... מען ברייט זיך אָן אויף איהר, דען אַן אנדערע שכנ'טע איז וויעדער אַריינגעקומען, און האָט איהר געזאָגט:

— און איהר זיינט דאָ, און איהר ווייסט ניט וואָס די פויערים

זאָגען — און דאָ איז דאָך דער טייוועל געקומען נאָך דיין אונגליק.
די גויה האָט געשוויגען.

— אוי, עס איז פערפאלען, אוי, עס איז פערפאלען. מיט'ן
טייוועל וועסטו גאָר ניט מאַכען.

די גויה האָט וויעדער געשוויגען און געטהאָן איהר אַרבייט, רויט
טויט ווערענדיג.

און די גוים זיינען אין קרעטשמע גענאָנגען אויף אַ נאראדע...
דען מען דאַרף איהם אַרויסגעבען פון דאָרף.

— און איך וועל זיי דעם יונג ניט אַרויסגעבען, און וואָס וועט זיין,
וועט זיין. — האָט די גויה געזאָגט.

— אוי, שפאַר דיך ניט איין, אוי שפאַר דיך ניט איין, וואָרום
מיט'ן טייוועל וועסטו גאָר ניט מאַכען.

— און איהר געהט און צוברעכט הענד און פיס, — האָט זי
געזאָגט — דען איך וועל אייך דאָ געבען מיט'ן לאַפּעטע — האָט זי
אויפגעהויבען די לאַפּעטע אַז די שכנ'טע איז אַרויסגעלאַפּען. און די
אַנטאַניכע האָט צוגעמאַכט די טהיר נאָך איהר.

פּשאַ יוכאָ! — זי האָט געטראַכט צו כאַפּען דאָס טוך און לויפּען
צום גלח, אָדער נאָכ'ן מאַן. אבער זי האָט זיך דערמאָהנט אַז זי לאָזט
איבער דאָס בעשעפעניש אַליין, האָט זי אָנגעגרייט דעם רידעל און
געוואַרט אויף דעם.

די גוים, וואָס זיינען איבערגעבליבען אין דאָרף, זיינען נישט געווען
אויף די אַרבייט, נישט אין פעלד נישט אין וואַלד — האָבען זיך
צוזאַמענגעקליבען אויפ'ן בריקעל און האָבען גערעדט, און האָבען
געראַדושעט:

— און מען דאַרף אַהין געהן, דאָס בעשעפעניש מיט געוואַלט
אַרויסנעהמען און זיי אַרויסגעבען. זאָלען זיי געהן פון דאַנען, זאָלען זיי
געהן פון דאַנען.

— אַ פייער וועט ער שיקען, אוי אַ פייער וועט ער שיקען. און
יעדעס מאָל זיינען אייניגע פון זיי דורך איהר שטיבעל דורכגעגאַנגען,
געוואַלט כאַפּען אַ בליק וואו דאָס „בעשעפעניש“ געפינט זיך. זיי
האָבען געזעהן די אַנטאַניכע מיט צופלאַמטע אויגען, צופלאַשעטע האַאר
און רויטע צוקאַכטע באַקען האָט זיך מיט דעם רידעל ווי אַ טיראַן
פאַר איהר שטיבעל גערעדט, גרייט געווען אַרויפצופאַלען אויף די וואָס

וועלען קומען איהר קינד אוועקנעהמען, און מיט די נעגעל ווי א חיה אויף זיי זיך ווארפען, איהר אייגען-געבוירענעם מיט דעם גאנצען לייב און לעבען דאטעווען — האָבען זיי מורא געהאט, אָבערלעגט די זאך ביז פארנאכט, ווען דאָס גאנצע דאָרף פויערים וועלען פון פעלד אהיים קומען, און די זאך זיך איבערלעגען, וואָס זיי האָבען צו טהון.

דאָס בעשעפעניש האָט זיך צווישען די צירק-לייט, אין געזעלשאַפט פון די חיות און מאַלפעס, געפיהלט גוט און צופריעדען. אָהנע צו וויסען האָט זיך אין דער מענשען-חיה ערוועקט א אינסטינקט פון א צירק-הונד צו ערגעטצען און צו ערפרעהען די צושויער מיט זיינע העויות און קרומע בעוועגונגען. און וואָס העכער עס האָט זיך געהערט דאָס געלעכטער פון די דאָרפס-אינגלעך, וואָס האָבען איהם נעכטען געזעהן דורך דעם רייה שפרינגען, און וואָס צופריעדענער זיי זיינען געווען — האָט זיך עס געסטארעט וואָס מעהר צו ערגעטצען דעם עולם.

און קוים האָט עס די מוטער אין היי-ביידעם איינגעשלאַסען, האָט עס זיך געפיהלט געפאנגען, און געבענקט און געצויגען נאָכ'ן וואַלד, נאָך דעם צירק. עס האָט דאָס עסען ניט אין מויל גענומען, געוואָרפען זיך פון איין ווינקעל אין צווייטען, בעהאלטען דאָס פנים אין די פאָדלאַגע און געוואָיעט, און געוואָיעט. א שכנה פון דער-נאָהענט האָט דאָס וואָיען געהערט, האָט זי געזאָגט: „דאָס וויינט, דאָס ציהט דאָס זיין נשמה צום שטן.“ און זי האָט דאָך רעכט געהאט, עס האָט זיך אזוי לאַנג געוואָרפען, און געשמעקט און אויסגעקוקט ביז עס האָט דאָך אַ לאַך געפונען פון וואַנען עס זאָל זיך פון היי-ביידעם ארויסקריגען. און ווען די מוטער האָט זיך הינטען פאר'ן הויז מיט דעם רידעל ווי אַ ווילדעם טהיער ארויף און אראָב געדרעהט, בעשיצענדיג איהם, האָט דאָס זיך דורך אַ בעהאלטען לאַך, דורך אַ בעהאלטענעם ווען, צווישען קשאַקעס און שמעכערס, אַז קיינער זאָל דאָס ניט זעהן, אין וואַלד זיך צו די צירק-לייט געלאָזט...

ביי די צירק-לייט איז היינט קיינער ניט געווען. די מוטערס האָבען זייערע קינדער ניט געלאָזט אין וואַלד אַרײַן, שרעקענדיג זיך, אַז דאָס איז דער טיוועל מיט די מכשפים, וועלכע זיינען געקומען נאָך דעם „בעשעפעניש“. זיי זיינען שוין גרייט געווען אָבצופאַהרען אין די נאָהנטסטע שטאדט אַרײַן, נור זיי האָבען געוואַלט דאָס „בעשעמע-

ניש" מיטקויפען, וועלכעס וואָלט פאַר זיי אַ גוטע סחורה געווען. אין דאָרף אַרײַן האָבען זיי מורא געהאַט צו געהן מיט דעם פּאָטער איבער צורעדען, כדי עס זאָל ניט קיין גערודער ווערען. זיי האָבען איהם אָב־געוואַרט אין וואַלד, וואו קיין מענש וועט ניט זיין.

און אזוי ווי דער קאָמעדיאַנט מיט'ן רינגעלע אין אויער און מיט די בעמאָלטע הענד שטעהט פאַר די מאַלפעלעך און וואַרפט זיי פֿלייש דורך די גראַטעס אַרײַן, דערהערט ער פון דער נאָהנט אַ בילען ווי פון אַ הונד. ער קוקט זיך אום — ערשט דאָס „בעשעפעניש" ליענט פאַר איהם, און פיעשטשעט זיך צו איהם, און קוקט אויף איהם מיט אַזעלכע בעטענדע אויגען, ווי עס וואָלט רעדען געוואָלט, און מאַכט מיט די ליפּען, און ברענגט פון זיך אַזעלכע וויינענדיגע בעטענדיגע קולות, אַז דער קאָמעדיאַנט האָט רחמנות געקריגען דאַרויף, און האָט עס ליעבליך מיט די האַנד אויפ'ן קאָפּ געגלעט, און דאָס „בעשעפעניש" האָט זיך געפרעהט, געלעקט איהם די האַנד, און געשפרונגען געגען איהם ווי אַ הינדטעל.

אַז אַנטאָן האָט געדאַרפט פאַרנאַכט אַהיים פאַהרען פון וואַלד, האָט ער געוואָלט, ווי אין דער פּריה, דורך אַנאַנדער וועג פאַהרען, זיך ניט צו בעגעגענען מיט יענע לייט, נור ביים פאַהרען האָט ער געטראַכט: סיי ווי סיי וועט פון דעם גאָר ניט ווערען. די ווערטער האָט ער מעהר געזאָגט מיט'ן מויל ווי מיט'ן האַרץ. פאַר'ן האַרץ האָט ער אַנאַנדער'ן תירוץ געהאַט, אַז ער וועט ניט פאַהרען דורך דעם וועג, ער וועט נור צופאַהרען צום ציל, דערנאָך וועט ער אויסדרעהען צום געלען וועג צו— און וועט דאָרט אַרום אַהיים פאַהרען, דען דורך דעם גאַנצען טאָג האָט איהם דער שטן דערקוטשעט, האָט איהם פאַרגעשטעלט מאַטשיק'ס באַרג־שטיק אין פּערשיעדענע צייטען פון יאהר... ער האָט מורא געהאַט פאַר די פויערים אַז זיי זאָלען ניט זעהען זיינע געדאַנקען, האָט ער זיך דערווייטערט פון זיי דעם גאַנצען טאָג, און אַלץ געקלערט זועגען דעם. אויף דער נאַכט, האָט ער זיך געטראַכט, וועל איך אַהיים פאַהרען דורך אַנאַנדערן וועג, זיך ניט צו בעגעגענען מיט זיי, נור קוים איז ער צוגעקומען צום ציל, האָט ער ווי ניט וויסענדיג אָבגעדרעהט אויף דעם זייט וועג, וואו די קאָמעדיאַנטען זיינען.

דער וואַלד איז אין פאַרנאַכט שטיל געווען. די סאָסנעס זיינען געשטאַנען יעדע איינציגע בעזונדער, הויך געשפאַרט אין הימעל אַרײַן

מיט זייערע קעפ און געשוויגען. אנטאן האָט זיי ניט דערקענט, עס האָט איהם געדאכט, אז ער זעהט צום ערשטען מאָל דעם וואַלד און ערקענט ניט די סאָסנעס; פרעמדע, ניי אָנגעקומענע זיינען זיי, אזוי שוויגען זיי... דאָס האַרץ האָט איהם געקלאַפט און ער האָט זיך געשראָקען... ער האָט ניט געוואוסט פאַר וואָס עס שרעקט איהם, פאַרוואָס דאָס האַרץ קלאַפט איהם.. דאכט זיך, ער האָט יעצט איבער דעם גאָר ניט געטראכט, ער האָט איבערהויפט וועגען גאָר ניט געקלערט... ער האָט גאָר ניט געדענקט... עס איז איהם גאָר ניט איבערגעבליבען, נור שרעק...

פון דערווייטענס צווישען די בוימער האָט זיך געשפיגעלט דער רויטער הימעל, איבערגעפלאָסען מיט בלאַע וואַלקענס, וועלכע האָבען דורך די בוימער פון וואַלד געמאַכט אן איינדרוק, ווי אַ ברייט ליכטיג וואַסער־פעלד פון א ים. אין וואַלד דאָ און דאָרט האָבען זיך העלע זון־פּלעקען געוויזען, און די בוימער שטעהען און שוויגען... קוקען זיך צו אַלעס צו און שוויגען...

באַלד האָט ער פון דערווייטענס די פוהרען צווישען די בוימער דערזעהען, אַ שטיל גערויש פון דאָרט דערהערט. דער גוי האָט געציטערט, און מיט שרעק ווי פאַר עפעס אונגעהייליכעס האָט ער דאָס פּערדעל אָבגעשטעלט.

ער האָט געטראכט, געוואוסט אז ער דאַרף אומקעהרען, און אוועק־פאַהרען, פלינק, פלינק אוועקפאַהרען; דאָך האָט ער זיך ניט געקענט דיהרען פון אָרט, ווי צוגעשמידט.

באַלד האָט ער דערזעהן ווי מען דערנעהנטערט זיך צו איהם, דער דיקער מיט'ן גראָבען בויך, מיט די בראַנזעלעטע אויף די האַנד און די שפיטצרוט אין די האַנד, זיין פנים האָט ער ניט געזעהן, נור אַ פיער־קאַנטיג הימעל אויפ'ן קאַפּ. נאָך איהם איז ווער נאָכגעגאַנגען.

און ווי זיי האָבען זיך דערנעהנטערט צו איהם, האָט זיך דער פויער געטראכט: „שוין, אז עס איז שוין לאַנג פּערפאלען, אז ער איז אין די האַנד פון שטן. דער שטן האָט איהם אַרומגענומען מיט זיין מאַכט, געפאַנגען איהם אין זיין נעסט און ער מוז טהון אַלץ וואָס ער וועט איהם הייסען.“

און ווי די קאָמעדיאַנטען זיינען נור צו איהם צוגעקומען, איידער זיי האָבען נאָך אַ וואָרט געזאָגט, האָט דער פויער זיך אָנגערופען:

- און אויף דריי מאָרגעס וועט איהר געבען?
- מיר וועלען געבען.
- טאָ איז גוט.
- גוט.
- פאָהרען מיר צו יענקל'ען.
- פאָהרען מיר.

די קאָמעדיאָנטען האָבען זיך אויף זיין וואָגען אַרויפגעזעצט, און ער איז געפאָהרען מיט זיי צו יענקל'ען.
דער גוי האָט געוואוסט, אז ער פאָהרט מיט'ן טייוועל, און ער האָט זיך געוואונדערט, אז עס איז גאָר ניט אזוי שרעקליך ווי ער האָט געמיינט.

יענקל דער קרעטשמער האָט זיי אין זיין בעזונדערע שטוב אַריינד געלאָזט, בראַנפען דערלאַנגט, ביער דערלאַנגט. ער האָט ניט געוואוסט וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך, האָט ער זיך אויך אָנגעהויבען אַריינצור מישען, האָט אָנגעהויבען צו ריהמען דעם פויער'ס פעלד, דאָס הייזעל, די קיה, געוואָלט זיך אין געשעפט אַריינקריגען. געוואָהר געוואָרען צום סוף וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך, האָט ער זיך אָבגערוקט, מורא געהאַט, און שטיל שווייגענדיג מיט אַ געלעכטערל אויף די ליפען האָט ער מאַנעקיניש דערלאַנגט צום טיש דעם בראַנפען, וואָס זיי האָבען פערדלאַנגט, געהיט זיך מיט אַן איבריג וואָרט און געמאַכט זיך ווי ער ווייס גאָר ניט וועגען וואָס דאָ האַנדעלט זיך, איבערהויפט זיי אליין געלאָזט, און צו זייניגע, וואָס זיינען הינטער דער טהיר געשטאַנען, געזאָגט:

— מיר ווייסען פון גאָר ניט, ניט אונזער געשעפט... זיי ווילען בראַנפען, ניט מען זיי בראַנפען, אַן אָפענע שענק — ווער עס וויל קומט אַריין.

און די אידענע, וואָס איז הינטער די שענק געזעסען, האָט זיך די באַקען געקניפט, די הענד געבראַכען... אין דער שטיל געזאָגט:

— אוי, וועה, מאַמעלע קרוין, עס איז דאָך גאָר קיין אומה ניט. אַן אייגען פלייש און בלוט, ווי קען מען דאָס? — און האָט דאָס מיידעלע געקושט אין קעפעלע, וואָס איז ביי איהר געשטאַנען, מיט גרויס רחמנות, צוטויליענדיג עס צו זיך, ווי זי וואָלט מורא געהאַט מען זאָל עס פון איהר ניט אוועקנעהמען. איהר גוט אַרומגעוויקעלט דאָס

טיכעלע אויף איהר העלזעל, און צוגעקנעפעלט איהר דאָס קאפטענדעל:
— ערקעלט זיך ניט, קינד.

דער פויער איז שפעטליך אַהיים געקומען. אַהיים געקומען, האָט ער שוין געפונען די קאַלאַציע אויפ'ן טיש און די שקצים/לעך האָבען געוואַרט אויף איהם. שווייגענדיג איז ער אין שטוב געקומען, שווייגענדיג דיג האָט ער זיך צום טעלער געזעצט, זיך ניט גע'צל'ט פאַר'ן עסען. די גויה האָט איהם געוואַלט דערצעהלען וועגען די נאראדע אין דאָרף איבער דעם „כעשעפּעניש“, נור זי האָט עס אָכגעלעגט אויף נאָכ'ן עסען. דער פויער איז ביז געווען. אין מיטען עסען האָט זי זיך ניט געקענט איינזאָלטען, און האָט אָנגעהויבען צו רעדען:

— אַ יאָשט טו, זיי האָבען זיך געראדזעט, געראדזעט, דעם שייגען אַרויסצוגעבען...

דער פויער האָט גאָר ניט געענטפערט, וואָרום דורכ'ן פענסטער האָבען זיך געהערט פוהרען דורכפּאָהרען, אַ געלויף פון קינדער נאָך... און פון דער גאָס האָט זיך געהערט דורכ'ן אָפענעם פענסטער אַ קול רופען:

— בעהאַלט די קינדער, בעהאַלט די קינדער, דען דער טייוועל פּאָהרט דורך!

אין הויז האָבען צוויי שכנ'טעס געשמעסט:

— געלויבט איז גאָט, פערלאָזט שוין אונזער געגענד.

די גויה האָט שוין מעהר ניט גערעדט דערפון, מורא געהאט זי זאָל ניט ברענגען צו קיינע אונאַנגענעהמע סצענעס.

אָכגעגעסען, האָט די גויה אַ טעלער גענומען, אין דער שטיל, ווי האַלב גע'גנב'עט, אַרויסגעגאַנגען, און אַרויפגעטראָגען דעם כעשעפּעניש אין „היינבוידעם“...

באַלד האָט זיך געהערט פון דרויסען אַ שרעקליך האַרץגעשריי, ווי מען וואַלט מיט די פּוּיסען אין פענסטער געקלאָפּט.

— אוי יעזו, יעזו, ראַטוי ראַטוי, — איז זי אין שטוב אַרײַן, מיט אַן אונמעגליך געשריי, ווי מען וואַלט זי גע'שחט'ען — כלאַפּאַקאַ ניצמאַ...

זי האָט זיך אויף דער ערד געוואַרפען און געשלאָגען דעם קאַפּ אין די פּאָדלאָגע...

— ראטעוועט, ראטעוועט דעם יונג... ער איז נישטאָ...

דער פויער האָט זיך שווייגענדיג פון טיש אויפגעהויבען, אַרויס-גענומען דאָס געלד פון די הויזען-קעשענע און אויף דעם טיש געוואָרפֿען. די גויה האָט זיך פון דער ערד אויפגעכאַפּט, מיט אַ בליק פון אַ וועלפֿין צו צום מאַן, מיט די הענד אויסגעשטרעקט, באלד האָט זי געכאַפּט אַ טוך אויפ'ן קאַפּ, אַרויס אויף דער גאַס, און מיט אַלע כוחות געלאָזט זיך לויפֿען נאָך די פוהרען.

אויף אַלע שוועלען איבער די דאָרף-גאַס, וואו די גויה איז מיט אַ געוואָלד אויפ'ן וועג געלאָפֿען, האָבען זיך קופּקעלעך פויערטעס און פויערים צוזאַמענגעקליבען, די גויה נאָכגעקוקט, גע'צלם'ט זיך און געזאַגט איינע צו די צווייטע:

— וואָס איז צום טייוועל — דאָס איז צום טייוועל; דו וועסט נאָך נישט מאַכען; געקומען נאָך ס'זייניגע און גענומען זיך ס'זייניגע... די גויה איז געלאָפֿען מיט אַלע איהרע כחות, שוין אַרויס אויפ'ן וועג, די נאַכט איז צוגעפאלען, די נאַכט איז שוואַרץ געווען, און די ערד האָט זיך אין שוואַרצען געהילט... אַ קליינער רעגען האָט געטריפֿט, און פון ביידע זייטען וועג די אַלטע טאָפּאַלען האָבען אויסגעזעהן ווי אַנגעלאָפֿענע שדים האָבען זיך אַהער געקליבען מיט אַבנגעהאַקטע קעפּ און שטעהען אויפ'ן וועג. די ערד איז שוואַרץ אַרום און אַרום — ווי אַ ווילד פער'עקשן'טער פויגעל, בויגט דעם קאַפּ אין די קניען און בעהאַלט זיך... די גויה האָט זיך געדאַכט אַז שדים און רוחות יאָגען איהר נאָך, יעדע טאָפּאַליע איז אַן אַנגעלאָפֿענער שד, יעדער שוואַרצער פלעק איז אַ פערשאַלטענער טייוועל... נשמות פערשאַלטענע... און דאָרט די בוי-מער אין די נאַכט מיט זייערע שוואַרצע צווייגען — אַ פערשאַלטענע משפּחה, פערשטיינערט געוואָרען אין אַ בויס... געהען איהר נאָך... געהען און נאָך און בעמען איהר עפעס... און די גאַנצע שוואַרצע ערד אַרום און אַרום... ווי אַ שוואַרצער פערשאַלטענער פויגעל, בויגט דעם קאַפּ אין זיך און קלאָגט... און קלאָגט... אַ פערשאַלטענע גרויסע נשמה... וואָס מוטשעט זיך און זוכט אַ רוה... און באלד האָט זיך איהר געדאַכט אַז אַלעס אַרום איז אַ ים פון שדים, רוחות רעות, טייוואָלים, אַז אַלץ וואָס רינגעלט אונז אַרום טרינקט זיך אין פערשאַלטענע נשמות, יעדער בויס, יעדער שוואַרצער פלעק, יעדער טראָפֿען וואַסער, יעדעס שטיקעל טונקעלע גראַז, איז אַ פערשאַלטענע נשמה, וואָס איז פער-

וואַנדעלט געוואָרען דורך אַ געהיימען שפרוך אין אַזאַ זאָך, און שטעהט און קלאָגט, און בעט זיך, עס וויל אויסגעלעזט ווערען... זי האָט מורא געהאַט מיט אַ פּוס צו טרעטען אויף דער ערד, אַז זי זאָל ניט הינטער זיך אַ קוויטשע הערען... און די טאַפּאַלען שטעהען ווי אַלטע שדים און שטעקען אַזעלכע לאַנגע, לאַנגע צונגען אַרויס...

האָט זי פאַר זיך אַ צלם געזעהן, שטעהט צווישען די טייוואָלים — דער צלם, האָט זיך איהר געדאַכט, אַז דאָס איז דער איינציגער שטיקעל פּלעק, אינזעל אין דעם ים פון שדים, — איז זי צו דערצו, אַרומגעכאַפט מיט ביידע הענד דעם צלם, די האָר זיך אַרום דעם צלם אַרומגעוויקעלט, דאָס פנים איינגעגראָבען, ווי זי וואָלט זיך ראַטעווען געוואָלט פון די נאַכיאַגענדע שדים און האָט געברומט:

— יעזו! יעזו! יעזו!

און זי האָט געזעהן אַרום זיך די גאַנצע ערד, ווי עס וואָלט אַ ים פון שדים געווען, אַ פּערשאַלטענע נשמוּ... יעדער פּלעק — רוחות טייוואָלים, און איבער דעם אַלעם שטעהט אַ גרויסער צלם און אויף דעם צלם הענגט אַ גרויסער, גרויסער קריסטום מיט ברייטע, לאַנגע, לאַנגע הענד, וועלכע ער פּערשפּרייט איבער די גאַנצע ערד און שיצט זי פאַר די שדים... און שוואַרצע וועגען פּאַהרען ווייט, ווייט אין אַ שוואַרצען ים אַריין, וואו עס איז דאָרט פּול מיט שדים, מיט לצים און רוחות רעות... און איהר „בעשעפעניש“ איז אויף די וועגען... און די וועגען פיהרען איהם טיעף, טיעף אין דעם שוואַרצען ים אַריין פון די שדים און טייוואָלים... טיעף, טיעף אַריין.

האָט זי צום צלם געברומט, ביי וועלכען זי איז געלעגען:

— יעזו, יעזו, ערבאַרעם דיך אויף איהם! ערבאַרעם דיך אויף איהם!...

מאמענטען פון די פרייהייטס-טעג

די ערשטע טעג....

היינט, דעם 22-טען מערץ, אין יאָהר 1905 (דאָס ערשטע מאָל אודאי אין מיין לעבען ווי איך שרייב א דאטע) בין איך אין קוטנע. דאָס וויכטיגסטע, וואָס איז היינט אין מיין טאָג, איז דאָס, וואָס איך האָב בעקוט די קערפּער פון די גע'הרג'עטע פּויערים, וואָס די זעלנער האָבען געשאַסען אין לאַנענט. זיי זיינען געלעגען אין דעם טויטען שטיבעל אין שפיטאַל, וויפּייל ווייס איך נישט, צו 10, צו 12, איך האָב נור געזעהען ליגען. נור עפעס שוין נישט קיין מענשען, נור ווי לאַל-קעס אָנגעפילט מיט שטרוי, אָנגעטהון אין פּויערישע קליידער.... די פנים'ער זיינען געווען ראַנירט. עס האָט אויף מיר א שרעקליכען איינדרוק געמאַכט. נור נאָך מעהר, דאָס וואָס דער טויט (איך מיין די טויטע מענשען) איז געווען אָנגעטהון אין גראַבע, פּערשמוצטע פּויערישע קליידער.... מיין אויג האָט געזוכט ווייסע לייווענד.... צווישען די גע'הרג'עטע איז אויך געווען א פּויעריש אינגעל פון א יאָהר 14. זיין יונג, לאַבעסדיגער אויסקוק האָט עפעס גאָר נישט האַרמאָנירט מיט דעם געלען, שרעקליכען, ערנסטען און שווייגענדיגען טויט, וואָס איז געלעגן אויסגעגאָסען אויף זיין פנים.... געלע גראַבע שווייגעדיגע הענד פּערלייגט איינע אויף די צווייטע, — מעהר האָב איך נישט געזעהען. פּויערטעס און פּויערים ארום האָבען מיר פּערשטעלט. דער לעבעדיגער גער האָט שטיל געשוויגען. די עולה האָט אין יעדענס האַרץ געברענגט. און דאָך האָבען זיי געשוויגען. די קרעכצען, דאָס געוויין פון די וויר בער האָט געשטערט די גרויזאמקייט פון די נקמה, וואָס די לעבעדיגע נעהמען פון די מערדערס מיט זייער שטילשווייגען.... די ערשטע הרוגים אויפ'ן פּוילישען פּעלד, וואָס מינע אויגען האָבען געזעהען.

דאָנערשטאג, דעם 24-טען.

היינט בין איך געווען אויף די לוייה פון די ניין גע'הרג'עטע פויר-
ערים, אין קוטנע.

איך בין געווען אונטער א שרעקליכען איינדרוק. די שררים האָד-
בען געטרעגן די טרונעס, דאָס פאָלק איז געגאנגען קעפ איבער'ס קעפ
און האָבען שטיל געשוויגען. יודען זיינען זעהר פיעל מיטגעגאנגען
אין די היט אָנגעהן. אלע האָבען געוויינט אין דער שטיל. אן
ערנסטע האַרמאָניע האָט אלע צוזאמענגעבונדען, און עס האָט זיך גע-
דאַכט, אז זיי נעהמען נקמה פון די מערדער מיט זייער שטילשוויגען.
אם שטאַרקסטען האָט אויף מיר דעם איינדרוק געמאַכט דאָס רעליגיעזע
געזאַנג פון די גייסטליכע און פאָלק. איך האָב עפּים אָנגעהויבען צו
גלויבען, אז די מענטשן גלויבען, אז עס איז דאָ ווער, וואָס וועט זיך
אָנעהמען זייער קרינדע... אין איך האָב געוואָלט
גלויבען, און האָב געגלויבט, אז עס איז דאָ ווער,
אז די וועלט איז ניט הפקר. דאָס געזאַנג האָט מיר
זעהר געצויגען — און איך בין נאָכגעגאנגען. די יודען אין די היט צו-
זאַמען מיט די מאַסע מענטשן — האָט מיר עפּעס געפרעסט, אין מיר
טרויריגניטיג געמאַכט. עפּים ווילט זיך אזוי זיין אין איינעם, געהע-
רען צו וועמען...

די מאַמע פון דעם גע'הרג'עטען יונגעל, די פויערטע, האָט גע-
וויינט: „ווי וועל איך קוקען אויף זיין געדעקט בעט? !“ מיר האָבען
די ווערטער דערמאָנט זעהר פיעל מוטערליכעס — (איך האָב מיר דער-
מאָנט אָן מיין מאַמע, זי איז אין אמערוקא — איך בין דאָ —) און,
אך, נאָט, ווי שעחן איז דיין וועלט, און וויפיעל צרות געפינט זיך אין
דיין וועלט!

איך לייעב זעהר דאָס פויערען-פאָלק. ביי זיי איז דאָס גאָר אזוי
ערנסט, אזוי ערנסט, און פראַכט ווי די ערד אליין!

5-טער אפריל

איך בין אין וואַרשוי.

לעבעדיג איז אויף די גאַסען. טויזענדער לויפען און זיינען גרייט
מקריב צו זיין זיך אויף קדוש השם....

אין פאָוויאק (א טורמע, וואו עס זיצען פאָליטישע געפאַנגענע)

איז געשטאָרבען איינער פון די פאָליטישע ארעסטירטע. טויזענדער האָבען זיך צוזאמענגעקליבען פאר'ן פאָוויאק און פערלאַנגען דעם טוי־טען. זעלנער זיינען בעפאלען דעם עולם און אָנגעהויבען צו שיסען. דער עולם איז געשטאָנען ווי אַ וואַנד, און עס זיינען געפאלען איין קאָפּ נאָכ'ן צווייטען....

אַ פערוואונדעטען האָב איך געזעהען. די קויל איז איהם אין בויך אַריין, דאָס בלוט האָט זיך געגאָסען, ער איז אומגעפאלען, דער פאָלי־צייסקער איז צו איהם צו און האָט איהם געשלאָגען. דאָך זיין פערלאַנג איז אויף זיינע ליפען געלעגען, ביז דער שכל האָט איהם נישט פער־לאָזט....

בין איך געגאָנגען ווייטער, האָב איך געטראָפען אַ משוגענעם זעל־נער, אַ צוריקגעקומענער פון דער מלחמה, מיט אַ הויכען פוטערען הוט, און אַ דאָר אויסגעמאָגערט פנים, וואָס די אויגען האָבען זיך (האָט זיך געדאַכט) געקאָליטשעט צווישען צוויי דאַרע ביינער. דער משוגענער האָט זיך געוואַקלט אַהין און צוריק, און עפעס גערעדט צו זיך. ער האָט מעהר דעם איינדרוק געמאַכט פון אַ שיכור'ן איידער ווי פון אַ משוגענעם.

אַ משוגענער אין אַ זעלנערישען מאַנטעל!

אַ נרדף אין אַ זעלנערישען מאַנטעל!

ווי טרויעריג דאָס איז!

מיט 2 שעה שפעטער.

איך בין געגאָנגען אין גאַס, טויזענדער איילען זיך אַהין צום פאָוויאק, קיינער ווייסט נישט, אויב ער וועט צוריק קומען. די אַלע זיינען גרייט מקריב צו זיין זיך אויף קרוש השם. מיט געוואַלד אַרויס־בעקומען דעם טויטען.

אַ מלחמה בעשאַפט העלדען....

אויף דער נאַכט.

איך געדענק שוין נישט אויף וועלכע גאַס. איך ווייס נישט מעהר אַ שמאָלע גאַס, צוויי הויכע ציילען הייזער שטעהען שטוב. אין די עקען שטעהען זעלנער מיט ביקסען, לאָזען נישט אַדורך. פון איין זייט איז בעלייגט מיט זעלנער, און אין דער גאַס האָט מען אַריינגע־

קראַגען א טהייל פון „עולם“, זעלנער מיט געוועהר יאָגען, ווער עס קאָן, כאַפט זיך אַרײַן אין די טהויערען. די סטרוזשעס האָבען די טהויערען פּערשלאָסען, און לאָזען נישט אַרײַן. אויף די גאַסען לױפען נאָך אַרום אײַניגע יונגע מענשען, וואָס האָבען זיך נישט געקענט אַרויסקריגען, און מיט דעם בעוואוסטזײַן, אז אָט פאַלען זײ פון די קוילען, לױפען זײ ווי משוגעים אַרום, זוכענדיג ערגײז אַן אָרט זיך צו בעשיצען. אײַנער, אַ יונגער מענש, איז אָנגעקומען צו אונזער טהויער. מיר האָבען איהם געזעהען דורך אונזער פענסטערײל. מיט די אויגען האָט ער געבעטען, אז מען זאָל איהם אויפּעפענען. מיר אָבער האָבען דעם שליסעל ניט געהאַט. מיר האָבען געפרופּט די טהיר צו צוברעכען — אָבער אונמעגלײך. און ער שטעהט פאַר'ן טהויער. קוקט מיט די אויגען און בעט זיך שטום.... איך ביים די נעגעל פון מײנע פינגער....

אָט! עס האָט זיך געהערט א שיסעריי.

עפעס וואָס איז אנידערגעפאַלען פאַר אונזער טהויער....

איך האָב נור געהערט דאָס לעצטע וואָרט: גאָט!

בײַנאַכט.

איך האָב דעם לופטשיק פון מײן פענסטער אויפגעעפענט:

עס איז שוין גאָר שפעט אין דער נאַכט. איך שטעה אין פענסטער. מײן פענסטער איז אויף א פינפטען שטאָק — בײ טאָג זעהט מען דער-כער, קוּימענס איבער קוּימענס. די נאַכט איז שוואַרץ, ווי אין אַ ים. אין די שוואַרצע נאַכט קען איך נור אָבשיידען די שוואַרצע שאַטען פון די פאַבריקען-קוּימענס. איך הער א געוואלד. — מענשען לױפען. דעם אויער רײסט דורך אַן עכאָ פון אַ שיסעריי.

איך האָב דעם לופטשיק צוריק צוגעמאַכט....

עס איז נאַכט. אײמיצער קלאַפט אין מײן טהיר.

— ערלױבט.

עס קומט אַרײַן מײן חבר אברהם. ער ווינקט צו מיר. „וואָס

איז?“

— ווילסט געהן?

— וואו?

— דאָרט אַהין....

דעם „דאָרט“ האָב איך שוין פּערשטאַנען וואָס ער מיינט און איך האָב איהם ערשטוינט אָנגעקוקט.
 ער האָט פּערשטאַנען, וואָס איך מין.
 — עס שאַדעט נישט, זאָגט ער, דו געהסט מיט מיר.
 און מיר זיינען געגאַנגען.

איך געדענק ניט ווי און וואוהין. ער האָט מיך ערגעץ וואו אין די יודישע גאַסען פּערפיהרט, אריין מיט מיר אין א לאַנגען, שוואַרצען קאָד רידאָר, דערנאָך אויף טרעפּען, און ארום אונז איז אזוי שוואַרץ געווען. דאַכט זיך, אז נישט די רוסישע ביוראָקראַטיע איז עס אימשטאַנדע צו געפינען, ניט אפילו דער טייפּעל אליין. ארויפגעהענדיג אויף די טרעפּען, האָט מין האַרץ געקלאַפּט. אָט דאָ קום איך אין ריכטיגען „מקור“....

מין חבר האָט ערגיץ וואו אָנגעקלאַפּט, צי אין א טהיר, צי אין אַ וואַנד, געגעבען א פּראָל און א טהיר האָט זיך געעפּענט.
 מיר זיינען אין א קליין פינסטער שטיבעל, וואָס דער פּלאַם פון דעם ברענענדיגען לעמפּעל איז פּערטרונקען געוואָרען אין א וואַלקען רויד פון פּאַפּיראַסען און קעפּ. איידער מיר זיינען אריין, זעהט זיך אויס, האָט מען געמוזט זיין פּערנומען אין זעהר אַן ערנסטען שמועס, נאָר ביי אונזער אריינקומען איז דער שמועס געוואָרען איבערגעהאַקט, און עס איז זעהר שטיל געוואָרען.

איידער האָט אויפ'ן צווייטען געקוקט.

אויף אַ בעט, ביי אַ קליין טישעל איז געזעסען א פּרייליין מיט זעהר שוואַרצע האָר, ארום איהר האָבען זיך יעצט ארומגעקליבען א פּאָר יונגע לייט און מען האָט זיך אָנגעהויבען צו סוד'ען.
 אין דער קופּקע איז אויך אריין מין חבר אברהם, ער האָט עפעס זעהר ערנסט גע'טענה'ט, מעהר מיט די הענד, ווי מיט'ן מויל. אייניגע האָבען פּראָטעסטירט, דאָך, נאָך אַ לאַנגע וויילע האָט זיך דאָס פּרייליין אָבערופּען:

— חברים, רעדט ווייטער:

ווי עס האָט זיך דערנאָך ארויסגעווינען, האָט מען גערעדט וועגען אַ גראַנדיעזער מאַניפּעסטאַציע אויף מאָרגען צום צעהנטען פּאַויליאָן, פּאַרערן די קערפּער פון די טויט־געריכטע חברים: יענקל'ס און נאָך אַנדערע.

אין א ווינקעל איז געזעכען איינער א יונגערמאן, זעהר מאָדנע אָנגעמטון (דערנאָך בין איך געוואָהר געוואָרען אז עס איז א זעלנער פון שלאַס), און האָט דערצעהלט בון דער נאכט, ווען מען האָט יענקל'ן זיין רעכטס געטהאָן.

זיכער, מיט רוהיגע טריט איז יענקל געגאנגען, געפיהרט צווישען די צוויי זעלנער צו דער תליה, און שטעהענדיג אויף דער תליה, איידער דער תליון האָט איהם דעם שטריק איבער'ן האלץ פערלעגט, האָט ער זיך געווענדעט צו די זעלנער, צו די אָפיציערען :

„זעהט, מענשען זיינען זיך מוסר נפש, געהען מיט זיכערע טריט צום טויט, קעמפפענדיג פאר די פרויהייט, פאר א בעסערע צוקונפט, פאר אונז, פאר אייך...“

דער אָפיצער האָט געהייסען פויקען אז מען זאָל ניט הערען, וואָס ער רעדט. נור דער זעלנער פון דער פויק, האָט זיך א מינוט פער- ווייגערט, געוואָלט הפנים אויסהערען, וואָס טראכט א מענש פאר'ן טויט.

און עס האָט זיך נאָך געהערט זיין קול...

— באַרמ-מ-ם! — האָט די פויק געקלאַפט.

און שוין — א לאנגער באַרכעל, א צאפּלען מיט די פיס, און פאר אונזערע אויגען האָט שוין געהאנגען א טויטער קערפער, איינגעוויקעלט אין א קאפּאטע, טויט און שטום, נור מיט א טיעפען סוד פון „יענער וועלט“...

נאָך יענקל'ען האָט מען ארויסגעפיהרט א צווייטען בחור, וועלכען מען האָט געהאַט בעשולדיגט, אז ער האָט געשאָסען אויף א קאָזאַק. דאָס איז נאָך געווען א יונג קינד, פון א יאהר 17—18, בלייך אויפ'ן פנים, דאר, און שרעקליך שווארצע אויגען, וועלכע האָבען זיך געוואָרפען אין זיין בלייך פנים ווי מייזלעכער. די אימה פאר'ן טויט איז איהם געלעגען אויפ'ן פנים. ניין, ער איז נאָך ניט געווען צוגעגרייט צום טויט, נור פערשטאַנען האָט ער די שרעקליכקייט פון דעם אויפ-הערען צו זיין, און ער האָט געוואָלט לעבען, ווייטער לעבען, אין א פינסטערען קערקער, אבי נור די האָפּנונג ניט צו פערליערען, לעבען. ניט געוואָלט האָט ער געהן צום טויט, האָט ער זיך פאר די וואַנד געכאַפט, און געמאַכט שרעקליכע געוואָלדען...

נור די געוואָלדען זיינען געווען אזוי אונמענשליך, אזוי שרעקליך

און אזוי גרויזאם, אז די האָאר פון קאָפּ האָבען זיך אויפגעשטעלט, די גאַנצע שרעקליכקייט פון אַ מענש, ווען ער דערזעהט דעם טויט פאַר זיך, איז געווען אין זיין געשריי.

— מאַמע... לעבען... מאַמע... מאַמ...

פון די געוואַלדען האָט זיך די גאַנצע פעסטונג אויפגעכאַפט, ווייבער און סינדער האָבען זיך אין די פענסטער געוויזען. מען דער־צעהלט אַז לאַנג, שוין זעהר לאַנג, האָט מען ניט געהערט אין שלאָס אַזעלכע געוואַלדען.

צוויי קאָזאַקען האָבען איהם פאַר די האָאר גענומען, די איבריגע ביי די הענד און פיס און האָבען איהם צו דער תליה געטראָגען. און די פויק האָט געקלאַפט הויך, שטאַרק, וואָס אַמאָל העכער, שטאַרקער, נור דעם אונגליקליכענס געוואַלדען האָט זי ניט געקענט פערטויבען.

אַז מען האָט איהם אויף דער תליה אַנידערגעשטעלט, האָבען זיך די פיס הינטער איהם געבראַכען, און ער איז געפאַלען הינטער זיך, האָבען איהם צוויי קאָזאַקען דעם קאָפּ מיט געוואַלד הינטער דער פעטליע אַריינגעשטעלט...

— מאַמע... מאַמ... — האָט זיך נאָך געהערט דאָס לעצטע מאָל דער אויסרוף פון אונטער דעם תליון'ס שטריק. אין אַ מינוט אַרום האָט שוין אַ מענש — אַ שמאַטע געהאַנגען, און איז שוין זעהר שטיל, זעהר רוהיג געווען...

דער עולם האָט די „מעשיות“ אויסגעהערט שטיל, אָבער דאָך גענוג גלייכגילטיג; זעהט זיך אויס, אַז זיי זיינען געוועהנט מיט אַזעלכע „מעשיות“ און עס מאַכט שוין אויף זיי קיין איינדרוק ניט. דער עולם האָט זיך יעצט גענומען האַנדלען איבער דעם, ווי טעכניש די מאַניפעסטאַציע אויסצופיהרען, צו פערשטענדיגען זיך מיט אַנדערע אָרגאַניזאַציעס, א. ד. גל.

אינדעם קלאַפט מען אין טהיר.

דער עולם ווערט שטיל.

מען ניט אַ פאַראַל און אַ קליין מענשיל ניט אַ קום אַריין און פיהרט מיט נאָך וועמען דאָרט. מען רוימט זיך עפעס. עס ווערט זעהר שטיל.

די אָנגעקומענע פערלאָזען באַלד דאָס חדר.

— חברים! — רופט זיך אָב דאָס פּריליינ, נאָכדעם ווי זיי זיינען אַרויס — וואַרשאַ איז געוואָרען ערקלערט אין קריעגס־צושטאַנד, דער גענעראַל־גובערנאַטאָר האָט געגעבען אַ בעפעהל די זעלנער צו שיסען ביי דער קלענסטער מאַסענפּערזאָמלונג!

— חברים! עס לוינט זיך צו אָפּפּערן אַ געוויסע צאָהל קרבנות אויף אַזאַ מאַניפעסטאַציע. עס שרייט אין די נאַסען! — האָט זיך אָבגערוּפּען אַ קול פּון אַן אָנגעזעהענער פּערזאָן.

— געוויס! — האָבען זיך אָבגערוּפּען אַנדערע קולות, ווי מען וואָלט מענשען־לעבענס געצעהלט ווי אַרבעס...

איך פרעג אין דער שטיל מיין חבר אברהם'ן, אויב איך מעג מיך אַנרוּפּען. אַ פּאָר „גענעראַלען“ האָבען מיך שטרענג אָנגעקוקט.

— חברים, זאָג איך, יעדען מענשענס לעבען איז אַ הייליגהום פאַר זיך בעזונדער, אַ וועלט בעזונדער. מען טאָר ניט שפּיעלען זיך מיט יענעם לעבען אויף צוועקען, מעג דער צוועק זיין ווי הייליג. איך האָב נור רשות אויף מיין אייגענעם לעבען, אבער קיינמאָל ניט אויף יענעם...

מען איז מיך בעפאַלען ווי מיט האַנעל:

— מיר דאַרפען ניט קיין רחמנות.

און אפשר האָבען זיי רעכט.

זיי זיינען וועגרווייזערס, בויערס פּון אַ נייער וועלט, און יעדער איז נור אַ ציענעל צו בויען די נייע וועלט. איך בין אַ צובראָכענער, אַרימער זינגער, איך זעה אין יעדען מענש, אין יעדען אינדיווידואום אַ בעזונדערע וועלט פאַר זיך אליין... איך וויל שוין גאָר ניט רעדען.

מיין חבר האָט מיך צוריק אַראָבגעפיהרט.

לאַנג האָב איך מיך גאַס איין, גאַס אויס געדרעהט, פיעל מאָל האָט מען מיך אָבגעשטעלט, מיין פאַס בעקוקט, פיעלע פאַטרולען האָב איך אויפ'ן וועג בעגעגענט פיהרען מענשען אין צירקעל אַריין. ווי משוגע בין איך אַרומגעלאָפּען. דאָך צום סוף זיך צו מיין וואָהנונג דערשלאָגען...

אַז איך בין אַרויף די שוואַרצע, הויכע טרעפּ, האָט מיר אַן אַדער צי אין מח, צי אין האַרצען געקלאַפּט:

— מאַרגען פאַר'ן פּאוויאַק!

ווי א מידער הונד בין איך אויף מיין בעט געפאלען, און לאנג,
לאנג אין דער פינסטערער נאכט געקוקט. דאכט זיך איך האָב איבער
עפעס וואָס געקלערט.
נור וואָס — געדענק איך ניט.

מאָנטאָג.

די זון האָט אין מיין פענסטער געקוקט, בענאָסען מיין אַרים
שטיבעל מיט ליכט, און מיין האַרץ האָט עפעס ניט־ווילענדיג אָנגעהויבן
בען צו קלאַפּען:
— מענש, שטעה אויף!

און אָנגעצונדען מיט ענערגיע האָט עס מיך פון די טרעפּ געהויבן
בען. איך בין אין גאס געקומען. שטייל איז אין גאס. די געוועלכער
זיינען צו, די שוויצענסטער פּערהאַקט. מאַסען מענשען דרעהען זיך
איבער די טראָטואַרען, רוהיג, מיט איינגעהאַלטענע טריט, האַנד ביי
האַנד, אַקסעל ביי אַקסעל. און איין נשמה לעבט אין דער שוואַרצער
מאַסע, א נשמה פון אַהדות, פון איין טהייל לעבען...

עס קומט צוגעהן א מענשעל און וואַרפט אַ וואָרט... און ווערט
פּערשוואַנדען. מען ווייסט ניט ווען, ניט וואו. און דער עולם איז
שוין אַראָב פון טראָטואַר, פּערנומען די גאס, און מען געהט.

צוויי הויכע שערענגעס הייזער ציהען זיך גאַנץ ווייט אוועק און
ווערען ערגעץ ווייט פּערנעבעלעט. און צווישען די שערענגעס הייזער —
די מאַסע, א ים קעפּ.

און אויף דעם ים קעפּ שווימט, ווי א זעגעל־בוים, א פּאָהן אַ
רויטע, און ווייזט אַ וועג...

ניט פון גאָלד געהעפט, ניט רייך געפּוצט איז די אַרבייטער־פּאָהן.
אין די שוואַרצע נאכט, אין פינסטערן קעלער, האָט די מאַמע — די
נויט — דעם פּאָדעם געשפינט, די שוועסטער — די סוכאַטניצע (פון
דער טאַבאַק פּאַבריק), האָט די פּעדעס אויף דעם וועב־שטוהל אויפ־
געצויגען. און דער ברודער — דער דלות, האָט די פּאָהן געשפינט.

אין בלוט זיינען די פּעדים געטונקט געוואָרען; אין בלוט פון
די הרוגים, פון אַרימקייט, פון נויט און דהקות.

פּלאַטער אַרימקייט, פּלאַטער איבער דעם ים קעפּ. און שאַרף

און שטארק זאָג דיין וואָרט, וואָרף דיין וואָרט אין מענשענס געזיכטער.
שאַרף און שטארק, ווי דיין האַמער, ווי דיין האַנד איז .

און פון טויזענדער בריסטען איין געוואַלד, איין געשריי און איין

קול :

און די „שבועה“, ווי גאָט'ס וואָרט, ווי אַ ווינד וואָס איז אַקאָרשט
אַרויסגעלאָזט פון דעם אונטער דעם „אוצר הרוחות“ טראָגט זיך אין
גאָט. דער „יחיד“ איז אויס יחיד געוואָרען. יעדער איז געוואָרען אַ
חלק אין דעם גרויסען, גרויסען כלל — אין דעם פייער פון אַחדות —
וואָס איין אונגעהויערע, אונגעוואוסטע קראַפט האָט זיי אַלע צוזאַמען-
געבונדען.

פייער, אַרימקייט, דיין יום-טוב, דיין רוטען יום-טוב — דעם
יום-טוב פון דייער הרוגים!

זעלנער קומען אָן.

אַ גאַנצע ראַטע. אַ מינוט האַבען זיי זיך אַבגעשטעלט. אַ
מינוט האָט זיך די מאַסע אויך אַבגעשטעלט. באַלד ווי גאָר נישט.
איינער איז אַרײַן אין צווייטען, און עס איז שטיל געוואָרען, זעהר שטיל.
צוויי רוחות האַבען אַ מינוט איינער דעם צווייטען אין פנים
געקוקט.

מען האָט נאָך ניט געוואוסט צי האָט זיך שוין אָנגעהויבען... מען
האָט נאָך ניט פערשטאַנען וואָס דאָס איז. — עפעס אַ ווינד איז דורך
אונזערע קעפּ דורכגעפלויען.

— טראַכ-כײַך!

דאָ און דאָרט האַבען זיך מענשען איינגעבויען אין דער מאַסע.
און אין דעם ים קעפּ זיינען עפעס לעכער געוואָרען. טראַכ-כײַך!

אַ ווינד האָט מיין קאָפּעליוש אַראַבגעשלעפט.

מיין חבר אברהם בייגט זיך איין.

— וואָס איז דיר?

ער ענטפערט מיר ניט.

— זוכסט עפעס?

זיינע פיס גליטשען זיך אונטער איהם.

אויך בייג מיך אַראַב, אויך טאַפּ אָן, עפעס זעהר אַנגענעהם רינט

מיר דורך מיין האַנד.

וואָס איז דאָס?

עס איז ווער געפאלען איבער מיר.
 מיין קאָפּ ליעגט אויף עפעס זעהר ווייכעס.
 עס איז מיר זעהר פֿינסטער אין די אויגען...

מיטוואָך.

זעהר פריה פריהמאָרגען.

די וועלט איז נאָך איינגעהילט אין האַלבען נעבעל, דאָ און דאָרט
 קערעווען זיך אַרויס פון וואַלקען הויכע רייהען הייזער — אַ גאַס.
 לעער און לעדיג איז די גאַס, קיין מענש, קיין פערד, קיין הונד.
 נור געדיכטע פאַטרוֹלען זעלנער געפיהרט פון אַ גאַראַדאָוואָי שפּרייזען
 דורך די גאַס. און די בעליידיגטע הייזער, טריבע, פער'יתום'טע. עס
 דאַכט זיך, אַז די איינוואוינער זיינען אין זיי אויסגעשטאַרבען. אין
 יעדען פענסטער אַ מת בעדעקט מיט אַ שוואַרץ ליילעך, און די זעלנער
 היטען קאַטאַקאַמבען...

לויות ציהען זיך איבער'ן גאַס, פון שפיטאָל אויפ'ן בית־עולם. די
 קרבנות פון די מאָנטאָגדיגע דעמאָנסטראַציען. אַ שוואַרצער קאַסטען
 געצויגען פון אַ בלינד פערד. אַ קרייז פון פאַרענט, אַ טאַמע אָדער
 אַ מאַמע נאָכ'ן קאַסטען...

און זיי מישען זיך אויס, די זעלנער מיט די לויות, און די
 שטאַהלענע קרייזען קוקען אַרויס פון די שטאַהלענע זעלנערישע פיקעס.
 און זיי שלעפען זיך די שוואַרצע קאַסטענס ווי די קויהלען־וועגען פון
 דער טאַוועראָווע, דורך די אייזען־גאַס...

ווער זייט איהר יונגע קרבנות? האָט מען האָטש אייערע נעמען
 פּערצייכענט?

מיין חבר אברהם! ליעגט אפשר דיין קערפער אין איינע פּאָ
 די וועגען? — נור איך האָב דעם וואָגען ניט דערקענט — ווייל אלע
 זיינען געווען גלייך.

אַ קרייז פון פאַרענט, אַ טאַמע, אַ מאַמע פון הינטען, פון ביידע
 זייטען מיט פאַטרוֹלען זעלנער בעגלייט.

שרייבענדיג די ווערטער, ליעגט מיין טיבעל פאַר מיר, מיין טיבעל
 דורכגעווייקט אין דיין בלוט, אין דיין יונגעס בלוט.

אברהם'ס בלוט, אברהם'ס בלוט! איך האָב דיך געקענט. איך
 האָב געוואוסט דיינע ליידען, איך האָב אבער אויך געוואוסט דיין

גלויבען, דיינע שטרעבונגען, נאך וואָס דו האָסט אזוי הייס געקאָכט אין אברהם'ס אָדערן...

אברהם'ס בלוט. — פערנאָסען אויף מאַרשאַלקאָוסקי גאָס אין דעם רינשטאָק. צו האָט ער כאָטש געוואוסט, דער סטאַראָזש פון מאַרשאַלקאָוסקי גאָס נומער 153, אז דאָס בלוט וואָס ער האָט אָבעוואָשען פון די שטיינער און אין זיין שאַף אויסגעשווענקט — אין געווען דיין בלוט — דיין יונגעס, לעבעדיגעס בלוט? !
איך האָב עס געקענט! — — —

מיט צוויי טעג שפעטער.

פרייטאָג.

איך בין אין גאָס אַרויס. אַ טריט צוויי—דריי פאַר מיין טהיר בעגעגענט מיך אַ פאַטרול. דעם סטראַזשניק — וואָס האָט געפיהרט דעם פאַטרול — האָט אורדאי מיין אויסזעהן ניט געמוזט געפעלען. געהט ער צו צו מיר און מען נעהמט מיך אין מיטען אַרײַן און מען הייסט מיר געהן. געה איך. אַ מינוט בין איך אַ יחיד: באַלד געהט דורך אַ צווייטער איד, און האָט זיך אומגעקוקט הינטער זיך, דער סטראַזשניק האָט עס בעמערקט, געגעבען אַ ווינק צו אַ זעלנער, ער זאָל איהם הייסען מוחל זיין. און מיר געהען שוין געפאַרט.

— שלום עליכם, אַ איד.

— עליכם שלום, פעטער.

— אָבעראַווענט, אָנגעביסען און גענאָנגען אין גאָס אַרויס — מוכן ומזומן אַ גראַשען געלד פערדיענען. דאָס ווייב וואַרט מיט'ן מיטאָג אויף מיר, האָסטו דיר אַ תּוּנָה, זייער קאָפּ זאָל אזוי שמעהען צו טאַנצען ווי מיינער שמעהט מיר, יעצט מיט זיי שפּאַציערען צו געהען.

— וואָס קענען מיר טהון?

— אז מיר זיינען אין גלֹות. — לעגט ער צו — אָבער ווי לאַנג

קען ער אונז פיהרען?

— ווי לאַנג עס וועט איהם געפעלען.

ניט לאַנג זיינען מיר געווען אַ פּאַאַר'ל. מיר דערועהען אַ דריטען צווישען זיך. געוועזען איז עס אַן אַרבייטער-אינגעל מיט אַ פעקעל אין דער האַנד.

— שליעדזשא מאם — איך האָב אַ הערינג, ווייזט דאָס אינגעל
דעם סטראַזשניק דעם אויפגעוויקעלטען הערינג, פון וועלכען טראָפען
זאָלן האָבען גערונען.

— ניטשעוואָ, אידי, אידי!

— מיך האָט די מייסטערין געשיקט נאָך אַ הערינג מיט אַ ברויט,
פיהרט ער מיך נאָר אין צירקעל (אומשאַסטאָק) אריין. זי קעהר אין
דערהיים שוין לאַנג וואַרטען. — זאָגט דער יונג צו אונז.

— עס דערווייל דעם הערינג אויף. מען קען איהם דיר נאָך קאָנ-
פּיסקירען אין צירקעל.

— אודאי וועל איך אזוי טהון, וואָס דען מיינט איהר? — ברעכט
דער יונג דעם הערינג אויף צוויי — אפשר ווילט איהר, פעטער, פער-
זוכען? — דערלאַנגט ער די צווייטע העלפט מיר מיט מין שכן.

דער איד וויל ניט.

— האַטשעש, בראַט? — ווענדעט ער זיך מיט'ן האַלבען הערינג
צו דעם זעלנער, וואָס געהט נעבען איהם.

— דאוואי, בראַט! — מאַכט דער זעלנער, און נעהמט דעם
הערינג אריין אין אַרבעל, און זויגט איהם בעהאַלטענערהייט, ווי ער
וואַלט אַ פאַפּיראָס גערויכערט, שמעהענדיג אויפ'ן קאַראַאל.

— מי סטאָי! — שרייט דער סטראַזשניק צו אַ דורכפאַהרענדע
דראָשקע, דער זעלנער האַלט שוין דאָס פערד איין.

אַ דערשראָקענער יונגערמאַנטשיק, עלעגאַנט געקליידעט, קוקט
אַרויס פון דראָשקע.

— ווילעזאי. בעפעהלט דער סטראַזשניק.

— גוואַלד, מין ווייב געהט מיר צו קינד, איך פאַהר נאָך די
הייבאַמע, — שרייט און בעט זיך דער יונגערמאַנטשיק מיט טרערען
אין די אויגען.

— ניטשעוואָ, בראַט, ווילעזאי! — בעפעהלט דער סטראַזשניק.

ער איז נעבעך אַראַבנגעקראַכען פון דראָשקע. אַ ברירה האָט ער
געהאַט.

— זי מוז שוין געווינען. — קרעכצט דער יונגערמאַנטשיק.

— מזל-טוב, אַ בן-זכר. זאָגט דער איד.

— שמעלט, פעטער, לעקיף און בראַנפען.

יענע לאַכען.

— א חורבן נאָך דעם געלעכטער.

אזוי שפּאַציערען מיר איבער דער טוואַרדאָ גאַס.

און דאָ לויפּען מענשען, האַנדלען און וואַנדלען, שאַפּען זיך געלד
וועקסלען צו צאָהלען, — אַ פינף זעקלעך מעהל קויפּען. אַ פּראָווינצער
איד לויפט איינקויפּען, און אַהיים כאַפּען זיך, — ווייל די באַהנען
וועלען זיך שטעלען.

אַ אידניע מיט עפעל שטעהט ביי אַ לאַמטערן און פּערקויפט
עפעלעך חדר-אינגלעך.

דעם סטראַזשניק געפעלט ניט די אידענע, אודאי „אַ אינטעלי-
גענטקע“, אַ „רעוואָלוציאַניסטקע“, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַז מיר
זיינען געוואָרען איבערגעגעבען אויף דעם סטראַזשניק'ס פּסיכאָלאָגיע.
ער נעהמט די אידענע.

— אַ בייזע נאַכט אויף זיין קאַפּ! איינגעשלאָסען די קינדערלעך
אין דער היים, אַרויסגעלאָפּען אַ פּאַר גראַשען לייזען און אַ ברויטעל
קויפּען.

— אידען, געוואַלד, וואָס טהוט מען? ! די קינדער קענען דאָך
אין דער היים פאַר הונגער אויסגעהן.

אַן עצה איז דאָ דאַרויף? מיר געהען ווייטער.

— ווי לאַנג קען דער שפּאַציער דויערן?

— עס זאָל זיך כאַטש ענדיגען פאַר דריי, איך האָב מיטאַג פּונקט
דריי אַ זייגער. מיין ווייב וואַלט מיר דעם טויט געמאַכט, ווען איך
וואַלט מיך פּערשפעטיגט. — רופּט זיך אַן איינער צווישען אונז.

— איהר וועט עסען מיטאַג, ברוך השם, אָהן דעם ווייב, אין אַן
אַנדערע חברותא. — איז איהם מבשר דער יונג פון הערינג.

— אודאי ניט דאָס ערשטע מאָל ביי איהם. — טרעפּען טהייל
אויף דעם יונג — מיטגעמאַכט שוין אַמאָל די חתונה? הע?

— מיטגעמאַכט, וואָס דען?

— נו?

איהר וועט פּערזוכען — וועט איהר געניסען...

ביי ענדע קרולעווסקא גאַס האָט דער סטראַזשניק אַ יונגענמאַנ-
טשיק וואָס האָט געוואַלט פלינג אויף יענער זייט טראַטואַר דורכגעהן,
אַבגעשטעלט.

— שטעה!

— איך האָב אַ פּאַס. — זאָגט דער יונגערמאַנטישק — און נעהמט אַרויס אַ ביכעל פון קעשענע — „חיים גאָלדמאַכער.“
— וויסאָ ראַוונאַ. — זאָגט דער סטראַזשינק — אין צירקעל וועט מען זעהען.

און ער געהט שוין צווישען אונז.

— איך האָב איהם אין דר'ערד, איך קום אין צירקעל אַרײַן, געה איך צו צום קאַמיסאַר — וועט איהר זעהן, כאַפּט ער די עליה: מיינער אַ גוטער בעקאַנטער, וואַרט, טאַמער טרעה איך דאָ דעם פּאַמאַטשניק, אַ רעוויראַווע פון צירקעל, אויפ'ן וועג — איך זאָג נור איין וואָרט... זאָגט דער יונגערמאַנטישק וואָס האָט אַ „פּאַס“.

— הערר לעבען! — הויבט זיך אָו צו בעטען ביים „מאַכער“ די אידענע — אַ לעבען אויף אייך, ראַטעוועט אַרויס אַן אומגליקליכע מאַמע, כ'האַב די קינדער אין קעלער איינגעשלאָסען.

— קאַוואַלעווסקי. — שטעלט זיך פאַר פאַר איהם דער יונגער־מאַנטישק, וואָס איז געפּאָהרען נאָך דער הייבאַמע, און רוימט איהם עפעס אַרײַן אין אויער.

— עס וועט שוין רעכט זײַן, שוין רעכט זײַן... ווינקט דער יונגער־מאַנטישק וואָס האָט אַ „פּאַס“.

— יונגער מענש, אַז איהר זיינט שוין יא אַזאַ בריה, טאָ לאָזט זעהען אייערע גבורות, — זאָגט צו איהם דער איד פון מיטאַג — און נעהמט אונז אַלע אַרויס פאַר דריי אַ זיינער. מיר זיינען דאָך גאָט די נשמה שולדיג.

— לאָז מיך נור אַ שטיקעל רעוויראַווע הינטער די האַנד אַרונטער־קריגען, וועלען מיר שוין דערנאָך רעדען.

— אָט געהט, געהט אַ רעוויראַווע! — שרייט איינער פון די „פּאַרטיע“, דערזעהענדיג אַ רעוויראַווע אויפ'ן טראַטואַר.

דער יונגערמאַן, דער „מאַכער“ קוקט לאַנג.

— אַ בעקאַנטער? — פרעגט מען איהם.

— יא, אַ בעקאַנטער, סטעפּאַן מיכאַילאָוויטש.

— פּאַזוואַלטיע, פּאַזוואַלטיע — שרייט דער יונגערמאַן און מאַכט מיט די הענד, ווי איינער וואָס ראַטעוועט זיך פון וואַסער אַרויס. דער רעוויראַווע קומט צו.

— גאָספאָדין סטעפאָן מיכאילאָוויטש, — שטרעקט דער יונגער-
 מאַן צו איהם די האַנד אויס אויף „שלום עליכס“, נייע אוזנאָלי ?
 — אַ קטאָ טי טאַקאָי ? — פרעגט איהם דער רעוויראָווע.
 — יאַ היינעם גאָלד-מאַכער. — דריקט אויס דער יונגערמאַן
 שאַרף זיין נאָמען.

— נייע זנאָיו קאַקאָי גאָלדמאַכער. — רופט זיך אָן דער רעוויראָווע
 און ווענדענדיג זיך צום סטראַזשניק, מאַכט ער אויף זיין לשון:
 דיערזשי, דיערזשי.

— ניט דערקענט... — שאַקעלט דער יונגערמאַנטשיק מיט'ן קאַפּ,
 רויט-טויט פאַר חרפּה.

— אז עשו וויל ניט, דערקענט ער ניט. — זאָגט אַ איד.
 — אין אוטשאַסטאָק וועל איך איהם שוין ווייזען. — שטאַמעלט
 דער יונגערמאַנטשיק פאַר חרפּה.

און אזוי האָט מען אין גאַס שפּאַצירט, ביז עס האָט זיך געהאַט
 אַנגעזאַמעלט אַ שטיק 20—30, האָט מען אונז אין צירקעל אָבנעפיהרט.
 פאַר דער טהיר פון צירקעל האָט מען בענגענעט אייניגע אַזעלכע
 „קאַמפּאַניעס“ און מיר האָבען בעגריסט איינער דעם צווייטען.

אז מיר זיינען אין פּאָדערצימער פון צירקעל געשטאַנען, האָט מען
 געהערט פון אינוועניג שרעקליכע געוואַלדען, געשרייען, אזוי ווי פון
 אונטער דער רוט.

דער יונג פון הערינג איז צוגעגאַנגען צו דעם אידען, וואָס האָט
 זיך דורכאויס אַהיים געאַיילט אויף דריי אַ זייגער צו מיטאַג, און קלאַ-
 פענדיג איהם אין רוקען, מאַכט ער אזוי:

— גרייט אייך צו, פעטער, צו די „לאַקשען“ וואָס מען טהיילט
 דרינען.

דער איד איז טויט-בלאַס געוואָרען.

דריי אַ זייגער.

מען זאָגט, אז פּאָליציי האָט בעקומען אַ בעפעהל ניט צו שטערען
 די מאַניפעסטירענדע. די פּאַטרולען אין גאַס ווערען וואָס אַמאָל
 זיינציגער. וואָס אַמאָל ווייזען זיך מעהר זעלנער צווישען פּובליקום.

פון איין גאַס צו דער צווייטער ציהען זיך מאַניפעסטאַציעס מיט
 רויטע פּאָהנען. דער סטראַזשניק ביים עק גאַס שטעהט, זעהט און

גלויבט זיינע אויגען ניט. דאָס פובליקום פערלאַנגט פון איהם ער זאָל דאָס היטעל אַראָבנעהמען, ער טהוט דאָס מיט אַ אידיאָטישען שמייכעל אויף די ליפען. טהייל פון פובליקום שטעקען איהם די רויטע פאָהן אין האַנד אַרײַן און נעהמען איהם מיט, פאָראַויס. פנים'ער ווייזען זיך אין די פענסטער, מענשען אויף די באַלקאָנען פאָכען מיט די ווייסע טיכלעך.

אַ מענש קומט אָן געגען דער מאַניפעסטאַציע:

— בעגרים די פרייהייט!

— עס זאָל לעבען די פרייהייט!

אַן אַפיציער אויפ'ן טראָטואַר נעהמט אַראָב דאָס היטעל.

— ניעדער מיט דער זעלבסט־הערשונג!

— ניעדער מיט דער זעלבסט־הערשונג — שאַקעלט מיט דער

אַפיציער מיט'ן קאָפּ.

אויף אַ לייטער אין מיטען גאַס שטעהט אַ „בונדיסט“ און רעדט

צום פאָלק:

„מיר געניסען פון דער פרייהייט, בשעת די וואָס האָבען אונז

גענעבען די פרייהייט שמאַכטען אין די קערקערס פון פאַוויאַק אין דעם

צעהנטען פאַוויאַק!“

— צום פאַוויאַק! — שרייט דאָס פובליקום.

— צום פאַוויאַק!

עס קומט אָנצולויפען אַ קאָמיסאַר פונ'ם צירקעל, דאָס האַרץ זיינס

קען ניט פערטראָגען, וואָס עס טהוט זיך אין גאַס אָב. עס געהן דורך

אייניגע זעלנער מיט ביקסען. ער לויפט צו צו די זעלנער און קאָמאַנד־

דירט:

— שיסען!

— טראַד־כּך!

און עס פאַלען צוויי מיידלעך, זייערע האַאר איינגעטונקט אין

בלוט.

דאָס פובליקום ניט אַ רינגעל אַרום די זעלנער, מען גיט אַ כאַפּ

פון זיי די ביקסען אַרויס. דער קאָמיסאַר אַנטלויפט אין אַן אַפענעם

טהויער, וואָס איז געווען געגענאיבער איהם.

דאָס פובליקום לויפט נאָך. ער האָט דעם טהויער פערקלאַפט.

— אויפרייסען! — שרייט דאָס פובליקום, און הונדערטער הענד
גיבען זיך א לעהן אָן אין טהויער.

— פערברענען דאָס הויז מיט איהם אינאיינעם! — שרייען
אנדערע.

עס בעווייזט זיך אַן אָפיציער אויף אַ טיש.
— „חברים! — גיט ער אַ געשריי — פערשמוצט ניט אייערע הענד
אין זיין ברודיג בלוט. ברודיג איז זיין בלוט, וואָס האָט ניט פּער-
שטאַנען די פרויהייט. גיט איהם איבער אין מיין האַנד, איך וועל
איהם משפט'ן.“

— גוט! — שרייען קולות פון פובליקום.

מען רייסט אויף דאָס טהויער, מען פיהרט אַרויס דעם קאָמיסאַר.
דער אָפיציער רייסט פון איהם די שליפעס אַראָב. אימיצער פון פובלי-
קום כאַפט אַרויס דעם קאָמיסאַר'ס שווערד און צוברעכט איהם אויף
שטיקלעך, מען גיט איהם אַ נעהם און צוויי יונגען פיהרען איהם
הינטער'ן אַרעם אין צירקעל אַרױן.

— אזוי ווי ער האָט ביז יעצט מיט איך געטהאָן, אזוי טהוט מיט
איהם איצט.

אך פובליקום, פובליקום, ווי לייכטזיניג דו ביזט...

אך פובליקום, פובליקום, ווי אונבערעכענט דו ביזט.

עס ווערט שטיל.

פון דאָרט קומט אַן אַ מאַניפעסטאַציע. די מאַניפעסטאַציע טרעט
אָב אַן אַ זייט, און מאַכט אַ וועג פאַר יענער. עס ווערט זעהר שטיל
צווישען עולם. אַלע נעהמען די היטלען אַראָב. אַלע בויגען די רויטע
פאָהנען לכבוד יענער מאַניפעסטאַציע, וואָס קומט אַן צו ציהען פון
מאַרשאַלקאָוסקאַ גאַס.

וואָס איז געשעהען?

רוהיג און שטיל געהט דורך די מאַניפעסטאַציע דורך די גאַס. צוויי
סטודענטען טראָגען אַ טוידטען חבר אויף די אַרעמס, פאַראויס געהען
אייניגע פרויליינס, טראָגענדיג דעם גע'הרג'עטענס מאַנטעל אין בלוט
איינגעטונקט.

שטיל איז געווען די מאַניפעסטאַציע.

אָהן געזאַנג, אָהן רעדעס...

פארנאכט.

די גאס איז ווי זי וואָלט עפעס געוואָרען פון גלות אויסגעלייזט... פון אלע הייזער האָבען זיך טהיר און טהויער געעפענט. און כוואַליעס מענשען האָבען זיך פון די הייזער אַרויסגעגאַסען. אין גאס איז היימ־ליך. די גאס איז פרעהליך.

אלע מיט יום־טוב־דיגע פנים'ער, רויטע בלימלעך אין די קלאַפּעס, פרייליינס מיט רויטע בענדער אויף דער ברוסט, מיט געזאַנג אויף די ליפּען לאָזען זיך פון גאס צו גאס. איינער קען ניט דעם צווייטען, און איינער בעגריסט דעם צווייטען, מענשען קושען זיך אויף דער גאס, אונבעקאַנטע מיט אונבעקאַנטע נעהמען זיך אין די אַרעמס, שפּאַציערען אינאיינעם, און זינגען אינאיינעם איין פרייהייטס־ליעד. א זעלנער מיט אַ ביקס זעהט מען אין גאס ניט. די איינצעלנע זעלנער וואָס געהען אין גאס, האָבען זיך אינאיינעם אויסגעמישט מיט'ן פּובליקום, דאָרט קושט זיך אַ יונגערמאַן מיט אַ זעלנער, דאָרט כאַפט דאָס פּובליקום אַ זעלנער אויף די הענד, און טראָגען איהם אין מיטען גאס.

— בעגריס די פרייהייט!

— עס זאָל לעבען די פרייהייט!

— הורראַ!

אין די פענסטער ווייזען זיך אילומינאַציעס. פון איבער דעכער שיסען אויס ראַקעטען, וועלכע צינדען אַ האַלבען הימעל אונטער. און איבער די גאַסען גיסען זיך כוואַליעס מענשען, איינע אויף די צווייטע, אויף אלע געזיכטער שיינט איין האַפענונג און עס גיסט זיך דאָס געזאַנג פון טויזענדער מיילער:

„און ריכטער וועלען דענסטמאָל זיין מיר!“

אַלט און יונג, קינד און קייט, זיינען אויף דער גאס. פריי און אָפען איז אלץ געוואָרען, עפעס אַ גרויסער יאָך איז פון אַקסעל געפאַלען, און דיר דאַכט זיך אַז די גאַנצע וועלט איז פּערוואַנדעלט געוואָרען אין אַט יענע וועלט, פון וועלכע מיר האָבען זיך אין אונזערע קינדער־יאָהרען אַזוי פיעל לעגענדען אָנגעהערט — אין די פרייהייטס־וועלט וואָס איז אויף יענער זייט ים. דאָס פּאַלק קושט דעם סאָלדאַט, וואָס עס טרעפט אָן אויפ'ן וועג. שטעקט אָן די קעשענעס פון דעם סטראַזש־ניק מיט אלע גוטע זאַכען. און וואַרעם דריקען איהם יונגע מענשען די האַנד און בעגריסען איהם:

— פרייע בירגער!

פערגעסען האָט דאָס פּאָלק די שנאה פון נעכטען, פערגעסען אָן די נקמה, וועלכעס זי האָט געשוואָרען ביי די קברים פון די קרבנות. פערגעסען האָט דאָס פּאָלק אָן אלעס. און איין גרויסע לייעבע האָט ארומגענומען דעם מענשענ'ס האַרץ. און ברייט און ווייט האָבען זיך די אַרעמס אויסגעשפרויט:

— גאָט, ווי ברייט איז דיין וועלט!

און צו דעם טיראנישען בעדריקער האָט דאָס פּאָלק די האַנד אויס-געשטרעקט, און הערצליך און ברידערליך זיין האַנד געדריקט.

— זיי בעגריסט, דו פרייער בירגער!

און די פרייהייט האָט זיך אין דער לופט געטראָגען, אָנגעפילט דעם גאַנצען רוים און ווער עס האָט די לופט געשעפט האָט אין זיך די פרייהייט געפיהלט:

— זיי בעגריסט, דו פרייער בירגער!

נאָר דאָרט ווייט אין עק גאָס, צווישען די הויכע ציילען הייזער איז די זונן אונטערגעגאנגען אין אַ רוים געשטאַלט, און אַ נעבעל האָט איינגעהילט די גאָס. דער רוטער זונן-אונטערגאַנג האָט פון דעם נעבעל ארויסגעקוקט, און דערמאָנט אָן עפעס...

עס האָט זיך געדאַכט, אז דאָרט זיינען פערגליווערט געוואָרען די שטראָמען בלוט פון די טויזענדער יונגע לעבענס וואָס די איינע מינוט פרייהייט האָט אָנגעקאַסט, און פון דאָרט, פון יענער זייט וועלט ווינקט אַהער צו אונז דאָס בלוט, און גריסט פון דער ווייטען:

— זיי בעגריסט, דו פרייער בירגער!

— צום פּאַוויאַק! פאַר'ן ראַטהויז!

— בעפרייען די אַרעסטירטע!

— אַמנעסטיע!

פון עק גאָס קומט אָן צו ציהען אַ לאַנגע און אַ ברייטע מאַני-פעסטאַציע מיט רוטע פעהנער און מיט געזאַנג. פאַראַויס לויפט אַ יונגער מאַן מיט אַ שטעקען אין דער האַנד, און מאַכט עפעס מיט'ן שטעקען אַהין און אַהער. עס לויפט איין יונגער מאַן נאָכ'ן צווייטען, שטעלען אָב זועמען זיי טרעפען אויפ'ן וועג:

— צום פּאַוויאַק! צום פּאַוויאַק!

פאַר'ן פּאַוויאַק זיינען שוין געשטאַנען איין דעמאָנסטרירענדע

מאָסע נאָך דער צווייטער. יעדע פארטיי מיט איהר פאָהן. פאר יעדער פארטיי־מאָסע איז געשטאנען א רעדנער אויפ'ן צווייטענ'ס אַקסעל, און גערעדט פאר'ן עולם :

— מיר געניסען פון דער פרייהייט וואָס זיי האָבען אונז געגעבען, יעצט אין דער מינוט ווען זיי שמאַכטען נאָך אין די פינסטערע קאמערען פון פאָוויאָק! ניין! ניט פריהער וועלען מיר אָבטרעטען פון דאָנען, ביז זיי וועלען ניט זיין צווישען אונז! ...!

און וואָס אַמאָל מעהר זיינען אָנגעקומען איין הויפּען נאָך דעם צווייטען, איין מאַניפעסטאַציע נאָך דער צווייטער און האָבען פּערנומען די גאַנצע דויעלנאַ, קארמעליצקא ביז נאָך לעשנאַ.

די קארמעליצקא גאָס איז אין איין מינוט געוואָרען בעלויכטען אין איין פלאַם פייער. אין יעדען פענסטער, פאר יעדער טהיר זיינען געווען ארויסגעשטעלט לייכטענדע לאַמפּען, ברענענדע ליכט און גרויס און קליין, יונג און אלט האָבען פּערוואַנדערט געקוקט, וואָס טהוט זיך דאָ אָב.

פאר'ן פאָוויאָק, פנים אין פנים פון די מאַניפעסטאַנטען זיינען געשטאַנען קאָזאַקען אויף פּערד, מיט די ביקסען אין די הענד און האָבען ניט צוגעלאָזט די מאַניפעסטאַנטען צום פאָוויאָק צו. די מאַני־פעסטאַנטען האָבען אויסגעשיקט פון זיך דעלעגירטע — פאָרשטעלען זייערע פּערלאַנגען די אָפיצערען פון די קאָזאַקען :

— מיר ווילען אונזערע ברידער דאָ צווישען אונז! — האָבען די דעלעגירטע געזאָגט צו די אָפיצערען.

— הברים, לאָמיר אויפהויבען אונזערע שטימען, לאָמיר הויך זינגען אונזער פרייהייטס־ליעד, אז זיי דאָרט אין די פינסטערע לעכער פון פאָוויאָק זאָלען אונז דערהערען! זאָלען זיי וויסען, אז מיר זיינען געקומען הינטער די טהויערען פון פאָוויאָק זיי בעפרייען און פריהער וועלען מיר זיך ניט ריהרען פון אָרט ביז זיי וועלען ניט זיין צווישען אונז — האָט איינער געשריען פון עולם, רייטענדיג אויף א צווייטענ'ס אַקסעל.

„עדות וועלען זיין די ליכטיגע שטערען...“

און פון ערגעצוואו גאַנץ טיעף, וואו עס מוז זיין זעהר טונקעל און פייכט האָבען שטימען פון ציטערנדיגע ברוסטען אָבגעענטפּערט,

און עס האָט זיך געדאַכט, ווי זיי וואָלטען פון אַ הוילען פאַס אַרויס-
געגאַנגען :

„מיר שווערען! מיר שווערען!“

דאָס איז געווען די שבועה פון זיי דאָרט, פון שוואַרצען פייכטען,
גרויסען פאַוויאַק...

דער פרייהייטס־טאָג איז אין די שטיבער אריינגעדראָנגען און
אַרויסגערופען אויף דער גאַס קינד און קייט:

— קומט געניסען פון פרייהייטס־טאָג!

און פערלאָזען האָבען די שטיבער פרויען און אַלטע לייט, מאַמעס
האָבען זייערע זויגענדיגע קינדער אין די אַרעמס גענומען און שוועס־
טערס האָבען זייערע אינגערע ברידערלעך ביי די הענדלעך געפיהרט.
מען איז געגאַנגען אין גאַס אַרײַן צו „זעהן“ די פרייהייט.

בעלויכטען איז געווען וואַרשא, און פריי האָט זיך געפיהלט
וואַרשא. דאָ און דאָרט האָבען זיך געזאַנגען געהערט, און דאָ און דאָרט
האָבען זיך מענשען מיט זעלנער, מיט סטראַזשניקעס געקושט... און די
פאַליעס מענשען האָבען זיך געיאָנט איינער נאָך דער צווייטער און
האָבען פערנומען דעם גרויסען טהעאַטער־פלאַץ, וואָס איז פאַר'ן
דאָטהויז.

פול מיט מענשען איז געווען דער פלאַץ.

אַ גרויסע אונגעהייערע שוואַרצע מאַסע. די מאַסע האָט בעלויכטען
פערשיעדען־קאָלירטע לעמפלעך וואָס זיינען געווען אָנגעבונדען ביי די
רויטע פעהנער און אָן דעם קייזער'ס מאָנאַגראַם, וואָס איז געהאַנגען
פאַר'ן דאָטהויז. פון דעם טהעאַטער־באַלקאָן האָבען זיך אַראָבענגאַסען
די מוזיק־טענער פון דער „רויטער פּאַהן“. די טענער זיינען געפאַלען
אין דער מאַסע אַרײַן, די מאַסע האָט זיי צוריק אויפגעהויבען, און עס
האָט אַ ווייטע עכאָ פון טויזענדער קולות ווייט־ווייט אָבעקלאָנגען. דאָ
און דאָרט האָבען זיך געהערט רעדעס פון אַגיאַטאַרען, די בעלי־בתים,
וואָס האָבען מיט אַמאָל זייערע צימערען פערלאָזען נאָך מאַנאַטען־
לאַנגען קריעגס־צושטאַנד, האָבען זיך איינגעהאַרט מיט נייגעריגקייט
צו די רעדעס פון די אַראַטאַרען; זיי האָבען זיך צוגעריהרט מיט
נייגעריגקייט צו די רויטע פעהנדלעך, וועלענדיג וויסען, ווי זעהט דאָס
אויס, וואָס האָט נאָך נעכטען געשמעקט מיט טוידט און היינט איז עס
שוין אזוי אַפען... דער עולם האָט זיך מעהר געוויילט, קיין שפור פון אַ

רעוואָלוציאָנערער שטימונג. עפעס איינער איז מיט'ן צווייטען גאָהענ־טער געוואָרען, חבר געוואָרען, און אלע האָבען זיך דערפיהלט, אז עס איז געשעהן אַ זאָך וואָס געהער זיך מיט אלעמען אָן.

אויפ'ן באַלקאָן פון ראַטהויז האָט זיך געוויזען דער פּאָליצמייס־טער, אַ טהייל נון פּובליקום האָט איהם בעגריסט... און ער האָט זיך גענייגט... איין רעדנער, אַ צווייטער, אַ דריטער רעדנער — האָבען פּערלאַנגט פון איהם אין נאָמען פון פּאָלק, אז ער זאָל בעפרייען די פּאָליטישע אַרעסטירטע, מיט וועלכע עס זיינען דורך דעם קריגענס־צושטאַנד פול געוואָרען אלע טורמעס, אַסטראָגען, שלעסער און גלאַט קאַזאַרמעס. ער האָט צוגעזאָגט צו בעפרייען די, וועלכע ער האָט אַרעס־טירט און זיצען ביי איהם אין ראַטהויז. דער עולם האָט פון זיך געמאַכט צוויי רייהען. דאָס הויכע, שווערע טהויער פון ראַטהויז האָט זיך אויפגעעפּענט און עס האָט זיך בעוויזען די ערשטע פּאָליטישע אַרעסטירטע. דאָס איז געווען אַ הויכע מאָגערע פרוי מיט אַ קינד אויף דער האַנד, איינגעוויקעלט אין אַן אלטען צוריסענעם טוך. די פרוי האָט מען געפיהרט דורך די רייהען אונטער דער חופּה פון אַ רויטע פּאָהן. די מוזיק פון טהעאַטער־באַלקאָן האָט אַראַבגעגאַסען אַ שאַל־מעלאָדיע און דאָס צעהן־טויזענדע פּובליקום האָט זי בעגריסט מיט אַ דונער־שטאַרקען „הוראַ!“ אזוי האָט מען אַרויסגעלאָזט פון ראַטהויז אַ צוואַנציג, דרייסיג אַרעסטירטע.

און וויעדער אַמאָל האָט זיך דאָס גרויסע שווערע טהויער פון ראַטהויז פּערקלאַפּט מיט זיין אייזען־ריגעל פאַר די אינוועניגסטע. נאָך דאָס פּאָלק איז אלץ ווייטער געשטאַנען. אויפ'ן באַלקאָן ווייזט זיך וויעדער אַמאָל דער פּאָליצמייסטער מיט אַ ברוסט בעלעגט מיט אַרדענס און נייגט זיך צום פּאָלק... זיין פרוי שיקט צום פּאָלק דורכ'ן פּענסטער מיט דער האַנד קושען אַראַב... און דאָס פּאָלק בעגריסט זיי...

נאָך נאָך וויילט זיך דאָס פּאָלק. נאָך איז ניט פּערוויערט געוואָרען דער דאַנקבאַרער שמייכעל אויפ'ן בעל־הבית'ס געזיכט, וואָס דעם פּאָל־ליצמייסטער'ס ערשיינונג האָט אַרויסגערופּען אויף איהם. מיט אַמאָל, פּלוצלונג, מען ווייס ניט ווי אזוי עס איז געוואָרען, אין פּובליקום ווייזען זיך קאַזאַקען אויף פּערד, דאָס פּאָלק בעגריסט זיי... אַ פרוי שטרעקט איהר האַנד אויס צו אַ קאַזאַק.

— זאָל זיין בעגריסט די פרייהייט!
 מען דריקט זיך... דאכט זיך מען לויפט...
 — וואָס איז געשעהן? א גרויזאמער געוואלד ערשרעקט די לופט...
 א פרויען־געוואלד... קינדער וויינען...
 מען האָט אָנגעהויבען צו לויפען. איין מענש איז איבער'ן צווייטען
 געלאָפֿען. א שווערד האָט א בלישטש געטהאָן, עס האָט זיך דערהערט
 א געשרי, און דער געשריי איז אין מיטען פלוצלונג אָבגעריסען
 געוואָרען... איין מענש איז געפאלען אויפ'ן צווייטען, איינער האָט זיך
 הינטער דעם צווייטענ'ס קערפער בעהאלטען. יעדער איינציגער האָט
 זיין קאָפּ אין יענעמ'ס קערפער אַריינגעשטעקט, מאַמעס האָבען זייערע
 קינדער הינטער זיך בעהאלטען, בעשיצענדיג זייערע לעבענס מיט זייער
 פרויען־קערפער... די קאָזאָקען האָבען זיך מיט די פערד געגעבען א לאָז
 ארויף אויפ'ן פאָלק. פערדישע פאָדקאָוועס האָבען אויף פרויען־קעפּ,
 אויף פרויען־בריסטען געטרעטען. די שווערדען זיינען געפאלען אויף
 קעפּ, אויף פנים'ער, איבער האַלז און נאָקען. טהייל האָבען בעשיצט
 זייערע קעפּ פאר'ן קאָזאָק'ס שווערד מיט די פינגער פון זייערע הענד...
 נאָר די פינגער פון די הענד זיינען געפאלען, ניט קענענדיג ראַטעווען
 די שאַרבענס פון די קעפּ. טהייל האָבען אויס משוגעת זיך אליין אונטער
 דעם קאָזאָק'ס פערד זיך געוואָרפען, שיצענדיג זיך פון בלאַנקען שווערד,
 וואָס האָט געלויכטען געגען דאָס ליכט פון קייוער'ס מאָנאָגראַם. נאָר
 מעהרסטען עולם האָבען זיך געגעבען א לאָז צו דעם סקווער, וואָס איז
 מיט א שוואַרץ־אייזערנעם צוים אַרומגערינגעלט. אזוי האָבען זיך
 מענשען־קערפערס צום שטאָהל און אייזען זיך געפרעסט און געשטיקט,
 און פרויען־בריסטען, און קינדער־לייבער זיינען אויף די שפיצען פון
 דעם אייזען־צוים געבליבען הענגען, בעגיסענדיג דאָס קאַלטע אייזען
 מיט דעם וואַרעמען בלוט פון זייערע יונגע לעבענס...
 און גאַנץ ליידיג און וויסט איז שוין געוואָרען פאר'ן טהעאטער־
 פלאַץ. פון דער ווייטענס האָט נאָך אָבגעקלונגען אן איינזאַם היסטעריש
 געוויין פון אן ענטלאָפֿענער מוטער, וואָס האָט איהרע קינדער דאָ
 איבערגעלאָזען... איבער דעם ברייטען, ווייטען טהעאטער־פלאַץ זיינען
 געלעגען טוידטע קערפער, בעשמוצט אין זייער בלוט, ס'האָבען זיך אַרומ־
 געוואַלנערט איינצעלנע אָבגעהאַקטע מענשליכע גליעדער, פרויען־
 קאַפּעלושען, אויסגעריסענע האָר פון פרויען־קעפּ...

שוואַרץ און פּרעמד זיינען אַרום דעם ווילדען אונגליקליכען פּלאַץ געשטאַנען די הייזער. דאָס גרויסע טהעאַטער מיט זיינע פּיעל פּינסטערע פּענסטער האָט עפּעס אזוי שרעקליך אויסגעקוקט, ווי דער באַדען פון אַ רוימישען צירק, האָט אויסגעזעהן דער טהעאַטער-פּלאַץ, ווי אַ שפּיעל־פּלאַץ, וואו ווילדע הונגעריגע טיגערען ווערען אַרויסגעלאָזען אויף שוואַכע, אונבעוואַפּענטע מענשען...

שוואַרץ און פּינסטער זיינען שוין געווען די נאַסען אין וואַרשא, איבער די שטיינער האָט נאָר אַבגעקלונגען דאָס שווערע געהן פון די געדיכטע פּאַטרוילען. טהיילמאָל האָט פּערציטערט די איינזאַמע שטייל־קייט אַן איינזאַמע סאַלווע, וואָס האָט זיך געהערט פון אַ ווייטער גאַס... טהייר און טהויער זיינען געווען פּערהאַקט. נאָר נאָך דאָ און דאָרט איז געהאַנגען פאַר אַ הויז אַן איינזאַמער אילומינאַציע לעמפּעל, וואָס מען האָט אָנגעצונדען לכּבוד די פּרייהייט, און וואָס דער סטרוזש האָט ניט צייט געהאַט עס אַרונטערצוכאַפּען, בעפּאָר ער האָט דאָס טהויער פּערקלאַפּט, פאַר די ענטלאַפּענע, וואָס די קאָזאַקען האָבען זיי נאָכגעיאָגט... און ווי פּערשעמט, אַן איינזאַמס האָט דאָס לעמפּעל געהאַנגען, ווי אַן אַרויסגעוואַרפּענעם אויף דער גאַס...

שוואַרץ און פּינסטער איז די נאַכט געווען...

שטום זיינען געשטאַנען די הייזער איינגעהילט אין טונקעלהייט. נאָר נאָך האָבען די שטילע שוואַרצע נאַכט געשטערט איינזאַמע טריט פון אַ מאַמען אין אַ שוואַרץ טוך געהילט, און אַ מאַמע'ס אַ קול האָט אין די פּינסטערע נאַכט געוויינט, לויפּענדיג גאַס אויס, גאַס איין:

— מיין קינד! מיין אַרעם קליין קינד!

דאָס קלאַנגענדע קול פון דער מאַמע איז אין די שוואַרצע נאַכט פּערטרונקען געוואָרען, ווי אַ שוואַרצער טראַפּען אין אַ שוואַרצען ים... און ווייט אין גאַס, אין דער שוואַרצער נאַכט, האָט דער מאַמע'ס קלאַנג־געוויין אַבגעקלונגען:

— וואו איז מיין קינד? מיין אַרעם קליין קינד?

נאָר שטום זיינען געשטאַנען די הייזער, פּערקלאַפּט ווי אַ טורמע פאַר די בירגער פון דעם ערשטען פּרייהייטס־טעג.

מיין שעהנסטע ליבע

אמאל זיינען מיר געזעסען דריי פריינד און מיר האָבען גערעדט וועגען אונזערע פערזאָנגענע טעג. אזוי אלט זיינען מיר נאָך ניט געווען ; מיר אַלע דריי צוזאַמען האָבען נאָך ניט אויסגעלעבט אַ זאַמען אַלטער פון אַ הונדערט־יעהריגען זקן. איז אייגענטליך זאָלען מיר ריידען פון אונזערע קינפטיגע טעג, נור אונזער חבר יאָשע „ביוסטשיק“ האָט שרעקליך לייעב געהאַט צו ריידען פון זיינע פערזאָנגענע טעג, און יעדער עפיואָד פון זיין פערזאָנגענעם לעבען האָט ער בעטראַכט פאַר אַ היס־טאָרישע וויכטיגקייט, וואָס וועט גרויסע נוצען ברענגען זיין קינפטיגען ביאָגראַפיע־שרייבער צו ערקלעהרען זיין פערזענליכקייט און זיין טהעטיגקייט.

וואָרים יאָשע „ביוסטשיק“ איז געווען אַ סקולפּטאָר, און ביי איהם טאַקע, אין זיין אַרבייטס־צימער, זיינען מיר דאָס געווען פּערזאָמעלט : איך און אונזער פריינד גרינבערג (איך אַ שרייבער, גרינבערג אַ מאַהלער — נור פון אונז שפּעטער, דערווייל וועלען מיר ריידען פון „ביוסטשיק“). „ביוסטשיק“ האָט מען איהם גערופען דערפאַר, וואָס ער האָט שרעקליך לייעב געהאַט איידעלע פּרויען־ביוסטען. אין די פרוי האָט ער נור געזעהן איהר ליניע, און זי האָט איהם נור געדיענט אויף אזוי פיעל, וויפיעל ער האָט געקענט דורך איהר אויסזינגען זיין פאַעזיע און מאָדע־לירען איהר פיגור. ווען ער פלעגט אַ שעהנע פרוי דערזעהן אויף דער גאַס, איז ער איהר שוין לאַנג נאָכגעגאַנגען און בעטראַכט איהר פיגור, די ליניען פון ביוסט און מיט די הענד פלעגט ער איהר מאָדעליזירען שוין אין דער לופטען, אויסקנעטען און גלעטען, ווי ער וואָלט פון דער לופט איהר פיגור אויסגעבילדעט. מענשען פלעגען איהם אָננעהמען פאַר אַ משוגענעם, און ניט איין מאָל פלעגט טאַקע „ביוסטשיק“ קריגען גוט אויסקנעפאַטשט פון דער פרוי'ס מאַן אָדער פון איהר'ס אַ גוטען פריינד פאַר אַזעלכע שטיק. נאָר דאָס קעהר ניט צו דער מעשה.

ביוסטשיק אָבער פלעגט זיך אליין האַלטען פאַר אַ האַרץ־בעזויעגער, פאַר וועלכען די פרויען געהען אויס. אליין אַ קליינער, מיט אַ קורץ איינגעקנייטשט נעזעל, אַ האַריג בעוואַקסען פנים, און קליינע שוואַרצע אויגעלעך, וואָס האָבען זיך געוואַרפען אין זיין האַריג געזיכט — האָט דער „שעהנער פאַרשוין“. מיר גערעדט נור וועגען פרויען, וואָס ער, דער „גולן“, האָט זייער האַרץ צובראַכען, געקוילעט אין מיטען שטאַרט אין שעהנעם העלען טאַג, און ווי אַ גבור שטעהן געלאָזט און ווייטער געגאַנגען נייע הערצער בעזויענען. דאָס האָט ער אונז אויך טאַקע יעצט אויף דעם געשפרעך ארויפגעברענגט צו ריידען וועגען אונזערע ליעבעס. וואָרים הונגעריג זיינען מיר אַלע דריי געווען און קיין געלד איז ניט געווען (כאָטש מיר ביידע, „ביוסטשיק“ און איך האָבען חושד געווען גרינבערג'ן, אז ער טראָגט זיין געלד־זעקעלע אויפ'ן האַרצען אָנגעבונדן דען; אַ כיטרער יונג געווען!), האָט אונז „ביוסטשיק“ פון זיינע ליעבעס דערצעהלט. און דערביי געוויזען די קעפלעך פון די פרויען, פון די ווייבלעך, וועלכע ער האָט מאַדעלירט — און וואָס ער האָט זייערע הערצער בעצוואונגען. געזעסען זיינען מיר און האָבען אויסגעהאַרכט לאַנגווייליג, נור „ביוסטשיק“ האָט עס דערצעהלט מיט דער מינע פון אַ גענעראַל, וואָס דערצעהלט זיינע טהאַטען אויף דעם מלחמה־פעלד, און דערביי די געקרומטע פוס גלייך אויסגעצויגען, די וואָנצעס זיך גלייך געמאַכט, און געקוקט ווי איינער זאָגט: בעהאַלט עס גוט אין אייער זכרון, עס וועט אייך צוניץ קומען. און זיין נאַרישע ראַלע האָט אונז געוויילט.

נור צום סוף איז ער אונז שוין לאַנגווייליג געוואַרען, און מיר האָבען זיך טאַקע געוואַלט נעהמען צו גרינבערג'ן, אז ער זאָל אויפקעפֿלען זיין וועסט און ווייזען דאָס געלד־זעקעלע. וואָרים גרינבערג איז אַ יונגער מאַן פון אַ קליין פויליש שטעדטעל, וואָס האָט זיך אויפגעצויגען ביי קאַרגע, כיטרע עלטערען. ער האָט פון קליינערהייט אָן זעהר ליעב געהאַט דאָס לאַנדשאַפט און פלעגט אַלס אינגעלע זיך ארויס'גנב'ענען הינטער זייער שטעדטעל און מאַלען דאָס לאַנדשאַפט. עס האָט איהם איינמאַל דער שררה פון זיין שטעדטעל בעמערקט און ער האָט איהם אויף זיין רעכענונג אין דער גרויס־שטאַרט אין דער אַקאַדעמיע געשיקט, וואו ער פלעגט בעקומען פון איהם 50 רובעל אַ מאָנאַט. און כאָטש דאָס איז שוין געווען פיער יאָהר אין די גרויסע שטאַרט, אין אַ

קינסטלערישע אומגעבונג, וואו מיר אלע: יונגע קינסטלער, די שילער פון דער אקאדעמיע, שרייבער און יונגע שוישפיעלער, פלעגען זיך צוזאמענקומען אין איין קאפעהויז, וואו מיר פלעגען אלע לעבען פון קרעדיט, איינער האָט זיך געהיילט מיט'ן צווייטען, איינער האָט געבאָרגט פון צווייטען א העמד, א ראָק, א פאָר שיד, — איז ער געווען דער איינציגער „פראַקטישער“ מענש פון אונז. ער פלעגט קיינעם נישט באַרגען, און פלעגט זיך פון קיינעם נישט באַרגען; א כיטער יונג, וואָס האָט אין דער שטיב אונטערגעהאַנדעלט מיט זיין געלד... נור קוים פלעגט ער דערוועהן דורכ'ן פענסטער א פאָס ליכט פאלט אויפ'ן גראָז, הינטער די בויער פון גאַרטען, אָדער א ליכטיגער וואַלקען האָט זיך אויפ'ן הימעל בעוועזען, א טאָן איז אויפ'ן וואסער, פלעגט ער אָן אלעס פערגעסען, כאַפען דעם לייווענט און פענזעל און אַרויפגעכאַפט דעם וואַלקען אויפ'ן לייווענט. אזוי פלעגט ביי איהם טיילמאָל דער קינסטלער גובר זיין דעם כיטרען סוחר, וואָס ער האָט נאָך פון זיין קליין שטעדטעל מיטגעבראַכט.

דאָס האָט טאַקע ער געבראַכט צום געשפרעך וועגען שעהנסטע ליעבע. וואָרים „ביוסטשיק“ זאָגט אזוי צו איהם:
— גרינבערג, באַרג א גילדען.

אָבער גרינבערג איז פערטהאָן אין די ליעבע-געשיכטעס, וואָס „ביוסטשיק“ האָט דערצעהלט. „אינטערעסאַנט“, „אינטערעסאַנט“ — קלאַפט ער אלץ מיט די ליפען. און כדי זיך פון שטוב אַרויסצומאַכען, פאַלט ער אויף א פלאַן:

— האָסט געהערט, „ביוסטשיק“, זאָל יעדער פון אונז דערצעהלען זיין שעהנסטע ליעבע, אָבער דו הערסט, זיין שעהנסטע ליעבע, וואָס ער האָט געהאַט אין זיין לעבען.

ער האָט געוואוסט מיט וואָס איהם צו נעהמען. קוים האָט „ביוסטשיק“ געהערט די שעהנסטע ליעבע, האָט ער פערגעסען אין הונגער, אין דעם זעקעל געלד אויף גרינבערג'ס האַרץ, און האָט שוין אָנגעהויבן בען צו דערצעהלען.

און איינער האָט דעם צווייטען איבערגעהאַקט. יעדער האָט גע-
וואַלט פריהער דערצעהלען, אויסכאַפען. „ביוסטשיק“ דערצעהלט שוין פון די און פון יענע, און צווייפּעלט וועלכע איז געווען שעהנער, און גרינבערג'ס אויגען גלענצען שוין, דערצעהלט פון זיין קליין שטעדטעל.

— נור זייערע זיינען ניט געווען אינטערעסאנט, ווירקליך ניט. מיינע, מיינע איז אינטערעסאנטער און שעהנער. דאָס האָב איך זיי געזאָגט אויך. און דאָס וויל איך איך דאָ דערצעהלען.

אז עם איז געקומען מיין צייט צו דערצעהלען (נאָך מיה און מאטערניש), לאַכען זיי, מיינע חברים, איבערהויפט „ביוסטשיק“.

— וואָס לאַכסטו ?

— וועלכע שעהנסטע ? — פרעגט „ביוסטשיק“ — זאָג מיר, זאָלסט מיר לעבען, וויפיעל שעהנסטע לייעבעס האָסטו דאָס שוין געפיהרט אין דיין לעבען ?

וואָרים דאָס וואָס איך האָב דאָ אויסגערעדט אויף מיין פריינד „ביוסטשיק“, זאָגט מען דאָס זעלבע אויך אויף מיר. נור איך בין ווירקליך אַ ווייבער-זיענער. איך ריינד מיר ניט בלוזן איין, ווי מיין פריינד „ביוסטשיק“, — נור מיט אַן אמת. פרעגט די גאַנצע וועלט אויף מיר, וועט זי אייך דערצעהלען. פאַר מיין טריט חלש'ן ווייבער. אז מען דער-זעהט מיר, זאָגט מען : „אַט דאָ געהט דער ווייבער-זיענער“.

— נו, דערצעהל, דערצעהל — זאָגען זיי ווייטער.

און ווי איך הויב אָן צו דערצעהלען, פלאַצען זיי וועדער אַרויס מיט אַ געלעכטער:

— אָבער וועלכע לייעבע, דו לייעבסט אלע טאָג אַן אַנדערע.

— ניין, אלע טאָג נאָך איינע — לעג איך צו.

איבערהויפט בין איך שוואַך אויף דעם פונקט ווייב.. איך פער-שמעה ניט פאַר וואָס מען קען ניט לייעב האָבען עטליכע פרויען מיט אַמאָל. קען אַ מענש ניט לייעב האָבען אויף איין מאָל אַ לייליע און אַ טיבעראָזע, אָדער צוויי לייליען, הונדערט לייליען מיט אַמאָל ? אין מיין צימער הענגט דאָס געזיכט פון די הייליגע „אַננאַ“ פון לעאָנאַרדאָ ד' ווינטשי און פון דזש. קאַנדלאַ. לייעב איך דען ניט די ביידע פרויען געזיכטער צוגלייך ? לייעב איך דען ניט צוויי פריהלינגס-מעג איינעם נאָך דעם אַנדערען מיט די זעלבע לייעבע ?

און יעדען אין דער פריה קום איך צו לויפען צו מיין פריינד „ביוסטשיק“ און וועק איהם ביי די האָר אויף :

— „ביוסטשיק“, „ביוסטשיק“, איך בין פערליעבט, איך בין פערליעבט, איך שטאַרב. האָב איך נעכטען געזעהן אַ מיידעל אין טהע-

אטער — איך זאג דיר א „פיגור“! — מיין פריינד „ביוסטשיק“ הויבט באַלד אָן צו מאַדעליזירען אין דער לופטען — „אזוי, אזוי.“
 און איך רייס איהם פון בעט ארויס. „קום אין גאס, די זונן שיינט אין דרויסען, איך קען ניט אין שטוב איינזיצען. איך ליעב, איך ליעב, מיט א רעכטען אמת, צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען.“
 און קוים קום איך אין גאס ארויס און דערזעה אן אַנדער מיידעל אויף דער גאס, אויף א שעהנע, מאַך איך אזוי:
 — און די ליעב איך אויף...
 איך זעה אז איך קען נישט דורכקומען, שריי איך אויס:
 אַלע שעהנע מיידלעך פון דער גאַנצער וועלט ליעב איך.
 דערפאַר לאַכען מיינע חברים, אז איך הויב אָן צו דערצעהלען פון מיין „איינציגע“ שעהנע ליעבע.

— אָבער די וואָס איך ליעב אַם שעהנסטען, אַם הייליגסטען, אַם ערהאַבענסטען, האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געזעהן!
 — נאָך ניט געזעהן — דאָס איז אינטערעסאַנט! — זאָגען מיינע חברים און ווערען שטיף און לאָזען מיך אויסדערצעהלען מיין שעהנסטע ליעבע.

און איך הויב אָן:

— אזוי ווי איהר ווייסט, בין איך געבוירען ביי חסיד'ישע, נגיד'ישע עלטערען אין א קליין פויליש שטעדטעל. מיין פאָטער, וועלכער איז געווען א פרומער סוחר, האָט דוקא געוואָלט האָבען א זוהן א לער-נער, וועלכער זאָל ווערען א רב. און פון מיין מוטער דאָרף איך אייך ניט דערצעהלען, אז דאָס איז געווען די איינציגע שטיקעל האַפּענונג אין דעם טרויעריגען לעבען, וואָס די גוטע, פרומע אידענע האָט דורכגע-לעבט. די האַפּענונגען, וועלכע מיין פאָטער האָט געלעגט אויף מיינע עלטערע ברידער איז צו גאָרנישט געוואָרען, ער האָט זיך אויף זיי פיעל געלד געלאָזט קאָסטען, די בעסטע מלמדים אין שטוב געהאַלטען. אָבער ער איז געווען פערנומען מיט זיינע געשעפטען א גאַנצע וואָך, און ער האָט קיין צייט ניט געהאַט אַכטונג צו געבען אויף זייער ערציהונג. און מיין אַרעמע מוטער איז צו שוואַך געווען, אז זי אַליין זאָל קענען אויף זיי ווירקען, אז זיי זאָלען זיך לערנען. פון זיי איז געוואָרען סוחרים, קרעמער א. ד. ג. די איינציגע האַפּענונג פון מיינע עלטערען צו דערלעבען א שטיקעל נחת אין זייערס א קינד בין איך געווען. רעליגיעז

געשטימט פון מיין פריהעסטע יונגער, א קינד מיט מיסטישע נייגונגען — פלעג איך זיך אָבשיידען פון מיינע ברידער, פלעג דאוונען פרום און לאנג, לערנען גאנצע טעג, און געהן אין א פרומען וועג. מיין אָרעמע מוטער האָט זיך גליקליך געפיהלט און פלעגט קוקען אויף מיר מיט אזעלכע געטרייע, צערטליכע מוטערליכע בליקען, אז איך האָב געפיהלט די וואַרימקייט פון איהר גליק.. און מיין פאָטער... אין דער וואָכען האָט ער קיין צייט ניט געהאַט. נור אז ער פלעגט הערען, שבת נאָך'ן שלאָף, מיין גמרא לערנען, איז ער זוי אויף די שפיץ נעגעל אַרומגעגאַנגען איבער'ן צימער, און פון נחת זיך די הענד געריבען. פון צייט צו צייט פלעגט ער צוקומען, איבערבויען זיך איבער מיין גמרא, אַריינד קוקען און, זיך ניט קענענדיג איינהאַלטען, האָט ער מיר געגעבען א גלעט איבער'ן בעקעל. איך בין געוואָרען דאָס ליעבסטע קינד אין דער היים, די איינציגע האָפענונג פון מיינע עלטערען. מען פלעגט מיר מאַכען אויף יעדען יום-טום אַטלעסענע קאַפּאַסקעלעך. און עס איז ניט געווען איין ריזע, פון וועלכע דער טאַטע זאָל מיר ניט עפעס מיט ברענגען. און די מאַמע, זי איז משוגע געוואָרען פאַר גליק. פלעגט מיר געלד געבען, גאָלדענע זייגעלעך קויפען, און איז יעדעס מאָל צו מיין רבי'ן געקומען, ביי וועלכען איך האָב געלערענט און פלעגט זיך אוועק זעצען און צוהערען זיך צו מיין לערנען. דאָס האָט אזוי אָנגעהאַלטען ביז 15 יאָהר פון מיין לעבען. דערנאָך איז געשעהן א זאך, וואָס איך ווייס נישט ווי אזוי עס איז געוואָרען.. גענוג... איך האָב אָנגעהויבען צו קלעהרען און צו צווייפלען אין גאָט, אין מיין דאוונען. דאַכט זיך, איך האָב דאָן א פאָר ביכלעך איבערגעלעזען. נור ניט אזוי די ביכלעך האָבען מיר געמאַכט צווייפלען, ווי איך זיך אליין. איך האָב דאָן פיעל געקלערט איבער די וועלט און די מענשען, איבער גאָט און זיין תכלית — „און וואָס איז דער סוף?“ „און פאַר וואָס דאַרף מען אָב היטען די מצוות?“ וואָס אַרט עס איהם אז דער מענש זינדנט? און פערשיעדענעס, ווי ס'איז אייך אַלעמען גוט בעקאַנט די צייט פון אפיקורסות, וואָס יעדעס קינד מאַכט דורך, ווען עס קומט די צייט ווען עס הויבט אָן צו קלערען. נור מיר האָבען די אַלע זאַכען מעהר געפייניגט ווי אַן אַנדערען; א שטימונגס-מענש — פלעגען די אַלע ספיקות ווירקען אויף מיין לוינע. און איך, א קינד פון 15 יאָהר, פלעג דאָן אַרומגעהן און קלעהרען איבער דעם תכלית פון דער וועלט. און די זונג האָט אין דרויסען געשיינט. און

איך האָב לייעב געהאַט די זונן. פלעג איך זיך פון בית-המדרש אַרויס-
גנב'ענען מיט מיינע ביכלעך און געהן אין גאַרטען, וואו שרה-הנה'לע
— אַ אידענע פון שטאָרט — האָט פרוכטען פערקויפט און פלעג ליגען
הינטער די בויער, אין הימעל זיך איינקוקען — זעהן ווי די וואָלקענס
ציהען זיך פערביי און נאָכקלעהרען איבער דעם תכלית פון לעבען.

היינט רייך איך איבער מיין דאַמאָלסדיגער ענדערונג קאַלט-
בלוטטיג. אָבער דאן, אין מיינע קינדער-יאָהרען, האָב איך די זאַכען
גענומען מיט דעם גאַנצען ערנסט פון די אינגעלשע יאָהרען. יעדעס
מאָל ניט דאוונען האָט מיך געקאָסט אַ גאַנצע וועלט, די וועלט פון מיין
רעליגיאָן, אין וועלכער איך האָב געלעבט, מיין פרומקייט אין וועלכער
עס איז מיר גוט געווען, היימיש זיך געפיהלט. איך האָב דערפאַר ניט
געדאווענט, ווייל איך בין געקומען צו מיין אייגענער איבערצייגונג,
אַז די אלע פאַרמען זיינען אויסערליכע, אַרויפגעוואָרפענע פון מענשען,
אָבער ניט קיין געטליכע. דאָס איז מיר היינט לייכט צו זאָגען. אָבער
דאן... דאן... איך האָב זיך געפיהלט ווי אַ מענש, וועלכער האָט זיין
פאַטערלאַנד פערלאָרען, ווי ער וואָלט זיין אייגען הויז פערברענט און
איז אוועק און בלאַנדזשעט — און טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז ביז'ן
היינטיגען טאָג האָב איך נאָך ניט געפונען קיין אָרט, קיין רוה, קיין
ווינקעל, וועלכער זאָל מיר פערטרעטען יענע היים פון רעליגיאָן, פרומ-
קייט, וועלכע איך האָב פערלוירען; אויסער מיין ביסעל שרייבען...

נור צום ערגסטען האָט מיך געפייניגט דער געדאַנק פון מיינע על-
טערענ'ס ענטטוישונג. זיי האָבען נאָך גאָר ניט געוואוסט, נאָך גאָר ניט
געאַהנט, כאַטש זיי האָבען געמערקט, אַז איך געה אַרום אַ פערדרעהטער,
אַ פער'הושב'טער. נור וואהרשיינליך האָבען זיי דאָס אויסגעטייטשט
אויף עפעס אַנדערש... מיך האָט שרעקליך געפייניגט דער געדאַנק,
אַז איך נאר זיי אָב, כאַטש איך האָב זיך פאַר זיי מיט גאָר נישט געהיט.
מיין פאַטער איז געווען פערנומען אַ גאַנצע וואָך אין געישעפט, אַרומ
געפאַהרען און געקומען פון שבת צו שבת; און דעם שבת האָב איך נאָך
געפראוועט מיט אלע איינצעלהייטען, ניט אויס פרומקייט, נור מעהר
אויס שטימונג. דער שבת האָט מיך שטענדיג בערוהיגט מיט זיין יום-
טוב'דיגקייט און רוהיגקייט, און איך פלעג אַ גאַנצע וואָך ווארטען אויף
שבת. פרייטאָג-צורנאַכט האָב איך זיך אָנגעטאָן די אטלעסענע קאָ-
פאַטע און מיטגעגאַנגען מיט'ן טאַטען דאוונען, און איך בין אַהיים

געקומען, און איך האָב געזעהן די אָנגעצונדענע ליכט אין די זילבערנע לייכטער אויפ'ן טיש. און מיינ מוטער'ס פנים שיינט אַרויס פון די שבת'דיגע הויב. און געריהרט פון מיינ טאַטענ'ס זינגען „שלום עליכם“ — פלעג איך אויך אַריינפאלען אין אַ רעליגיעזע שטימונג און פלעג זינגען מיט אַ הויך קול „שיר השירים“ מיט דער גאַנצער נשמה מיינער. דאָס האָט מיך בערוהיגט. און איך פלעג זיך פּערגעסען אין מיינע אפיקורס'ישע געדאַנקען. און דער טאַטע מיט דער מאמע זיינען גליקליך געווען.

אַבער דאָן האָב איך שוין געהאַט אַבגעמאַכט ביי מיר צו אַנטלויפען פון דער היים און צו קומען אין די גרויסע שטאָרט אַריין און זיך לערנען, פאַרצובערייטען זיך צום עקזאַמען און אָנצוקומען אין עפעס אַ שוהלע אַריין.

אַבער דאָס לערנען פון אַנדערע זאַכען האָט מיך אויך ניט בערר-היגט. איך האָב געלערענט טרוקענע זאַכען, ווי גראַמאַטיק פון שפּראַכען; אַ ביסעל האָט מיך פּעראַינטערעסירט די פיזישע געאָגראַפיע, אַלגעבראַ. אַבער די אַלע עלעמענטאַרע וויסענשאַפטען זיינען ניט גענוג געווען צו זעטיגען מיינ גייסטיגען הונגער — אַ הונגער פון אַ זעכצעהן-דיעהריגען אידישען אינגעל, וועלכער האָט שוין דאָן נאָכגעקלעהרט איבער געוויסע פּילאָזאָפּישע געגענשאַפטענדען, וועלכער האָט שוין דאָן געהאַט אין זיך אַ שטיק קבלה, דורכגעדרונגען מיט חסיד'ישע אידעען, די אַנדטות פון תלמוד, און געהאַט געהערט פון אַ שפינאָזא...

איז אַזוי ווי געזאָגט בין איך דאָן געווען „אַן אַרויסגעוואָרפענער“ און האָב זיך געפיהלט ווי אַ מענש, וואָס האָט שוין פּערלאָרען זיין וועלט. און דער עיקר האָט מיך געפייניגט „דער תכלית“... „דער תכלית“, ניט וואָכעדיגער תכלית פון לעבען, נור עפעס אַ מין גייסטיגער „תכלית“ פון יענע וועלט, וואָס וועט זיין דער סוף — דער סוף?

עס זיינען אוועקגעגאַנגען מיינע מעג אָהן פרייד. עס איז געקומען אין דער פרייה און איך בין געלעגען אויפ'ן געלעגער, האָב איך זיך געטראַכט, צו וואָס זאָל איך זיך אויפהויבען? צו וואָס זאָל איך לעבען? עס איז געקומען דער פרייהלינג, וועלכען איך האָב אַזוי ליעב געהאַט, וואָס האָט זיך מיר שמענדיג געדאַכט, אַז ער וואַשט אָב דעם גאַנצען ווינטער פון קאַפּ, האָב איך דאָן דאָס געפיהל געהאַט, איך בין נאָך ניט פאַרבערייט צו דעם פרייהלינג. איך בין עפעס נאָך ניט גרויט.

האָב איך געזעהן די שטאָדט, „שקצים/לעך“ געהן מיט זייערע ביכער אין די שוהלען יעדען פריהמאָרגען, האָב איך זיי מקנא געווען, וואָס זיי האָבען א שוהל, א וועג, וועלכע די פאָטערס האָבען פאר זיי אויסגע-אַרבייט. און איך פלעג דאָן אויפ'ן פעלד אַרויסגעהן, און דער פריהלינג איז ביי מיר דאָן ווי דער הערבסט געווען, און פלעג צוזאַמענגעהמען שטיקלעך האַלץ און א פייער מאַכען און אָנצינדען...

נור דאָן איז געשעהן א זאך. —

אַמאָל, אין א שעהנעם נאָכ'ן אָנבײסען, ווי איך זײַ אזוי אין בית המדרש און לערען מיט געשמאַק (עפעס פלעגט זיך מיר דאָן וועלען פון צײט צו צײט אַוועקזעצען בײ דער גמרא און לערנען, לערנען הויך, געשמאַק, מיט א נגון, און אַן אלעס פערגעסען, און פונקט א גליק, וואָס דאָן האָט מיר דער חשק אָנגעכאַפט צו לערנען), קומט אין בית המדרש אַרײַן יענקעל דער שדכן פון שטעדטעל מיט עפעס א אַד מיט א ברייטע שוואַרצע באָרד און שוואַרצע אויגען, א שעהנער אויפ'ן פנים, א ברייט בינינגער, אין א קאַשקעטעל איז ער געאַנגען אָנגעטהאָן, און געהען צו צו מיר, און הײסען מיר זאָגען „אויפ'ן אָרט“, פעהרערען מיך פשוט. איך בין רוײט געוואָרען, פעהרדראָסיג א ביסעל. דער עולם אינגלעך האָט זיך אָנגעהויבען אַרומקלײבען אַרום מיר — נור דאָך האָב איך געזאָגט מיט קוראַזש. פּרעגען זײ מיך עפעס א קישיא, איך ענטפער אָב א תירוץ. דערנאָך גיט מיר דער איד א קניפ אין בעקעל און געהט אַוועק מיט'ן שדכן. איך קום אַהײם צו מיטאַג, בײ אונז איז דער טיש געדעקט יום טוב'דיג, מיט שבת'דיגע זילבערנע גאַפּעל און לעפעל. די מאַמע געהט אָנגעטהאָן אין א נייע קלײד, א ווײסע שירץ און פאָרעט זיך בײ דער קיף. פון די צווייטע שטוב הער איך א הויך געשפּרעך, מײן פאָטער'ס שטימע. די טהיר עפענט זיך, די זונן שײנט אַרײַן דורך די פענסטער, מײן פאָטער מיט'ן פּרעמדען איד — מיט די ברייטע באָרד — הויכערען ציגאַרען, ווי חול המועד. מען רופט מיך אַרײַן אין צווייטען שטוב. דער איד קניפט מיך אין בעקעל, און פּרעגט מיך עפעס וועגען הײמישע זאַכען, און יענקעל שדכן מאַכט צו מיר אזוי:

— וועכט אָנשרײבען א דײטשען ברײעף פאַר'ן טאַמע'ן.

דער טאַמע דיקטירט מיר א ברײעף, איך שרײב. דערנאָך געהמט מען דאָס פאַפיר, דער שוואַרצער איד בעטראַכט עס, שאַקעלט מיט'ן קאַפ און קניפט מיך אין בעקעל. די מאַמע רופט אונז אַרײַן עסען. מען

גיט מיר אויך א גרויס חלק, ווי אן ערוואקסענעם. און יענקעל דער שדכן רעדט א סך, וויילט דעם עולם. די מאמע שטעלט אוועק אויפ'ן טיש פסח'דיגען ווישניק, און די זונן שיינט אריין דורכ'ן פענסטער. נאכ'ן עסען געה איך אריין אין די צווייטע שטוב, און די מאמע פאלט ארויף מיר אויפ'ן האלז:

— מיין קינד, מיין לעבען, מען רעדט דאך דיר א שדוך, דאָס איז דאָך דער מחותן. א רייכער איד, ער האָט אן אייגענע מיהל, וועסט עסען קעסט כל ימיו — און די כלה, די כלה, מיין קינד... און קושט מיך, און האַלזט מיך...

איך דארף אויך ניט דערצעהלען, אז צו מאַרגענס בין איך אין די גרויסע שטאָרט אוועק — „זיך לערנען“.

נור פון דענסמאָל אָן זעה איך די „בלה“, — אז איך בין אליין, אין א פאַרנאַכט, און אז איך שטעל מיר פאַר עפעס שעהנעם: ווי איך וואָלט געלעבט, וועמען איך וואָלט געליעבט, קען איך מיר קיין אַנדער מיידעל ניט פאַרשטעלען נור דאָס מיידעל, מיין כלה, די טאַכטער פון דעם מילנער, וועלכע מען האָט מיר אַמאָל א שדוך גערעדט.

איך זעה זי אין גאַנצען. אָט שטעהט זי מיר פאַר די אויגען. א טונקעל מיידעל מוז עס זיין, מיט א הויכען, הויכען שטערען. איך זעה זי טיילמאָל אין שוואַרצען, טיילמאָל אין ווייסען, נאָר אין שוואַרצען געפעלט זי מיר בעסער, אין א לאַנגער שוואַרצער קלייד מיט א שפּאַני-שער בראַש אויפ'ן האַלז. איך זעה דעם קאָליר פון איהר הויט, — ער איז ברוינלעך, ווי איהר בלוט וואָלט ניט רויט געווען, נור טונקעל-שוואַרץ. און דער שוואַרצער טאָן פון איהר בלוט שלאָגט דורך דורך איהר רויטליכעם לייב. טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אז איהר גאַנצער קערפער איז איינגעשלאָפען, דאָס מיידעל געהט און שלאָפט, זינגט און טאַנצט און שלאָפט — אזוי געהט זי אַרום און שלאָפט תמיד, און ווארט אויף איהר בעשערטען, אויף מיר — אז איך זאָל זי קומען אויפ'ן וועקען. יא, מיר דאַכט זיך, איך האָב א גרויס אונרעכט געטהאָן, אז איך בין אַנטלאָפען פון דער היים. — האָב ערגעץ-וואו איבערגעלאָזט א כלה, ווארטענדיג אויף מיר. און זי לעבט ניט איהר לעבען און ווארט אויף מיר, און זי עלטערט זיך ניט. איהר כלה-צייט איז שטעהן געבליבן בעזן, און זי ווארט ביז איך וועל קומען און קושען זי אויף די ליפען. יא, און ליפען האָט זי — דו האָסט דאָך געזעהן „ביוסטשיק“, דעם שטילען

פערבענקטען צנועה'דיגען שמייכעלע, וואָס לייכט איבער די ליפען פון די הייליגע „אננא“ פון לעאָנאַרדאָ ד'ווינטשי — אזא שמייכעל האָט זי. יא, אזוי ווארט זי, אז איך זאָל קומען און זי קושען — לייכט קושען זי אויף איהרע ליפען, און אויפֿוועקען זי פון איהר שלאָף, און לעבען ווייטער מיט איהר — איהר לעבען.

פיעל מיידלעך האָב איך שוין געליעבט דורך די צייט. מיט אייניגע מענשען האָב איך מיין גליק צוזאַמען גענאָסען, און זיי זיינען שעהן געווען. נור מיר דאַכט זיך אַליץ, אז איך טהו אַן עולה, אז איך בעטריג דאָס וועמען, אז אין דער היים ווארט אויף מיר אַן איינגעשלאָפענע בת־מלכה, א אידישע טאָכטער. עס איז פרייטאָג־צורנאַכט — די לייכט האָט זי שוין אָנגעצונדען און געבענשט איבער זיי — און אזוי פיעל לייכטער בלישצען אין שטוב. און די פערל אויף איהר האַלז, און איהרע שוואַרצע צוויי צעפּ פאַלען אַראָב אויף איהר האַלז, אויף איהר נאַקען, אויף איהר רוקען — און הענד האָט זי לייכטע, וואַסערדיגע, און די נאַכט איז אין דרויסען טונקעל, און איהר פאָטער'ס ווינד־מיהלען יאָגען. און דער ווינד בלאָזט. און זי זיצט אַליין און ווארט אויף מיר — די פערשלאָפענע בת־מלכה. זעה, די לייכט ברענען זיך קיינמאַל ניט אויס. דער שבת געהט קיינמאַל ניט אוועק פון שטוב, און זי זיצט אַליץ ביים טיש און די הענד פערלעגט, און ווארט, אז איך זאָל אַהיים קומען. און איך וואָלגער זיך דאָ אַרום איבער שטעדט, איבער דערפער — בעקען זיך יעדען טאָג מיט אנדערע מענשען, מיט אנדערע ערטער, אין איין מיידעל ליעב איך זיך איין, אין די צווייטע ליעב איך זיך אויס, און אָן איהר און אָן אונזער לעבען האָב איך זיך נאָר פערגעסען און געה ניט אַהיים אויסלעבען מיין שטיל לעבען אין מיין שטילען ווינקעל.

נור טיילמאַל בין איך ביי איהר, אז איך בין אויף דער נאַכט ביי מיר אין בעט, די אייניגע מינוט בעפאָר איך שלאָף איין געהם איך דאָס וועמען אַרום און בעקלאָג מיך דאָס פאַר וועמען, און זי טרייסט מיך און דעקט מיך צו מיט איהרע האַאר, און קוקט אויף מיר מיט איהר שמייכעלע, און אויגען האָט זי —

איך קען מיר קיינמאַל ניט פאַרשטעלען איהרע אויגען. וואָס איך האָב ניט געקלעהרט וועגען איהרע אויגען, האָב איך ניט א ריכטיגען בעגריעף. אַמאַל האָב איך געזעהן אויף א מינכענער אויסשטעלונג אַ פראַנצויזישעם דאַמען־פאַרטרעט פון א יונגען פראַנצויזישען מאַהלער,

איך האָב זיין נאָמען פּערגעסען. אַ יונגע דאַמע אין שוואַרצען, מיט אַ שוואַרצען פּליענעל פּון אַ געשאַסענעם פּויגעל אויף איהר קאָפּ, שלאַנק און הויך, שטעהט ביי אַ פּיאַנאָ, און מיט איהרע לייכטע, לאַנגע, איידעלע הענד, וועלכע זיינען אין שוואַרצע זיידענע שפּיצען-האַנדשוה געהילט, וואַרפט זי רויטע רויזען אויף די קלאַווישען פּון דער פּיאַנאָ. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז אַזוי דאַרפּען איהרע אויגען צו זיין. דאָס איז נור געווען אין דעם ערשטען אויגענבליק, אָבער דערנאָך בין איך ניט איינפּערשטאַנדען געווען דערמיט, און איבערהויפט איז מיר איהר גאַנצעם געשטאַלט נאָך פּערנעבעלט, און איך קען מיר אַ ריכטיגען בעגריף נישט מאַכען, ווי זי קען אויסזעהן. נור איינמאָל האָב איך געזעהן אין פּעטערסבורג אין דער אָפּעראַ אַ יונג מיידעל מיט אַ הערר — דאָס יונג מיידעל האָט זיך מיר געדאַכט, אַז דאָס איז זי — און איך בין משוגע געוואָרען אין דעם ערשטען אויגענבליק, און בין נאָכגעגאַנגען זייערע טריט, ווען זיי האָבען די אָפּעראַ פּערלאָזט. דער הערר האָט מיך אייניגע מאָל בעמערקט, ווי איך געה זיי נאָך און האָט געוואָרפּען אויף מיר אַ חושד'דיגען בליק, און האָט גענומען אַ וואַגען און איז אוועקגע-פּאַהרען. איך נאָך זיי — זיי זיינען אַריין אין „ווענאַ“ און פּערפאַלען געוואָרען אין איינע פּון די פּיעלע קאַבינעטען...

יא, אַז איך זעה אַ שעהן מיידעל אויף דער גאַס, מיון איך אין ערשטען אויגענבליק — דאָס איז זי. נור קוים זעה איך באַלד אַן אַנדערע — קלעהר איך ווייטער — דאָס איז זי. אַזוי צווייפּעל איך און זוף, וואָרים איך קען מיר זי גאָר ניט פּאַרשטעלען ווי זי זעהט אויס, אין די היינטיגע סקולפּטור זעה איך עס ניט. זי מוז אין זיך עפעס האָבען פּון די קלאַסישע ליניע, וואָס איז אין די אַפּראָדיטישע אַנטיקע, אָבער ניט אַקאַדעמיש. ניין, ניין. דערבײַ מוז די ליניע לויז זיין, ווייך, עטוואָס פּערשלאָפּענעס, אַ תּאווה אַ פּערשלאָפּענע מוז ליגען אין די ליניע, ווי מען געפינט עס אין די שפּאַנישע ווייבער-פּיגורען, ווי אין די פּרימיטיו-ווען. אַזוי מיון איך —

נור דאָ קומט מיר מיון פּריינד דער סקולפּטאָר צו הילף, און הויבט מיר אָן זי צו מאַדעליזירען אין דער לופּטען. כאַפּט זיין מאַדעל-האַלץ און וואַרפט אַ ליניע אין די לופּט.

— אָט אַזוי וואָלט איך מיר זי געמאַכט. די פיגור דאַרף זיין רונדיג, פּול, נור האַרט, האַרט, מעהר בלוט ווי פּלייש; נור אַזוי זאָלסטו

יעדען טראָפּען בלוט פיהלען. און שטאַרק, שטאַרק וואָלט איך די פיגור געמאַכט, שטאַרקע ליניען, מיט רונדיגע אַראָבענפאלענע פלייצעס. נור עפעס אזוי איינגעשלאָפּען, יעדער אָדער בעזונדער וואָלט איך מיר אויס-מאָדעליזירט אזוי און פון אויבען אזוי פּערשלאָפּען... א טהוי בעדעקט... ווי א פרימיטיווע זאך. ווי א יפתח'ס טאָכטער, און א שטאַרקע פולע ברוסט, נור א קליינע, רונדיגע, און האַרטע; קאלט זאָל זי זיין... אָבער אזוי קאלט, אז עס זאָל יאָגען א ווינד פון איהר, און קליין וואָלט איך זי מיר געווען געמאַכט, קליין און פול, ווי א קרבן, וואָס איז רייף געוואָרען פאַר גאָט אויפ'ן מזבח צו ברענגען... — מען זאָל פיהלען די ביינער און יעדעס טראָפּען בלוט, וואָס אַרבייט אין איהר — און וואָלט מיר זי אוועקגעזעצט — אין א זיידען דין העמדעל, און ארום וואָלט געווען עפעס א לאַנדשאַפּט. —

נור דאָ האַקט איהם שוין אַדורך דער מאַהלער. גרינבערג האָט אין אלעס פּערגעסען. דער יונג מיט די גלענצענדע שוואַרצע אויגען, מיט די לאַנגע הענר שטעהט שוין אויף א טיש, אַראָבעוואָרפען א ליימענע פיגור, (און „ביוסטשיק“ זעהט נאָר נישט) און מאַהלט דאָס בילד :

— ווינד-מיהלען האָט דער פּאַטער, זאָנסטו — אָט זעהסטו איז א בערגעל, — געלער זאמד, פאַר א רעגען, איין וואָלקען טונקעל, איין שטיק וואָלקען ליכטיג, פּאלט א ליכט איבער'ן געלען זאמד — גאָלד... גאָלד... גאָלד... פון פּאַרענט דריי ווינד-מיהלען, אלטע, דער ווינד יאָנט און די לייטערס לייגען זיך אלע אין איין זייט. ארום אלטע טאָפּאלען, ווערבען מיט לאַנגע, לאַנגע צווייגען, און אלעס פּאלט אין איין זייט — און בעגאָסען מיט שאַטען און געלבעס ליכט, געלב, גאָלד... גאָלד... גאָלד... הערבסט... א וואַסער, א טונקעלער פלעק אויפ'ן געלבען. זי שטעהט ביים וואַסער, א קליינע יונגע מיידעלע, בעגאָסען אין ליכט, נאַקעט — א מעטאַלענער פלעק, געקומען פון וואַסער, קאלט... קאלט... האַלט דאָס העמד, וויל עס אָנטהאָן און דער ווינד בלאָזט, און די האַאר צופלושעט, און אלעס אויף א געלבען, געלבען אונטערגרונד—הערבסט... רויטע בלעטער, געלע בלעטער... גאָלד... גאָלד... גאָלד... — — —

נור דאָ האָט זיך שוין דערוועקט אין מיר דער שרייבער, און איך שריי זיי ביידען איבער, ניין, — ניין, — און איך הויב זיי אָן צו מאַהלען א בילד פון פּרייטאַג אויף דער נאַכט, פון שבת אויף דער נאַכט — ווי איך זיך און לערען, און בין א פרומער, חסיד'ישער יונגער

מאן, און ווי מיר ליעבען זיך, און האָבען קינדער צוזאמען, און דאָס געטריישאפט פון איהר. און דער מאהלער קומט מיר אנטקעגען און מאַהלט מיר דאָס אויס דעקאָראַטיוו, מיט'ן לאַנדשאַפט, מיט די ווינד-מיהלען, מיט די טאָפּאָלען. און „ביוסטשיק“ קנעט דאָס אַלעס אויס אין דער לופטען. ער האָט מיר זאָגאר שוין געוויזען ווי זי זעהט אויס, האָט געכאַפט אַ בליישטיפט און מאַכט שוין די צייכונג. ערשט גרינבערג רופט זיך אָב :

— זאָג נאָר, האָסטו זי קיינמאָל ניט געזעהן, — ווי ווייט איז עס דען פון דיין שטעדטעל. און דיין שטעדטעל ליעגט דאָך זעהר נאָהענט פון דאַנען.

— יא, עס איז ניט ווייט פון דאַנען. עס איז מיט די באַהן צוויי שטונדען צו פאָהרען אין מיין שטעדטעל אַרײַן, און אַ שטונדע מיט'ן פוהר פון אונזער שטעדטעל. איך האָב שוין זאָגאר אייניגע מאָל דעם שדכן אויפגעזוכט. ער איז היינט אַן אַלטער איד אַ שכור. איך האָב איהם אייניגע גילדען געגעבען, אז ער זאָל מיר ווייזען דאָס אָרט, וואו די כלה, וועלכע ער האָט מיר אַמאָל אַ שדוך גערעדט, וואוינט. איך ווייס יעצט דאָס אָרט גאַנץ גענוי. און איך בין שוין אַמאָל אין אַ ווינטער אויף דער נאַכט, ווען עס האָט מיר אָנגעכאַפט אַ שטאַרק בענקעניש, אַזעק אין דעם דאָרף, אָבער אז איך בין אָנגעקומען פאַר'ן דאָרף, אז איך האָב דערזעהן די ווינד-מיהלען, בין איך אַנטלאָפּען. איך וויל ניט זעהן ווי עס זעהט דאָרט אויס.

— פאַר וואָס האָסטו מורא, וועסט דו ענטטוישען ?

— ניין, איך וויל ניט זעהן מיין גליק.

— האָסטו געהערט ? ! לאַזען מיר זיך אויפכאַפען יעצט, אזוי ווי מיר שטעהען און געהען אין דאָרף פאָהרען, זעהן דיין בעשערטע. דריי שטונדען פון דאַנען אין גאַנצען. יעצט איז 7 אוהר, די באַהן געהט אָב אום אַכט. מיר וועלען אַהין קומען אין מיטען נאַכט, ווי פערבלאָנדישעמע ריטערס קומען ביי-נאַכט אין פער'כישופ'טען שלאַס פון זייערע געליעב-טע, וועלכע זיי האָבען קיינמאָל נאָך ניט געזעהן. אַך וועט דאָס זיין ראָמאַנטיש ! — פאַנטאַזירט „ביוסטשיק“.

— אַ גליקליכע אידעע, קום, לאָמיר פאָהרען — שרייט אויס גרינד-בערג.

— און געלד ? און געלד ? — פרעגט „ביוסטשיק“, און ווינקט צו

גרינבערג'ן און ווייזט איהם אויפ'ן זעקעלע, וואָס ער טראָגט אויפ'ן האַרצען.

— האָב אייך אַ שוואַרץ יאָהר! נאָט אייך דאָס זעקעלע — וואַרפט עס אַראָב פון האַלז. 20 רובעל דערינען, די צווייטע העלפט פון חודש. אָבער באַלד כאַפט ער זיך צוריק, דער סוחר האָט זיך ערוועקט אין איהם:

— נאָר איהר זאָלט עס מיר צוריקגעבען, אז ניט וועל איך ניט האָבען אויף די צווייטע וואָך אויף אַ מיטאָג.

— צוריקגעבען, צוריקגעבען, ווי עס זאָגט דאָס אויף מיטאָג צו פרעסען. — קום, קום, שלעפען זיי מיך.

— איך וועל ניט פאַהרען, איך וויל ניט זעהן — האַמפער איך מיך.

— אָבער וועסט זעהן, ווי ראָמאַנטיש דאָס וועט אויסזעהן — פאַנטאַזירט „ביוסטשיק“. — מיר קומען ביי-נאַכט אָן, און מיר קלאַפען אָן אויף דעם אייזערנעם טהויער פון דעם שלאָס פון דיין געליעבטע.

— פערשלאָפענע בת-מלכה, עפען אונז! — רופט „ביוסטשיק“ מיט אַ מורא'דיגען קול.

— ווער איז דאָרט? — ציהט גרינבערג מיט אַ וויבליכע שטימע. — דיין פערלאָזענער בעשערטער איז צוריקגעקומען, נאָכדעם ווי ער האָט זיך אַרומגעוואַלגערט אין דער גאַנצער וועלט, און קלאַפט יעצט אָן אויף דעם טהויער פון דיין שלאָס — עפען איהם. ער וויל דיך פון שלאָף אויפקוישען.

— כאַ-כאַ-כאַ! וועט דאָס זיין ראָמאַנטיש — קום, קום, גרינבערג, האָב נישט קיין מורא, וועסט האָבען וואָס צו פרעסען, דו מעגסט אַמאָל הונגערען אויך. — און איך האַמפער מיך נאָך. און מיר אלע דריי לויפען ווי משוגעים צום באַהן, קויפען ברויט מיט פרוכטען אויפ'ן וועג, און לויפען און שרייען: „צו די פערשלאָפענע בת-מלכה“, „צו די פערשלאָף-פענע בת-מלכה“, — זי פון איהר פער'כשוּפ'טען שלאָף אויפצואוועקען.

אין האַלבער נאַכט זיינען מיר אָנגעקומען אין דאָרף אַרײַן, וואו מיין בעשערטע האָט געוואוינט.

און די ריזע איז טאַקע געווען ראָמאַנטיש, ווי מיין חבר „ביוסטשיק“ האָט געזאָגט. די נאַכט איז געווען שוואַרץ, די פעלדער האָט מען

ניט געזעהן, נור מען האָט געפיהלט זייער פייכטקייט, און ליכט האָבען זיך פון דער ווייטענס געפינקעלט. מיין האַרץ האָט געקלאַפט אין מיר, איך האָב מיך געשראָקען פאַר עפעס, און האָב געהאַט דאָס געפיהל, ווי איך וואָלט אַהיים געפאַהרען צו ערגעץ עפעס אַ גאַנץ ווייטער היימאַט. נור וואָס איך בין געהנטער אָנגעקומען אין דאָרף אַרײַן, אַלץ רוהיגער בין איך געוואָרען. מיין פאַנטאַזיע האָט מיר געמאַהלען די פערר שיעדענסטע בילדער, און איך האָב געהאַט דאָס געפיהל, אַז איך קום אַהיים און וועל טרעפען דאָרט מיין היים. איך האָב גאַנץ קלאָהר געזעהן אַ קליין, קליין שטיבעל. ווייסע פאַרהענגלעך הענגען פאַר'ן פענסטער, און ריינע צוויי בעטען שטעהען מיט ווייסע לײליכער פערדעקט, און צווישען די בעטען שטעהט אַ קאַמאָד, איבער דעם קאַמאָד אַ געשטריקט טישטוך, און פערשיעדענע זאַכען שטעהען אָנגעשטעלט אויף איהר — אונזער דרשהגעשאַנק, און דאָרט ביי די קאַמאָד שטעהט זי. איך האָב זי יעצט בעשיינפערליך געזעהן, גאַנץ קלאָהר, אַ אידיש, אידיש ווייבעל. די האָאר פערקעמט גלאַט, מיט אַ שרונד, און אויגען קלאָהרע, שעהנע, און רעדט אין דער שטיל. זי לויפט מיר נישט אַנטקעגען, נור זי וואַרט אויף מיר. זי וואַרט אויף מיר אין דער שטיל, און ווערט גאָר ניט ערר שטוינט ביי מיין אַרײַנקומען — נור פיהלט זיך טיעף גליקליך. און קוים, קוים וואָס מען דערקענט איהר גליק אין איהר. טיעף איז עס בעהאַלטען אין איהר. נור אין איהר שטימע הערט מען עס. זי רופט אין צווייטען שטוב אַרײַן: „מאַמע, מאַמע, שלום איז געקומען!“ און גרייט דעם טיש פאַר מיר. זי אַלײַן מיט איהרע לאַנגע ווייסע אידעלע הענד.

— אָט זיינען מיר פאַר דעם טהויער פון דיין פער'כשוּפ'טען שלאָס — רופט אויס „ביוסטשיק“, וואָס איז ביז יעצט שטיל געווען. מיט שרעק כאַפ איך מיך אויף. איך זעה פאַר מיר די דריי ווינדרי מיהלען וואָס שטעהען ווי שוואַרצע שומרים אויפ'ן בערגעל און שניידען זיך שאַרף מיט זייערע סילועטען אין די טונקעלהייט פון דער נאַכט, אַ שטילער רויש הערט זיך פון פּעלד, און פאַר אונז שימערען אײַניגע ליכטלעך.

מיין האַרץ קלאַפט אין מיר שטאַרקער. אָט זיינען די שוואַרצע שומרים פון דיין כלה'ס פּאַלאַץ — לאַכט

„ביוסטשיק“.

— וואו צופיהרען?

— צום מילנער-איד.

— אָט שטעהען מיר דאָך שוין פאר דעם טהויער — זאָנט דער גוי.

— איז טאָקע אויף דאָ די קרעטשמע פון דאָרף — ליינט ער צו.

פון צוגעמאַכטען לאָדען שימערט אַרויס אַ ליכט. אַ באַנק שטעהט

פאר דער טהיר, טעלער אָנגעשטעלט, איך זעץ מיך אויף דער באַנק.

— נו, קלאַפ אָן צו דיין בת-מלכה, — רופט „ביוסטשיק“ אויס און

מאַכט גאָר מיט אַ ווייבערשע שטימע:

— קעניגין, פערשלאָפענע קעניגין, דיין ריטער שטעהט פאר דיין

טהיר.

נור דאָס, זעהט זיך אויס, האָט אפילו גרינבערג'ן פערדראָסען און

ער רופט זיך אָב:

— שווייג, שווייג, זעה, ער ליידיט דאָך!

נור דער פויער קלאַפט שוין אין טהויער:

— העי, איד, עפען אויף! העררען זיינען געקומען.

און באַלד שטאַרט אַ קאָפּ אַרויס דורכ'ן לאָדען, און עס הערט זיך

אַ שטימע:

— ווער איז דאָרט?

ליכטיג ווערט. מיינע פיס ברעכען זיך אונטער מיר. מען פיהרט

מיך ערגעצוואו אריין, איך האָב גאָר ניט געזעהן נור אַ ליימענע פאָר-

לאָגע. רויטע ציגעל ביי דער טהיר, אַ לאָך איז דאָרט ערגעצוואו געווען,

און אַ פינסטערער טומאן אַרום. נור אַ קליין לעמפעלע האָט געלויכטען

אויפ'ן אויווען. יא, אַ קינד האָט געוויינט אין אַ צווייטע שטוב...

„ביוסטשיק“ רעדט דאָס מיט וועמען — איך זעה נישט קיין מענש,

נור אַ ווייסען פלעק פון כאַלאַט, עס מוז זיין אַ יונגער מאַן, וואָרים אַ

שוואַרצע באָרד ווייזט זיך פון כאַלאַט אַרויס.

און באַלד דאַרויף ווייזט זיך אַ פרויען-קאָפּ פון אַ צווייטע שטוב

אין אַ ווייסע הויב אָנגעטהאָן.

איך הער נור גרינבערג'ס קול:

— קען מען עפעס קריגען צו עסען?

— אודאי. — פרעמדע, שרה'לע, שרה'לע — רופט ווער אין דעם

צווייטען צימער.

יעצט ווייזט זיך שוין דאָס פרויענצימער אין גאַנצען, אַ ברוינע

יאקע ארויפגעוואָרפען און דער קאָפּ מיט אַ טוף פּערדעקט, לויפט געשווינד פּערביי פּאַר אונז, געהט צו צו דער קיך, און האַקט האַלץ.

דאָס קינד וויינט אין צווייטען ציכער.

עס הערט זיך דער אידענע'ס קול פון הינטער דעם טוף, האַלץ

האַקענדיג :

— וואָס שטעהסטו? דאָס קינד וויינט דאָך.

דער ווייסער כאַלאַט ווערט פּערשוואַנדען אין צווייטען צימער.

מען הערט ווי ער שטיילט דאָס קינד אין.

— לאַ-לאַ-לאַ, שווייג, שווייג.

— ווי הייסט דיין טאַטע? — פּרעגט מיך ווער.

אַהנע צו קלעהרען, וואַרף אײַך אַ וואָרט — יצחק זשאַכלינער.

און באַלד דערויף הער אײַך „ביוסטשיק'ס“ פּראַגע, ווי ער שטעלט

די אידענע :

— ווי לאַנג זייט איהר שוין פּערהייראַטעהט?

— אַכט יאָהר — ענטפּערט אָב די פּרוי'ס שטימע פון הינטער

דעם טוף.

און פּלוצלונג ווי אַ דונער וואַלט אויסגעבראַכען :

— איהנען האָט מען אַמאָל גערעדט אַ שידוך מיט יצחק זשאַכ

לינער'ס אַ זוהן פון פּיאַנטקע, ווען זי זיינען אַ כּלהמידעל געווען —

וואָס, ניין?

— פון וואַנען ווייסען זי דאָס? — ווייזט זיך די אידענע'ס פנים

אַרויס פון הינטער דעם טוף, און אײַך האָב געזעהן אַ שמייכעל, ווי

עס פּערקרימט איהר אויבערשטע ליפּ, און ווייזט אַרויס איהרע שוואַרצע

צייהן...

„שוואַרצע צייהן“ — דאָס האָב אײַך צו מייסטענס געזעהן פון

איהר געזיכט, און דער שמייכעל וואָס פּערקרימט איהר ליפּ.

אײַך בין אַרויס פּאַר דער טהיר, די נאַכט איז שוואַרץ געווען און

די ערד איז פּייכט געווען, און אײַך בין ווייט, ווייט אין די נאַכט אין

פּעלד גענאַנגען.

אײַך געדענק ניט מעהר וועגען וואָס אײַך האָב געקלעהרט, וועגען

וואָס אײַך האָב געטראַכט — נור אַ שמייכעל אויף שוואַרצע צייהן, דאָס

איינע איז מיר איבערגעבליבען אין מיינ געדאַנק פון מיינ שעהנסטע

לייעבע.

א ה'דעלע

— וואָס איז? — וואָס ווילט איהר? — איהר האָט דען חתונה מיט איהר? — איך, איך, איך! — האָט דער יונג געשריען הויך און בייז.

— אָבער זעה — האָט נאָך געפרואווט די מוטער טענה'ען.
— וואָס ווילסטו פון איהם? ער האָט דאָך רעכט, — האָט דער עלטערער ברודער גדליה צו דער מוטער געזאָגט — אז ער וויל זיך דוקא א שוואַרץ יאָהר אויסריכטען, וואָס ווילסטו פון איהם?
דער יונג בעריל איז האַסטיג פון שטוב אַרויס און האָט האַסטיג צוגעהאַקט די טהיר הינטער זיך.

— און וואָס וועסטו טהאָן, אז ער וועט זיך נאָך אין גאַנצען פון שטוב אַרויסציהען, די פרנסה נישט אַהיים ברענגען, — קענסט עפעס ריידען מיט איהם? ער איז דאָך דער גאַנצער פרנסה-געבער — האָט די מוטער צום עלטערען ברודער געזאָגט, נאָך בעריל'ס אַרויסגעהן.
דער יונג, וועלכער האָט געהאַט די שטוב פערלאָזען, האָט זיך נאָך א קליינע ווילע אַרומגעדריעהט אין געסיל, און געשלאָגען זיך מיט דער דעה, וואו ער זאָל געהן. ער איז געווען אויפגערעגט פון דעם געשפרעך מיט די עלטערען. ער האָט אייניגע מינוטען אָנגערעטען אויפ'ן וועג, נישט זעהענדיג, און האָט אלץ גע'טענה'עט צו זיך: וואָס ווילען זיי? וואָס ווילען זיי?

אז עס איז א ביסעל טונקעלער געוואָרען, האָט ער זיך אָבגעקעהרט אין אן עק ליקעל, צווישען צוויי גאַסען. ער האָט זיך אָבגעשטעלט פאַר א גאַניקעל, וואָס איז דאָרט געווען אין א קליין הייזעל, געכיסען די ליי-פען און געקלעהרט וועגען עפעס. באַלד האָט זיך פון פענסטערעל, וואָס איז איבער'ן גאַניקעל, געוויזען א מיידעלשע קעפיל, צוויי שוואַרצע קאָהעטע אויגען האָבען איהם צוגעוואונקען פון א בלייכע קליינע געזיכ-

טעל ארויס, און א דינער קול'כעל האָט צו איהם פון דער ווייטענס גער-
רופען:

— וואָס שטעהסט דו אין דרויסען, בעריל?

בעריל איז צוגעגאנגען בייזלעך, נאָך אויסגערעגט, — כאָטש אויף
זיינע גראָבע ליפען פון זיין ברייטע רויטע געזיכט האָט זיך געוויזען א
געלעכטעריל, און זיינע שוואַרצע גרויסע אויגען האָבען צוגעלויכטען
צו איהר — ער האָט פאר גדולה די צייהן געוויזען.

— דער טאַטע איז דאָ?

— ניין, ער איז געגאנגען אין גאָס. קום אַריין!

בעריל איז ארויף אויפ'ן גאַניקעל. זי איז איהם געקומען אַנטקע-
גען ביים טיהר פון גאַניקעל, איז געווען אין אַ לויכטע טיכעל איינגע-
וויקעלט, וואָרים עס איז געווען פריהלינג. און יעצט האָט מען געזע-
הען די אונגאַטירליכע רויטע ליפען איהרע, וועלכע זיינען זעהר דין גע-
ווען, — און אזוי האָט גערעדט, האָט זי געוויזען איהרע צייהן, וועלכע
זיינען געווען ווייס, אָבער נישט גאַנץ פול.

— עפעס ביזט דו מיר היינט צוטראָגען? — האָט זי געזאָגט מיט
אַ שמייכעלע, אין וועלכען זי האָט אויסגעשטעלט אַ פאַר גרויסע אויגען
מיט אַן ענערגישען בליק, און מען האָט אָנגעזעהן, אז אום אַנצושטעלען
דעם ענערגישען בליק האָט דאָס דינע מיידעלע מיט די קליינע אונענט-
וויקעלטע גליעדער און קינדערשען דינעם העלזעל אָנגעשטרענגט אַלע
איהרע כוחות, און עס האָט איהר שוין נישט מעהר געסטאיעט אויף דעם
האַנדדרוק, ווען זי האָט בעריל'ן אָנגענומען ביי זיין גרויסע קרעפטיגע
האַנד, און דער האַנדדרוק, וועלכער עס האָט געזאָלט אויסדריקען איהר
טיעפע, שטאַרקע ליבע צו איהם, איז ארויסגעקומען זעהר ווייך און
שוואַך.

— אין דערהיים זיך צוקריענט, — האָט דער יונג אָבגעענטפערט
נאָך מיט דעם פריהעריגען געבייזער, — און האָט זיך געבען איהר אויפ'ן
גאַניקעל אַוועקגעזעצט.

אַ מינוט האָבען זיי ביידע געשוויגען, ווי זיי וואָלטען זיך פער-
קוט ערנעצוואו.

באַלד האָט זיך דאָס מיידעל אָנגערופען:

— איבער מיר? ...

דערביי איז איהר בלייך פנים'ל אָנגעבלאָזען געוואָרען, — און

נישט לויט איהר וואקס ענטוויקעלטע ברוסט האָט זיך הויך געהויבען. זי האָט מיט איהרע האַלב אויסגעבראַכענע צייהנדלעך די דינע ליפ גע- ביסען.

— עס וועט זיי גאָר נישט העלפען, לאָזען זיי שרייען, לאָזען זיי ריידען. ווען זיי וועלען נאָך עפעס מיר זאָגען, וועל איך מיך גאָר אין גאַנצען ארויסציהען פון זיי, גאָר אין גאַנצען, — האָט דער יונג מיט אַ הויכע שטימע געזאָגט.

— כ'לעבען, זיי וועלען זיך נאָך מיט דיר דעם יחוס איינריכטען — האָט די מוטער פֿלוצלונג די טהיר פון גאַניק געעפענט. זי האָט געמוזט הינטער דער טהיר דעם יונג'ס ווערטער הערען. און רופענדיג צום מיידל דעל, האָט זי אין אַ שטרענגען טאָן געזאָגט :

— אַריין, רחש'ע, אַריין זאָלסטו מיר געהן! מען קען זיך נאָך מיט דיר דעם יחוס איינריכטען.

— וואָס שרייט איהר? וואָס שרייט איהר? — האָט דער יונג צו דער מוטער געזאָגט, — וואָס איז?

— אַודאי, איך האָב מיך מיט מיין קינד ניט צו שעחמען, אז עס געפעהלט זיי ניט דער שידוך, דאַרף מען ניט. איך לאָז זיי פון עסק אַרויס! — האָט די אידענע הויך געשריען.

— קומט אַריין! קומט אַריין! נישט אויף דער גאַס! — האָט דער יונג אויפגערגט געזאָגט.

זיי זיינען אַריין אין שטוב; אין שטוב איז האַלב טונקעל געווען, און אין די טונקעלהייט איז די אידענע ערשט אַרויס אויפ'ן קול: — דו זאָלסט מיר לעבען, מיר האָבען געשיקט נאָך דיר? צו וואָס? זיי מיינען דאָך, אז מיר האַלטען דיך צו, אַריינגעכאַפט פון די ראָזענצווייגס אַ יונג און מען וויל איהם דוקא חתונה מאַכען; מיין רחש'ע קען נאָך וואַרטען, נישט־קשה, זי האָט נישט וואָס צו איילען זיך. — אפשר שוין גענוג, — האָט דער יונג געזאָגט צו דער אידענע אין אזא טאָן, וועלכער האָט געוווּזען, אז ער איז ניט קיין פרעמדער אין דעם הויז.

— ווירקליך, בעריל, ווען דינע עלטערען ווילען ניט, אפשר איז עס טאַקע ניט. (און צו רחש'ען, וועלכע איז געזעסען און האָט געוווינט, האָט זי זיך געווענדעט) — וואָס האָסטו צו וויינען, נישט־קשה, דו האָסט נישט וואָס צו וויינען.

דער יונג האָט געקוקט אויפ'ן מיידעל, זי האָט געהאַלטען דאָס פנים'ל פערשטעלט אין איהרע ביידע הענר, און איבער איהר גלאַטען קאָפּ האָאַר, וועלכער איז געווען פערקעמט גלאַט מיט אַ שרונד, און פער- נאַנדערגעפלאַכטענע צעפּ אַרום דעם קאָפּ, האָט גערוהט אַ געוויסער מיידעלשער חן, וועלכער האָט דעם יונג געריהרט, און איהר גאַנצע דינע פיגור, וועלכע האָט זיך יעצט אין די טונקעלהייט פון חדר ארויסגעוויי- זען זעהר קינדיש, איז איהם זעהר געפעלען און עס האָט איהם אַרומגע- נומען זעהר אַ וואַרים געפיהל איבער איהר — און דער יונג האָט מיט די פיס געטאַפּעט, די פינגער אין מויל געביסען, און גערופען מיט אַ ווייכע שטימע, וועלכע קומט מעהר פון רחמנות־געפיהל איידער פון ליבע: רח'שע, הער אויף, הער אויף, געוואַלד, הער אויף — האָט ער איהר געגעבען אַ טרייסעל מיט די הענר, ביי וועלכען דאָס מיידעל האָט זיך שיער אומגערעהט.

זי האָט איהרע הענר פון איהר פנים'ל אַוועקגענומען און געקוקט יעצט אויף איהם מיט איהרע צוויי גרויסע אָפּגעעפענטע פייכטע אויגען מיט'ן זעלבען אָנגעשטרענגטען שטאַרקען בליק וואָס פריהער, נור יעצט, מיט איהרע טרעהרען — האָט דער בליק ערוועקט מעהר מיטלייד, ווי די קאָקעטעריי, צוליבע וועלכע ער איז געווען אָנגעשטרענגט. דער בליק פון די פייכטע אויגען האָט דעם יונג גאָך מעהר גערייצט, און ער האָט אַזי געהויבען צו שרייען:

— איך וועל מיר אַ מעשה אַנטהאַן, איך וויל דאָך חתונה האָבען, איך וויל דאָך...

— וואָס איז? — וואָס איז געשעהען? — האָט זיך פלוצלונג אַ שטימע געהערט, און אַ ליכטיגקייט האָט אַריינגעדורנגען דורך די גער- עפענטע טהיר אין טונקעלען שטיבעל אַריין — דערנאָך האָט אַ ליכט פון אַן אָנגעצונדענע שוועבעלע דאָס שטיבעל בעלויכטען. בעריל האָט דער- זעהען די צוויי אויסגעלאָשענע אויגען, וואָס זיצען אין דעם בלייכען גער- זיכט, אַרומגעוואַקסען מיט דעם שוואַרצען בעריל, וואָס האָט אין דער אויגענבליקליכע ליכט־בעלויכטונג געמאַכט אַן איינדרוק ווי אַ געזיכט פון אַ טויטען, בעריל האָט גאַנץ גוט געוואוסט, ווער דאָס איז. דאָס איז געווען איהר פאָטער.

קיינער האָט נישט אָבגעענטפערט אויף זיין פראַגע.

דער פאָטער האָט די לאַמפּ אָנגעצונדען, און איז געבליבען שמעקן מיט איהר אין דער האַנד.

— וואָס איז געשעהען? — פרעגט דער פאָטער נאָך אַ מאָל.

— ווייסט נישט וואָס? די ראָזענצווייגס (די יודענע האָט אויף בעריל'ן געוויזען), רעדען זיך איין.

— און ווער האָט דען געשיקט נאָך זיי? — ווער דארף זיי דען דאָ? — האָט זיך דער פאָטער אָנגעהויבען צו קאָכען, — נאָר קאָכען זיך לאַנג האָט ער נישט געקענט, עס האָט איהם באלד געשטיקט דער הוסט, און זיין קול איז געוואָרען הויך, הייזעריג, און אונפערשטמענדליך.

— שטיל דיך איין, שטיל דיך איין, — האָט די יודענע פון איהם די לאַמפּ גענומען און איהם אוועקגעזעצט. די מיידעל האָט אויפגע-הערט צו וויינען, איז געלאָפען, געברענגט אַ גלאָז וואַסער, און דער יונג איז געשטאַנען דערביי, ווי מען האָט דעם פאָטער דאָס וואַסער אין מויל אריינגעגאַסען, און זיך די הענד געבראַכען, ביים קאָפּ זיך געריסען, און געשריען: „וואָס זאָל איך טהאָן?“ „וואָס זאָל איך טהאָן?“

אַז לייזער שפּילטער האָט זיך בערוהיגט, האָט ער זיך גלייך גע-שמעלט, געוואַרט אַ מינוט, אַזוי ווי ער וואָלט געוואַרט, ביז אלע גלייך דער וועלען ביי איהם פערטיג זיין צום דיענסט, אָנגעצוויגען די אָדערען אין דעם האַלז, און אויך ווי די טאַכטער געשטאַרקט זיך, אַ שטרענגען בליק פון דעם חרוב'דיגען פנים מיט די אויסגעלאָשענע אויגען ארויס-צוקריגען, — האָט ער צום יונג מיט אַן ערנסטע שטימע געוואָגט, וועלכע איז געווען פּערברייפּעט (און געהערט האָט זיך, אַז זי קומט נישט ארויס פון גאַנצע לונגען) — און דאָס האָט נאָך מעהר ערנסטקייט זיין שטימע געגעבען): — ביז די תנאים וועט נישט זיין, וויל איך נישט, אַז דו זאָלסט זיך מיט רחש'ען זעהען, — זי איז אַ מיידעל, דו ביסט אַ יונגער-מאַן, — דו פּערשטעהסט, אַז עס איז גלייכער. — רחש'ע, אַרײַן אין שטוב אַרײַן — האָט ער דעם מיידעל געוויזען אויף דער טהיר פון די צווייטע שטוב,

— אַ גוטע נאַכט — האָט דער יונג געוואָגט, און גענומען זיך שטיל ארויסצוגעהן, וואָס דאָס האָט געוויזען נאָך מעהר זיין אויפגערגטקייט, — און דער שאַמען פון זיינע ברייטע פלייצעס האָט זיך איבער די וואַנד פּערצוויגען, אוועקגענומען אַ האַלב שטיבעל, און אין זיך אַריינגענומען דעם פאָטער מיט די טאַכטער.

דעם זעלבען אבענד, ווען די מוטער האָט בעריל'ן צום טיש געדרייט, — האָט ער געכאפט דעם טעלער מיט די זופ און געגעבען אזא זעטץ אין דר'ערד, אז די קארטאָפֿלעס פון די זופ האָבען זיך אויפ'ן באַלקען געזעצט.

ביי דעם יונג'ס עלטערען, ביי די ראָזענצווייגס, איז דער שדוף מיט לייזער שפּילטער'ס טעכטעריל נישט געווען בלויז אַ יחוס־פראַגע. טאָקע די ראָזענצווייגס, וועלכע האָבען זיך גערעכענט פאר איינע פון די שעהנד סטע משפּחות אין שטעדטעל, איז נישט אָנגעשטאנען דער שדוף מיט לייזער'ן, אויף וועלכען עלטערע מענשען דערצעהלען, אז אין זיינע יונגע יאָהרען איז ער נישט געווען קיין גרויסער צדיק... דייטש, שעהן געקלייד דעט, און צופיעל מיט'ן שררה פון שטעדטעל קיין וואַרשוי געפּאָהרען, און אַ גאַנצער „פּייערלעשער" געווען, — איז ער נישט געווען אַ געאיינ'ט נעטער מחותן פאר ר' יצחק ראָזענצווייג, דער פרומער שטאַרקער בעל־הבית — וועלכען אלע איינוואָהנער פון שטעדטעל פלעגען זאָגען צום ערשט מיט כבוד „גוט מאַרגען", ווען זיי האָבען איהם בענגענט מיט טלית און תפילין אין בית המדרש געהן דאווען. נור דער אַלטער יצחק איז שוין טויט געווען. עס איז איבערנעבליבען די אלמנה מיט זעקס זיהן, איינס גרעסער פון צווייטען, און קיין מלאכה האָט איינס נישט געהאַט געלערענט (פאר ר' יצחק ראָזענצווייג האָט נישט געפּאסט, אז זיינע קינדער זאָלען בעלי־מלאכות ווערען) און דערנאָך, אז דאָס „גע־וועלב" אין גאָס, וועלכעס האָט אָנגעהויבען שלעכט צו געהן ביי ר' יצחק'ס לעבען — האָט נאָך זיין טויט גאָר שלעכטע געשעפטען געמאַכט, אזוי אז עס האָט נישט געקענט דערנעהרען דאָס הויז־געזינד, — איז דאָס גאַנצע הויז־געזינד צופאַלען. יעדער יונג האָט פאר זיך געמוזט אָנהויבען צו זאָרגען און זיי זיינען זיך צופּאָהרען אויף זיעבען ימים: דער נאָך אַמעריקא, דער נאָך לאַרזן. דאָן האָט זיך בעריל אויסגעלעך רענט זיין אַ טאַפּעצירער. אַ שטוב האָבען זיי נאָך געהאַט, וואָס האָט געהערט צו זיי, האָט ער זיך אַ פּאָאר מאַשינען אַרײַנגעשטעלט און איז געוואָרען אַ בעל מלאכה פאר זיך. דער יונג איז פּעהיג געווען, אַ גערשיקטע האַנד, האָט ער אָנגעהויבען אַליין צו מאַכען אַרבייט פאר זיך און פּערדיענען זעהר שעהן, און נאָך דער מאַמע'ן צוגעהאָלפּען. דורך דעם האָט מען פאר איהם דרך ארץ אין שטוב געהאַט און מורא געהאַט זיך שטאַרק גענען איהם צו שטעלען.

עם האָט זיך געמאכט, אז ער האָט זיך בעקענט מיט דעם שפּיל-טער'ס מיידעל, אמאָל, א שבת, אין א גאָרטען, און ער האָט זיך אייני-געליעבט אין איהר און אָנגעהויבען ארויפצוגעהן צו זיי אין שטוב אריין.

לייזער שפּילטער, וועלכער פלעגט זיין אן אָפטער אריינגעהער ביי זיי אין הויז, ווען דער אלטער יצחק האָט נאָך געלעבט און דאָס הויז איז געווען אין א מדרגה — האָט דער יונג גוט געקענט אַלס קינד, און טאַטע-מאַמע האָבען זעהר גערן געקוקט, וואָס עס וועט פון איהם ווערען. דער יונג איז געווען א פערדיענער און פון איינע פון די שענהנסטע משפחות אין שטעדטעל... ביז זיין מוטער איז דערפון געוואָהר געוואָרען און האָט צוגערופען איהר עלטערען זוהן גדליה'ן, און זיי האָבען מיט דעם יונג געמאַכט א געוואָלד.

וואָרים, ווי געזאָגט, איז ניט געווען בלויז דער יחוס דאָ אין שפּיעל. די אידענע, וועלכע האָט נאָך איהר מאַן'ס טויט ניט געהאַט שוין איין חרפה אויסצושטעהן, האָט זיך שוין געהאַט צו אַלעס צוגע-וועהנט. די עלטערע יונגען האָבען אויך געטהאָן שידוכים, אויף וועל-כע די אידענע האָט געזאָגט, אז איהר מאַן קען אין קבר נישט אייני-רוהען, וויסענדיג ווער זיינע מחותנים זיינען. דאָך איז ר' יצחק גאַנץ רוהיג אין קבר איינגעלעגען און די יונגען האָבען געטהאָן וואָס זיי האָ-בען געוואָלט. זי וואָלט דאָ אויך שטיל געשוויגען, נור דאָ האָט זיך געהאַנדעלט אום דעם, וואָס דער יונג, וועלכער איז ארויסגעקומען פון א שטאַרקע, געזונדע משפחה, איז געווען הויך, ברייט און שטאַרק גע-בויט, — האָט געקענט זיין געליעבטע, וועלכע האָט איהם קוים דער-גרייכט צו דער ברוסט, בעהאַלטען אין איין אַרבעל זיינעם. ער האָט זיך נאָר נישט געאייגענט פאר דעם שידוך מיט דעם מיידעל, וואָס איז געווען, ווי איהר פאָטער'ס א קינד: דין, מיט ווייכע, דינע ביינדעלאך. ווי איהרע, דאָס מיידעל'ס, פאָטער-מוטער האָבען זיך ניט געסטאַרעט זי אויסצופאַשען און פעט צו מאכען, איז זיי נור געלונגען אָנצוהענגען אויף איהרע דינע ביינדעלאך א סך פעטס, וועלכעס האָט ניט געשטימט מיט דער דינקייט פון איהר האַלז און פון איהר טאַליע, און ווי הויך איהר ברוסט איז נישט געווען ענטוויקעלט, און אַרום הינטען, דאַכט זיך, א שפאַר ברייט מיידעל... דאָך האָט איהר גאַנצעס אויסזעהן גע-מאַכט דעם איינדרוק ווי א קליין אינענטוויקעלטעס קינד, וועלכעס

טראַגט אַ הויכע ברוסט און אַ ברייט קליידעל, נישט לויט איהרע יאָהרען....

דער יונג אָבער האָט דאָס נישט געזעהען. אויף איהם האָט אַן איינדרוק געמאַכט איהר פנים'ל, וועלכעס איז געווען פון אַ בלייבער הויט, מיט אַ ניט-נאַטירליכע רויטע פאַרב, האָט געהאַט אין זיך פער-באָרגען אַ געוויסען מיידעלשען חן: אַ קורץ, דין נעזעל, וועלכעס זי האָט אויסגעשטרעקט פאַראויס מיט די אויגען, און אַ קליין מיילכעל מיט דינע רויטע ליפעלאַך, וועלכע זי פלעגט בייסען פון צייט צו צייט מיט די דינע, נישט פולע צייהנדלעך, אַז זיי זאָלען רויט זיין. און דער עיקר די אויגען. אויגען האָט זי געהאַט ברוינע, אונטער שיטערע ברע-מען, וועלכע זי פלעגט צופאַרבען, אַז זיי זאָלען מעהר איינדרוק מאַכען, און איהר גאַנצע ענערגיע האָט זי אָנגעשטרענגט אויף דעם בליק, אַז ער זאָל ארויסקומען שטאַרק, ענערגיש און איינדרוקספאַל, און אַן איינדרוק האָט זי דוקא געוואָלט מאַכען מיט דעם, וואָס זי האָט צום וועניגסטען געקענט, מיט איהר פיזישע שטאַרקייט. אַז זי האָט מיט וועמען גע-רעדט, האָט זי זיך געגעבען אַ שטעל אוועק, אויפגעפענט ברייט די אויגען, הויך געאַטהעמט מיט דער ברוסט און איהר געזיכט האָט אָנגע-נומען אַן אוננאַטירליכעס בעלעבען. מיט אַ דין קאָקעטיש שמייכעלע אויף די ליפען איז זי געשטאַנען אַזוי גראַציעז, האָט פון צייט צו צייט האַלב די אויגען פערנלאָצט און קאָקעטירט מיט איהר הויכע ברוסט און דינע פיסלאַך. נור לאַנג האָט איהר בליק ניט געקענט אָנהאַלטען. זי פלעגט פון דער אנגעשטרענגטקייט צו בעלעבען איהר געזיכט באַלד מיעד ווערען. די אויגעלאַך זיינען שוין שלאָפען געגאַנגען, די ליפעלאַך בלאַס געוואָרען, און די גליעדערלאַך זיינען פערלאָרען געגאַנגען אין די פיעל פעטס, וואָס זי האָט געהאַט אויף איהרע דינע ביינדלעך, און עס האָט זיך באַלד ארויסגעוויזען די אַרימע ירושה וואָס זי האָט פון איהר פאַטער גע'ירש'ענט....

דעם יונג האָט זי שוין געקענט פון לאַנג. אַלס קינדער האָבען זיי זיך געשפיעלט צוזאַמען, שכנים געווען, עלטער געוואָרען, זיינען זיי פרעמד געווען. אַז זיי זיינען ערוואַקסענע געוואָרען, האָבען זיי זיך בעד-געגענט און פערליעבט זיך. אַזוי ווי געזאָגט, האָט אויף דעם יונג גע-מאַכט אַן איינדרוק איהרע הַנדעלאַך. אַז זי האָט גערעדט מיט איהם, האָט זי העכער געהויבען די ברוסט און דער יונג האָט דערפיהלט אַ גע-

שמאך פון פארפיוס.... און נעקוקט אויף איהם ליעבליך מיט די אוי-
גען, און גערעדט צו איהם האלב פוליש, עלעגאנטיש, און האָט ביי יעד-
דען זאטין אריינגעוואָרפֿען דאָס וואָרט „ווי'שאק", און גערעדט מיט
איהם וועגען דעם טאנץ-מייסטער, וואָס האָט זיך אריינגעצויגען אין
שטעדטעל :

— ווי'שאק, פאן טאנשי?

דאָס איז אזוי עדעל געווען!

אויף דעם יונג האָבען די ווערטער אַ גרויסען איינדרוק געמאכט,
און כאָטש באַלד איז איבערגעגאנגען דער געשפרעך אויף אידיש, דאָך,
דאָס וואָרט „פאן", וועלכען זי האָט איהם געזאָגט אין דער פּוילישער
שפראַך, האָט איבערגעלאָזט אַן אונפֿערנעסליכען אנדענקען אויף איהם.
און אין די זומערדיגע פֿארנאכטען, ווען ער איז מיט רח'שען אין
שטאָרט-פֿארק שפּאַצירען געגאנגען, און איהר פֿון גערטנער אַ „ראָזשע"
(א רויז) געקויפט, און זי האָט עס געשמעקט, איז געשפּראַכען געוואָרען
פֿון „ראָזשעס" — דאָס איז געווען אזוי עדעל, אזוי פּיין, אזוי געביל-
דעט....

דער פּאָטער, לייזער שפּילטער, האָט גאָנץ גוט געוואוסט וואָס ער
טהוט, דאָס וואָס ער האָט פֿערבאָטען דעם יונג צו זעהן זיך מיט די
טאָכטער — דאָס האָט נאָך מעהר גערייצט זיין לייעכע. זי האָט זיך
איהם פֿאָרגעשטעלט פּיעל שעהנער ווי ביו איצט, און דער יונג איז שיער
ניט אויסגעגאנגען פֿאר בענקעניש. אַלע פֿארנאכט האָט ער זיך געד-
רעהט פֿאַר'ן גאָניקעל, הין און צוריק, און די ליפען זיך געביסען פֿאַר
אויפֿרעגונג. ער האָט זיך געשעהמט פֿאַר די פֿערבייגעהענדע. אַלע
האָבען איהם געקענט, און אַ האַלב געסעל האָט געוואוסט פֿון די
„לייעכע". פֿלעגט ער זיך בעהאַלטען אין אַ הויז געגענאיבער דעם גאָ-
ניקעל און אריבערקוקען. און רחש'ע האָט „געפּיהלט", אז ער שטעהט
דאָרטען, האָט זי אַרויסגעשטעקט איהר קעפעל. דער יונג האָט דער-
זעהען איהרע אויגען און דעם בליק, און דאָס שטילע חן'עוודיגע שמיי-
כעלע, וועלכעס האָט געלויכטען איבער איהרע ליפעלאך, און די בלייכע,
ראָזע קאָלירטע בעקעלאך — און דאָס אַלעס האָט אַהין געלויכטען צו
איהם, און אויף דעם אַלעס איז אזא שעהן, עדעל חן'דעל געלעגען, אי
איבער דעם יונג'ס גליעדער האָט זיך צוגאָסען אַ וואַרימקייט, און אַ
שמייכעל פֿון פֿרייד האָט זיינע גראָבע ליפען פֿערקרימט און געוויזען

א קאסטען ציינער.... נאָר באלד איז דאָס קעפעל פערשוואונדען געוואָרען, דאָן פלעגט פון פענסטעריל, וואָס איז איבער דעם גאָנצן עפעס אַרויספאלען. דער יונג פלעגט צולויפן עס אויפכאַפן. דאָס איז געווען אַ בריוועל, אין וועלכען עס האָט זיך געפונען אַ פאָאר פער-טריקענטע בלעטער פון אַ „ראָזשע“ (אַ רויז) און עס האָט זיך דאָרט געהאַנדעלט וועגען דעם „מאַנד“ און די „שטערען“ און די אויביג „הימד לישע ליבע“ מיט די „ענגעלס“, און דאָס איז אזוי איידעל געווען, אזוי פייך, אזוי געבילדעט, אז דער יונג פלעגט שלאָפן דערמיט אַ גאַנצע נאַכט, און עס בעדעקען מיט קושען פון זיינע ברייטע גראָבע ליפען — וועלכע האָבען זיך גאָר נישט צוגעפאַסט צו אַזעלכע זאַכען....

און עס האָט גאָר נישט געהאַלפּען. אין אַ פאָאר וואָכען אַרום איז די תנאים געווען און נאָך שבת נחמו די חתונה....

ווען בעריל איז געבליבען איינער אליין מיט זיין יונג ווייבעל, און ער האָט געזעהען ווי זי טהוט זיך אויס, איז זי איהם אַ ביסעל מאָדנע געוואָרען, — איין קליידעל נאָכ'ן צווייטען איז געפאלען פון איהר, און זי איז געבליבען שטעהן אַ קינד פאר איהם, עפעס מיט מאָדנע דינע פיסלעך, וועלכע האָבען זיך איהם געדאַכט, אז זיי ברעכען זיך אונטער דעם דיק פעט קערפעריל, — און ער האָט פאַר עפעס מורא געקראָגען... נור איהרע אויגעלעך האָבען געשמייכעלט, און די ליפעלעך זיינען רויט געווען — און דאָס ליכט איז געוואָרען פערלאָשען, און עס איז פינסטער געווען....

נור פון דענסמאָל אָן האָט דער יונג עפעס מורא. קוקענדיג אויף דער ווייבעל ווי זי שטעהט ביי דער קיך, און בעוועגט זיך אַהין און אַהער, האָט ער מורא, אז די דינע פיסלעך, וועלכע ער האָט אַמאָל געזעהן, זאָלען זיך נישט ברעכען אונטער איהר. אז ער האָט זי אַ מאָל געזעהן פלינק געהן איבער די טרעפּען — האָט ער זיך געוואונדערט ווי די קליינע דינע פיסלעך קענען אזוי פיעל אויף זיך טראָגען, און ער האָט מורא געהאַט.... און אז ער האָט געטראַכט דעריבער, האָט ער די ליפען געביסען.

און דאָס שטיבעל, וואָס זי האָט איהם אויפגערוימט און צונויפגע-שטעלט נאָך זייער חתונה — האָט אויף אַנגענומען אַזאַ כאַראַקטער,

דער טיש און די ביינקלעך האָבען געהאַט דינע געטאָקטע פיסעלעך, איידעל מעבעל, אזוי אז דער יונג האָט מורא געהאַט זיך אָרענטליך אוועקצוזעצן אויף אַ ביינקעל, אז עס זאָל נישט קנאַקען אונטער איהם. אַלץ אין שטוב איז געווען ווי פאַר אַ קינד, און אַלעס אזוי אויסגע- שטעלט, אז דעם יונג האָט זיך געדאַכט, אז עס וועט אַראָכפאַלען און צובראָכען ווערען. פאַר'ן שפיענעלע זיינען געשטאַנען פערשיעדענע קליינע פאַרצעלייענע טעלערלאך, און פאַרצעלייענע נאַלאַנטעריי, אין יעדעס מאָל, ווען דער יונג איז צוגעגאַנגען צום שפיענעלע, האָט ער עפעס צובראָכען...

— אויף היהנער־פּיסלעך שטעהט דאָ אַלעס — שרייט דער יונג. דאָס ווייבעל פלעגט דאָן בלייך ווערען — איהרע אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען, נור דאָס בלייכע פנים'על (וואָס איז צייט נאָך דער חתונה נאָך בלייכער און איינגעפאַלענער געוואָרען) האָט אויף דעם יונג געמאַכט אַן איינדרוק, אז די אויגען האָבען זיך נישט אין וואָס צו האַלטען און פאַלען אַרויס פון די צוויי ביינער, און דעם יונג האָט אַ שרעק אָנגעכאַפט, פלעגט ער די ליפען פערבייסען און זיך אַליין פאַטשען :

— איך בין אַ חזיר, אַ פאַדלעץ, — איך וועל נישט מעהר. זי, אָבגעשוואַכטערהייד, האָט זיך אויך געזעצט אויף אַ קאַנאַפע, און האָט הויך אָבגעטעמט, און אויף דעם בלייכען שטערען זיינען אַנגסטען אַרויס.

דאָס האָט דעם יונג אזוי אויפגערעגט, און דערביי האָט איהם אַזאַ טיעף רחמנות געפיהל אַרומגענומען איבער דער ווייבעל, אז ער האָט זיך אויף דר'ערד געוואָרפען און געשלאָגען זיך מיט די הענד אין פנים אַרין : —

— רחש'ע, רחש'ע, רחש'ע, איך בעט דיך, הער אויף, הער אויף, און ער האָט זי אָנגעכאַפט ביי די האַנד, אז זי איז שיער געפאַלען אַרי- בער איהם.

זי האָט אייגענטליך נישט געוואוסט, וואָס זי זאָל אויפהערען, זי האָט זיך שוין לענגסט כמעט בערוהיגט, און האָט שוין לענגסט געוואָלט אויפהערען, נור די אַנגסטען זיינען אַרויס אויף איהר שטערען אַנוויי- סענדיג און אַנווילענדיג.

דאָס ווייבעל איז אַריינגעקומען אין די הויכע חדישים, — איהר

געשטאלט האָט אָנגענומען אַן אוננאַטירליכעס אויסזעהן; זי איז ברייטער געווען ווי העכער, — און דער יונג האָט זיך געוואונדערט, אז זי לעבט נאָך — — — ער האָט זי נישט געלאָזט שטעהן, ער האָט זי נישט געלאָזט געהן און נישט בעוועגען זיך, און אז ער האָט זי געזעהן אויפהויבען זיך פון דער קאַנאַפע, וואו זי איז געלעגען גאַנצע טעג — האָט דער יונג געמאַכט אזא געוואַלד, אזוי ווי עס וואָלט חלילה אַן אונט-גליק געשעהן:

— רחש'ע, לייג זיך, געדענק אָן גאָט, לייג זיך.

און רחש'ע האָט זיך צוריק אַוועקגעלייגט, די מוטער האָט גער-וואַכט איבער איהר גאַנצענע טעג, צום רב געלאָפען, געלאָזען מתיר זיין, אז מען זאָל איהר פלייש אויף פוטער מעגען בראָטען, פון גוי'אישען ווייזן-הענדלער וויין געלאָזט בריינגען, וואו עס איז נור געווען אין אַ שטוב אין דעם געסעל אַ פריש ביסעלע יויף האָט מען רחש'ען גער-בראַכט. אלע האָבען געוואַכט איבער איהר, דער פאָטער, די מוטער און דער מאַן, יעדער איינער איז יעדע וויילע מיט עפעס אַנדערש גע-קומען און זיך געבעטען ביי רחש'ען: „נור פערזוך“, „נעהם צו דיר“, „אַ געזונד זאָל דיר זיין“. ווער עס האָט נור אין געסעל אַ ביסעל גוט איינגעמאַכטס געהאַט, ווער נור אַ ביסעל אַלטען וויין, האָט מען צוזאַ-מענגעשלעפט צו רחש'ען, און דו ליג רוהיג, ריהר דיך נישט, חלילה — „אַ דו זאָלסט געזונטער-הייד איבערקומען.“

און רחש'ע איז טאַקע געלעגען אויף דער קאַנאַפע — האָט זיך נישט בעוואָויגען, — נור איז וואָס אַ מאָל ברייטער געוואָרען, אז דער יונג האָט זיך געוואונדערט. גאָט, ווי קען זיך דאָס אלעס אויף די דינע פיסלעך האַלטען?

און דאָס חן'דעל אויפ'ן פנים האָט דוקא נישט אָבגעלאָזט, די אוי-געלעך האָבען נאָך פון צייט צו צייט אָנגעשטעלט יענעם בעקאַנטען אָנד-געשטרענגטען בליק, — אזא בליק פלעגט זי שענקען דעם יונג, ווען ער פלעגט אַרײַנקומען פון די ווערקשטעל אין זיין פארטוך אָנגעטראָגן, אין צוגעהן צו איהר, און פרעגען זי מיט אַ ציטערנדע שטימע, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אז זיין שטימע זאָל איהר נישט שאַדען:

— וואָס מאַכסטו, רחש'ע לעבען?

און זיינע אויגען האָבען געבלישצעט און ער האָט געמאַכט צו איהר אַ שמייכעלע, ער האָט זיינע צייהן געוויזען כדי צו ערפרעהען,

— און זי האָט פון הינטער איהר פנים'ל אויך געשיקט צו איהם א שמייכלעך, און דאָס „חן/דעל" האָט זיך געוווּזען אויף איהרע בלייבע ליפעלעך.

דער יונג האָט איהר געגלעט מיט די האַנד איבער'ן רוקען. נאָ, נאָ — און געהייסען, אז זי זאָל שטיל זיין, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אז דער „בליק" און דאָס „חן/דעל" זאָל פון איהר נישט צופיעל כח אוועקנעהמען.

און איין מאָל איז ער אריינגעקומען אין אַ פאַרנאַכט פון זיין ווערקשטעל אויף די שפיץ נעגעל, — איז לייכט צו צו דער קאַנאַפע, און האָט געזעהן ווי זי שלאָפט און זי האָט הויך און שווער אָבגע- אַטהעמט. עס איז שוין געווען פאַרנאַכטליך, אין צימער איז טונקעל געווען, און איהר געזיכט איז אזוי בלייך געווען, און איהרע אויגעלעך האָבען זיך בעהאַלטען טיעף אונטער איהר שטערען, — און גרויסע טראָפען שוויים זיינען גערונען אויפ'ן שטערען, — און די ליפעלעך זיי נען געווען עפעס מאָדנע פערקרימט, — און די נאָזלעכער זיינען ברייט געווען און הויך געאַטהעמט — גאָט מיינער, אזא רחמנות האָט דעם יונג ארוםגענומען איבער דער ווייבעל, דאָס פנים'על, מיט די פער- קרימטע ליפעלעך האָבען איהם אזוי געריהרט, אז עס האָט איהם ביים האַרץ אַ נאָג געגעבען, און ער האָט זיך דאָן בעטראַכט ווי אַ גזלן, וואָס קוקט אויף זיין גע'שחט'ן קרבן. און אז ער האָט געגעבען אַ קוק אויף איהר ברייטקייט — האָט ער אַ שרעקליכע גרימאַסע געמאַכט, און זיך גערופען „פאַדלעז"...

* * *

דאָס ווייבעל איז געגאַנגען צו קינד.

דער דאָקטאָר אין זיין ווייסען פארטוף מיט די אַרויפגעקאַשערטע אַרבעל איז אַרויס פון צווייטען צימער, וואו די קינפעטאַרען איז גע- לעגען. נאָך איהם איז נאָכגעלאָפען בעריל. דער יונג, בלייך, מיט אויפגעפענטע אויגען און מיט מאָדנע פערקרימטע ליפען, ווי ער וואָלט געוואָלט וויינען, האָט דעם דאָקטאָר מיט אַ געבעט אין די אויגען אָנ- געזוקט.

— פאַני דאָקטאָר, פאַני — האָט ער אָנגעכאַפט דעם דאָקטאָר ביים אַרבעל.

דער דאָקטאָר, אַ יונגערמאַן מיט אַ שפיציג בערדעל, האָט די ברילען

פון די אויגען אראָפּגענומען, געפינקעלט מיט די אויגען און געזאָגט זעהר ערנסט און נערוועז:

— עס איז אַן אונמעגליכע זאַך. דאָס קינד איז צוויי מאָל אזוי גרויס ווי זי — איך ווייס נישט ווי אזוי ער האָט זיך ערהאַלטען, עס מוז אַ לעבען קאָסטען, אַ לעבען קאָסטען — האָט דער דאָקטאָר גע־שריען אויפגערעגט — ווי האָט מען דאָס חתונה מיט אזאַ אונענטווי־קעלטעם קינד? — האָט דער דאָקטאָר זיך געבייזערט קוקענדיג אויפ'ן יונג.

— אָבער עס לעבט נאָך, דאָקטערשי? — האָט דער יונג גע־שריען — עס לעבט נאָך אינעוועניג?

— עס לעבט נאָך! עס לעבט נאָך! — האָט דער דאָקטאָר גע־רעדט אויפגערעגט — אָבער איך ווייס נישט ווי אזוי — אונמעגליך, סיידען עס וועט די מוטער'ס לעבען קאָסטען.

— וואָס איז? ווי? ווי? — האָט לייזער שפּילטער געהעשעט, אַרויסקומענדיג פון דער קינפעטאָרינס צימער, אַ בלייכער ווי טויט, אַז די נשמה האָט איהם געפאַכט פאַר די נאָז, און מיט איין האַנד האָט ער זיך פאַר'ן האַרצען געהאַלטען, און האָט שווער די לופט גע־כאַפט — וואָס איז, דאָקטאָר?

— אוי, שווער לעבען, עס לעבט נאָך — האָט דער יונג געזאָגט אין אַזאַ טאָן, אזוי ווי לאַכען און וויינען וואָלטען זיך צונויפגעמישט, און האָט געציטערט ווי אַ קליין קינד, און מיט די הענד געבעטען דעם דאָקטאָר פון דערווייטענס, און דאָס פנים זיינס האָט זיך אזוי פער־קרימט צום שמייכעל, און די טרעהרען האָבען זיך איהם געוויזען אין די אויגען.

— אוי, דאָקטאָר, עס לעבט דאָך נאָך! — שווער, שווער, עס לעבט דאָך אינעוועניג.

דער שפּילטער איז געשטאַנען ווי פריהער מיט די בלייכע שרע־קענדע פראַגען אויף זיינע ליפען, און אַנגעקוקט דעם דאָקטאָר מיט יענעם בליק, וועלכער האָט דערמאָהנט די טאַכטער'ס, נור מיט שרעק. — ווי מאַכט מען דאָס חתונה אַזאַ קינד פאַר אַזאַ יונג? — ווייזט דער דאָקטאָר אויף דעם יונג — ווי מאַכט מען דאָס חתונה אַזאַ אונ־ענטוויקעלטע קינד — זי האָט ניט געטאַרט חתונה האָבען — שרייט

דער דאָקטאָר אויפגערעגט — נישט געטאָרט; עס וועט אַיהר איהר לעבען קאָסטען.

— וואָס? — האָט דער בלייכער איד אזש אויסגעשריען מיט אזא געזונדען געשריי, ווי ער וואָלט אויס אַ פאָר געזונטע ברוסטען אַרויס-געקומען, און דאָס איז געווען אזוי אוננאָטירליך פאַר דעם בלייכען געזיכט פון דעם אידעל.

— ניין, ניין, ניין — האָט דער אידעל אויסגעשריען — ווי עס וואָלט זיך עפעס געהאַנדעלט אום אַ שלעכט געשעפט, און די אויגען האָבען איהם מיט אַ מאַל אָנגעהויבען צו בלישטשען און די הענד צו ציטערען — ניין, ניין, ניין — האָט דאָס קליינע אידעל געשריען מיט אַן אונמענשליכע שטימע.

— וועט מען דאָס קינד מוזען צושניידען, צוצווייען; קיין אַנדער עצה איז ניטאָ, אַן אונמעגליכע זאַך — ווי האָט מען דאָס געלאָזט חתונה האָבען? — האָט דער דאָקטאָר געשריען הויך אויפגערעגט און ביז.

— אוי, געוואַלד, עס לעבט דאָך נאָך! — האָט דער יונג געברומט און טרעהרען זיינען איהם אַרויס פון די אויגען, און ער האָט געכליפעט ווי אַ קליין קינד — עס לעבט דאָך נאָך, און ער האָט זיך געהאַקט מיט'ן קאַפּ אָן וואַנד, און האָט די פינגער געביסען, און די האַאָר זיך פון קאַפּ געריסען, און געוויינט ווי אַ אינגעל — עס לעבט דאָך נאָך, שווער, עס לעבט דאָך נאָך! — דאָקטאָרשי, דאָקטאָרשי!

— מיין איינציגע קינד, מיין איינציגע טאָכטער, מיין איינציגע קינד! — האָט דער איד גע'טענה'ט, און קאַלטע טראַפען שווייס האָבען איהם געגעבען אַ זעץ אַרויס אויף דעם שטערען — דאָקטאָר, — האָט ער שוואַך אַרויסגערעדט, און שווער אָבגעאַטהעמט, און האָט אַ פאָר סעקונדען נישט קיין וואָרט געקענט ריידען.

דאָס קינד איז אַ געזונדס, און עס לעבט — האָט דער דאָקטאָר ווי פאַר זיך געזאָגט מיט אַ קרעכץ.

— עס לעבט נאָך! עס לעבט נאָך! — האָט דער יונג געכליפעט.

— געוואַלד, זי הלש'ט, דאָקטאָר! — האָט די מוטער דעם קאַפּ

פון די קינפעטאָרין'ס טיהר אַרויסגעשטעקט — דאָקטאָר!

— מיין טאָכטער! מיין טאָכטער! — האָט דער שפּילטער געגעד-

בען אַ כאַפּ דעם דאָקטאָר מיט אזאַ קראַפט, אַז דער דאָקטאָר האָט זיך

אומגעקוקט אויף איהם, וואונדערענדיג זיך פון וואָנען נעהמט זיך ביי דעם אידעל אזא קראַפט.

ער איז אַרײַן גאַב'ן פּאַטער צו די קינפעטאַרײַן.

דער יונג האָט זיך געגעבען אַ וואָרף אָן דר'ערד און זיך אָנגע-
הויבען די האָר פון קאַפּ צו רײסען, און געשריען און געברומט מיט אַן
אונמענשליכע שטימע.

— מאַמע, מאַמע, עס לעבט נאָך! — האָט דער יונג אָנגעכאַפט
ווי אַ קינד די מוטער'ס שירן, ווען די מוטער זיינע איז אַרויס פון די
קינפעטאַרײַן'ס צימער און זיך געאײלט פלינק מיט אַ טעפעל אין קיך
אַרײַן — מאַמע, מאַמע לעבען — מיין קינד, איך וועל אויסגעהן — עס
לעבט, מאַמע, עס לעבט.

— אוי, בעריל, וואָס האָסטו געטהאָן? — האָט די מוטער גע-
וויינט און איז אַרײַן אין קיך מיט'ן טעפעל.

דער יונג האָט זיך אויפגעכאַפט און איז אַרויס מיט אַ געוויין
אין גאַס, אַרונטער אין בית-המדרש, געכאַפט אַ תהילים, און זיך אוועק-
געשטעלט פאַר'ן עמוד, און האָט זיך אָנגעהויבען צו שאַקלען, אָבער
תהילים האָט ער נישט געזאָגט, נור ער האָט געכליפעט מיט אַ געוויין:
— אוי, רבוננו של עולם, הימעל, גאָט, טאַטע, עס לעבט דאָך נאָך!
עס לעבט דאָך נאָך.

די אידען, וועלכע זיינען געווען אין בית-המדרש, האָבען געקוקט
אויפ'ן יונג און געשאַקעלט מיט די קעפּ, זאָגענדיג איינער צום צווייטען:
אַז עס איז זיי שלעכט, קומען זיי אַריבער אין בית-המדרש. „וואוילע
יונגען? הע?

לאַנג איז ער נישט געשטאַנען. ער איז מיט דעם זעלבען געוויין
אהיים געלאָפען, פאַר די טהיר האָט ער געטראָפען אַ קופע ווייבער.
ער האָט אַרײַנגעוואָרפען אַ פּראַנע: „עס לעבט נאָך?“ און ניט וואָר-
טענדיג אויף קיין אַנטוואָרט איז ער אין שטוב אַרײַן. אין פאַדער-
צימער איז קיינער נישט געווען — נור אַ שטילקייט איז געווען אַרום,
און פון „דאָרט“, פון די צונעמאַכטע טהיר האָט זיך נאָר געהערט אַ
קלאַפען פון איין געשיער אין די צווייטע. אַ קרעכץ פון מינוט צו
מינוט. ער איז צו, אונטערגעלייגט דאָס אויער און זיך איינגעהאַרכט.
ער האָט געהערט ווי מען גיסט עפעס איבער פון איין כלי אין די
צווייטע, און אַ שטיל, שטיל קרעכצען האָט אויף איהם געוואָרפען

אזא שרעק, אז דער יונג האָט זיך געגעבען אַ וואָרף אין אַ ווינקעל, איינגעגראָבען דעם פנים אין די הענד און געכליפּעט אָהן איין וואָרט. אזוי איז ער אָבגעלעגען אַ לאַנגע צייט. ער האָט געהערט ווי די טיהר עפענט זיך, און טריט לויפּען איבער דער שטוב אין קיך אַרײַן, מען טראָגט איבער כלים פון קיך אין שטוב. ער האָט זיך נישט געוואָלט אומקוקען, נישט זעהן, נישט הערען, נור געכליפּעט אין דער שטיל אָהן ווערטער, ביז נאָך אַ לאַנגע צייט איז די מוטער צוגעגאַנגען צו איהם און האָט איהם אָנגעריהרט ביים פלייצע:

— מעגסט זיך שוין אויפהויבען — עס איז שוין נאָך אַלעמען. ער האָט שוין נישט געפרעגט, אויב „עס לעבט נאָך?“ — ער האָט געוואוסט... נור נאָך אַ קליינע וויילע האָט ער אין דער שטיל די מוטער געפרעגט, שעהמענדיג זיך צו קוקען איהר אין די אויגען:

— וואָס איז עס געווען, אַ אינגעל?

— וואָס איז דער אונטערשיעד? עס איז שוין ניטאָ — האָט די מוטער געקערעכצט.

דער יונג האָט שוין גאָר נישט געפרעגט, נישט אויפ'ן ווייבעל, נישט אויף קיינעם, האָט צוריקגעוואָרפען דעם פנים אין די הענד אַרײַן, און איז געלעגען, און האָט שוין ניט מעהר געכליפּעט.

באַלד האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז אַרויס פון שטוב, מיט קיינעם קיין וואָרט נישט גערעדט. ער האָט זיך איבער דעם געסעל געדרעהט אַהין און צוריק אין דער נאַכט, און האָט עפעס געברומט צו זיך — באַלד איז ער וויעדער אין שטוב אַריינגעקומען, געטראָפּען די שוויגער מיט דעם שווער, וועלכע האָבען זיך געדרעהט אויף די שפיץ געגעל, די קראַנקע ניט צו שטערען. ער האָט נישט געקוקט אויף זיי, ער איז צו צום פענסטער און געקוקט אין די טונקעלע נאַכט אַרײַן.

— בעריל, וועסט נישט אַריינגעהן צו איהר? — רחש'ע האָט געפרעגט אויף דיר, זי איז נעבעך אזוי שוואַך — האָט די שוויגער געזאָגט אין אַ וויינענדיגע שטימע — ווער ווייס, אויב זי וועט שוין קענען איבערטראָגען.

— זי וועט שוין איבערטראָגען, שוין איבערטראָגען!

— וועסט ניט אַריינגעהן צו איהר? — האָט די מוטער ווייטער געפרעגט.

— איך וועל שוין אַריינגעהן, איך וועל שוין אַריינגעהן — האָט

דער יונג מיט א געבייזער געזאָגט, נישט אומדרעהענדיג זיך צו איהר.
דער שפילטער האָט צום ווייב געוואונקען, אז זי זאָל אויפהערען—
האָט זי אויפגעהערט.

דערנאָך, אז די קראַנקע איז איינגעשלאָפֿען, האָבען שווער און
שוויגער אויף א מינוט פערלאָזט דעם צימער, און בעריל איז אריינגע-
געגאנגען צו איהר. ער איז אריינגעקומען אויף די שפיץ נעגעל, בייז
און מיט א שלעכטען געפיהל צו איהר.

אין שטיבעל וואו די קראַנקע איז געלעגען איז געווען שוואַך בער-
לויכטען, א ליכט האָט געברענגט אויפ'ן טישעל פאר איהר, און דאָס
געזיכט, וואָס האָט ארויסגעקוקט פון דעם ווייסען ליילעך איז בלייב
געווען, און די האָר נאָס און צולאָזען, די אויגען געשלאָסען, די הייט-
לעך איבערנעצויגען איבער דעם אויג-אַפֿעל, האָבען אויסגעזעהן ווי ביי
א טויב ווען מען דריקט עס ביים האַלז... און די דינע בלייכע ליפען
האַלב אָפֿען, און א שטילע גרימאָסע פון צער האָט גערוהט איבער איהר
שטייכעל, און א חן'דעל איז געווען אויף איהר בלייך פנים'על, דאָס
זעלבע חן'דעל, וואָס האָט געלויכטען איבער איהרע ליפען דענסמאָל
אין גאָרטען — נור יעצט האָט עס נאָר נישט געוואָלט, נור שוואַך און
אונשולדיג האָט עס גערוהט איבער איהר איינגעשלאָפֿענעם פנים'על.
ווי איבער א קינד, און די גרימאָסע פון צער איבער איהרע ליפען האָט
עפעס אין דער שטיל געבעטען — א רחמנות האָט עס געבעטען, ווי א
טייבעלע, וואָס בייגט דאָס קעפעלע איין, אזוי האָט זי איהר קעפעל
איינגעבויען. און דעם יונג האָט אזא רחמנות אַרומגענומען אויף
דער ווייבעל, אז עס האָט איהם דאָס גאַנצע האַרץ צוזאַמענגעקניפט.
איהרע פערמאַכטע אויגען האָבען יעצט געקוקט אויף איהם ניט מיט
יענעם בעקאַנטען אָנגעשטרענגטען בלייך, נור האָבען אויסגעדריקט אַן
אונטערטהעניגקייט, ווי א שוואַכע פייגעלע, וואָס בייגט דאָס קעפעל
איין, און דער יונג האָט דאָס געפיהל געהאַט, ווי זי בייגט איהר קעפעל
פאר איהם איין און בעט זיך ביי איהם: „פערלאָז מיך נישט!“
„פערלאָז מיך נישט!“ און דאָס האָט זיין האַרץ אזוי דערוואַריכט,
אז טרעהרען האָבען זיך איהם געוועזען אין די אויגען, שטילע טרעהרען
האָבען גערונען איבער זיינע באַקען, און אזא רחמנות-געפיהל האָט
איהם אַרומגענומען, אז א גרימאָסע פון צער האָבען זיינע ליפען פער-

קרימט, און ער האָט זיך פּערשעהמט פאַר די געדאַנקען, וואָס ער האָט פריהער געהאַט, און געזאָגט אין דער שטיף: „ניין, רחש'ע לעבען, ניין — איך וועל זיך מיט דיר נישט גט'ען — ניין, איך וועל מיט דיר שטענדיג זיין, שטענדיג, רחש'ע לעבען — אַלעס וועל איך טהאָן פאַר דיר, אַלעס!“

דאָס ווייבעל האָט שוואַך די אויגען געעפּענט, ווי אַ טייבעל, וועלכעס פּערגלייסט מיט די אויגען און האָט קוים געקרעכצט:
— בעריל!

און זי האָט די בלייכע אונמעכטיגע האַנד פון אונטער דער קאָלדרע אַרויסגעגלייטשט.

דער יונג האָט זיין פנים איינגענאַרעט אין די בלייכע האַנד, און מיט טרעהרען זי בענעצט.

— שווייג, רחש'ע, שווייג! — איך וועל מיט דיר אייביג זיין, אייביג.

דאָס ווייבעל האָט די אויגען פּערגלייסט.

אין א קארנאוואל נאכט

1.

ר' שמואל הוירדעם האָט בעגלייט די טאָכטער ביז צו דער טהיר. ער האָט געוואָלט עפעס זאָגען, נור די מיידעל האָט שטיל אַראָבגעהאַל-טען די אויגען צו דער ערד, און דער קנייטש וואָס האָט זיך פּערקרימט איבער איהר אויבערשטער לופ האָט אזוי געשוויגען, אז דער אַלטער איד האָט, קוקענדיג אויף איהם, אַראָבגעשלונגען די זוּערטער און זיך אייניגע מאָל די ברייטע האַנד איבער די באָרד אַריבערגעצויגען און שווייגענדיג האָט ער זיך איבער די שטוב ארויף און אַראָב גערדעהט. אז דאָס מיידעל מיט איהר ברודער, וועלכער האָט זי בעגלייט מיט די לאַמטערן, האָבען שוין געהאַט די שטוב פּערלאָזט, האָט זיך דער אַלטער געטראַכט: רבּנו של עולם, לאָז קומען פאַר דיר די שאַנד פון יונגע קינדער וואָס טראָגען זי רוהיג איבער פאַר דיין כבוד וועגען. דאָס מיידעל, וועלכעס האָט אין איהר אָרעם געהאַלטען רויטען זיידען־שטאָף און נאָרלען און האַקלען מיט זילבער־פּעדעס און נאָרד־פּעדעס, האָט שטיל געבען איהר ברודער די שמאָלע געסלעך פון דער רוימער גהעטאָ דורכגעצויגען. עס איז געווען אַ ליכטיגע לבנה־נאכט און די לאַמטערן, וואָס דער ברודער האָט געהאַלטען אין האַנד, איז מעהר געווען לכבוד איהר, — ווייל אַ כלה מיידעל טאָר נישט אליין געהן ביינאכט, און עס הייסט: זעהט אַ כלה־מיידעל געהט, — איידער דעם וועג צו בעלייכטען, וועלכער איז גענוג העל געווען פון לבנה־ליכט און לאַמטערן־שטראַהלען, וואָס האָבען אַרויסגעשיינט פון די הייזער. שטיל זיינען זיי ביידע פּערבייגעגאַנגען די אַקטאָוויאַ אַלעע, אין וועלכע די אַלטע רוימער האָבען טיטוס'ען מקבל פנים געווען נאָך זיין ירושלים־נצחון, און פון וועלכער עס האָט יעצט אַרויסגעשיינט אַ שטאַלצער קרייץ מיט די העברעאישע ווערטער: „האַרטנעקיג פאַלק זאָס דו טהוסט אַבקעהרען דיין רוקען פון גאָט'ס וואָרט“.

כאַטש זיי האָבען שוין אזוי פיעל מאָל די העברעאישע ווערטער אַראָבגעלעזען פון די קירכע און זיינען ביידע שוין ניט איינמאָל געוואָרען אַרײַנגעשמיסען מיט די בייטש פון די שומרים שבת נאַכמיטאָג צו הערען די דרשות פון די פּרעדיגער, דאָך האָבען, ווי אויף דעם ברודער, אזוי אויף אויף דער שוועסטער, די העברעאישע ווערטער פון קרייז אַראָב געמאַכט אַ מין ווילדען איינדרוק, און אַ טיעפער שרעק, אַ בע-האַלטענער שרעק איז זיי פּלוצלונג בעפאַלען. שטילשווייגענדיג זיינען זיי ביידע נעבען אַנאַנדער געגאַנגען, ביז זיי זיינען אָנגעקומען פאַר ר' יוסף'ס הויז. דער ברודער האָט ניט געוואָלט מיט-אַרײַנגעהן; ער האָט געוואוסט אז דרינען געפינט זיך זיין כּלה, כּט וועלכע ער וואָלט זיך ניט געוואָלט טרעפּען יעצט, אין אזאַ מינוט. האָט ער זיך אָבגעשיידט פון די שוועסטער מיט אַ בלוז, „גוטע נאַכט“ און אזוי ווי זיי זיינען שווייגענדיג געגאַנגען, אזוי האָבען זיי זיך שווייגענדיג אָבגעשיידט.

ביי ר' יוסף'ן אין דער גרויסער שטוב זיינען שוין געווען פּער-זאַמעלט די פּאַרנעהמסטע אידישע טעכטער פון דער קהלה רוים און ביי דעם שיינ פון קליינע אויף-לעמפלעך האָבען זיי אויף טהייערע רויטען-זיידען שטאָף מיט זילבער-פּעדעס און פּורפור-פּעדעס אויסגעהעפט די וואַנען.

דעם מיידעל'ס אַרײַנקומען האָט ניט געמאַכט קיין אויפזעהן, ווי עס וואָלט אַן אַנדער מאָל דער פּאַל געווען. זי האָט זיך ניט געוויטעוועט מיט איהרע חבּר'טעס; זי האָט נאָר לייכט מיט'ן קאָפּ געגריסט צו איהר ברודער'ס כּלה, וואָס האָט איהר שוואַרצען אידיש-שפּאַנישען קאָפּ אויפּגעהויבען ביי איהר אַרײַנקומען. שווייגענדיג האָט זי זיך, ווי איהרע חבּר'טאָרינס, צו דער אַרבייט אַנידערגעזעצט, האָט אַ קאָפּ פון אַ לייב, וועמעס פּוס איהרס אַ חבּר'טע האָט געהאַט, אָנגעהויבען אויסצונעהען. און שטיל איז געווען ביים אַרבייטען, ווי עס וואָלטען דאָ נישט יונגע כּלה-מיידלעך געזעסען מיט יונג בלוט אין די אַדערען, און מיט יונג ווילען אין האַרץ. ניט עס האָט אָבגעקלונגען דאָס ריינע מיידעל-לאַכען, וואָס בעגלייט אזאַ אַרבייט, ווען דאָס כּלה-מיידעל העפט אויס אַ טלית-בייטעל פאַר איהר חתן און דאָס לאַכען מאַכט די פּאַרב העלער. עס איז גיכער גלייך געווען, ווי אלטע ווייבער וואָלטען געזעסען אין אַ מגפּה-נאַכט און וואָלטען זיך תּכריכים אויפּגענעהט — צו רעם קומענדיגן טויט.

וואָרים דאָס העפּטען איז געווען אַן אַרבייט פון אונטערטהעניגקייט און שאַנד. די אידישע כלה-מיידלעך האָבען דיוואַנען אויסגעהעפּט צו בעפּוצען דעם טיטוס-בויגען, וואָס מען האָט געשטעלט לכבוד טיטוס, נאָכדעם ווי ער איז פון דער עראָבערונג פון ירושלים צוריק געקומען. איצטער בעפּוצט מען דעם בויגען לכבוד די פּראָצעסיאָן פון דעם „הייליגען פּאָטער“, וואָס וועט מאַהגען, אין ערשטען טאָג פון קארנאַ-וואַל, דורך דעם טיטוס-בויגען דורכגען, און מיט זיין שום טרעטען אויפ'ן קאַפּ פון עלטסטען רב, וואָס וועט איהם אַ ספר תורה דערלאַנגען. און די מנורה מיט דעם שלחן הזהב, וואָס זיינען אויסגעהאַקט אין די ווענד פון דעם בויגען, וועלען אַרויסקוקען פון די דיוואַנען, וואָס די אידישע טעכטער האָבען אויסגעהעפּט, און וועלען אין דער שטיבל, מיט אַ שטילער ווירדע, ווי עס פּאַסט פאַר אַזעלכע מיוחסים ווי זיי זיינען, איבערטראַגען זייער צער.

אַזוי זיינען געזעסען די אידישע טעכטער און האָבען, ניט מיט איין וואָרט די טרויעריגע שטילקייט צו שמערען, געטהאָן זייער אַרבייט.

אין דעם איז אַריינגעקומען דער אויפזעהער פון דער מאַרגענדיגער צערעמאָניע און, אָהן אַ וואָרט צו רעדען, איז ער צוגעגאַנגען צו דער אַרבייט, האָט אָנגענומען די שטיקער און בעקוקט זיי איינס נאָכ'ן אַנדערען.

די פּאָטערס פון די מיידלעך האָבען זיך אין דער טהיר געוויזען, נישט איבערצולאָזען דעם גוי מיט אידישע טעכטער אַליין, אַזוי ווי דער דין איז. אַריינצוגעהן האָבען זיי דאָך מורא געהאַט, זיי זאָלען דעם גוי ניט דערצאָרענען.

דער אויפזעהער האָט איין שטיק נאָך דעם אַנדערען אויס דער האַנד געוואָרפען און, נישט ווי עפעס קענענדיג מעיז פנים זיין די מיידלעך, וואָס, אין זייערע שוואַרצע זיידענע שטאַפען-קליידער און די פּערלען געשמיקט, זיינען עהנליך געווען צו געפּאַנגענע פּרינצעסינען, האָט ער זיך צו די אידען געווענדעט אין דער טהיר: אידען, גנבים! איהר ווילט אונז אָבנאַרען מיט'ן שטאַף און פּעדעס!...

און אַרויסגעהענדיג האָט ער זיך צו זיי געווענדעט: וועט איהר ניט מיט אַנדערע דיוואַנען דעם בויגען בעפּוצען, וועל איך לאָזען די

פרוכת'ן פון אייערע שוהלען און די העמדלעך פון אייערע ספריתורות אראברייסען און מיט זיי דעם בויגען אויספוצען.

— זעה, דאָס שעהנסטע, דאָס בעסטע, — האָבען זיך טהייל פון די אידען געפרוכט ביי איהם בעטען.

— ביז צום ערשטען קלאַנג פון דער פעטער'ס קירכע האָט איהר צייט! ... — האָט ער שטרענג געזאָגט, און איז ארויס פון דער שטוב.

די מיידלעך האָבען זייער אַרבייט אָבגעהאַקט, און, האַלטענדיג די פעדעס אין די הענד, האָבען זיי טהייל אויף דער ערד געקוקט. טהייל צו די פאָטערס, טהייל ווייט אין פענסטער אַרײַן, געשעהמט זיך צו בענגענען מיט די בליקען. די פאָטערס אויף דער שוועל פון דער טהיר זיינען אויך שווייגענדיג געבליבען, אַ מינוט נאָכגעדענקט. אזוי האָבען אַלע געוואָרט אין שווייגען.

דער עלטסטער, דער בעל־הבית פון דער וואוינונג, ר' יוסף, האָט זיך אָבגערוּפּען:

— אידישע טעכטער, דער כבוד פון דער תורה איז יעצט אין אייערע הענד. טהוט ווי איהר פערשטעהט.

אַ מינוט האָבען נאָך די אידישע טעכטער געוואָרט.

באַלד דערויף, מיט רוהיגע טריט, אָהן אַ וואָרט צו דיידען, האָט זיך אויפגעהויבען דעם בעל־הבית טאַכטער, די כלה פון לאַה'ס ברודער, און איז אין איהר צימער אַריינגעגאַנגען, איהר קאַסטען אויפ־געעפּענט, אין וועלכען עס איז געלעגען איהר אויסשטייער, און האָט פון דאָרט אַרויסגענומען אַ שוואַרץ סאַמעט מענטעל, אויסגעהעפּט מיט גאָלדענע פעדעס די כותל־מערכי מיט די פיער טענען־בוימער. די בלעטער פון די טענען־בוימער זיינען געווען אויס מאַמע זילבער־פּעדעס, בעפוצט אַרום מיט וויינטרויבען־בלעטער אויס דעם זעלבען מאַמען שטאָף, און דאָ און דאָרט זיינען אויף די בלעטער געהאַנגען טהוי־טראָפּען, אַרויפגעוואָרפּען אויס אַ מאַמען זילבער־טראָץ. די אַרבייט איז געווען זעהר קינצלליך און ערעל אויסגעפיהרט. שוין דאָס דריטע יאָהר, זינט זי איז אַ כלה געוואָרען, העפּט זי אויס פאַר איהר חתן אַ טלית־בייטעלע, אין וועלכען מען וועט איהם דאָס ערשטע מאָל דעם טלית־דערלאַנגען צו דער חופּה. אַלע איהרע מיידעל־חלומות, אַלע איהרע כלה־חלומות האָט זי אַריינגעעהט מיט די פעדעס אין דעם זעקעל אַרײַן. מיט איהר פרייד זיינען די פאַרבען העלער געוואָרען. מיט איהר טרויער זיינען

די פארבען טונקעלער געוואָרען. און נאָר נישט צו רעדען, האָט זי די חתן־מתנה, פון די כלה־הענר געהעפט, אין שטוב אַרײַנגעבראַכט און שווייגענדיג אויף דעם טיש אַניעדערגעלעגט.

און יעדע כלה נאָך איהר איז אַהיים געגאַנגען און פון איהר קאַסטען איהר חתן־סױאַק, מצה־צוועל און חופּה־טוֹך אַרױסגענומען, אין שטוב צו ד' יוסף געבראַכט, און שווייגענדיג אויף דעם טיש אַניעדערגעלעגט.

און די אידישע מיידלעך האָבען די טלית־זעק צוזאַמענגענעעהט און פון דעם אַ גרויסען טעפּיד געהעפט צו בעפּוצען דעם טיטוס־בױגען, וואָס די אַלטע רױמער האָבען לכבוד איהם אויפגעשטעלט, ווען ער איז קיין רוים צוריקגעקומען פון דעם נצחון איבער ירושלים.

2.

אין דער זעלבער נאכט האָבען זיך די שווערע טױערען פון דער הייליגער פעטרוס־קירכע אויפגעעפּענט. און דער איד פון דער שטאדט נצרת, וואָס איז אין גליל, איז פון זיין קרייז אַראָב און די מזרח־וואַנד פון דער פעטרוס־קירכע פּערלאָזט. זיין וואונד אין הער זייט און זיין קערפּער האָט ער אַרומגעהילט מיט יוסף'ס לײלעך פון דער שטאָרט ערימתא און האָט אַליין איבער די גאַסען פון רוים געוואַנדעלט. קיין געלען פלעק אויף זיין רוקען, דעם צײכען פון זײנע ברידער, האָט ער נישט געטראָגען, און די שומרים האָבען איהם נישט אָבגעהאַלטען, כאָטש די טהױערען פון גהעטאָ זײנען שוין לאַנג געווען פּערקלאַפט און ער, אַלס איד, האָט זיך נישט געטאַרט געפּינען אויף יענער זייט גהעטאָ־טױער נאָך דעם לעצטען קלאַנג. רוים איז געווען בעשעפּטיגט מיט מאַסקעס קלעבען און קאַסטױמען זיך אויפּנעהען צום מאַרגענדיגען קאַרנאוואַל. די רױמער האָבען נישט געזעהן דעם מענשען־גאַט, וואָס האָט זײער הייליגע קירכע פּערלאָזט, און צווישען זיי זיך אַרומגעדּרעהט. עס האָט זיך זיין לײלעך געבלייבט צווישען די הויכע זײלען וואָס זײנען אויפ'ן פעטרוס פּלאַץ. אַליין איז ער איבער דעם אַלטען בית־המדרש פּערבײגעגאַנגען, וואָס שטעהט געגענאיבער דעם קאַלאַסעאום, ער האָט געהערט די אידענ'ס געוויין פון אינווייניג, ווי זיי בעטען, אַז נאָט זאָל זיי בױשטעהן מאַרגען, ביי דעם ערשטען קאַרנאוואַל זונטאָג, נישט פּערשעהמען, אַז זיי זאָלען נישט פּיעל חרפות אַרױבערטראָגען.

און אז דער הייליגער פאָטער, ווען ערוועט זיין פוס אויפ'ן קאָפּ פון אַלטען רב טרעטען, זאָל דאָס ספר תורה וואָס מען וועט איהם דערלאַנגען, נישט צו דער ערד וואַרפען. ער איז פערביי דעם קאָלאָסעאום געגאַנגען. די לבנה אַליין האָט אין דעם גרויסען שרעקליכען מויער אַרומשפאַצירט, נישט צו קענען פון איהם אַרויסצוקומען. דעם איד פון דער שטאדט נצרת האָט זיך געראַכט נאָך צו פערנעהמען די רופען פון זיין נאָמען פון זיינע ערשטע גלויביגע, וואָס האָבען, ראַנגלענדיג זיך מיט די חיות, איהם אויסגערופען ביי דעם לעצטען זיפּ.

דער מענשען־נאָט איז דורכגעגאַנגען דעם „אויגוסט“־טויער, וואָס שטעהט ביי דעם אַריינגאַנג פון דער שטאדט רוים. אין נאָכט געהילט האָט ער דאָרט געטראָפען משיח'ן זיצען אויף אַ שטיין און אָנגעבונדען צו דער וואַנד ביי ביידע פיס מיט צוויי שוואַרצע שווערע קייטען. אין האַנד האַלט ער דעם שופר, דאָס קריגעל אויל שטעהט ביי איהם, און ער וואַרט אויף גאָט'ס וואַרט, ער זאָל איהם הייסען צו בעפרייאונג בלאַזען. די אויגען איינגעגראָבען אין דר'ערד, און דער שטאָלצער הויכער, שטאָלענער שטערען — ווי אַ שילד גענענאיבער די שרעקליכע לאַנגע "פּיאַ אַפּיאַ". דער מענשען־נאָט האָט זיך צו משיח'ן געווענדעט און האָט געזאָגט אזוי :

— משיח, איך בין צו דיר געקומען. זיי מיר מוחל איבער אַלעס וואָס זיי טהוען אין מיין נאָמען.

משיח האָט דעם קאָפּ געבויגען צו דר'ערד און געשוויגען.

— צו בין איך דען נישט צו אייך געקומען? צו האָב איך דען אייך נישט ווי אַ הוהן, וואָס נעהמט איהרע יונגע היהנדעלעך אונטער איהר פליעגעל אַרונטער, — נישט געוואָלט אַרונטערנעהמען? צו האָב איך דען פאַר אייך מיין בלוט נישט פערנגאַסען אין מיין מאַמע'ס אויגען? צו וועמען בין איך דען געגאַנגען? אין אונזערע בתי־מדרשים האָב איך מיך דען נישט געפונען? אין די שוהל־הויפען האָב איך מיך דען ניט אויפגעהאַלטען, און צווישען אייך און פאַר אייך מיין וואַרט פערשפרייט? און ווי פון אַן אַבקרעציגען האָט איהר זיך פון מיר אַבגע־שיידט. און יעצט זיינען פרעמדע געקומען, דאָס לייַלעך האָבען זיי פון מיין לייב געריסען און אויף פעהנער עם צושיניטען. די פעהנער האָבען זיי אין מיין בלוט געטונקט, און מיט זיי ציהען זיי אויס — טרערען און

צער צווישען מיינע ברודער צו פערברייטען מיט מיין נאָמען אויף זייערע ליפען. מיין וואָרט צו שלום האָבען זיי צו מלחמה פערדרעהט, מיין וואָרט צו סליחה האָבען זיי צו נקמה פערקעהרט. די בחורים פון מיין פאָלק האָבען זיי צו זייערע וועגען געשפּאַנט. און די כלות — מיינע שוועסטער — מיט שאַנד און שפּאַט האָבען זיי זייערע אויגען צו דער ערד געהריקט.

משיח האָט דעם קאָפּ געבויען צו דער ערד און געשוויגען.

— און אויף מיין שטוהל האָבען זיי זיך געזעצט צו פרעסען און צו זויפען און צו רעגירען איבער די וועלט. זעה, זיי זאָגען ווערטער אין מיין נאָמען, וואָס איך האָב זיי נישט געזאָגט. דעם טרויעריגען געמיטה האָבען זיי נישט געטרייסט, די טרערען פון דעם אונגליקליכען האָבען זיי נישט געווישט. דעם אונטערהריקטען טהוען זיי נאָך מעהר אונטערהריקען, און דעם ערהויבענעם טהוען זיי חנפ'ענען. אָ, איהר פרעמדע, ווער האָט אייך דאָס רעכט געגעבען, איהר זאָלט משפט'ען צווישען אַ ברודער און אַ ברודער? מיין וועהטאָג טהוט איהר דאָך נישט פיהלען, און מיין צער טהוט איהר דאָך נישט פערשטעהן.

משיח האָט דעם קאָפּ געבויען צו דער ערד און געשוויגען.

— דאָ ביי דיר וויל איך זיצען, מיינע הענד, ווי דיינע, לאָזען זיי צו די מויערען קייטען. מיינע אויגען, ווי דיינע, וועל איך אין דער ערד איינגראָבען. און מיט מיינע ברודער אינאיינעם, און מיט מיינע שוועסטער אינאיינעם — שאַנד און שפּאַט אַריבערטראָגען, וואָרים דערווידער איז מיר זייער לויב און געזאָגט. וואָרים צו מיין האַלץ טהוען זיי זיך בוקען, און מיין וואָרט האָבען זיי געטהאָן פערגעסען. דאָ מיט דיר וויל איך וואַרטען, ביז עס וועט קומען דער טאָג פון גאָט, און דו וועסט מיט דיין שופּר בלאָזען, צו פערזאָמלען די פּעלקער הינטער דיין באַרג. און — ווי דער געטרייער שעפּער זיין שאָף, אין טאָג פון היץ און וואַרעם קייט, זאָמעלט פון וואַסער אויף — וועל איך מיין סטאָדע צוזאַמען נעהמען און וועל גאַנץ מאַכען דאָס, וואָס דער לייב האָט פערצוקט, און וואַרעמען דאָס, וואָס דער ווינטער האָט פערקיהלט, און היילען דאָס, וואָס די הינד האָבען צוביסען. און ווישען וועל איך די טרערען פון אונגליקליכען, און הויבען דעם צובראָכענעם געמיטה, וואָרים דענסטמאַל וועל איך זיין מיט זיי און מיינע ווערטער וועלען לעבען אין זיי.

.3

...עס איז געקומען די צייט פון „לויפען“. די ענגע קארזע, וואָס שטעהט מיט איהרע אלטע בעלי-בתים — די ערנסטע הייזער — פון דור-דורות, איז געוואָרען איינגעטונקט אין אַ ים פון פערסישע היט און טערקישע מיצען. געפאָקט זיינען געווען די באַלקאָנען מיט די פּאָר-נעהמסטע סינאָרעס און סינאָרען, וועלכע, אין ווילדע מאַסקעס און אויסגעלאָסענע קאָסטיומען, האָבען זיך מיט גרויס נייגיריגקייט צוגע-קוקט צום „לויפען“. פון יעדען פענסטער און באַלקאָן, וואו די רוימער געזעלשאַפט איז געווען פערזאָמעלט, פון אַרקאָדא מיציאַנאַ איבער די גאַנצע קאָרזע, ביז צו דער קירכע סאַן-מאַרקאָ, האָבען אַראַבעהאַנגען ברייטע פערשיעדענע קאָלירטע טעפּיך-בענדער, קראַנצען בלומען און זיינען אַרויפגעפאַלען אויף די מאַסע קעפּ פון דער אָנגעפילטער קאָרזע. מיט שווערליכקייט האָבען די אויפזעהער פון דעם קאַרנאַוואַל, וואָס זיינען געווען אָנגעטראָגן אין רויטע, ווילד-אינדישע פערדעס-היט, מיט נאַקעטע פיס, געקענט פּלאַץ מאַכען צווישען די מאַסקעס פאַר די לויפערס. און איבער דער קאָרזע, איבער דעם זעלבען אַרט, וואָס זיינען אַמאָל, פאַר די קריסטען-צייט, די שעהנסטע און פאַרנעהמסטע יונג-לינגען פון רוים נאַקעטערהייד געלאָפּען פאַר ווילדקייט און פרייקייט פון מעטאָ צו מעטאָ, און די שעהנסטע יונגפרויען פון רוים האָבען זיך זיי אין די אַרעמס געוואָרפען און געשמערט זיי, — זיינען היינט, — פאַר די אויגען פון דעם הייליגען „פּאָטער“, וועלכער איז געזעסען אין פענסטער פון דער מעטאָ, אין סאַן-מאַרקאָ'ס קירכע, — געלאָפּען אַכט גרייזגראָע אידען, געיאָגט פון קאַרנאַוואַל-זעלנער אויף פערד און אונטערגעשמיסען מיט ריטער. די אידען וואָס זיינען נאַקעט געווען, נור בלויז אויף זיך לייכטע העמדער געהאַט, האָבען, מיט זייערע אויסגע-קרימטע פיס און פולע בייכער (ווייל מען האָט זיי פיעל צום עסען געגעבען פאַר'ן לויפען), דאָס ווילדעסטע געלעכטער אַרויסגערופען ביי די רוימער. געהעצט און געיאָגט פון די מאַסען, זיינען די אלטע אידען געלאָפּען. וועלענדיג פערדעקען זייער טהיילס-נאַקעט לייב, שעהמענדיג זיך פאַר די פרויען, זיינען זיי געפאַלען און זייערע קרומע בעוועגונגען האָבען אַרויסגערופען דאָס ווילדעסטע לאַכען און די רוישענרסטע העצע-רייען ביי דעם אויפגערודערטען עולם. פון די פענסטער האָט מען זיי

ארָבִיגֶעוואָרפֿען געשרייען און צורופֿען. די מאַסע האָט זיי נאָכגעיאָגט מיט האַנד־פּאָכערען און רוישענדען געלעכטער, און די אַלטע אידען, געיאָגט פֿון די שמיץ פֿון די קארנאוואל־וועכטער אויף די פֿערד, גע־רייצט פֿון דעם ווילד־געוואָרענעם עולם, פֿערטויבט פֿון רוישענדען לאַכען און געוואָלדען, זיינען ווי משוגע געלאָפֿען. געלאָפֿען ווי אויס אַ שרפּה, נישט וויסענדיג פֿון וואַנען און וואוהיך, געלאָפֿען ווי צומישטע; בעגלייט מיט שפּאַס און שמיץ, זיינען זיי ווי אויס זיך אליין געלאָפֿען; געלאָפֿען ווי אין אַ חלום, נישט געזעהן קיין מענש און הויז, נאָר שרים און רוחות, און לאַכען און שמיץ, ביז זיי זיינען צו די מעטאָ פֿאַר דער סאַן־מאַרקאָ אָנגעקומען... נאָך רוישט די צוהיצטע מאַסע, נאָך רופֿט זי זיי מיט לויטען לאַכען, און נאָך פּאָכערען די טיכער פֿון די באַלקאָנען געגען דעם ערשטען וואָס איז צו צו דער מעטאָ. — נור פֿלוצלונג, זעהט: די היט אַראָב! דער עולם פּאַלט מיט די פֿנים'ער צו דער ערד, און אַ שרעקעדיג שטילשווייגען רוהט איבער די ליעגענדע אַקסלען און די איינגעגראָבענע פֿנים'ער אין דר'ערד. דאָ און דאָרט פֿערהאַקען זיך די פֿענסטער, די סינאָרעס און די סינאָרען אויף די באַלקאָנען פּאַלען אויף די קניע, בויגען די קעפּ; און די גאַנצע קאָרזע — ווי איין שטראַם ליעגענדע קעפּ — און די שטילקייט, און דער שרעק רוהט איבער זיי, ער דער מענש־גאַט, איז געווען צווישען די „לויפֿערס“, זייער גאַט האָבען זיי געשמיסען, זייער גאַט האָבען זיי געיאָגט. מיט זיין בלייך פֿנים האָט ער זיך אומגעדריעהט פֿון דער סאַן־מאַרקאָ וואַנד. מיט יוסף'ס ליילעך פֿון דער שטאָדט ערימתא האָט ער זיינע נאַקעטע פֿיס צוגעדעקט, און הויך האָט ער אויפֿגעהויבען דעם קרייץ איבער די ליעגענדע קעפּ און איז אַדורכגעגאַנגען דורך זיי....

4.

דער לעצטער פֿון די פינף האָט אין אַ פֿענסטער אַריינגעקלאָפֿט: — מענשען! אונזערע ליגען געשאַכטען אין מיטען מאַרק... מען לויפט מיר נאָך... לאָזט זיך פֿערשטעקען.... פֿערשלאָסען איז געווען דעם ברודער'ס האַרץ ווי די טהיר פֿונ'ם הייזעל.

און עס האָט געבלישצעט.... און אַ יונגלינג־בלוט האָט אַ טויטעם שטאָהל אין אַ לעבעדיגער האַנד געוואַרימט....

און די זון האָט זיך אין אַ בלאָהען, טונקעלען וואָלקען געהילט, איהר ליכט האָט זיך דאָ און דאָרט פון די וואָלקען־ריים געגאָסען און בעקוּשט וואַסער, פעלד, הויז און בוים מיט הימעל־ליכט. נאָר באַלד האָט דער וואָלקען זיינע רים בעהעפּטען און מאַט איז געוואָרען וואַסער, פעלד, הויז און בוים. נאָכט איז געוואָרען איבער דעם טרויאַנאווער הימעל און איבער די טרויאַנאווער ערד. זעה די שוואַרצע האַנד, וואָס ציהט שוואַרצע שליייערען פון אַלע עקען פון דער וועלט, און וואַרפט זיי איינס אין אַנדערען אַרײַן, און שלעפּט זיי איבער טרויאַנאווער אַרום. שוואַרץ און נאָכט איז איבער טרויאַנאווער; שוואַרץ און נאָכט איז איבער די הייזלעך, וואָס שטעהען, טהיר און לאָדען פּערהאַקט, פון פּאַר זונען־אונטערנאַנט ביז נאָך זיין אויפגאַנג, און דער טױט וואַוינט אין זיי. לעבעדיגער טױט און טױטעס לעבען, און דער מלאַך המות האָט זיין מאַנטעל פּערשפּרייט איבער זיי. שטעהען זיי, די הייזלעך, ווי נאָך וידוי אָבגעזאָגט, אָנגעגרייט צו אַלעס. נור פון איין זייט זעהט מען נאָך אַ רױטען ווייטען שטראַנד איבער'ן הימעל אויף מערב זייט, ווי אַ ראַנד פון אַ רױטען ווייטען פייערדיגען ברעג אויף אַ שוואַרצען ים. און פון איין עק דאָרט שטראַהלען אַרויס פּראַנג און פּריי אין די נאָכט אַרײַן ליכטיגע שטראַהלען פון אַ ברענענדען לאַמפּ און באַהרען דורך מיט שרעק די טױט־נאָכט איבער דער שטאָרט. און פון דאָרט הערט מען אַ ווייט ווייט שפּיעלען פון אַ האַרמאָניקאַ, נאָר די ליכטיגע שטראַהלען פון די פּענסטער און די קלאַנגען פון דער האַרמאָניקאַ שרעקען מעהר ווי די שוואַרצע טױטע נאָכט וואָס איז אויסגעשפּרייט...

און אין פנים אַרײַן פון שוואַרצען הימעל טראָגט די טרויאַנאווער ערד אויף זיך, אין מיטען פון איהר שעהנסטען פּלאַץ פון איהר מאַרק, איבערנעגעבען הפּקר דער נאָכט און דעם שוואַרצען שלײיער, פיער טױטע לײכען אין ברודיגע וואַכעדיגע אָנגעטהוערס. און איינער ליענט, אין זיין שוואַרץ כלום געבליווערט, פאַר אַ פּערמאַכטע טהיר, הינטער דעם טרויאַנאווער נאָכט־הימעל.

און זעה, ווער איז דאָס? פון וואַנען קומט דאָס די וואָס געהט אַרויס פון דער נאָכט און פון דעם שוואַרצען, אין איהרע ווייסע תּכּריכּים, אין איהר הויב אויפ'ן קאָפּ, און איהרע שבת אויערדינגלעך אין איהרע אויערען? און הויף איז זי ווי אַ קעניגין, און געהט, ווי אַ משוגע'נע מאַמע וואָלט זי געווען, און טראָגט עפּעס אין איהר ברייטער שירץ און

ציהט עפעס פון איהר ברייטער שירץ ארויס. זעה: שטיקער צוריסענע ספריתורות, שטיקער צוריסענע טליתים, שטיקער צוריסענע פרוכת'ער, און נעהט, נעהט א לאנגע, לאנגע פלאכטע, און רעדט שטיל און שמייכל לענדיג צו זיך.

.... מיינע קינדער האָבען זיי מיר געטויט, האָבען זייערע לייבער אין די גאסען געוואָרפען. כ'האָב מורא, די פויגעל זאָלען מיר זיי ניט אויפֿעסען, מיה איך מיר! לייליכער נעהען, לייליכער נעהען.... גיט מיר שטיקער ספריתורות, גיט מיר צוריסענע פרוכת'ער, גיט מיר טליתים, גיט מיר... גיט מיר... איך מוז דאָך מיר לייליכער נעהען, לייליכער נעהען. מיינע קינדער'ס לייבער צודעקען. כ'האָב דאָך מורא, פויגעל זאָלען זיי נישט אויפֿעסען....

צי איז זי נישט די, וואָס שטעהט אַליין אויפ'ן וועג קיין בית לחם, איהרע אייגענע האָבען זיך אין דער מערת המכפלה בעהאַלטען, איהר מאַן מיט איהר שוועסטער... האָבען זי אַליין אויפ'ן וועג איבער געלאָזט, אז זי זאָל די קינדער היטען. שטעהט זי יעדע נאכט אויף און קוקט דורך די פענסטער, דורך די לאָדען אַריין, אָבער איהרע קינדער טהוען שלאָפען.

איז זי אַליין פון וועג וואָס פיהרט קיין בית לחם אָנגעקומען, פלאַכ־טעם נעהט זי זיך, — איהרע קינדער'ס לייבער צו פערדעקען.

און ווער איז די, וואָס נעהט איהר נאָך, א טריט נאָך א טריט? יונג איז זי, ווי איר'ס א טאָכטער. זעה, זי שטרעקט נאָך איהר איהרע הענד אויס, און בעט זיך ביי איהר: — לאָז מיך, מאַמעשי, לאָז מיך דיר העלפען די פלאַכטעם נעהען... מיין קינד האָב איך פאר זיי צום קרבן געבראכט.... איך האָב געזעהען ווי די בלוט רינט פון די לעכער פון זיינע הענד, פון די לעכער פון זיינע פיס, ווי זיי האָבען איהם מיט די נענעל אין האַלץ געקלאַפט, און זיין רוקען ברעכט זיך הינטער איהם. און ווי ער האַלט די אויגען צום הימעל געווענדעט און בעט מיט די ליפען: „וואסער“. זיי האָבען איהם א שוואָם אין עסיג דערלאָנגט. פרעהליך בין איך געווען, מאַמע, איך האָב די טרערען אין מיר געשלוגן גען און פרעהליך בין איך געווען. איך האָב מיך געפרעהט, מאַמעשי, אז איך ברענג מיין קינד א קרבן פאר זיי, א קרבן ברענג איך איהם צו נאָט, פאר די וועלט, פאר זיי, פאר זייערע זינד, פאר זייערע זינד.... זעה, יעצט האָבען זיי מיין קינד'ס בלוט גענומען, און צום געלעכטער

די מענשען דערמיט די פנים'ער פערשמירט... אין מיין קינד'ס נאָמען האָבען זיי מיינע קינדער געשאַכטען. עם זיינען מיינע מתים... מיינע הרוגים... מיינע קינדער האָבען דאָס געטהאָן, אין מיין קינד'ס נאָמען... לאָז מיך דיר העלפען פלאַכטעס געהען... מיינע מתים פערדעקען, אז די פויגעל פון הימעל זאָלען זייערע לייבער נישט עסען... לאָז מיך דיר העלפען, די פלאַכטעס געהען....

און די מאַמע רחל מיט איהר טאָכטער מרים האָבען זיך אין מי-טען מאַרק געזעצט, אין נאכט און שוואַרצען געהילט, האָבען פלאַכטעס גענעהט, פון צוריסענע ספרי-תורות פלאַכטעס גענעהט, פון צוריסענע טליתים, פון צוריסענע פרוכת'ער, וואָס די מאַמע רחל האָט אין איהר שירץ אויפגעקליבען, — און די טויטע לייבער פון איהרע זיהן פער-דעקט, פערשמעלט פון די פויגעל פון הימעל, און ווייט אויסגע-צויגען די פלאַכטעס, ווייט אויך צו פערדעקען דעם איינעם זוהן, וואָס איז געלעגען פאר דעם פערשלאַסענעם טויער, פאר'ן הייזעל.

